

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία επιθεώρηση
τεύχος 91, Μάης 1988
τιμή τεύχους 250 δρχ.

Οι εκπαιδευτικοί
ἀπεργούν,
οί γονεῖς
ἀνησυχούν

**Μάης
1968**
ἀφιέρωμα

Στοιχεῖα
γιά τήν
ἱστορία
ένός
κινήματος
καί μιᾶς
ἐποχῆς

Ἡ ἀντικουλτούρα
περιλαμβάνει μιάν ἐ-
κλογίκευση τῆς ἐπαγ-
γελματικῆς ἀποτυ-
χίας μέ τή μορφή
«δραστικῆς» κριτικῆς
τοῦ συστήματος καί
τήν ἀλεργία τῆς ρου-
τίνας «μετρό-δουλειά-
ὑπνος».

Ἡ συζήτηση
πού δέν ἔγινε
γιά τόν
μεταμοντερνισμό

Ἐπί τόν ἀριστερισμό ὡς τήν
ἀντικουλτούρα ὑπάρχει μιᾶ
ὀλόκληρη διαδικασία μετα-
τοπίσεων καί ταυτίσεων. Ἡ
διαδικασία τῆς κοινωνικῆς
ἀπόταξης καί τῆς κοινωνι-
κῆς ἐπανάσταξης. **Κλώντ
Φοσέ καί Ζεράρ Μωζέ** κορυ-
φαία γεγονότα, ὅπως ἡ εἰ-
σβολή τῶν Σοβιετικῶν στήν
Τσεχοσλοβακία, ὁ γαλλικός
Μάης καί ὁ πόλεμος στό
Βιετνάμ **Ἐρικ Χόμπσμπά-
ουμ** ἡ καθήλωση κατά τοῦς
ψυχαναλίζοντες τῶν ἀμφι-
σβητιῶν στό πρωκτικό στά-
διο μέ ἐξάρσεις κοπρολα-
γνεῖας **Φρανσουά Ντός** ἡ δη-
μογραφική ἔκρηξη, ἡ ἀρχό-
μενη κοινωνική κρίση, ἡ ἀ-
νασφάλεια σέ συνδυασμό μέ
τήν ἀντίδραση στίς γεροντο-
κρατικές αὐταρχικές δομές
Ζάκ Σεμπλέν ἦταν μόνο ὁ
γαλλικός Μάης «φοιτητικός»;
Ἄλλά ἂν ξεχάσουμε ἡ ἀπο-
σιωπήσουμε τά ἐννέα ἑκα-
τομμύρια ἀπεργῶν ἐργαζο-
μένων τότε καταλήγουμε σέ
μιάν ἰδεαλιστική θεώρηση
Λουί Ἄλτουσέρ ὁ προμηθεϊ-
κός καί ὁ ναρκισιστικός χα-
ρακτήρας τοῦ ἀτομικισμοῦ.
Μιά ἐρμηνεῖα **Ἄνρι Βεμπέρ**.
Τί ἦταν τελικά ὁ γαλλικός
Μάης; Μιά συνάντηση πού
δέν ἔγινε ἀνάμεσα σέ φοιτη-
τές, διανοούμενους καί ἐργά-
τες.

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 20 ΜΑΪΟΥ 1988
τεύχος 91, δρχ. 250
Κέκροπος 2, 105 58 Αθήνα
τηλ. 32.28.791, 32.39.645

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Μαριάννα Δήτσα, Βασίλης Ζουναλής, Μάκης Καβουριάρης, Γιώργος Καρράς, Διονύσης Καψάλης, Βάσω Κιζήλου, Βάσω Κιντή, Παύλος Κρέμος, Δημήτρης Κυρτάτας, Σταύρος Λιβαδάς, Γρηγόρης Μανιαδάκης, Γιώργος Μαργαρίτης, Μιχάλης Μοδινός, Άριστείδης Μπαλτάς, Παντελής Σπ. Μπουκάλας, Γιώργος Μπράμος, Άνδρέας Πανταζόπουλος, Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος, Γιώργος Πάσχος, Νίκος Πολίτης, Έλένη Πορτάλιου, Χρύσα Προκοπάκη, Νόρα Σκουτέρη.



Τή διόρθωση των δοκιμών έκανε ο Γιώργος Κοροπούλης, τή σελιδοποίηση ή Έλένη Μπελιά, τήν αναπαραγωγή των φίλμ ή Χριστίνα Άναστασίου, τή στοιχειοθεσία ή Γεωργία Μπαρούδου, ή Μαριάννα Σωτηροπούλου και ή Άλίκη Πελεκάνου. Διαφημίσεις: Έλενα Χουλιάρα.

Έκδότης, Άγγελος Έλεφάντης, Κέκροπος 2, Αθήνα 105 58, τηλ. 32.28.791.

Διαχείριση: Σπύρος Δελέγκας.
Έκτύπωση-Βιβλιοδεσία, «ΝΕΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» Μπουμπουλίνας 16 Μεταμόρφωση, τηλ. 27.94.550 και 36.23.877.

ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Όλα τά τεύχη του ΠΟΛΙΤΗ
άπό τό 1 έως τό 72
(Μάιος 1976-Όκτ. 1986
ΜΟΝΟ ΜΕ 6.000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ, Οι άπεργίες στή άρένα τής πολιτικής	7
Γιώργου Καρρά, Θα μπορούσε νά ξεχάσει κανείς	8
Γιώργου Μαργαρίτη, Μόνο γιά τό Playboy!	10
Γιώργου Μαργαρίτη, Τά υπερφίαλα χαμόγελα τής άμηχανίας	12
<hr/>	
Γιώργου Καρρά, Γ. Βότσης εναντίον ΚΚΕ έσωτ.	13
Σταύρου Λιβαδά, Έ άπεργία των έκπαιδευτικών	15
Στιγμασία και αυτόφωρα	17
Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου, Τό έμπόριο τής έλεύθερης ραδιοφωνίας	18
Γεράσιμου Μαρκίδη, Γιά τίς νέες φρεγάτες	20
<hr/>	
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟ ΜΑΗ: Εισαγωγικό	23
Έρικ Χομπσμπάουμ, 1968: Μιά άναδρομή	25
Λουί Άλτουσέρ, Φοιτητικός ή εργατικός Μάης	34
Άνρί Βεμπέρ, Σημειώσεις πρός χρήση των έρμηνευτών	42
Ζάκ Σεμπλέν, 1968: κρίση έπαναστατική	44
Φρανσουά Ντός, 1968: οι μεταμορφώσεις	48
Κλώντ Φοσέ, Ζεράρ Μωζέ, Άπό τόν άριστερισμό στήν άντικουλτούρα	52
<hr/>	
Φώτη Τερζάκη, Γιά τό μεταμοντέρνο	61
Παντελή Μπουκάλα, Κέρματα	68
Βιβλία	71
Έπισημάνσεις	73

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Έτήσια (12 τεύχη) 2.500 δρχ.
έξάμηνη (6 τεύχη) 1.300 δρχ.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εθρώπη έτήσια 3.000 δρχ.
Άλλες χώρες, έτήσια 3.300, έξάμηνη 1.800

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ: Έτήσια 1.500, έξάμηνη 800

Ίδιοκτησία: Σπ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε. Έκδότης Άγγελος Έλεφάντης,
Κέκροπος 2, 105 58 Αθήνα τηλ. 32.28.791. Έκτύπωση «ΝΕΟΣ ΠΑΡΝΑΣ-
ΣΟΣ» Μπουμπουλίνας 16, Μεταμόρφωση, τηλ. 27.94.550

Οι άπεργίες στην άρένα τής πολιτικῆς

Τήν ώρα πού γράφονται αυτές οί γραμμές δέν είναι γνωστή ή κατάληξη τών νέων διαπραγματεύσεων ύπουργού και καθηγητῶν, πού άρχισαν μετά τήν τηλεοπτική συζήτηση τής Δευτέρας. Είναι όμως πασιφανές, τό μυρίζεται κανείς σχεδόν στόν άέρα, ότι από παντού, από κυβέρνηση, κόμματα, γονείς, μαθητές, τόν τύπο, άκόμα και από τή συνείδηση τών ίδιων τών καθηγητῶν, άσχείται πίεση πρὸς μία και μόνο κατεύθυνση: νά γίνουν ὅπως-δήποτε οί έξετάσεις. Νά μήν καταρρεύσει τό άραχιασμένο έρείπιο τής παιδείας. Νά σωθοῦν δηλαδή τά προσχήματα, νά σωθεῖ στά χαρτιά ή, χαμένη στην οὐσία, χρονιά τών μαθητῶν.

Η άπεργία αὐτή ξεκίνησε, ὅπως και εκείνη τών φοιτητῶν πρὸ έξαμήνου, κυριολεκτικά από τή βάση. Ἡ άπειλή τής «άπεργίας μέσα στις έξετάσεις» έκτοξεύεται έδῶ και ένα χρόνο από τούς καθηγητές, τό αὐτί τής κυβέρνησης δέν ἴδρωνε και ὅμως ή ήγεσία τής ΟΛΜΕ κατέβασε τελικά πρόταση για πενθήμερη άπεργία, για συμβολική δηλαδή άπεργία πού θά είχε ὡς αποτέλεσμα άπλῶς τή μετάθεση τών έξετάσεων. Τήν πρόταση αὐτή ή βάση τής ΟΛΜΕ τή μετέτρεψε σε άπεργία διαρκείας παίρνοντας τήν άπόφαση νά διεκδικήσει έδῶ και τώρα δυναμικά τά αϊτήματά της.

Οποιος παρακολούθησε τήν κουβέντα τής περασμένης Δευτέρας θά διαπίστωσε ότι περιστράφηκε γύρω από ὀρισμένες μαγικές λέξεις-έννοιες πού βρίσκονταν στό άπυρόβλητο. Κυρίως τήν έξῆς μία: έναίιο μισθολόγιο. Πάγια διεκδίκηση τής ΑΔΕΔΥ, πού «ίκανοποιήθηκε» από τό ΠΑΣΟΚ, μέ τόν τρόπο πού τό ίδιο πολύ καλά γνωρίζει (νομοθετήθηκε ή έννοια — χάθηκε ή οὐσία) και πού τώρα τήν κραδαίνει κατά τών πάντων. Μέ τούς περισσότερους κλάδους τών άμοιβομένων από τό δημόσιο ύπαλλήλων έκτός μισθολογίου και μέ πιό χαρακτηριστικό παράδειγμα τούς στρατιωτικούς, ὁ κ. Τσοβόλας άγωνιζόταν νά πείσει ότι οί καθηγητές θέλουν νά γκρεμίσουν τή μεγαλύτερη κατάκτηση του δημοσιοϋπαλληλικού συνδικαλισμού και ότι οί 59.800 δραχμές ενός καθηγητή παντρεμένου και μέ παιδί αποτελοῦν ένα παχυλό μισθό, για τόν ὅποιο καθένas θά έπρεπε νά αισθάνεται εὐγνώμων.

Καί βέβαια μέ αὐτούς τούς μισθούς και μέ τή γενικότερη κατάσταση τής παιδείας οί καθηγητές έχουν φθάσει στά ὅρια τής άπελπισίας, του παραλογισμού. Ἡ άπεργία τους είναι μία τέτοια ένέργεια άπελπισίας. Παρατηρεῖ ὅμως κανείς τό έξῆς πολύ ένδιαφέρον: παρ' ότι ὁ παραλογισμός είναι ή πραγματική κατάσταση πού ύπάρχει σήμερα, όταν οί συνδικαλιστικές έμφανιστοῦν μπροστά στό κοινό και πρέπει νά εκφράσουν λογικά, πολιτικά, τόν παραλογισμό στόν ὅποιο τούς έχει φέρι ο παραλογισμός του ΠΑΣΟΚ, τότε υποχωροῦν, δέν τολμοῦν, οί κενές περιεχομένου μαγικές λέξεις του ΠΑΣΟΚ μένουν ὄρθιες, ή φωνή τής παράλογης λογικῆς του επικρατεῖ, ή κυβέρνηση κερδίζει τίς λέξεις και ή πραγματικότητα γίνεται ὄλο και πιό άναντίστοιχη μ' αὐτές.

Η ταξική πάλη έχει μεταφερθεῖ κι αὐτή στα ιδιόμορφα γήπεδα πού έφτιαξε ή κυβέρνηση. Σάν τό ποδόσφαιρο έχει κι αὐτή τούς κανόνες της, πού δέν τολμοῦν νά άμφισβητήσουν οί άγωνιζόμενοι, διεξάγεται μπροστά σε θεατές (αὐτή τή σιωπηλή, άνεργό, πλειοψηφία) και για τούς θεατές. Σάν τό ποδόσφαιρο είναι κι αὐτή άναντίστοιχη μέ τά πραγματικά προβλήματα, μέ τήν πραγματική ζωή. Ὅμως κανείς δέν τολμᾷ νά άμφισβητήσει τούς κανόνες του, κανείς δέν τολμᾷ νά φερθεῖ τόσο παράλογα, ὅσο παράλογη είναι ή πραγματικότητα τήν ὅποια ὕφισταται.

Ἡδη ὁ κ. Φλωράκης μίλησε κι αὐτός τή φωνή τής λογικῆς πρὸς τούς καθηγητές, τή φωνή τής πολιτικῆς τής σιωπηλῆς πλειοψηφίας, τή φωνή του πολιτικού πού δέν τολμᾷ νά θίξει ὅσα συμβαίνουν μέσα στη κοινωνία, γιατί έχει τόσο άυτονομηθεῖ από αὐτήν, ὥστε νά έχουν διαρραγεῖ τελείως οί σχέσεις.

Τό αὐθόρμητο άπεργιακό κίνημα, στις διάφορες μορφές του, είναι σήμερα ή μόνη αὐθεντική άπεικόνιση τής κοινωνικῆς μας κατάστασης, τό μόνο ξεσπασμα πού μπορεί νά γεννήσει τήν έλπίδα. Ἄρκει οί εργαζόμενοι νά ξετινάξουν από πάνω τους τά πολιτικοϊδεολογικά δεσμά πού τούς καταδυναστεύουν. Αὐτή είναι και ή βασική προϋπόθεση ὥστε νά ξαναγίνει κάποτε ή πολιτική άντίστοιχη μέ τήν κοινωνία και τήν πραγματικότητά της, νά πάψει νά άναφέρεται σε κάποιους άόρατους και στην πραγματικότητα άνύπαρκτους τρίτους πού συντηροῦν τό ψεύδος και τήν ὑποκρισία άνάμεσά μας.

Δια χειρὸς σφραγιστοῦ

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ...

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ στήριξε τό ΠΑΣΟΚ τὰ πρῶτα κρίσιμα χρόνια τῆς ἐξουσίας του, τότε πού παίχτηκε ἂν θά κάτσει ὁ Παπανδρέου γιά τὰ καλά στό σβέρκο τῆς Ἀριστερᾶς, ὅτι κωλυσιέργησε μέχρι νά καταλάβουν ὅλοι τὰ ἐξαρχῆς εὐνότητα, ὅτι μέ τίς καιροσκοπικές διαδοχές ψυχροῦ πολέμου καί μορατόριων ὑπονόμευσε τόν ἴδιο τόν ἀντιπασοκισμό τῆς Ἀριστερᾶς.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ στήριξε τόν Σαρτζετάκη, τήν αὐταρχική τροποποίηση τοῦ Συντάγματος καί τίς «φιλολογίες» (Φλωράκης) τῶν ὁμοϊομορφῶν.

Θά μπορούσε ἴσως νά ξεχάσει κανείς ἀκόμα καί ὅτι τό ΚΚΕ πιθανότατα θά ξαναστήριξε τό ΠΑΣΟΚ, ἀφοῦ μπροστά τό φόβο τῆς... «ἀκυβερνησίας», μιά ἐνισχυμένη Ἀριστερά θά μπορούσε νά «ἀνεχτεῖ» ἢ καί νά «ὑποστηρίξει» μιά κυβέρνηση «πού θά παίρνει θετικά μέτρα» (Φαράκος).

Θά μπορούσε, μέ δύο λόγια, νά ξεχάσει κανείς ὅτι οἱ ἐλπίδες τοῦ ΠΑΣΟΚ γιά τὰ διάφορα 2+1 στηρίζονται στό ἀντικειμενικό ἔδαφος γιά τό ὁποῖο τό ἴδιο τό ΚΚΕ, κυρίως αὐτό, πολιτικά καί κοινωνικά συνέργησε.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ὄλα αὐτά τὰ χρόνια ζητοῦσε τήν ἀπλή ἀναλογική μόνο γιά τόν ἑαυτό του καί κατώτατα ὄρια γιά τούς ὑπόλοιπους, ὅτι μόχθησε γιά νά ἐξαλείψει ὄλους τούς ἄλλους ἀριστερούς σχηματισμούς καί σήμερα τούς καλεῖ μόνο καί μόνο γιατί ἐκείνοι, σέ πείσμα του, ἐπέζησαν.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς τήν ἐχθρα τοῦ ΚΚΕ γιά τὰ ἐργοστασιακά σωματεία καί τήν πάλη του γιά ἓνα συνδικάτο, μιά ὁμοσπονδία, μιά σφραγίδα, κι ἐκεῖνη στό τσεπάκι τοῦ συνδικαλιστή του, νά ξεχάσει ὅτι δική του ἀποψη εἶναι ὁ συνδικαλισμός ὡς σφραγιδοθηρία καί γραφειοκρατία, ἢ πολιτική ὡς ἐκπροσώπηση καί ὑποκατάσταση, ὅτι γι' αὐτό ρόλος τῆς καθοδήγησης εἶναι ἀποκλειστικά ὁ Ἐλεγχος.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ἀπέδωσε τό καισίο στόν ταξικό ἐχθρό καί τή ραδιενέργεια στήν ἰδεολογία.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ἔκανε τήν ΚΝΕ (κυρίως τή φοιτητική) κομματικό-τερη τοῦ κόμματος, τό πιό φιλοσοβιετικό κομμάτι του, «πρῶτη στά μαθήματα» καί δύναμη καταστολῆς στά διάφορα Χημεῖα καί πλαστοουργό στιφῆς ζωῆς.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ἔχει ἀναγάγει τόν φιλοσοβιετισμό σέ ἐπιστήμη καί τήν ἐπιστήμη σέ φιλοσοβιετισμό.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ἀποτέλεσε τρανό ζωντανό ἄλλοθι γιά ἑαρινούς καί λοιπούς «ἐκσυγχρονιστές» στό ἄλμα τους πρὸς τὰ πίσω σέ προκομμουνιστικές καί μετακομμουνιστικές ἀναζητήσεις, γιά νά ξανανταμώσουν ἴσως, ἀποκαθαρμένοι, τό ἴδιο τό ΚΚΕ.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ εἶναι ὁ μάλιστα τῶν σταδίων πού διασποῦν τόν εἰρμό τῆς κοινωνικῆς κίνησης, πού συνεχῶς ἀναστέλλουν τή σύλληψη τοῦ ὄλου καί στέλνουν τόν κόσμο νά ἀναζητήσει τήν τύχη του ἐκεῖ πού δέν ὑπάρχουν παρά «δημοκρατικές δυνάμεις» καί ἀδύνατες δημοκρατίες.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ὀργανώνει τὰ οικονομικά αἰτήματα τῶν ἐργαζόμενων —πού προκύπτουν ἔτσι κι ἄλλιῶς— ἀλλά τὰ παροχετεύει στίς μεταφυσικές εἰρήνες καί τούς φλύαρους ἀντινατοϊσμούς, ἀναστέλλοντας τό μετασχηματισμό τους σέ οἰκουμηνικά κοινωνικά αἰτήματα.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ ὀργανώνει τὰ οικονομικά αἰτήματα τῶν ἐργατῶν, ἀλλά τὰ ἐξουδετερώνει συμψηφίζοντάς τα μέ τήν υιοθέτηση κάθε εἶδους, ἀκόμα καί εὐθέως ἀντίθετων, ταξικῶν, ταξικώτατων αἰτημάτων, μιά ἀθροισή πού κανένας ἐργαζόμενος δέν μπορεῖ νά ἐλέγξει, ἀφοῦ αὐτή εἶναι προνόμιο τοῦ μηχανισμοῦ, τῶν ἐπαγγελματιῶν.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ κατορθώνει νά ἐκτονώνει τίς ἐντάσεις ἀνάμεσα στίς ἀνάγκες —πολιτικές, ἰδεολογικές, κοινωνικές— τῆς ἐργατικῆς του βάσης καί τήν ἀπουσία γραμμῆς κοινωνικά ἀνατρεπτικῆς χάρη στά διογκωμένα μικρομεσαῖα στρώματα πού ἔχει σφηνώσει στό ἐνδιάμεσο ὡς μεσολαβητές καί παράγοντες κομματικῆς ἀσφάλειας, θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ στηρίζει τήν ἐνότητά του στόν ἴδιο τόν κατακερματισμό τῆς κοινωνίας.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ λάτρευε τήν κατασταλτική ἱεραρχία καί τήν ἰδεολογική τρομοκρατία στό ἐσωτερικό του καί σεβάστηκε, ἔξω, τίς ἱεραρχίες τοῦ ἀστικοῦ πλέγματος ἐξουσίας, ἀποδέχτηκε τίς πρακτικές τῶν ἐπιμέρους ἐξουσιῶν καί νοιάστηκε μόνο γιά τό πῶς θά τίς κατακτήσει.

Θά μπορούσε νά ξεχάσει κανείς ὅτι τό ΚΚΕ, ὡς μηχανισμός, εἶναι κόμμα τῆς κοινωνικῆς ὑπα-

Δια χειρῶν ἀφ' ὧν

κοῆς —μέ τήν ἐλεγχόμενη καί ἀναπόφευκτη ἐξαίρεση τῶν ἀπεργιῶν—, κόμμα τῆς τάξης, τῆς χειραγώγησης (κυρίως τῶν δικῶν του), κόμμα νομιμοφροσύνης καί κοινωνικοῦ συντηρητισμοῦ, κόμμα πού ἔμαθε τούς Κνίτες ὅτι ὁ στρατός ἔχει καί τά καλά του, ἀφοῦ μᾶς μαθαίνει στήν πειθαρχία.

Κομμάτια νά γίνει, ἀριστεροί ἄνθρωποι εἴμαστε, θά μπορούσε ἴσως νά ξεχάσει πρὸς στιγμήν κανεὶς, σήμερα, —μέρες νέων πασοκικῶν ἐπιδρομῶν— ὅλα τὰ παραπάνω. Ἐνα πράγμα ὁμως εἶναι ἀδύνατον νά ξεχαστεῖ.

Μά καλά, τί σχέση ἔχουν τὰ πολωνικά μέ τὰ δικά μας; — θά ρωτοῦσε κανεὶς. Εἰδικά τὰ πολωνικά; Μήπως γιατί ἡ σύγκρουση ἐκεῖ εἶναι ταξική; Μά σάματις τὰ ὄσα περιγράψαμε δέν εἶναι;

Ναί, ἀλλά ἐκεῖ δέν λειτουργεῖ ἡ ἀδιαφάνεια τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, δέν μεσολαβεῖ τὸ προπέτασμα τῶν «δημοκρατικῶν δυνάμεων». Ἐκεῖ τὸ ἀδίκημα δέν εἶναι στιγμιαῖο· ἐκεῖ, μέ δύο λόγια, δέν ὑπάρχει τὸ ἄλλοθι τοῦ λάθους. Εἴκοσι, τριάντα χρόνια τώρα ἡ κοινωνία αὐτὴ μᾶς βγάζει τὰ μάτια, δέν κοιμᾶται ποτέ. Καί ὁ πόλεμος ἐκεῖ δέν εἶναι ἀπλῶς (ἀπλῶς;) ταξικός: εἶναι ταξικός στήν πιό καθαρὴ του μορφή, στήν πιό «παραδοσιακὴ», τὴν πιό ἀρχετυπικὴ, στή μορφή πού μάθαμε ἀπὸ τὴν Κομμούνα καί διαβάσαμε στὸν Μάρξ, στὸν Λένιν, στὰ ἐγχειρίδια, στίς στιγμές τῆς πιό ὑψηλῆς τους σχηματοποίησης. Σκληρὸ, ἀνθεκτικὸ προλεταριάτο ἀπὸ τὴ μιά μεριά, πού μέ τὴν πρώτη διατύπωση τῶν οἰκονομικῶν του αἰτημάτων ὑποδηλώνει μέ τὴν ἴδια ἀνάσα τὴν κοινωνικὴ του ἀνατρεπτικότητα, τὰ αἰτήματα τοῦ κοινωνικοῦ του εἶναι καί τὸ κοινωνικὸ εἶναι τῶν αἰτημάτων του. Ἀπέναντί του: δικαστήρια καί τάνκς, γαλονάδες καί караβανάδες, προνομιούχοι καί ὀφισιοῦχοι, μηχανισμοὶ καί κράτος, πράκτορες καί ξένες δυνάμεις, ἐνοπλες ιδεολογίες καί μπάσοι, γουρούνια δολοφόνου. Τόσο ἀρχετυπικά. Τὸ ΚΚΕ στρατεύεται στὸ δεύτερο στρατόπεδο, τὸ στρατόπεδο τοῦ πολέμου μέ τὴν κοινωνία.

«Συμπαράταξη», λοιπόν, μέ τὸ πολωνικὸ προλεταριάτο. Ἔστω κι ἂν αὐτὸ δέν κατεβαίνει στίς ἐκλογές — οὔτε ἐδῶ οὔτε ἐκεῖ. Ἄλλωστε καί οἱ ἐργάτες τοῦ ΚΚΕ μπορεῖ μὲν νά ἐκπροσωποῦνται ἀπὸ ὀργανικοὺς διανοούμενους τοῦ κρατισμοῦ, τουλάχιστον ξέρουν ὁμως ὅτι ποτέ ἐργάτες —τί λέω; ὀλόκληρες ἐργατικὲς τάξεις— δέν μακελεύονται γιὰ τὸ καλὸ τους.

Γιώργος Καρρᾶς

Τὰ ὑπερφίαλα χαμόγελα τῆς ἀμηχανίας

Αὐτὰ τὰ χαμόγελα, «κάτω ἀπὸ τὰ μουστάκια» τῶν Ἰσραηλιτῶν ἡγετῶν καί πολιτῶν στὸ ἀγγελμα τῆς τελευταίας ἐπιτυχίας τῶν ἐπαγγελματιῶν δολοφόνων τῆς Μοσσάντ, κρύβουν, κατὰ τὴ γνώμη μας πολὺ ἀνοησία καί περισσότερη ἀκόμα ἀπελπισία. Τὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού δημιουργήθηκε, στήριξε τὴν ὑπάρξη καί τὴ δύναμή του σέ μηχανισμοὺς ὀργανωτικοὺς, συνωμοτικούς καί παράνομους — παράνομους μέ τὴν ἔννοια τῆς λειτουργίας τους ἔξω ἀπὸ τοὺς νόμους καί τοὺς κανόνες τῆς διπλωματίας, τῆς πολιτικῆς ἢ τοῦ δικαίου. Ἡ Μοσσάντ ἔχει βαθιὲς ρίζες στίς σιωνιστικὲς τρομοκρατικὲς ὀργανώσεις τοῦ 1948.

Ἡ ἐπένδυση θά ἦταν ἴσως ἰδανικὴ ἂν ἐπρόκειτο γιὰ πόλεμο ἀνάμεσα σέ συμμορίες κακοποιῶν. Μέσα στὸν μανιχαϊσμό τους, οἱ ἡγέτες τοῦ Ἰσραήλ κάπως ἔτσι τὸ βλέπουν: σύγκρουση τῶν ἐκδικητῶν μέ τοὺς ληστές, τῶν δικαίων μέ τοὺς ὑπανθρώπους. Σκέψεις πού τοὺς κάνουν νά ξεχνοῦν ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ σύγκρουση κοινωνιῶν, τρόπων ζωῆς, ἔθνῶν μέ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους. Ὁ πόλεμος τῶν ἀντεκδικήσεων, οἱ μικροὶ στενοὶ κανόνες τοῦ κόσμου τῶν συμμοριῶν δέν μποροῦν ν' ἀναδειχτοῦν σέ κανόνες τοῦ σύμπαντος. Κι ἔτσι φθάνει ἡ στιγμή πού ἡ Ἰσραηλινὴ πολιτικὴ στέκεται ἀμήχανη μπροστὰ στίς πραγματικὲς διαστάσεις τοῦ κόσμου. Χθές, δέν μπορούσε νά πιστέψει αὐτὰ πού βρῆκε ἀπέναντί της στὸν Λίβανο, γι' αὐτὸ καί ἠττήθηκε καί ἀποσύρθηκε χάνοντας μερικές ἑκατοντάδες στρατιῶτες. Σήμερα, δέν ἔχει τίποτα νά ἀντιτάξει στὸν ξεσηκωμὸ τῶν κατεχόμενων παρά ἓνα ἀνθρωποκνηνητὸ στοὺς στενοὺς δρόμους καί τὴν ἀπάντηση στίς πέτρες μέ σφαῖρες καί ἀέρια. Βλέπετε, οἱ ἐπαγγελματίες τῆς Μοσσάντ εἶναι ὀλότελα ἄοπλοι μπροστὰ στήν κοινωνικὴ διάσταση τῶν πραγμάτων.

Τὸ Ἰσραήλ εἶναι ιδιαίτερα ἱκανὸ καί ἰσχυρὸ στοὺς μηχανισμοὺς γι' αὐτὸ καί σέ στιγμὲς ἀπελπι-

Δια γυμνού σφραγιστού

σίας μεταφέρει τη σύγκρουση στο δικό τους επίπεδο. Οί Παλαιστίνιοι όμως έμαθαν πλέον τά πλεονεκτήματά τους. 'Η εξέγερση στά κατεχόμενα αποδεικνύει τίς προόδους ενός κινήματος πού ξέρει πιά νά μεταφέρει τη σύγκρουση εκεί πού τό ίδιο υπερισχύει: στό επίπεδο της κοινωνίας. 'Εκεί πού κάθε αντίδραση του αντιπάλου, ισχυροποιεί τούς δεσμούς, χαλυβδώνει τίς αποφάσεις, προετοιμάζει τήν τελική αναμέτρηση.

'Η πίστη τών ήγετών του 'Ισραήλ στους επαγγελματικούς του μηχανισμούς περιόρισε δραματικά τή δυνατότητα πολιτικών ελιγμών. Τούς καταδίκασε στον έξοβελισμό από τήν πραγματικότητα, στή μετατροπή τους σε άπλους θεατές μιάς κρίσης πού ολοένα και κλιμακώνεται και πού άπειλεί νά καταπιεί και αυτούς τούς ίδιους και όσους τούς πίστεψαν, τούς θαύμασαν και τούς άνέθεσαν έν λευκώ τή διαχείριση τών υποθέσεών τους.

Δέν είναι πιά τολμηρό νά μαντέψει κανείς τό μέλλον. 'Εκεί πού δέν υπάρχουν πιά γέφυρες για συνεννόηση και συνδιαλλαγή, ή τελική νίκη — τελική και άπόλυτη— θά άνήκει σ' αυτόν πού θά είναι ό ουσιαστικά ισχυρότερος. Ποιός είναι αυτός; Μετρείστε τόν αριθμό τών 'Αράβων υπηκόων του 'Ισραήλ, των αριθμό τών προσφύγων στά γύρω στρατόπεδα έστω και μετά τίς γενοκτονίες, τόν αριθμό εκείνων στά κατεχόμενα κι εκείνων στίς γύρω χώρες. Προσθέστε τό μίσος και τήν έμπειρία πού πληρώθηκε ως τώρα μέ χιλιάδες νεκρούς και θά τό βρείτε...

'Ισως, σε μερικά χρόνια τό υπερφίαλο 'Ισραήλ επικαλεστεί τήν συμπαράσταση τών λαών του κόσμου καθώς θά τό κλονίζουν εκ θεμελίων οι άνεμοι του μίσους και του φανατισμού πού τό ίδιο έσπειρε. Φοβόμαστε ότι ακόμα και γ' αυτήν κλείνουν σιγά σιγά οι δρόμοι. Γιατί ποιός αλήθεια στεναχωρήθηκε, ποιός συμπόνεσε τούς Γερμανούς για όσα τούς συνέβησαν στά 1945...

Γιώργος Μαργαρίτης

Μόνο για τό Playboy! Στίς παραμονές τής ήθικης δικαίωσης του καπιταλισμού

Πρωτότυπο πραγματικά τρόπο διάλεξε ό νεοφιλελεύθερος δήμαρχος του Πειραιά για νά προαναγγείλει τήν έκδοση του νέου του βιβλίου. Βιβλίου πολιτικού πού θά εκθειάζει τήν πολύπλευρη άνωτερότητα του καπιταλισμού απέναντι σε όλα τά υπόλοιπα κοινωνικά και πολιτικά συστήματα, ειδικότερα δέ απέναντι στον σοσιαλισμό. Προέβη λοιπόν στην μίξη του τερπνού μετά του ωφελίμου. Μέ άλλα λόγια προδημοσίευσε τά περί καπιταλιστικής ήθικης —άνώτερης φυσικά κι αυτής— κάπου ανάμεσα στίς αποκαλυπτικές φωτογραφίες δεκατεσσάρων κοριτσιών του Playboy και στην αποκαλυπτικότερη ακόμα «έρωτική φαντασίωση» πού καλύπτεται υπό τόν τίτλο «γυμνό στο μετρό του Πειραιά». 'Εσκέφθη προφανώς ό κ. δήμαρχος ότι τυχόν αντιρρήσεις επί τής πολιτικής θά έχαναν οποιαδήποτε όρμη μέσα σε τούτο τό περιβάλλον. 'Η ακόμα ότι ή τελειότητα του καπιταλισμού θά τονίζονταν μέσα σ' ένα φορτισμένο με έρωτισμό τοπίο. 'Η έστω ότι αυτοί οι σεμνότυφοι άριστεροί δέν θά έφθαναν μέχρι νά διαβάσουν αυτό τό περιοδικό για νά τόν πρήξουν μετά μέ άπαντήσεις. Στο τελευταίο έπεσε έξω...

'Ηταν καιρός! 'Η «ήθικη άνωτερότητα του καπιταλισμού» περίμενε χρόνια τώρα τήν ανάδειξη της. 'Η υπέρμετρη διάδοση του Μπρέχτ τά τελευταία χρόνια είχε οδηγήσει στην άπόκρυψη αυτής τής κρυφής άρετης. Και ήτανε κρίμα καθώς, τά τελευταία πάλι αυτά χρόνια οι ιδέες του καπιταλιστικού νεοφιλελευθερισμού κατέκτησαν, ισχυρίζεται ό δήμαρχος, νίκες και θριάμβους και τρόπαια. Δέν είμαστε στά 1979, τότε πού δειλά δειλά ό δήμαρχος, ό άλλος δήμαρχος και οι όπαδοί τους έσπειραν κρυφά τό σπόρο. 'Από τότε οι ιδέες αυτές φύτρωσαν, άνθισαν, θέρειψαν και έπνιξαν όλα εκείνα τά ποικιλόμορφα σοσιαλιστικά ζιζάνια. 'Η μάχη πού δόθηκε —όπως τό θέλησαν οι σοσιαλιστές— στο οικονομικό πεδίο κερδήθηκε εύκολα από τά νέα άστέρια του πάντα νέου και δυναμικού καπιταλισμού. 'Αφωνοι έμειναν οι θεωρητικοί του σοσιαλισμού και του κρατισμού. Είναι αλήθεια ότι ό κ. δήμαρχος μπερδεύει λίγο τίς δύο τελευταίες έννοιες, ή ουσία όμως είναι ότι ή καπιταλιστική ιδεολογία θριάμβευσε στην αναμέτρηση επί του οικονομικού.

Δια γυμνού σφραγιστού

Ύπηρχε όμως κίνδυνος νά δημιουργηθούν κενά και ν' απειλήσουν τόν θρίαμβο. Νέα μέτωπα έπρεπε ν' ανοίξουν ενάντια στις συκοφαντίες τών σοσιαλιστών πού ψιθύριζαν ότι ο καπιταλισμός είναι «άκαρδος, χωρίς ήθική βάση και προοπτική». Για νά διευρύνει τόν θρίαμβο, ο κ. δήμαρχος έσπευσε νά μεταφέρει τήν αναμέτρηση στό πεδίο τής ήθικής και στις σελίδες του Play boy.

Ο καπιταλισμός είναι λοιπόν ήθικότερος όλων τών άλλων γνωστών συστημάτων επειδή στηρίζει τήν έλευθερία έπιλογής και δράσης τών ατόμων. Έπειδή πιστεύει στις ικανότητες του καθενός καθώς και στην σκληρή προσωπική προσπάθεια «για τήν εκπλήρωση κάποιου συγκεκριμένου σκοπού». Έπιτρέπει μέ άλλα λόγια, τήν κινητικότητα τής κοινωνίας, τήν ανάδειξη τών προσωπικών άρετών, τήν κατάκτηση του προσωπικού και κοινωνικού μέλλοντος.

Αυτά, σέ περίληψη, ισχυρίζεται ο φιλόσοφος δήμαρχος. Τά παρατάσει δέ τό ένα μετά τό άλλο, προσέχοντας στην έπιλογή τών λέξεων, ώστε μόνο ευχάριστες προσδοκίες θά αναβλύζουν από τήν παράταξη αυτή. Προσέχει ακόμα νά στέκεται πάντοτε από τήν πλευρά τών πετυχημένων σ' ένα σύστημα πού δέν περιλαμβάνει μόνο αυτούς. Προσέχει τέλος ιδιαίτερα στό ξεπέραςμα τών δύσκολων έρωτημάτων έπιστρατεύοντας και τήν άφέλεια όταν κάθε τι άλλο κινδυνεύει νά μήν άποδώσει.

Έτσι λοιπόν φροντίζει ώστε ή έπιτυχία τών μέν νά μήν άποκαλύπτει τήν άποτυχία τών άλλων. ΈΗ οικονομική έπιτυχία στον καπιταλισμό, ή άπόκτηση περιουσιακών στοιχείων, γίνεται κατά τόν δήμαρχο μέ δύο μόνο τρόπους: μέ τήν άπόκτηση ιδιόκτητων εκτάσεων ή μέ τήν ιδιοποίηση ύλικών αγαθών. Άν δηλαδή εξαιρέσουμε τήν περίπτωση κληρονομικής διαδοχής κάποιου πλούσιου θείου, τότε ή μόνη περίπτωση νά γίνει κανείς πλούσιος στον καπιταλισμό είναι νά κυριεύσει κάποια άγονη γή στην Άνταρκτική ή στην Αυστραλία, νά βρεί χρυσόσκονη μέσα σ' αυτή και νά πλουτίσει μέ τήν σκληρή δουλειά του όπως εκείνοι οι τρεις άτυχοι φιλόδοξοι του «θησαυρού τής Σιέρρα Μάντρε».

Όπωςδήποτε ή συρρίκνωση τών μεθόδων πλουτισμού σέ καπιταλιστικό περίγυρο στις παραπάνω δύο, γλυτώνει τόν κ. Άνδριανόπουλο από τήν μύηση στην οικονομική λεπτομέρεια (; όπου ίσως συναντούσε τήν εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο (άτυχου από τυχερό, άπλοϊκού από προικισμένο κ.λπ. κ.λπ.), και τήν ιδιοποίηση τής υπεραξίας πού προκύπτει από τήν εργασία τών άλλων. (Γιά τί μιλάμε; Άνοιξτε ένα λεξικό πολιτικής οικονομίας κ. φιλελεύθερε δήμαρχε).

Νά έπιμείνουμε στην άφέλεια τήν γεμάτη ένοχές; (Ο κ. δήμαρχος δέν είναι τόσο άφελής όσο θέλει νά παρουσιάζεται). Άλλά νά! Λίγο παρακάτω κάτι προβλέπεται και για τούς άτυχους, τούς άποτυχημένους του συστήματος. Ο καπιταλισμός τούς χρειάζεται ως καταναλωτές για νά μπορεί ή έπιχειρηματική πρωτοβουλία νά διοχετεύσει τά προϊόντα της. Προϊόντα, άν σημειώσουμε, πού τά παράγει μόνη της αυτή ή μαζική «πρωτοβουλία» πού καταφέρνει στή φαντασία του δημάρχου νά μήν εφάπτεται πουθενά μέ τήν εργατική δύναμη. Γι' αυτούς τούς άτυχους «καταναλωτές» ο καπιταλισμός πρόβλεψε τόν ανθρωπισμό, ήτοι «τήν ανάπτυξη τών φιλανθρωπικών δραστηριοτήτων...». Άς είναι καλά...

Άς είναι καλά ο καπιταλισμός. Είναι τό τέλειο σύστημα για τά όρνια και τά λιοντάρια. Τό θέμα είναι τί νομίζεις πώς είσαι. Ο κ. δήμαρχος, από τήν εποχή πού έτρεψε σέ άτακτη φυγή τούς μικροπωλητές τής πλατείας Ίπποδάμειας, είναι βαθύτατα πεπεισμένος ότι είναι λιοντάρι. Τό άστειο είναι ότι τούς περισσότερους άπ' όσους τό νόμισαν αυτό, τούς έφαγαν στό τέλος τά τσακάλια. Εύχόμαστε στον κ. Άνδριανόπουλο νά μήν πέφτει τόσο έξω στις εκτιμήσεις του πάνω στην ταυτότητά του.

Τελικά τό μόνο έξυπνο ήταν ή έπιλογή καθεαυτή του Play boy. Γενικά θεωρείται περιοδικό τών πετυχημένων, εκείνων πού θεωρούν τόν εαυτό τους λιοντάρι. Έκείνων πού άφου έφαγαν καλά σκέφτονται και τό κάτι άλλο (ξέρετε: «καλά φάγαμε, καλά ήπιαμε, νά 'χαμε και μία γυναίκα»). Αδτή ή κατηγορία ανθρώπων δέν τά πολυψάχνει τά ζητήματα καθώς προτιμά νά ψάχνει άλλες σελίδες του ίδιου περιοδικού πεπεισμένη ότι σ' αυτές βρίσκεται ή ούσία τής ζωής. Μέ τέτοιους αναγνώστες ακόμα και οι περί καπιταλισμού άφελείς ύμνοι έχουν τή δυνατότητα ν' άνθίσουν.

Γιώργος Μαργαρίτης

Ἐνῶ ἀναμένεται ἡ ἀπεργία τῶν ἐκπαιδευτικῶν

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ, ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΠΡΟΣΧΗΜΑ

τοῦ Σταύρου Λιβαδά

Ἵσο πλησιάζουμε στὶς 23 τοῦ μηνός — ἡμέρα διεξαγωγῆς τῶν γενικῶν ἐξετάσεων στὰ Λύκεια τῆς χώρας— τόσο μεγαλώνει καὶ γενικεύεται ἡ ἔνταση καὶ ἡ ἀγωνία, ἐξαιτίας τῆς ἀπόφασης τῶν καθηγητῶν τῆς δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης νὰ πραγματοποιήσουν ἀπεργία κατά τῆ διάρκειά τους. Ἐνδεχόμενῃ ἀποχή, ἔστω καὶ ἐνός τμήματος τῶν καθηγητῶν, ἀφήνει τὰ ἐξεταστικά κέντρα χωρὶς ἐξεταστές καὶ τινάζει στὸν ἄερα τόσο τὶς προαγωγικές, ὅσο καὶ τὶς εἰσαγωγικές στὴν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση ἐξετάσεις.

Τὸ πρόβλημα εἶναι ἰδιαίτερα κρίσιμο καὶ σοβαρό, ἂν ἀναλογιστεῖ κανεὶς, ὅτι οἱ ἐξετάσεις εἶναι κομβικὸ σημεῖο στὴ συνέχεια τῆς ὅλης ἐκπαιδευτικῆς διαδικασίας.

Εἶναι ὁ μοναδικὸς τεχνικὸς ἐπιλεκτικὸς καὶ διανεμητικὸς μηχανισμὸς στοῦ θεσμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ μοναδικὸ πειστήριο ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ παρέχεται αὐτὴ ἡ ἐκπαίδευση.

Μέ δύο κουβέντες: Τί ἄλλο ἔχει ἀπομείνει στὶς μέρες μας πού νὰ πιστοποιεῖ πῶς ὑπάρχει ὁ θεσμὸς τῆς ἐκπαίδευσης ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις;

Δικαιολογημένη λοιπὸν καὶ ἡ ἀνησυχία, πού ξεπέρασε γρήγορα τὶς μάντρες τῶν σχολείων καὶ γενικεύθηκε ἀνά τὸ πανελλήνιο. Φυσιολογικὴ ἡ διάταραξη τοῦ προεκλογικοῦ σκηνοθετοῦ, (πρὸς λύπη τῶν βασικῶν σκηνοθετῶν κυβέρνησης καὶ ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης) γιατί τὸ πρόβλημα ἐμφανίζει μιὰ τέτοια περιπλοκή, πού δέν ἐπιτρέπει προεκλογικὴ του χρήση. Ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὴ σύγκρουση μιᾶς μερίδας ἐργαζομένων μέ τὴν κυβέρνησι καὶ οἱ ἐπιπτώσεις του πλήττουν ἄμεσα καὶ πάμπολλους «ἀθῶους» νέους μαθητές, ταλαιπωροῦν γονεῖς καὶ οἰκογένειες, πού θὰ κληθοῦν νὰ πληρώσουν μέ τὸ α' ἢ β' τρόπο τὸ τίμημα αὐτῆς τῆς σύγκρουσης.

Ἄκανθῶδες ζήτημα ὑποχρεώνει ἀκόμη καὶ τὸ Γ.Γ. τοῦ ΚΚΕ νὰ δηλώσει ἀμήχανα πῶς θὰ πρέπει νὰ ὑπάρξει σύνεση καὶ νὰ ἀναζητηθοῦν λύσεις, ὥστε σέ κάθε περίπτωση νὰ μὴ διακινδυνεύσουν οἱ ἐξετάσεις.

Αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἀνησυχία προσπαθεῖ νὰ ἐκμεταλλευθεῖ ἡ κυβέρνηση, καὶ αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς «ἀθῶους» ἐπι-

καλεῖται καὶ προσπαθεῖ νὰ προσεταιριστεῖ καὶ νὰ τοὺς στρέψει, κατὰ τὴν προσφιλή της τακτικὴ, ἐνάντια στοὺς ἐκπαιδευτικούς γιὰ νὰ τοὺς κάμψει. Γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα πού δημιουργεῖ ἡ προσεχὴς ἀπεργία, ἐπιστρατεύονται ὁ φιλοκυβερνητικὸς τύπος καὶ τὰ κατευθυνόμενα μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, ἐλεγχόμενες ἀπὸ τὸ ΠΑΣΟΚ συγγενεῖς συνδικαλιστικῆς ὁργανώσεις — ἡ στάση τῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας καὶ τῆς ΑΔΕΔΥ εἶναι χαρακτηριστικὴ— σέ μιὰ ἐκστρατεία πού ἐπιχειρεῖ ν' ἀναδείξει ὡς παράλογα τὰ προβαλλόμενα αἰτήματα, ὡς ἀντιπολιτευτικὸς τοὺς λόγους τῆς ἀπεργίας, ὡς ἐκβιαστές τοὺς κινητοποιούμενους ἐκπαιδευτικούς. Μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ παιχνίδι τῶν ἐντυπώσεων, τοὺς πολιτικούς ἐκβιασμούς καὶ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς γενικῆς ἀδράνειας, τοῦ ἐφησυχασμοῦ καὶ τοῦ κορπορατισμοῦ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας (ὅπου ἡ

«κοινωνικὴ κατηγορία» μαθητές καὶ γονεῖς φυσικὸ εἶναι νὰ ἐνδιαφέρονται πῶς θὰ λυθεῖ τὸ δικό τους πρόβλημα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ αἷτια πού τὸ δημιουργοῦν) ἐπιχειρεῖται ἡ πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ «κοινωνικὴ» ἀπομόνωση τῶν καθηγητῶν. Κι ὡς ἕνα βαθμὸ, ἂν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὶς ἀποστάσεις πού κρατοῦν καὶ τὴ σύνεση πού συνιστοῦν ἡ Ν.Δ. καὶ τὸ ΚΚΕ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μιὰ διάχυτη αἴσθησι στὴν κοινὴ γνώμη, αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία κερδίζει ἐδαφος.

Εἶναι ὅπως παράλογα τὰ αἰτήματα τῶν καθηγητῶν καὶ ἀνεύθυνη καὶ ἐκβιαστικὴ ἡ στάση τους;

Ἔτσι πρὸς τοὺς ἐργαζομένους σέ τομεῖς τῶν μηχανισμῶν καταστολῆς, σ' αὐτοὺς πού διαχειρίζονται εὐαίσθητα τμήματα καὶ τομεῖς πού σχετίζονται μέ τὸ ρόλο τοῦ κράτους ὡς ταξικὸ ὄργανο στὴν παραγωγικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα, σ' αὐτοὺς πού σχετίζονται μέ τὸ ρόλο τοῦ κράτους ὡς ταξικὸ ὄργανο στὴν παραγωγικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα, σ' αὐτοὺς πού διαχειρίζονται εὐαίσθητους μηχανισμούς ἀπαραίτητους γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς κοινωνικῆς συναίνεσης, δικαιολογεῖται, συγκριτικὰ μέ τοὺς ἄλλους, μιὰ καλύτερη μεταχείριση, λογικὴ ἀσφαλιστικὴ κ.λπ.

Αὐτὴ ἡ πολιτικὴ δέν καθορίζεται ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀπ' αὐτές τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐκάστοτε ἐξουσίας. Μέ μιὰ ἐννοια ἡ «σύνδεση μισθοῦ καὶ παραγωγικότητας» (ἂν δεχθοῦμε ὡς «παραγωγικότητα» γιὰ τὸ ἴδιο τὸ κράτος τὶς ἀνάγκες τῆς διευρυνμένης ἀναπαραγωγῆς του) ἔχει πρό πολλοῦ πραγματοποιηθεῖ καὶ ἡ σημερινὴ προωθούμενη σύνδεση, δέν ἀποτελεῖ παρά περαιτέρω προσπάθεια

«μειώσης» τών έξόδων του Ένα δευτερογενές - ξεσκαρτάρισμα μέσα τούς κόλπους τών σχετικά «προνομιούχων» πλέον.

ΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΒΑΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σήμερα λοιπόν ο ρόλος τής παιδείας ως ιδεολογικού μηχανισμού του κράτους, αλλά και τό ειδικό βάρος τής βασικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μέσα στό εύρύτερο σύνολο παιδείας, έχει μειωθεί σημαντικά. Δέν είναι τού παρόντος ν' αναλύσουμε τό ζήτημα, ώστόσο μπορούμε νά διακρίνουμε ότι στό σύγχρονα κράτη και κοινωνίες, και ή επίλεκτική διαδικασία γιά την έξασφάλιση στελεχών πού θά καλύψουν τίς παραγωγικές ανάγκες τού καπιταλιστικού συστήματος έχει αναπτυχθεί μέ περαιτέρω εισαγωγή πρόσθετων βαθμίδων έπιλογής και οι ποσοτικές ανάγκες σέ «μορφωμένους», γενικά, έχουν μειωθεί, όσο έπίσης και ή αναπαραγωγή τής κυρίαρχης ιδεολογίας, ό άλλος ρόλος τής παιδείας — μέ τή γενίκευση τών μορφών έπικοινωνίας, έν πολλοίς έξυπηρετείται από άλλους μηχανισμούς εύρύτερης έμβέλειας και άποτελεσματικότερους, από την κρατικά παρεχόμενη, τή θεσμοθετημένη παιδεία.

Έτσι τό ειδικό βάρος τών εκπαιδευτικών, ως διαχειριστών τού εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά και αυτό τής ίδιας τής κρατικής εκπαίδευσης, έχει μειωθεί στίς μέρες μας. Και αυτή ή πλευρά τού προβλήματος άποτελεί μιά από τίς αίτίες πού τροφοδοτεί τή γενικότερη κρίση στην παιδεία.

Σήμερα λοιπόν, τό ένδιαφέρον τής κυβέρνησης έξαντλείται στην τυπική έπιβίωση τού θεσμού, στην έξασφάλιση ενός σκέλους μόνο, από όσα μπορεί νά προσφέρει ή εκπαίδευση, στην ύπαρξη ενός μηχανισμού γιά τήν έπιλογή αυτών πού θά όνομαστούν «μορφωμένοι ή έπιστήμονες», τού μηχανισμού τών έξετάσεων. Μέσα άπ' αυτή τήν ούσιαστική έγκατάλειψη, τήν ύποβάθμιση, τής εκπαίδευσης, διευκολύνεται και ή ταξική έπιλογή, καθώς ή τεχνική γιά τήν έπιτυχία στίς έξετάσεις προσφέρεται από τήν παραπαιδεία, και έπομένως μπορεί ν' άποκτηθεί μόνο από όσους έχουν τήν οικονομική δυνατότητα ν' άνταπεξέλθουν στό ύπέρογκα έξοδά τής.

ΤΙ ΖΗΤΟΥΝ ΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ

Στήν τηλεοπτική συζήτηση ΟΛΜΕ — ύπουργών, στ' «Άνοιχτά Χαρτιά» τής Δευτέρας 16 Μαΐου, ό κ. Τσοβόλας, άναφερόμενος στην «ταμπακέρα», τίς οικονομικές άπολαβές τών καθηγητών, προσπαθούσε νά μās πείσει πώς

οί μισθοί τους άνταποκρίνονται στό πάγια αίτήματά τους, άκολουθούν πιστά τό ένιαίο μισθολόγιο τών δημοσίων ύπαλλήλων. Άπέφυγε όμως ν' άναφέρει ποιές άνάγκες μπορεί νά καλύψει Ένας μηνιαίος μισθός, 59.000 δρχ. Ένός εκπαιδευτικού μέ σύζυγο και Ένα παιδί (γιά νά μείνουμε στό παράδειγμα πού έπικαλέστηκε) όταν ι- διαίτερα γι' αυτούς πού δέν έχουν δική τους στέγη, πάνω από τό μισό αυτού τού ποσού αναλώνεται γιά νά καλύψει μόνο τό νοίκι. Έ οικονομική άνέχεια είναι θεσμοθετημένη κατάσταση, μέσω τού ένιαίου μισθολογίου, γιά μιά κατηγορία δημοσίων ύπαλλήλων και έν προκειμένου γιά τούς εκπαιδευτικούς. Έτσι έρχεται και ως φυσική συνέπεια ή άναζήτηση τής δεύτερης δουλειάς, πού θά συμπληρώσει τά πρόσ τό ζείν, ή «μαύρη δουλειά» τών ιδιαιτέρων, πού συντηρεί και άναπαράγει, ως Ένας πρόσθετος μηχανισμός, πέρα από τίς δομικές και θεσμικές άνεπάρκειες τού εκπαιδευτικού συστήματος, τήν παραπαιδεία.

Τά αίτήματα τών εκπαιδευτικών είναι εύθαρσώς και εύθώς οικονομικά, οι θεσμικές ρυθμίσεις πού διεκδικούν είναι έπαισιώδεις, δέν σχετίζονται και δέν θίγουν τό γενικότερο εκπαιδευτικό σύστημα. Όστόσο είναι Ένα αίτημα πού άντλεί τό «δίκιο» του από τήν πραγματικότητα τής οικονομικής άνέχειας αυτού τού κλάδου εργαζομένων, πού άντιμετωπίζονται μισθολογικά ως παρίες τού δημοσίου και ή κινητοποίησή τους είναι τό μόνο διαθέσιμο μέσο στίς διεκδικήσεις τους.

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΟΥ

Έ κυβερνητική προπαγάνδα, στή δαμάχη τής μέ τούς εκπαιδευτικούς, έπικεντρώνεται στό έπιχείρημα ότι διεκδικούν προνόμια σέ σχέση μέ τούς άλλους εργαζομένους τού δημοσίου, ότι έπιδιώκουν τήν καταστρατήγηση τού ένιαίου μισθολογίου. Και ή άρνητική τής στάση έμφανίζεται ως υπεράσπιση ενός κοινωνικά δίκαιου θεσμού, παγίου αίτήματος τών εργαζομένων. Όστόσο αν ή μιά πλευρά αυτής τής προβαλλόμενης άποψης, είναι ή συγκάλυψη τής μισής αλήθειας, ότι δηλαδή αυτή ή έξίσωση και ή κλιμάκωση μέσω τού «ένιαίου» έγινε πρόσ τά «κάτω», μέ «δικαιότερη» διανομή τής συνολικής μίζερας μεταξύ τών εργαζομένων, ή άλλη πλευρά τής είναι ή ύποκρισία και τό ψέμα περί καταστρατήγησης του, όταν τό ένιαίο μισθολόγιο είναι Ένας μύθος και τίποτε περισσότερο.

Πράγματι οι μισθοί τών μισών και πλέον κλάδων εργαζομένων ή άλλιώς τής μεγάλης πλειοψηφίας τών ύπαλ-

λήλων πού σχετίζονται μέ τό δημόσιο, δέν διέπονται από περίφημο «ένιαίο», ή μέσω πρόσθετων έπιδρομάτων, τό ένιαίο μισθολόγιο παρακάμπτεται στόν καθορισμό τών άμοιβών τους. Οι εργαζόμενοι στην κοινή ώφέλεια και τίς τράπεζες, οι στρατιωτικοί και οι άστυνομικοί, οι πανεπιστημιακοί και οι γιατροί, οι δικηγόροι - νομικοί σύμβουλοι, παρ' όλο πού εργάζονται γιά τό δημόσιο, έχουν άλλη μισθολογική μεταχείριση και σαφώς μεγαλύτερες άπολαβές, άπ' όσες προβλέπονται από τό «ένιαίο». Πρόκειται γιά μιά ούσιαστική καταστρατήγηση του, όπου οι έξαιρέσεις είναι ό κανόνας και ό νόμος ή έξαίρεση.

Αυτή ή εικόνα καταρρίπτει τό μύθο περί ένιαίου και παράλληλα άναδεικνύει τούς ούσιαστικούς λόγους, τίς πραγματικές άνάγκες πού προσπαθεί νά καλύψει τό κράτος και ή έξουσία (τό πολιτικό έπιτελείο πού τό διαχειρίζεται) μέσα άπ' αυτή τήν άνισοτιμία τής μεταχείρισης.

ΚΑΙ Η ΑΠΕΡΓΙΑ;

Είναι αλήθεια ότι αυτή ή πλευρά τού προβλήματος δέν έχει άναδειχθεί, ό ταξικός προσανατολισμός τής παιδείας δέν άμφισβητείται συγκεκριμένα και όλοι, πολιτικές δυνάμεις, κοινωνία και εκπαιδευτικοί κινούνται, περί Ένα φαύλο κύκλο.

Έτσι ή άπειλή γιά άπεργία τών εκπαιδευτικών άναπαράγει τήν κρίση στην παιδεία, αλλά και ή γενικευμένη άγωνία γιά τήν τύχη τών έξετάσεων έντείνεται και ή άμεση ή έμμεση πίεση πρόσ τό άδύνατο σκέλος, τούς καθηγητές, νά ύποχωρήσουν (ώστε νά γίνουν οι έξετάσεις νά περάσει Έστω κουτσά στραβά κι αυτός ό χρόνος) μεγαλώνει.

Όστόσο γιά τούς εκπαιδευτικούς ή άπεργία στίς έξετάσεις, όσο κι αν φαντάζει κίνηση άπόγνωσης, (και μιά διάστασή τής είνξει ή άπόγνωση) είναι τό μόνο διαθέσιμο μέσο νά διεκδικήσουν στοιχειώδεις ύλικές προϋποθέσεις πού τούς άρνεϊται ή κυβέρνηση, ό «έκβιασμός» τους, είναι στην ούσία ό έκβιασμός τής κυβέρνησης νά «τούς ύποχρεώσει νά πραγματοποιήσουν τίς «έξετάσεις τής» και νά τούς άγνοήσει άμέσως μετά. Έ άμεσότητα τής άνάγκης δικαιώνει τό χρησιμοποιούμενο όπλο. Άλλωστε ή άποφασιστική τους στάση, ή έμμονή στην άπεργία, είναι μιά άκόμα εύκαιρία, ώστε ή άγωνία γιά τίς έξετάσεις νά μετασχηματιστεί, Έστω γιά όρισμένους, σέ άγωνία αλλά και διαφορετική στάση γιά τό πρόβλημα τής παιδείας. Δέν μπορεί παρά νά είμαστε στό πλευρό τών καθηγητών.

ΚΗΡΥΚΕΣ ΒΟΛΙΚΩΝ ΕΥΘΥΓΡΑΜΜΙΣΕΩΝ

Γ. Βότσης έναντίον ΚΚΕ έσωτ.-Α.Α.

«...πολιτικά σχήματα πού δέν τά σηκώνει ή έλληνική πραγματικότητα

του Γιώργου Καρρά

Τό νά θυμίσει κανείς στόν Γ. Βότση πράγματα όπως τούς «δακρυσμένους παλιούς καπεταναίους τών προεκλογικών συγκεντρώσεων του ΠΑΣΟΚ πού ο Γ. Βότσης κάθε τόσο έσερνε, έκόντες άκοντες, στίς στήλες της Έλευθεροτυπίας για νά 'χει νά παίξει μέ τόν πόνο τους ο ξεγεγερμένος κεντρικός αναγνώστης της», όπως γράφαμε στόν πρώτο μετά τίς εκλογές του '81 Πολίτη, τό νά του θυμίσει δηλαδή τόν ρόλο-κλειδί πού τό δίδυμο Λαλιώτη-Βότση, ο καθένας από τό πόστο του, έπαιξε στή νομιμοποίηση του ΠΑΣΟΚ στά μάτια τών άριστερών και τή μετάφρασή της σέ ψήφους και άνοχή, θά 'ταν μάλλον άχαρο. Έστω κι άν σήμερα ο Γ. Βότσης, στήν συνέντευξή του στόν 984, μέ θεία άνεση καταγγέλει τό ΠΑΣΟΚ για «ληλασία» τών ιδεών της Άριστεράς και «λαθρεμπόριο», άφου «οικειοποιείται τήν Ιστορία της, οικειοποιείται τούς άγώνες της πού εν πάση περιπτώσει, καλοί ή κακοί (;), της άνήκουν». Δέν είναι αυτό λοιπόν πού μās άπασχολεί. Στο κάτω κάτω όλοι έχουν τό δικαίωμα της (άνομολόγητης έσωτ) αυτοκριτικής...

ΠΩΣ ΘΑ ΕΠΙΖΗΣΕΙ Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Έκείνο πού μās ενδιαφέρει είναι, αντίθετα, ή πρόσφατη ρητή θέση του Γ. Βότση υπέρ της συμπαράταξης της άριστεράς πού ξεκίνησε έμμεσα στόν Σχολιαστή πρό μηνός και όλοκληρώθηκε στήν πρόσφατη συνέντευξή του στόν 984. Γιατί προκάλεσε όντως αϊ-

Υπάρχουν μικρά γεγονότα πού, μερικές φορές, είναι πιο σημαντικά από τά μεγάλα. Δείχνουν καλύτερα όσα, ως λανθάνουσα διεργασία, συντελούνται, αλλά και τό είδος τών ιδεών πού τά προωθούν. Αυτό τόν καιρό τό πρόβλημα είναι οι διεργασίες για τήν «ένότητα της άριστεράς», τήν συμπαράταξη μέ τό ΚΚΕ δηλαδή. Άπ' τούς πρωτεργάτες της, οι έλεύθεροι σχολιαστές της Έλευθεροτυπίας (Μασαβέτας, Μαύρος κ.λπ.). Τώρα προστέθηκε και ο Γ. Βότσης, αλλά μέ πλήρη ιδεολογική, κοσμοθεωρητική «θεμελίωση»: ή συμπαράταξη της «παραδοσιακής» άριστεράς, πιστεύει, βολεύει τήν «έλευθεριακή» άριστερά, τήν αντιεξουσιαστική, τήν περιθωριακή.

σθηση τό πώς ένας δημοσιογράφος μέ άπήχηση, ο όποιος εντάσσει τόν έαυτό του στόν «άντιεξουσιαστικό» χώρο, εύνοεί τή γραμμή του ΚΚΕ και τήν σιγοντάρει.

Η άριστερά λοιπόν, λέει ο Γ. Βότσης, πρέπει νά άρχισι από μιά ισότι-

μη εκλογική σύμπραξη «τών διαφόρων κομμάτων» και νά προχωρήσει στήν ένότητα όσων ιδεολογικά παραμένουν στα πλαίσια της «παραδοσιακής άριστεράς». Η άριστερά θά επιζήσει μόνο άν προχωρήσει σέ αυτές τίς ένωτικές διεργασίες και πείσει τόν κόσμο της ότι μπορεί νά γίνει μιά ύπολογίσιμη πολιτική δύναμη.

Έστω λοιπόν ότι τά πράγματα πάνε κατ' ευχήν, έσύ εισαι μέσα; τόν ρωτάει ο δημοσιογράφος. «Όπωςδήποτε όχι». Όπωςδήποτε όχι, γιατί μιλάμε για τήν «παραδοσιακή άριστερά», ενώ υπάρχει «και ή άλλη του περιθωρίου, υπάρχει και ή άριστερά ή όποια πιστεύω έγω ότι είναι εν δυνάμει επαναστατική» ενώ ή παραδοσιακή είναι απλώς «άναχρονιστική στό σύνολό της». Όπωςδήποτε όχι, γιατί εκείνος θά παρέμενε πάντα στό πολιτικό περιθώριο (συγκρατείστε τή λέξη, θά μās χρειαστεί πιο κάτω) άφου ή παραδοσιακή Άριστερά δέν τόν άφορά: «Άλλου είναι οι δυνάμεις της άλλης, άλλου είναι οι δυνάμεις της επανάστασης».

Έτσι λοιπόν ο Γ. Βότσης προπαγανδίζει τή συμπαράταξη και τήν ένότητα της Άριστεράς, μιάς Άριστεράς πού σέ τίποτα δέν τόν άφορά. Δέν τρελάθηκε: απλώς έξυπηρετεί τό μεταφυσικό σχήμα (και μαζί άνέλπιστα τό ΚΚΕ...) πού έχει στό κεφάλι του. Θέλει τήν ένότητα της «παραδοσιακής άριστεράς» όχι μόνο, λέει, γιατί θά βοηθούσε τήν ίδια (και στό φινάλε τί θά τόν ένοιαζε αυτόν;) αλλά και γιατί «θά ξεκαθάριζε τά πράγματα συνολικά στόν πολιτικό χάρτη της Ελλάδας.

Θά ξέραμε ποιοί είναι οι σοσιαλδημοκράτες, ποιοί είναι αυτοί οι κομμουνιστές, οι έν πάση περιπτώσει ευαγγελιζόμενοι μιά κοινωνία του ύπαρκτου σοσιαλισμού έστω έξωραϊσμένη, ποιοί εκφράζονται μέσα από τά άστικά κόμματα». Αδτή είναι λοιπόν ή μεταφυσική του Βότση και ενός παρεμφερους «χώρου». Άστοί, σοσιαλδημοκράτες, κομμουνιστές από τή μιá — οι (κάποιες) ύγιεις δυνάμεις τής επανάστασης άπ' τήν άλλη. Τό σχήμα του έχει έτσι ανάγκη μιás ένιαίας Άριστεράς, πανομοιότυπης μέ τό ΚΚΕ, ό Βότσης μιás θέλει όλους τούς άριστερούς ΚΚΕ γιατί έτσι του λύνονται τά προβλήματα ταξινόμησης τής πολιτικής και τής κοινωνίας— μιá άνέλπιστη ύπηρεσία πρós τό ΚΚΕ. Καί γιά νά τό πετύχει αυτό επιδίδεται μέ τή σειρά του σέ ένα «λαθρεμπόριο» (γιατί δέν έχει τό άλλοθι τής άγνοιας) όταν μιás χρεώνει όλους μέ τήν επιθυμία γιά ύπαρκτό σοσιαλισμό, έστω και «έξωραϊσμένο!» Ή páλι όταν μιás διαβεβαιώνει, έν γνώσει τής αναλήθειας, ότι όλα «τά κομμουνιστικά κόμματα δέν έχουν νά πούν τίποτα περισσότερο σήμερα άπ' ό,τι έλεγαν ώς τώρα, δηλαδή ότι μέ τήν ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων θά δημιουργηθούν οι κοινωνικοί όροι ώστε νά αλλάξουν οι συνθήκες»!

Τό σχήμα ολοκληρώνεται όταν άκούμε ότι μέ τήν ένότητα τής Άριστεράς (σωστότερα, μέ τήν ταύτιση τής άριστεράς μέ τό ΚΚΕ) «θά είχαμε και μιá αντίστοιχία πολιτικών φορέων και κοινωνικών δυνάμεων». Οι άστοί θά εκπροσωπούσαν λοιπόν τούς άστους, ή σοσιαλδημοκρατία και οι κομμουνιστές τήν έργατική τάξη (ποιά έργατική τάξη, ποιά προλεταριάτο; — άναρωτιέται ό Γ. Βότσης. Αδτή πρώτον συρρικνώνεται και δεύτερον παθητικοποιείται: «λοιπόν έξακολουθούμε νά πιστεύουμε ότι ή όποια επανάσταση θά γίνει από τό προλεταριάτο; Άν είναι δυνατόν...») και ή άριστερά του περιθωρίου τό κοινωνικό περιθώριο και τίς ελεύθερες συνειδήσεις. Έτσι όλα μπαίνουν στά αρμόδια κουτάκια και ξέρουμε πού βαδίζουμε, ή άπλοϊκότητα τής σκέψης έξουδετερώνει τήν πολυπλοκότητα του πραγματικού.

ΤΟ ΚΚΕ ΕΣΩΤ.: ΤΟ ΕΜΠΟΔΙΟ ΤΩΝ ΕΥΘΥΓΡΑΜΜΙΣΕΩΝ

Δέν είναι λοιπόν τυχαίο πού ό Γ. Βότσης στή συνέντευξή του στόν 984 άναγκάστηκε, κυριολεκτικά άναγκάστηκε, νά επιδοθεί σέ μιá επίθεση πρωτοφανούς γιά τήν ψυχραιμία του οξύτητας κατά του ΚΚΕ έσ.-Α.Α., του μόνου κόμματος μέ τό όποιο άσχολήθηκε όνομαστικά. Τί νομίζει λοιπόν ότι παριστάνει «τό ΚΚΕ έσ.-Α.Α. του

Μπανιά πού επιμένει, λέει, στήν αυτόνομη κάθοδο»; Νά διεκδικήσει ποιά ψήφο; Μέχρι πότε τάχα θά τό ψηφίζουν «συναισθηματικά» οι χτεσινói φίλοι; Δέν καταλαβαίνει ότι άπλώς λόγω «οϊκτου» θά παίρνει ψήφους; Και άλλα τέτοια ευτελή και —παράδοξο γιά έναν άντιεξουσιαστή— εκλογικιστικά. Ή και ακόμα χειρότερα: «Στό κάτω, κάτω, γιατί θά πρέπει νά υπάρχουν πολιτικά σχήματα πού δέν τά σηκώνει ή έλληνική κοινωνική πραγματικότητα; Νά εξαφανιστούν. Έν όνόματι του πλουραλισμού; Μά τότε ό πλουραλισμός, έφόσον ή ιδέα πού δίνεται στήν αγορά δέν έλκυει, σημαίνει όχι ότι φταίει ό δέκτης αλλά φταίει ό πομπός».

Δέν θά καυχάσουμε πού ό Γ. Βότσης, ό όποιος όμνυει όπως είδαμε στό όνομα του «περιθωρίου», κατηγορεί τό ΚΚΕ έσ.-Α.Α. ότι είναι μικρό, ότι είναι... περιθωριακό. Καί θά 'ταν μάλλον φτηνό, γιατί τό ξέρει («άπό τά γεννοφάσκια μου μέσα στήν κομμουνιστική άριστερά»), νά του θυμίσουμε ότι τά περι άπάδοντος πρós τήν ελληνική πραγματικότητα (και τό ίδιο τής φυλής;) έχουν κατά κόρον χρησιμοποιηθεί από τήν έβδομηναετή αντικομμουνιστική προπαγάνδα.

Θά άρκεστούμε νά διαπιστώσουμε ότι ή επίθεση κατά του ΚΚΕ έσ.-Α.Α. και του Ρήγα έξηγείται από τό ότι και μέ μόνη τήν παρουσία τους κόβει ή σούπα και χαλάει τό σχήμα του Γ. Βότση (έξου εκείνο τό «νά εξαφανιστούν»). Γιατί ή παρουσία αδτή δείχνει ότι και οι κομμουνιστές μπορούν νά είναι άντιαυταρχικοί και άντιεξουσιαστές σήμερα, ότι και οι κομμουνιστές μπορούν νά μήν ύποκύπτουν στή λατρεία των «παραγωγικών δυνάμεων», ότι και οι κομμουνιστές μπορούν νά μήν είναι ΚΚΕ, ότι μπορούν κάποιοι νά θέλουν νά είναι επαναστάτες χωρίς τήν ιδεολογία του «περιθωρίου», ότι και οι κομμουνιστές μπορούν νά αντιπαλεύουν τή γραφειοκρατία, τήν ιεραρχία, τόν άναχρονισμό — και αδτά χωρίς νά άναζητούν τόν...Μάχνο άλλα μέσα στήν «μαρξιστική καταγωγή» τους, όπως μειωτικά τήν όνομάζει ό Γ. Βότσης. Όχι ότι τό ΚΚΕ έσ.-Α.Α. έκανε αδτά τά μεγάλα και σπουδαία, αλλά νά, ή παρουσία του και ή όποια φτωχή δράση του τουλάχιστον τά ύπαινίχθηκαν. Ή, αυτό ό Γ. Βότσης δέν μπορεί νά του τό συγχωρήσει. Καί έμεις τότε, σου λέει, τί ρόλο παίζουμε;

Μας συμβούλεψε (πολύ έχθρικά είναι ή αλήθεια), σειρά μας νά τόν συμβουλέσουμε κι έμεις. Θεμιτό είναι βέβαια νά άναζητá τήν πολιτική του ταυτότητα' ός τό κάνει όμως μέσα στις άθθεντικές συγκρούσεις και τήν πολυμορφία τής πολιτικής πραγματικότητας και όχι στή σχηματοποίηση τής μεταφυσικής πού γίνεται τόσο επιθετικότερη όσο περισσότερο άντιλαμβάνεται τίς άντιφάσεις τής φτώχιας τής.

Έτεροχρονισμοί

—Τό ΚΚΕ μετά είκοσι έτη—

Τό άπόσπασμα πού άκολουθεί δέν είναι από άπόφαση του πρώην ΚΚΕ Έσ., δέν είναι από λόγο του Κύρκου ή κείμενο του Φιλίνη τής περασμένης δεκαετίας, παράλα αδτά είναι και τούτο «άνανεωτικό». Διαπιστώστε το μόνοι σας:

Κάποτε όρισμένοι πρέπει νά τό πάρουν άπόφαση ότι στό χώρο τής Άριστερας δέν είναι μόνοι. Ή υπάρχουν πολλές δυνάμεις και προσωπικότητες —μικρότερες ή μεγαλύτερες, δέν έχει σημασία. Αδτή είναι ή πραγματικότητα. Οι δυνάμεις αδτές έχουν τή δική τους προέλευση, τίς δικές τους εδαισθησίες, τή δική τους ιδιαιτερότητα και άξια. Όποιος έπιχειρήσει νά διαγράψει αδτή τήν πραγματικότητα ματαιοπονει. Ή θά τίς άναγνωρίσει έντιμα και θά τίς σεβαστεί επιπλέον ή θά κλειστεί ό καθένας στό δικό του κομματικό σωβινισμό. Τρίτος δρόμος μέ τρικλοποδιές, εκβιασμούς και άποπροσανατολιστικούς έλιγμούς δέν ύπάρχει. Ουδείς έξυπνότερος του άλλου. Κι αδτή ή πολυκατάτμηση τής Άριστεράς από άδυναμία, μπορεί νά έξελιχτεί σέ πηγή δύναμης. Ή πολυμορφία δέν είναι κακό, άρκει άπ' όλους νά άναγνωριστεί ότι ουδείς κατέχει τό μονοπώλιο όλης τής σοφίας ή νά διεκδικεί σχεδόν κληρονομικά τό άποκλειστικό προνόμιο τής «άνανέωσης» και τής «δημοκρατικότητας». Άρκει, έπίσης, αδτή ή πολυμορφία νά μήν εκφυλίζεται σ' ένα στείρο και άδιέξοδο άνταγωνισμό αλλά νά διεκδικεί τήν έκφρασή της μέσα από τήν κοινή προσπάθεια νά αλλάξουν οι πολιτικοί συσχετισμοί και ή πορεία τής χώρας».

Λέγεται και γράφεται κατά κόρον ότι τό ΚΚΕ «άνανεώνεται», ότι «επαναστατικές» αλλαγές συντελούνται στό χώρο του. Καί πραγματικά, τό νά άνακαλύπτεται επιτέλους τό ΚΚΕ τό αυτονόητο, τόν κοινό τόπο, σχεδόν τήν κοινοτοπία (όπως δείχνει τό άπόσπασμα του Π. Λαφαζάνη από τόν Ριζοσπάστη), σημαίνει ότι τελικά ναι, επαναστατικές αλλαγές συντελούνται στό ΚΚΕ!

ΣΤΥΜΙΑΪΑ

Άρρενωπή δικαιοσύνη

Γιατί νά βγάλει μαχαίρι; αναρωτήθηκαν οι άρμόδιοι δικαστές για τήν κοπέλα που μαχαίρωσε τό καμάκι και επίδοξο βιαστή, και ενώ βρισκόταν στό έδαφος, γδαρμένη και μέ σκισμένα ρουχα. Δέν μπορούσε νά άμυνθεί άλλιώς, νά καλέσει σέ βοήθεια; Πραγματικά, κύριοι δικασταί, ή εικόνα πού έχετε, άνακαλείτε και άναπαράγετε και έλικυστική είναι και έρεθιστική και γνωστή άπό τόν κινηματογράφο και τήν τηλεόραση. Ό ρωμαλέος τήν έχει στριμώξει, τήν άρπάζει στόν ώμο του, εκείνη χτυπάει πόδια και χέρια, βοήθεια τσιρίζει, εκείνος μέ γδαρμένο μάγουλο και άπλανές βλέμμα συνεχίζει άπτόητος, τήν όριζοντιώνει, εκείνη τον χτυπάει μέ τίς άνήμπορες γροθίσσες της και τόν έμποδίζει μέχρι πού αυτός της ρίχνει τήν τελική κατακεφαλιά (ή πάλι μέχρι πού αυτή μαλακώνει...) —άπό κεί και πέρα όλα εξαρτώνται άπό τήν ώρα, άν μιλάμε για τηλεόραση, ή άπό τόν σκηνοθέτη, άν μιλάμε για σινεμά. Γιατί δέν φέρθηκε έτσι, άναρωτιέται ή δικαιοσύνη, όπως άναμένεται και προβλέπεται και άπό τό νόμο; Νά όπως ή άλλη, καλήώρα, πού τήν έριξαν τελικά οι μάγκες στήν κολώνα και τήν σακάτεψαν έφ' όρου ζωής κι έχουμε κι έμεις κάτι νά δικάσουμε. Κατόπιν έορτής, πάντα κατόπιν. Άφού ή πονή για τόν βιαστή είναι σάνταρ, και άποδίδεται άπό μάς, άφού βεβαίως ύπάρξει ή άξιόποιος πράξις, πώς ή έν λόγω δεσποινίς παρεμποδίζει τήν πράξη, έπομένως και τό έργο της δικαιοσύνης; Πολύ σινεμά και πολλή

τηλεόραση βλέπουν οι δικαστές, φαίνεται. Ή, πάλι, πολλή δικαιοσύνη βλέπει τό σινεμά και ή τηλεόραση.

Μέ «Άνοιχτά Χαρτιά» και μάτια

Δέν γνωρίζουμε τούς λόγους για τούς όποιους ό εκλεκτός τηλεδημοσιογράφος κ. Γιουπαζολιάς είχε πέσει επί καιρό σέ δυσμένεια. Γνωρίζουμε καλά όμως τούς λόγους πού έτέθη πάλι υπό εϋμένεια. Ό άνθρωπος είναι γάτα. Μελιστάλαχτα ύπώνει στόν έκάστοτε ύπουργό για νά καρφώσει, παραδοκεί νά μνιστεί μήπως ό εκ δεξιών του κυβερνητικός (πάντα εκ δεξιών του οι ύπουργοί, άν έχετε προσέξει) «χάνει πόντους» και άφήνει καμιά άσάφεια, χρησιμοποιεί τό δπλο του «χρόνου» άριστοτεχνικά, γρηγορεί μπάς και περάσει κανένα άτου τών έπίσημων στό ντούκου κ.λπ. Αυτά κυρίως συντονίζει, όχι τάχα τή συζήτηση. Ήχει καταλάβει δηλαδή ότι ή άνυπεράσπιστη έξουσία είναι πού χρειάζεται ύπεράσπιση και πλάτες, εκτεθειμένη καθώς είναι στόν κάθε εργαζόμενο ή έχθρό. Δέν περνάει έτσι φορά στά «Άνοιχτά Χαρτιά» πού νά μήν άναγκάζεται κι αυτός νά άνοίξει τά δικά του...

Διάλογος

Σέ συνέντευξη του στή Θεσσαλονίκη ό Κώστας Φιλίνης έξήγησε ότι ή πρόταση της ΕΑΡ για «διάλογο» περιλαμβάνει και τό έπίσημο ΠΑΣΟΚ επειδή σέ αυτό ύπάρχουν και «δυνάμεις άπογοητευμένων και έχουμε υποχρέωση νά μήν ξεκόσουμε μαζί τους». Μά αυτούς καλείτε σέ διάλογο;

«... παρά τήν ύπαρξη όποιουδήποτε άντιλόγου»

Άπό νομοσχέδιο του Ύπουργείου Έθνικής Οικονομίας: «*Η έπιχειρήση καζίνων είναι μία ιδιάζουσα έκφραση της επιχειρηματικής δράσης και μία ευαίσθητη επιχειρηματική δραστηριότητα, πού παρά τήν ύπαρξη όποιουδήποτε άντιλόγου, παραμένει ένα αναπόφευκτα άναγκαίο κομμάτι της οικονομικής ζωής στην όργάνωση ψυχαγωγίας και τών τυχρών παιγνιδιών και συμπληρώνει τήν προσφορά της χώρας (...). Θά δημιουργήσει άπασχόληση σέ μία περίοδο πού ή διεθνής οικονομική συγκυρία τήν έχει καταστήσει ύψιστης και πρωταρχικής σημασίας κοινωνική άνάγκη και θά συμβάλει ουσιαστικά στην αύξηση του έθνικού εισοδήματος.*» Όπως όνειρεύεται ό ύφυπουργός Έθνικής Οικονομίας κ. Σκουλάς, οι πελάτες τών νέων Καζίνων πού θά δημιουργηθούν θά μεταφέρονται δωρεάν άπό τό έξωτερικό και παράλληλα θά τούς προσφέρεται και δωρεάν στέγαση, μέ τήν προϋπόθεση ότι θά παίξουν μεγάλα ποσά. Σύμφωνα πάντα μέ τόν κ. Σκουλά στό παρελθόν έγιναν λάθη πού όδήγησαν στόν «υποβιβασμό του τουριστικού προϊόντος» ενώ ύπήρξε άδιανοητία για τήν «ποιότητα τών πελατών». Άν καταλαβαίνουμε καλά «ποιοτικοί πελάτες» είναι αυτοί πού χάνουν μεγάλα ποσά στή ρουλέτα, όποτε οδηγούμαστε σέ «άναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος». Πρόκειται για μιάν «ευαίσθητη επιχειρηματική δραστηριότητα» πού «συμπληρώνει τήν προσφορά της χώρας μας» στήν άνθρωπότητα. Έμεις, θεωρούμε τό νομοσχέδιο πάνω άπό όλα ύψιστη προσφορά στόν ιστορικό του μακρινού μέλλοντος, πού θά έχει στα χέρια του μία γραπτή άπόδειξη για τό μεγάλο

δίλημμα στό όποιο βρέθηκε κάποτε ή άνθρωπότητα: σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα; Σ' αυτό τό δίλημμα «παρά τήν ύπαρξη όποιουδήποτε άντιλόγου» οι βάρβαροι έπέλεξαν τό δικό τους. Πρόκειται για μία νέα, πρωτόγνωρη «ποιότητα».



Ή δικαιοσύνη δέν άπεργεί ποτέ

Τώρα πού γράφουμε, δύο ναυτεργάτες στή Χίο κλείνουν επτά μέρες στή φυλακή έχοντας καταδικαστεί σέ φυλάκιση 4 μηνών. Τό άδικημά τους —και έκκρεμο— ήταν ότι συμμετείχαν στήν άπεργία ναυτών και μηχανικών τό καλοκαίρι του '86 πού έγινε σέ όλα τά λιμάνια της χώρας. Ή κατηγορία, άπό «νομική» άποψη: παρακώλυση συκοινωνιών. Τό βρώμικο μυαλό τών άρμοδίων ξαναχτύπησε. Μέ ένα τέτοιο εύρημα ό δρόμος είναι πιά άνοιχτός για όλα: παρακώλυση μαθημάτων οι καθηγητές, παρακώλυση ήλεκτροδότησης οι της ΔΕΗ, παρακώλυση καθαριότητας οι όδοκαθαριστές, παρακώλυση ύγείας οι γιατροί, παρακώλυση 1992 οι εργάτες. Μας λέγανε για

τόν συνδικαλισμό διότι θά 'ταν τό τρίτο βάρθρο τῆς δημοκρατίας. Δέν μᾶς εἶχαν πεί δμως διότι οἱ ἐργαζόμενοι θά 'ταν ἀπό κάτω ἀπό τό βάρθρο. Πλακωμένοι.

Πολιτισμοί σέ διαλεκτική ἔνταση

Ἐκπληκτοί οἱ 128 Νορβηγοί τουρίστες, δέν πίστευαν στά μάτια τους δταν, φτάνοντας στό ἀεροδρόμιο τῆς Χίου, βρῆκαν νά τους περιμένει εἰδική ἐκδήλωση, ὀργανωμένη ἀπό Νομαρχία καί κατοίκους, μέ τοπικούς χορούς, μέ τριαντάφυλλα κ.λπ. Οἱ κάτοικοι καλωσόριζαν ἔτσι τήν πρώτη ἀπευθείας πτήση ἀπό Ὁσλο καί τους τουρίστες πού φέτος φάνηκαν δύο μήνες νωρίτερα. Χάρη Ἰσως καί στόν χριστιανομαρξιστικό διάλογο, ἡ ἐπιθυμία γιά τόν ἄλλον ὀλοένα κερδίζει ἔδαφος στή χώρα μας.

... μέ τήν παρουσία ἰσχυρῆς ἀστυνομικῆς δυνάμεως

Τήν παραμονή τῆς Κυριακῆς πού τά ΜΑΤ ἐπέλαυναν ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου κατά φιλάθλων στή Νέα Φιλαδέλφεια, διεξαγόταν ἕνας ἄλλος, «ἐπίσημος» καί ἐξίσου κρίσιμος, ποδοσφαιρικός

ἀγώνας. Μεταξύ δύο γυμνασίων τοῦ Περιστερίου, τά ὁποῖα συστεγάζονται —ἐξοῦ Ἰσως καί ὁ φανατισμός. Θές τό ἀνύπαρκτο πέναλτι στό 80', πού ἐπικαλοῦνται οἱ μέν, θές τό ἀντιαθλητικό παιχνίδι, πού ἐπικαλοῦνται οἱ δέ, γεγονός εἶναι διότι πρὸς τό τέλος εἰσέβαλαν στόν ἀγωνιστικό χῶρο ἀγανακτισμένοι φίλαθλοι, κυρίως γονεῖς τῶν παιχτῶν, καί ὑπῆρξαν ἐπεισόδια.

Ἰσαμε ἐδῶ ὄλα καλά καί κατανοητά, τά 'χει αὐτά τό ἄθλημα. Τό σημαντικό δμως εἶναι ἡ δευτέρη αἰτία τῶν ἐπεισοδίων, ἐξωαγωνιστική αὐτή, πού ἐπικαλέστηκαν καί οἱ δύο πλευρές: «ἡ ἔλλειψη ἔστω καί ἐνός ἀστυνομικοῦ σέ ἕνα τέτοιο κρίσιμο παιχνίδι». Τό πνεῦμα τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ λοιπόν τά ρουφάει πιά ὄλα, τά μετατρέπει σέ εἰκόνα καί ὁμοίωσή του. Ἄν γιά νά παίξουν μπάλα τά γυμνασιόπαιδα χρειάζεται ἡ παρουσία ἀστυνομικῶν δυνάμεων, καιρός εἶναι τότε, μού φαίνεται, νά τήν κόψουμε ἐντελῶς...

Πολιτικά, σελίς 9

Στή σελίδα 9, πού ἐπιγράφεται Πολιτικά, τοῦ ἔγκυρου Βήματος τῆς 15.5, βρήκαμε κείμενο πού μαζί μέ μία διαφήμιση καλύπτει μία σελίδα. Καί διαβάσαμε, μεταξύ ἄλλων:

καί Αὐτόφωρα

«Ταρακούνησε τή ραθυμία τῆς Πόλης καί τῶν περισσότερων κατοίκων τῆς ἡ Μελίνα μέ τήν παρουσία τῆς —τόν ἀέρα, τήν κίνηση, τό ὕφος πού προκαλεῖ ἀμεσα συμπάθεια καί προσελκύει. Δέσποσε καί στήν Ἁγία Σοφία. Μόλις ἐμφανίσθηκε, πρῖν τήν ὑποδεχτοῦν ὁ ὑφυπουργός Πολιτισμοῦ τῆς Τουρκίας κι ὁ διευθυντής τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας, ὄρμησαν κυριολεκτικά Γάλλοι τουρίστες μέ ἐνθουσιασμό: "Μελίνα - Μελίνα", "βίβ λά Γκρές", "βίβ λά Βικτουάρ", ὑπονοώντας τήν πρόσφατη νίκη στή Γαλλία τοῦ Φρανσουά Μιτεράν. (...). Καί μέσα στόν ἀνεπανάληπτο Ναό «τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας», στόν γυναικωνίτη, παντοῦ, τήν σταματοῦσαν ξένοι: ἀπό τήν Ἰσπανία, τή Νότια Ἀμερική, τήν Ἰταλία, μέ ζητωκραυγές, μέ πόθο νά βγάλουν μία φωτογραφία μαζί τῆς, νά τή δοῦν ἀπό κοντά, νά δεχθοῦν ἀμεσα τό γνήσιο χαμόγελο, πού ἔζησαν στίς ὀθόνες. Καί τό προσκύνημα τῆς Μελίνας στήν Ἐκκλησία τοῦ

Ἰουστινιανοῦ ἐγινε ἀφορμή ἐδκήλωσης αὐθόρμητων αἰσθημάτων, φιλικῶν γιά τόν τόπο μας. «Ζήτη ἡ Ἑλλάδα», ἀκούσθηκε μέσα στήν Ἁγία Σοφία ἀπό ἄλλη ὀμάδα Γάλλων τουριστῶν μόλις ἀντίκρισαν τή Μελίνα. Κι ἡ ἡχώ ἀπλώθηκε μέσα στή γαλήνη τοῦ μεσημεριοῦ στήν ἀπέραντη ἔκταση: στοὺς κίονες, στό ἱερό, στόν θόλο ἀπ' ὀπου ὁ προσκυνητής νιώθει μαζί μέ τό ἐκπαλο φῶς καί τό κάλλος νά κατεβαίνει τό θεῖο ἀνθρώπινα, καί νά τόν μεταρσιώνει. (...) Κι ὄστερα, σ' ἕνα πολιτισμένο ζεστό κέντρο σέ μία ἡρεμη γωνιά τῆς Πόλης, πού συγκεντρώνει καλλιτέχνες, ἡ Μελίνα βρέθηκε στό στοιχεῖο τῆς: τριγυρισμένη ἀπό πνευματικούς ἀνθρώπους, πού διψᾶνε γιά δημοκρατία καί κοινωνική δικαιοσύνη.» Τό κείμενο εἶναι ἀνυπόγραφο. Τί συνέβη; Χάθηκε τό ὄνομα; Ντράπηκε ὁ συντάκτης; Ἡ ἀποτελεῖ συλλογικό πόνημα τῆς σύνταξης τοῦ Βήματος;

109

ΝΙΚΟΥ Κ. ΜΑΡΓΑΡΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΥ

ἡ μοναδική αὐθεντική ἐξιστορηση γραμμένη
ἀπο εκατοντάδες αὐτοπτες
μαρτυρες
θεμελιωμένη σε πηγες
καί ντοκουμέντα
τῆς ἐποχῆς

4η ΕΚΔΟΣΗ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΣΤΕ ΣΗΜΕΡΑ
36 29 675 36 04 161
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΩΡΙΚΟΣ

ΚΟΥΠΟΝΙ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΣ
Πρὸς ἐκδόσεις ΔΩΡΙΚΟΣ
Μαυρομυχάλη 64 Ἀθήνα 10680

ΝΑΙ. Στείλετε μου τό συγκλονιστικό
ἔργο ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΥ
(Σημειώστε ἔτσι τόν τρόπο πληρωμῆς).
 Μετρητά: 4000 δρχ
 Μέ δόσεις: 5000 δρχ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ _____

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ _____

ΠΟΛΗ _____ ΤΗΛ _____

ΥΠΟΓΡΑΦΗ _____

όνομά του θά βρίσκεται σίγουρα μέσα στον κατάλογο των διαφόρων Ε.Π.Ε. που πήραν την άδεια, θά είναι μάλιστα και από τὰ πιά εξέχοντα. Οί περισσότερες από αυτές τῖς εταιρείες δέν ενδιαφέρονται τόσο γιά τὸ ἴδιο τὸ ραδιόφωνο (πολλές μάλιστα πήραν τὴ σχετική ἄδεια ἀπλῶς γιά νά ἔχουν ἐλεύθερο πεδίο, χωρίς ἄμεση προοπτική νά τὴ χρησιμοποιήσουν), ὅσο γιά τὴν τηλεοπτική προοπτική. Προσέξτε τὰ ὀνόματά τους: Ράδιο Τ.Υ. (Λαμπράκης), Ραδιοτηλεοπτική Ε.Π.Ε. κ.λπ.

ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗ

Ἔχουμε συνηθίσει (οἱ ἀφελεῖς) νά θεωροῦμε τὴν κυβέρνηση τοῦ ΠΑΣΟΚ ἀφελή: πνιγμένη λ.χ. στά σοσιαλιστικά ὁράματα πρὶν τὸ '81 νά προσγειώνεται στὴ σκληρὴ πραγματικότητα τῶν μποφόρ μετὰ τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας. Πνιγμένη στά ὁράματα τῆς ἀνοιχτῆς κοινωνίας ἢ ὁμάδα τῶν «φωτισμένων» περὶ τὸν Γ. Παπανδρέου νά προσγειώνεται τώρα στὴν ἀγκαλιά τοῦ Μπερλουσκόνι. Στὴν πραγματικότητα βέβαια ὅλα αὐτὰ δέν ἀντικατοπτρίζουν παρά τὴν ἀφέλεια ὄλων ὅσοι ἐξ ἀριστερῶν ἐστρωσαν τὸ δρόμο στοὺς κάθε λογῆς ἐμπόρους τῆς πολιτικῆς, τῆς ἐπικοινωνίας κ.ὀ.κ.

Ἄρα, ἡ κυβέρνηση τοῦ ΠΑΣΟΚ ἤξερε ἐξαρχῆς περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Τὸ σκληρὸ δίλημμα ἦταν εἴτε κρατικά μέσα ἐνημέρωσης, πού ἐλέγχονται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν κυβέρνηση (τὴν ἐκαστοτε κυβέρνηση), εἴτε ἰδιωτικά, ἐμπορικά μέσα ἐνημέρωσης πού, ὅπως καὶ ὁ καθημερινὸς τύπος, θά παίξουν τὸ ἴδιο παιγνίδι πῶς πειστικά, πῶς γνήσια, πῶς «γαργαλιστικά», ἀπελευθερωμένα καθὼς θά εἶναι ἀπὸ τὰ δεσμά καὶ τοὺς φραγμούς πού ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπάρχουν στά κρατικά μέσα.

Καὶ βέβαια ἡ πολιτική, ἢ κομματική, πολυφωνία κατοχυρώνεται ἀφοῦ, στὴν προσπάθεια νά προσελκύσουν τὸ ἀντίστοιχο κοινὸ, ἄλλοι ἐμποροὶ τῆς ἐπικοινωνίας θά προωθήσουν τὸν ΠΑΣΟΚισμό, ἄλλοι τὸ Νεοδημοκρατισμὸ καὶ πάει λέγοντας. Ἡδη ἂν κοιτάξει κανεὶς τὰ ὀνόματα τῶν ἐκδοτῶν πού πήραν ἄδειες, θά δεῖ ὅτι εἶναι μοιρασμένες μετ' ἀρκετὴ «δημοκρατικὴ» εὐαισθησία καὶ περίσσεια κομματικῆς κουτοπονηριάς: οἱ ἐκδότες πού ἐμπορεύονται ΠΑΣΟΚ εἶναι κάπως περισσότεροι, κάπως ἰσχυρότεροι, πῶς φερέλιδες.

Πάνω ἀπ' ὅλα ὁμως αὐτὴ ἡ πληκτικὰ μονοφωνική (ἂν καὶ στέρεο) πολυφωνία, εἴτε νεοδημοκρατική, εἴτε ΠΑΣΟΚική, κατοχυρώνει τὸ καθεστῶς. Τὸ εἶπε ἄλλωστε ρητὰ καὶ ὁ πρωθυπουργός: «χτίζουμε θεσμούς πού θά ὑπηρετοῦν τὴ Δημοκρατία». Στὴν ὑπηρεσία τῆς Δημοκρατίας λοιπὸν (μετὰ κεφαλαῖο — ἔχει διαφορὰ ἀπὸ τὸ δέλτα τὸ μικρὸ) ὁ κ. Τόμπρας νοίκιασε στὸ θεσμὸ πού ἀκούει στὸ ὄνομα Κου-

ρῆς — Ράδιο Θεσσαλονίκη Ε.Π.Ε., τοὺς πάνω ὀρόφους τοῦ κτιρίου τοῦ ΟΤΕ στὴ Θεσσαλονίκη.

Ἡ κατοχύρωση τοῦ καθεστῶτος γίνεται μετὰ τὸ μοναδικό, τὸ πῶς σίγουρα καὶ πῶς ἰσχυρὸ ὄπλο: μετὰ τὴν προσφορά στὸν πολίτη τῆς ἐπικοινωνίας «του» στὸ πιάτο. Οἱ σίγουρες μέθοδοι τῶν ἐπαγγελματιῶν τῆς ἐπικοινωνίας θά κόψουν ἐν τῇ γενέσει τῆς κάθε ἐναλλακτικότητας, κάθε ἀπρόοπτο, ἀνήσυχο, ἀγνωστο καὶ ἀβέβαιο λόγο, καὶ κάθε ἀβέβαια —γι' αὐτὸ καὶ δυνάμει ἐπικίνδυνη— συλλογικότητα πού εἶναι νά δημιουργηθεῖ ἀνά πάσα στιγμή ὅταν ἐννέα ἑκατομμύρια ἄνθρωποι ἐπικοινωνοῦν μετὰ τὸ διπλάνο τους ἐλεύθερα, ἀπευθείας, ἀδιαμεσολάβητα.

Ταυτόχρονα ἢ μέχρι τώρα ἐμπειρία τῶν ραδιοφωνικῶν σταθμῶν δείχνει ὅτι γνωρίζουν νά ἐπικεντρῶνουν τὴ μεσολάβησή τους στὸ πεδίο ἀκριβῶς πού —καὶ αὐτοὶ ἄλλα ὄχι βέβαια μόνον οὐτε κυρίως αὐτοὶ— τείνουν νά καταστρέψουν. Μέσα ἀπὸ τοὺς ραδιοφωνικούς σταθμούς τὰ ἑξατομικευμένα μέλη τῆς κοινωνίας μας ἀνακτοῦν σὲ ἕνα ἄλλο ἐπίπεδο τῆς χαμένης συλλογικότητας: πάρτε μας στὸ τηλεφῶνο καὶ πέστε μας πῶς μαγειρεύετε τὸ φρικασέ, θά πῆ τὴ μιά μέρα ὁ παρυσιαστὴς τριώρης ἐκπομπῆς. Τὴν ἐπομένῃ θέμα τῶν τηλεφωνημάτων θά εἶναι «τί σημαίνει γιά σᾶς ἀγάπη». Κι ὁ κόσμος τηλεφωνεῖ, ἀκούει, παρακολουθεῖ τὸ διπλάνο του μέσω ραδιοφώνου, σχεδὸν συζητεῖ μαζί του, συμμετέχει. Καὶ γίνεται κουβέντα διακοπτόμενη ἀπὸ κανένα τραγουδάκι ἢ καὶ ἀπὸ τὸν παρυσιαστὴ, ὅταν ἐμφανιστεῖ κάποιος πῶς ἀτίθασος στὸ τηλεφῶνο.

Μετὰ ἐξαιρεση αὐτὴ τὴν πτυχή πού εἶναι κοινὴ σὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς τοπικούς σταθμούς πού ὑπάρχουν ὡς τώρα, καὶ τὴν προσπάθεια τοῦ Δίαυλου 10 νά συζητηθεῖν μέσω τοῦ σταθμοῦ (μετὰ τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τῶν ἀκροατῶν) διάφορα τοπικά προβλήματα, τὸ πρόγραμμα κατὰ τὰ ἄλλα γεμίζει μετὰ κενὴ πολιτικολογία ἢ ὅποια ἔχει τὴν τάση νά στρέφεται συνέχεια πρὸς τὴ σπέκουλα καὶ τὴν ἐκλογολογία καὶ κυρίως μετὰ ἀφθονὴ μουσικὴ ντίσκο, νιού ἐιτζ κ.λπ. Ἴσως στὴ μονοφωνία τῆς μουσικῆς νά ἐκφράζεται χαρακτηριστικότερα ἢ μονοφωνία τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῶν προγραμμάτων, ἀφοῦ, μουσικά, τὸ μόνο πού διαφέρει καὶ, ἴσως, συγκροῦεται εἶναι τὸ ὄνομα τῆς διασκευαστικῆς εταιρίας πού κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ κάθε πρόγραμμα.

ΤΟ ΕΞΟΝΤΩΤΙΚΟ ΥΦΟΣ

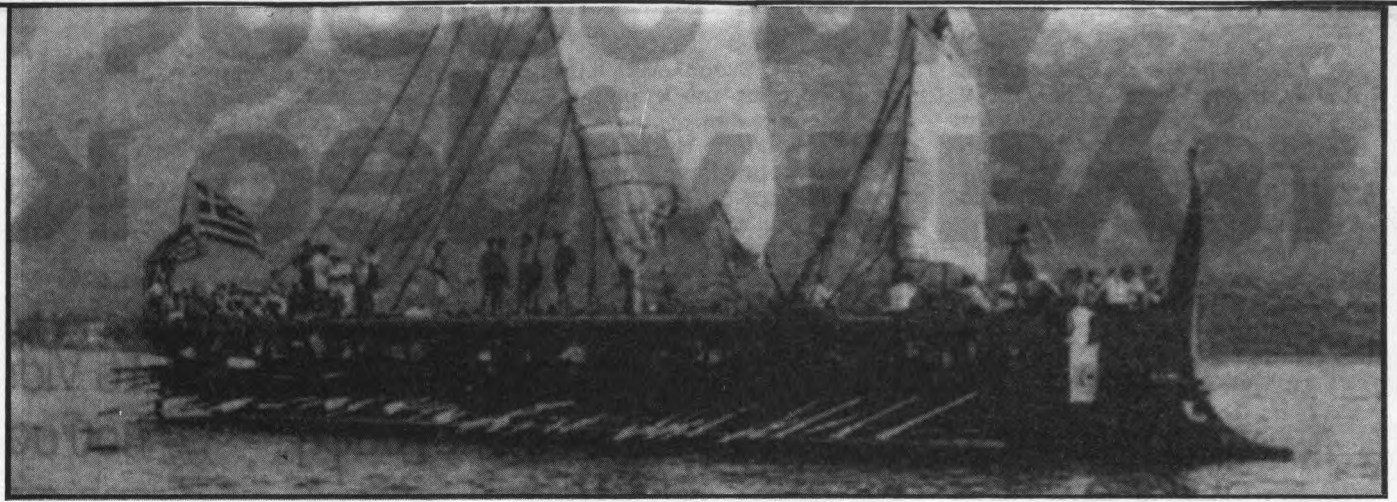
Εἶναι πάντως πῶς νωρὶς γιά νά κρίνουμε ποῖο θά εἶναι τελικὰ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ραδιοφωνίας πού θά ἐπικρατήσει. Γιά τὴν ὥρα εἴμαστε συνηθισμέ-

νοι κυρίως στὴ δημοτικὴ ραδιοφωνία, ἐνῶ ἀντίθετα τὸ δεκαήμερο τῶν ἐκπομπῶν τοῦ ΤΟΠ F.M. τοῦ Λαμπράκη ἐδειξε ἕνα ἄλλο ὄψος, πῶς πῶς ἐπιθετικό, ἀμερικάνικο: σχεδὸν ἐξοντωτικό, ὅπου τὸ ἀνούσιο τοῦ περιεχομένου κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴν ἔνταση καὶ τὸ καταγιστικό ρυθμὸ τῶν θορύβων πού ἀκούγονται. Εἶναι ἢ τέχνη τοῦ νά νομίζεις ὅτι γίνονται πολλά, ἐνῶ δέν γίνεται τίποτα.

Σίγουρα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς σταθμούς πού ὑπάρχουν καὶ τοὺς περισσότερους πού θά δημιουργηθοῦν, λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού θά ἐπιζήσουν, τόσο ἀπὸ πλευρᾶς οἰκονομικῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ἀκροατικότητας. Καὶ βέβαια οἱ πρῶτοι πού θά ἔχουν τὴν τύχη τῶν πρῶν ἐρασιτεχνῶν (οἱ περισσότεροι ἐξαφανίστηκαν, ἄλλοι ὅπως ὁ 267 ἐνσωματώθηκαν στὴν ἐμπορικὴ ραδιοφωνία) εἶναι οἱ δημοτικοὶ σταθμοί. Ἡδη ὁ «Δίαυλος 10» ἐκτός ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς συχνότητας καὶ τῆς ἔντασης τοῦ ΤΟΠ F.M. ἔχει δῦτατο οἰκονομικὸ πρόβλημα, καθὼς, λόγω τοῦ εἴδους τοῦ προγράμματος, δέν τοῦ προσφέρονται διαφημίσεις. Γιά τὴν ὥρα ὁ Δίαυλος 10 ἀποφάσισε νά πληρῶνει τέσσερις φορές τὸ χρόνο τοὺς συνεργάτες του (γιά νά λύσει κάποια προβλήματα ρευστότητας), εἶναι ὁμως φανερό ὅτι ὁ σταθμὸς δέν θά ζήσει γιά πολὺ, οἱ πῶς πετυχημένοι καὶ ἐμπορικοὶ συνεργάτες του δέχονται ἤδη προσφορὲς ἀπὸ ἄλλοῦ.

Θά ἐπιζήσουν λοιπὸν ὀρισμένοι μεγάλοι, πλούσιοι ἐμπορικοὶ σταθμοὶ καὶ ἐκεῖνες οἱ δημοτικὲς ραδιοφωνίες πού θά θελήσουν καὶ θά εἶναι σὲ θέση νά τοὺς ἀνταγωνιστοῦν στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐμπορικότητας. Τὰ πράγματα εἶναι λοιπὸν προδιαγεγραμμένα. Ἀπὸ τοὺς ἰδιώτες, αὐτοὶ πού θά ἐπιζήσουν θά εἶναι ἐκεῖνοι πού θά κατακτήσουν τὸ μεγάλο ἐπαθλο, ὅταν ἐρθεῖ ἡ μεγάλη ὥρα: τὴν ἰδιωτικὴ τηλεόραση. Εἶναι αὐτοὶ πού ἔχουν ἤδη τὰ μεγαλύτερα κεφάλαια καὶ θά μπορέσουν νά ἀντέξουν (νά ξεδέψουν) μέχρι τέλος. Μέχρι δηλαδή νά ἀρχίσουν νά εἰσπράττουν.

Προοδέσαμε λοιπὸν. Τὰ ὑψηλά ἰδανικά τῆς ἐλεύθερης ραδιοφωνίας καὶ τῆς πολυφωνίας ἐπικράτησαν: ὅσο ἀγωνίστηκαν γι' αὐτὰ μποροῦν νά αἰσθάνονται ὑπερήφανοι, ἄλλωστε γιά τοὺς περισσότερους ἔχει ἤδη βρεθεῖ κάποια ἐπιζήλη θέση στὸ ἐμπόριο τῶν ἐρτζιανῶν. Μπορεῖ ἐπίσης καὶ ἡ Ἀριστερὰ —ὅλες οἱ ἀριστερές, καὶ ἰδίως ἡ ἀντικομφορμιστικὴ— νά αἰσθάνεται ὑπερήφανη γιά τοὺς ἀγῶνες τῆς. Ἦταν ἀναγκαῖο ἄλλωστε: χωρίς τὴν ἠθικὴ καὶ ἰδεολογικὴ κάλυψη τῆς Ἀριστερᾶς ὁ Μπερλουσκόνι, ὁ Λαμπράκης, ὁ Κουρῆς καὶ οἱ ἄλλοι δέν θά μποροῦσαν νά ἐμπορευοῦνται μετὰ τὴν ἀνεση τῶν ἐλεύθερο χρόνο τῶν ἀνθρώπων.



Η ΑΓΟΡΑ ΝΕΩΝ ΦΡΕΓΑΤΩΝ

ανάμεσα στο χαλάλι, στο κισμέτ και στο ιμάμ μπαϊλιτί

της άμυντικής πολιτικής

του Γεράσιμου Μακρίδη

Η απόφαση πάρθηκε έρημνη της οικονομικής ήγεςίας της χώρας και έρημνη των πενταετών ή άλλων πολυετών προγραμμάτων. Ο λόγος μάλλον συνδέεται με τό κόστος της παραγγελίας: 1.200.000.000 δολάρια, ήτοι 170 δισεκατομμύρια δραχμές πού μαζί με κάτι διολισθήσεις και λοιπά χρηματοοικονομικά έξοδα, μās κάνουν 200 και πλέον δισεκατομμύρια (Τό ΒΗΜΑ, 17 'Απριλίου 1988). Μέ άπλά λόγια, στίς ύποχρεώσεις του κάθε Νεοέλληνα πρόσ τό Έθνος του προστέθηκαν 20.000 δραχμές, άσχετα αν αυτός ό Νεοέλληνας είναι φορολογούμενος ή μή, εργαζόμενος ή μή, έντλικος ή μή. Αυτή δέ άξιόλογη και άπό μόνη της επιβάρυνση, γίνεται πίο σημαντική όταν τοποθετηθεί στά πλαίσια της γενικότερης «έπενδυτικής» εϋφορίας πού έχει κυριεύσει τούς κυβερνητικούς χώρους. Καθώς και νέες τεράστιες παραγγελίες όπλων έκκολάπτονται (50 έλικόπτερα, 100 άρματα κ.λπ., βλέπε ΤΑ ΝΕΑ, 7 'Απριλίου 1988), και τεράστια δημόσια έργα έξαγγέρονται ένω, οί

Μετά άπό πολύμηνες διαπραγματεύσεις, προσφορές, άντιπροσφορές, πιέσεις και άντεγκλήσεις, τό ΚΥΣΕΑ, άποφάσισε τήν παραγγελία τεσσάρων φρεγατών τύπου ΜΕΚΟ-200 άπό τήν Δυτική Γερμανία. Οί πιέσεις των ναύαρχων είχαν πλέον, τόν τελευταίο καιρό, άποκτήσει τό βαρύ τους επιχείρημα: ή έν μή πολέμω Τουρκία, παρέλαβε ήδη τήν δεϋτερη φρεγάτα άπό τίς τέσσερις πού έχει παραγγείλει.

Όλυμπιακοί του '96 —των 450 δισεκατομμυρίων;—, διεκδικούνται μόνημα και μέ πείσμα. Έάν άθροιστούν, έξστοω και πρόχειρα αυτά τά ποσά καταλαβαίνει κανείς τήν μή παρουσία των οικονομικών έγκεφάλων σε τέτοιου είδους άποφάσεις. Τό έμφραγμα βλέπετε άπειλεί και τούς τεχνοκράτες. Πόσο μάλλον τούς φορολογούμενους, θά πρόσθεταν οί κακές γλώσσες.

ΝΑΥΑΡΧΟΙ, ΠΤΕΡΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

Όπως και νά 'χει τίς φρεγάτες θά τίς πληρώσουμε. Θα πούμε και χαλάλι μάλιστα και θά εύχηθούμε νά κάνουν καλά τή δουλειά τους, έπειδή, καθώς διαπιστώνουν οί έκθέσεις των ειδικών, εάν έρθουν οί Τουρκοί, θά μās φορολογήσουν άκόμα χειρότερα. Κισμέτ λοιπόν και οί φρεγάτες και τά φευγάτα δολάρια...

Όλα θά ήταν άψογα λοιπόν αν δέν υπήρχε εκείνο τό «νά κάνουν καλά τή δουλειά τους». Είναι μία φράση πού προκαλεί πολλές άπορίες καθώς μπορεί νά σημαίνει τά πάντα και τίποτα. Πολύ δέ περισσότερο όταν οί ταλαντούχοι χρυσοφόρετοι έπιτελείς του Έθνους άρκοϋνται σ' αυτό τό μέ χίλιους τρόπους ειπωμένο φρασιδίο για νά «έξηγήσουν» στους πληβείους τήν ανάγκη νά πληρώσουν όσα οί έπιτελείς άποφασίσουν νά πληρωθοϋν.

Πρόβλημα πρώτο. Οί χρυσοφόρετοι έ-

πιτελείς δέν φαίνεται νά συμφωνούν μεταξύ τους. Στο ΒΗΜΑ, τής 17ης 'Απριλίου, δημοσιεύτηκε ό άπόηχος τών διαφωνιών καί μερικά άλλα, πίο παράξενα άκόμα. "Ότι δηλαδή υπάρχει σκληρή διαμάχη άνάμεσα στίς ήγεσίες τών τριών δπλων γιά τό πώς θά διανεμηθούν τά κονδύλια γιά τήν άγορά όπλισμού. 'Η λογική, λέγεται, πού πρυτανεύει στίς παραγγελίες στηρίζεται στό τόσα πήραν αὐτοί, τόσα κι έμεις καί μέ παρανομαστή τό πόσα πήραν οί Τούρκοι. 'Ο άνταγωνισμός αὐτός μετατρέπει τίς έκάστοτε ήγεσίες του κάθε δπλου σ' ένα είδος συντηχιακῶν ήγητόρων πού μετρούν τήν έπιτυχία τής θητείας μέ τό κατά πόσο τό δικό τους σῶμα «έριξε» τούς άλλους ή έστω, δέν «ρίχτηκε» άπό αὐτούς. "Ας προσθέσουμε ότι στό παιγνίδι αὐτό έπιστρατεύτηκαν καί οί «δημοκρατικές» περγαμηνές κάθε δπλου, τίς όποιες, τά τελευταία χρόνια, χρησιμοποιήσαν έντατικά τό ναυτικό καί ή άεροπορία έναντίον του στρατού ξηρής (οί διάφορες πρόσφατες «παροχές» στους στρατεύσιμους είχαν άνάμεσα στους στόχους τους τή διατήρηση ή τή μεταβολή του κλίματος αὐτου — τό ναυτικό, άς μήν ξεχνάμε πλειοδότησε καί έδώ).

"Όπωςδήποτε, μιά τέτοια κατάσταση δέν έπιτρέπει νηφάλιες έκτιμήσεις καί προγραμματισμό, ιδιαίτερα σέ έποχές καί σέ περιοχές πού παρουσιάζονται ως άδύνατη ή άνεξάρτητη δράση του κάθε δπλου. 'Η ίδια κατάσταση κρύβει καί κάτι πολύ πίο σοβαρό.

Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

"Όλα τά παραπάνω, γνωστά άπό καιρό στους παρικοῦντες τήν 'Ιερουσαλήμ δέν έξηγοῦν μόνο τήν άπουσία σταθερῶν καί διανυγνών στόχων στή έξοπλιστικά προγράμματα τής χώρας. Τονίζουν καί κάτι σοβαρότερο. "Ότι άπουσιάζει ή δύναμη ή ίκανή νά συντονίσει τά όπλα καί τά έπιτελεία καί νά επιβάλλει τίς άπόψεις της πάνω σ' αὐτά. Δύναμη πού δέν μπορεί νά είναι παρά πολιτική καί κυβερνητική καθώς ή χάραξη μιᾶς άμυντικής πολιτικής ξεπερνά κατά πολύ τό πρόβλημα τών όπλων καί τών στρατιωτικῶν σχεδίων. "Η μάλλον, φθάνει στή τελευταία άφου έξαντλήσει πλῆθος άλλων πἀραμέτρων στους χώρους τής διπλωματίας, τής οικονομίας, τής κοινωνίας, τών συνθηκῶν τής στιγμής καί εκείνων του αύριο.

Κι αὐτό φαίνεται ότι συμβαίνει. Γιά άρκετά χρόνια τώρα ή πολιτική ήγεία τής χώρας δείχνει όλοτελα άμήχανη σέ όλους τούς τομείς τής άμυντικής πολιτικής μέ φυσικό επακόλουθο τήν έν λευκῶ άνάθεση τής στή άλλη-

λοῦποβλεπόμενα έπιτελεία. 'Η εκ τών πραγμάτων άναγκαία διαιτησία άνάμεσα στή τελευταία δέν μπορεί, σέ καμιά περίπτωση, νά όνομαστέι «άσκηση πολιτικής». Συχνά μάλιστα οδηγεί σέ πολυέξοδους συμβιβασμούς τό κόστος τών όποιων δέν άφορά βεβαίως ούτε τούς στρατηγούς, ούτε τούς ναυάρχους, ούτε τούς πτεράρχους...

'Η έξωτερική εικόνα δέν είναι παρά πιστό αντίγραφο τής έσωτερικής κατάστασης. 'Αδιάκοπες συνεδριάσεις, παλινδρομήσεις, καταγγελίες γιά σκάνδαλα ή δήθεν σκάνδαλα, άναποφασιστικότητα καί τέλος, μετά άπό χρόνια ίσως διαδικαστικῶν άερολογιῶν, μιά αιφνίδια άπόφαση κάτω άπό τό κράτος του πανικού. 'Αφετηρία του τελευταίου, οί πράξεις καί οί αποφάσεις τών γειτόνων: 160 F-16C οί Τούρκοι; 80 μαχητικά οί "Ελληνες! Καθέλκυσαν καί τρίτη φρεγάτα οί Τούρκοι; Γρήγορα νά πάρουμε τέτοιες καί έμεις! "Όσο κι άν κοστίζουν, χωρίς νά πολυξέρουμε πώς θά τά χρησιμοποιήσουμε. Καί όπωςδήποτε, χωρίς κανείς νά συνυπολογίζει τήν άβυσσάλεα διαφορά πού υπάρχει άνάμεσα στους στόχους, στή γεωγραφικά δεδομένα, στίς πληθυσμιακές, οικονομικές καί διπλωματικές παραμέτρους τών δύο χωρῶν!

"Ετσι λοιπόν φθάσαμε στήν «ναυτική άγορά του αιώνα».

ΦΡΕΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Οί φρεγάτες αυτές είναι άρκετά γνωστές, δέν νομίζουμε ότι κρύβουν κάποια έκπληξη, δυσάρεστη ή εύχρηστη. Λεπτομέρεια: τό γερμανικό ναυτικό δέν θέλησε ν' άποκτήσει σκάφη παρόμοιου τύπου. Μάλλον δέν του έκαναν στίς κλειστές ρηχές θάλασσες του Βορρά. Είναι ίδιες μέ τίς τουρκικές «Yanuj», «Fatih» κ.λπ. Μπορούμε λοιπόν νά γυρίσουμε στό αρχικό μας έρώτημα. Τί ακριβώς θά κάνουν έτοῦτα τά πλωτά 200 δισεκατομμύρια.

Κάθε καλή φρεγάτα, πού σέβεται τόν έαυτό της, μπορεί νά κυνηγεί ύποβρύχια. Γιά τόν σκοπό αὐτό έχει στή ύφαλα της ένσωματωμένο ένα ισχυρό SONAR πού άνιχνεύει ένεργητικά (μέ έκπομπή άκτινοβολίας καί πρόκληση άντανάκλασης στον στόχο) τούς βυθούς. Στο πολύπλοκο, γεμάτο άνωμαλίες, περάσματα, καί ρηχό στό μεγάλο του μέρος Αιγαίο, ή ένεργητική άνίχνευση ύποβρυχιῶν γίνεται άμφίβολη καθώς καί οί άντανάκλασεις (ή ήχώ) άπό τίς άνωμαλίες του βυθου καί τή στενότητα του χώρου είναι πολλαπλές καί άδιευκρινιστες καί τό ύποβρύχιο έχει όλη τήν ευχέρεια νά «κάτσει» στον βυθό καί νά περιμένει καλύτερες συνθήκες κίνησης

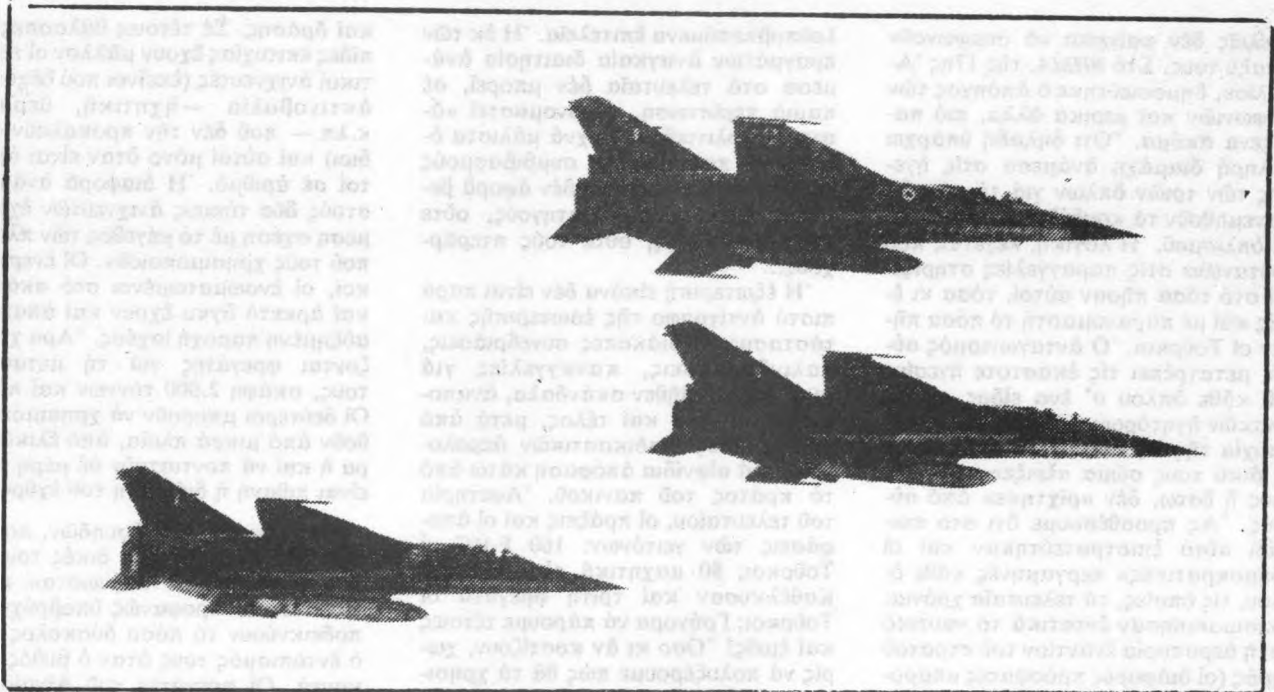
καί δράσης. Σέ τέτοιες θάλασσες έλπιδες έπιτυχίας έχουν μάλλον οί παθητικοί άνιχνευτές (έκείνοι πού δέχονται άκτινοβολία — ήχητική, θερμική κ.λπ.— πού δέν τήν προκαλοῦν οί ίδιοι) καί αὐτοί μόνο όταν είναι άρκετοί σέ αριθμό. 'Η διαφορά άνάμεσα στους δύο τύπους άνιχνευτῶν έχει άμεση σχέση μέ τό μέγεθος τών πλοίων πού τούς χρησιμοποιοῦν. Οί ένεργητικοί, οί ένσωματωμένοι στό σκάφος, καί άρκετό όγκο έχουν καί άπαιτοῦν άξυμμένη παροχή ισχύος. "Αρα χρειάζονται φρεγάτες γιά τή μεταφορά τους, σκάφη 2.000 τόννων καί πάνω. Οί δεύτεροι μποροῦν νά χρησιμοποιηθούν άπό μικρά πλοία, άπό έλικόπτερα ή καί νά ποντιστοῦν σέ μέρη όπου είναι πιθανή ή διάλευση του έχθρου.

Οί έμπειρίες τών Σουηδῶν, πού συχνά έμπλέκονται στίς δικές τους ρηχές θάλασσες μέ «άγνωστα» κατασκοπευτικά προφανώς ύποβρύχια, άποδεικνύουν τό πόσο δύσκολος είναι ό έντοπισμός τους όταν ό βυθός είναι κοντά. Οί φρεγάτες του Αιγαίου θά καταδιώκουν στίς άκόμα πίο πολύπλοκες Κυκλάδες ή στή Δωδεκάνησα, ύποβρύχια μέ έξοπλισμό σχεδιασμένο γιά νά λειτουργεί στή ώκεανικά βάθη καί στίς άνοικτές θάλασσες. Τό κυνήγι λαγού μέ κυνηγετικούς έλέφαντες είναι σίγουρα μιά πολύ πίο πρακτική ύπόθεση.

Τό κύριο λοιπόν έπιχείρημα γιά τήν άνάγκη ύπαρξης στόλου φρεγατῶν δέν φαίνεται ιδιαίτερα πειστικό. Τό δεύτερο είναι ή άκτίνα δράσης τών πλοίων. Μάλλον όμως καί αὐτό δέν στέκεται στό μικρό Αιγαίο. "Ας συνεχίσουμε λοιπόν νά ψάχνουμε γιά τό τί μποροῦν νά κάνουν οί φρεγάτες του Αιγαίου.

Πλοία μέ τέτοιο μέγεθος ίσως θά μπορούσαν νά ρίχνουν άεροπλάνα. Είναι άκόμα άμφίβολο όμως άκόμα καί τό κατά πόσο θά μπορούσαν νά προστατεύσουν τόν έαυτό τους άπό τά άεροπλάνα. Τό πίο άπόμακρο άντιαεροπορικό τους φράγμα (πυραύλοι SEA-SPARROW) άπλώνεται 20 χιλιόμετρα γύρω άπό τό πλοίο. 'Ο αντίπαλος άεροπόρος λοιπόν έχει τήν ευχέρεια νά σκοπεύσει μέ μεγάλη άνεση πέρα άπό αὐτή τήν άπόσταση, μέ όλα τά ραντάρ του σέ λειτουργία καθώς δέν θά φοβάται αντίδραση. Θά μπορεί έτσι νά εκτοξεύσει πυραύλους HARPOON γιά παράδειγμα άπό τά 25, 30 ή 50 χιλιόμετρα. Πόσοι άπό αὐτούς θά άστοχήσουν ή θά άναχαιτιστοῦν; Οί φρεγάτες τών 50 δισεκατομμυρίων ή μιά, πρέπει λοιπόν νά συνοδεύονται μόνιμως (!) στό Αιγαίο άπό φιλικά καταδιωκτικά άεροπλάνα...

Νά ναυμαχήσουν μέ άλλα πλοία; Μποροῦν, εκτοξεύοντας πυραύλους, τούς ίδιους ακριβώς πυραύλους πού ρίχνουν καί οί πυραυλάκατοι τών 400 τόννων καί τών 1-2 δισεκατομμυρίων



δραχμών. Νά βομβαρδίσουν ακτές; Μπορούν. Άλλά ποιός θά στείλει ένα πλοίο 50 δισεκατομμυρίων κάτω από τά πυρά του αντίπαλου πυροβολικού ξηράς γιά νά ρίξει 200-300 όβιδες στον έχθρό; Όυτε ό πίο αισιόδοξος.

Τά 50 λοιπόν δισεκατομμύρια του κάθε πλοίου μπορούν θεωρητικά νά τά κάνουν όλα. Στην πράξη όμως, στό Αιγαίο, αυτό πού εύκολότερα μπορούν νά κάνουν είναι τό νά βυθιστούν άπρόσμενα και άδοξα. Βλέπετε, τό Αιγαίο έχει πολλά και περίπου ύποχρεωτικά στενά περάσματα (Στενό Καφηρέα, έξοδοι Σαρωνικού κ.λπ.). Αυτά τά περάσματα εύκολα γεμίζουν νάρκες, ένεδρευόνα ύποβρύχια, караδοκούντα άεροσκάφη. Προβλέπεται λοιπόν, κάθε φορά πού τά 50 δισ. θά βγαίνουν νά πολεμήσουν, νά βγαίνει μαζί τους και όλος ό ύπόλοιπος στόλος και ή άεροπορία νά τά συνοδέψει, μήν πάθουν κανένα κακό...

Ό μή-φίλος γείτονας μέ τόν όποιο βρισκόμαστε σέ μή-πόλεμο πράγμα πού δέν έμποδίζει νά τόν έπικαλούμαστε ως φόβητρο κάθε φορά πού θά ξεδεύουμε δισεκατομμύρια γιά όπλα, δίνει συχνά μαθήματα άποτελεσματικότητας πού δυστυχώς περνούν άπαρατήρητα. Όταν, ό πολλαπλασιασμός των ελληνικών πυραυλάκτων του δημιούργησε προβλήματα έξόπλισε μερικά από τά έλικόπτερά του μέ πυράλους πού είχαν βεληνεκές λίγο μεγαλύτερο άπ' ό,τι τά αντίαεροπορικά πυροβόλα των πλοίων. Έτσι μέ σχετικά μικρό κόστος μετέφερε τό πρόβλημα στην πλευρά του αντίπαλου, άχρηστεύοντας τό πλεονέκτημα του και ύποχρεώνοντας τον σέ μεγαλύτερα έξοδα γιά νά προστατευθεί (άντιαερο-

πορικοί πυράυλοι στό μικρά πλοία, ή άναγκαία μετατροπή δέν έχει γίνει άκόμα).

Τά ύπέρ της άγοράς των φρεγατών είναι τουλάχιστον παράξενα. Στην *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* της 20ής Άπριλίου διακρίνονται γιά παράδειγμα τρία από αυτά. Οι φρεγάτες χρειάζονται γιά νά έξασφαλιστεί ή ισχυρή παρουσία του ελληνικού ναυτικού στή Μεσόγειο (και όχι στό Αιγαίο) παρουσία άπαραίτητη «λόγω της ναυτικής προίστορίας της χώρας», «και του μεγέθους του ελληνικού έμπορικού στόλου τά συμφέροντα του όποίου πρέπει νά είναι σέ θέση νά προασπίσει τό Πολεμικό Ναυτικό»: Άοριστία μαζί μέ επικίνδυνη δόση μεγαλεπήβολων σχεδίων, άντάξιων της προεδρίας της Δημοκρατίας. Μήπως ύπάρχουν τύψεις έπειδή ό ελληνικός στόλος δέν στάλθηκε στόν Περσικό; Έπειτα, γράφεται στό ίδιο φύλλο, τά παλιά άντιτοπιλικά πάλιωσαν και προφανώς χρειάζονται πλοία του ίδιου μεγέθους γιά νά τά άντικαταστήσουν. Τέλος άλλη ή τακτική χρησιμοποίηση των πυραυλακάτων και άλλη εκείνη των φρεγατών. Σύμφωνοι, τό ζητούμενο όμως είναι τό δεύτερο γιατί ως τά τώρα, εκτός από γενικότητες, δέν έχουμε ύπόψη μας καμιά δημόσια δήλωση, δημοσίευση, άγγελία, ενημέρωση, ότιδήποτε τέλος πάντων πού νά εξηγήσει αυτήν την «τακτική χρησιμοποίηση» πού κάνει τίς φρεγάτες άπαραίτητες.

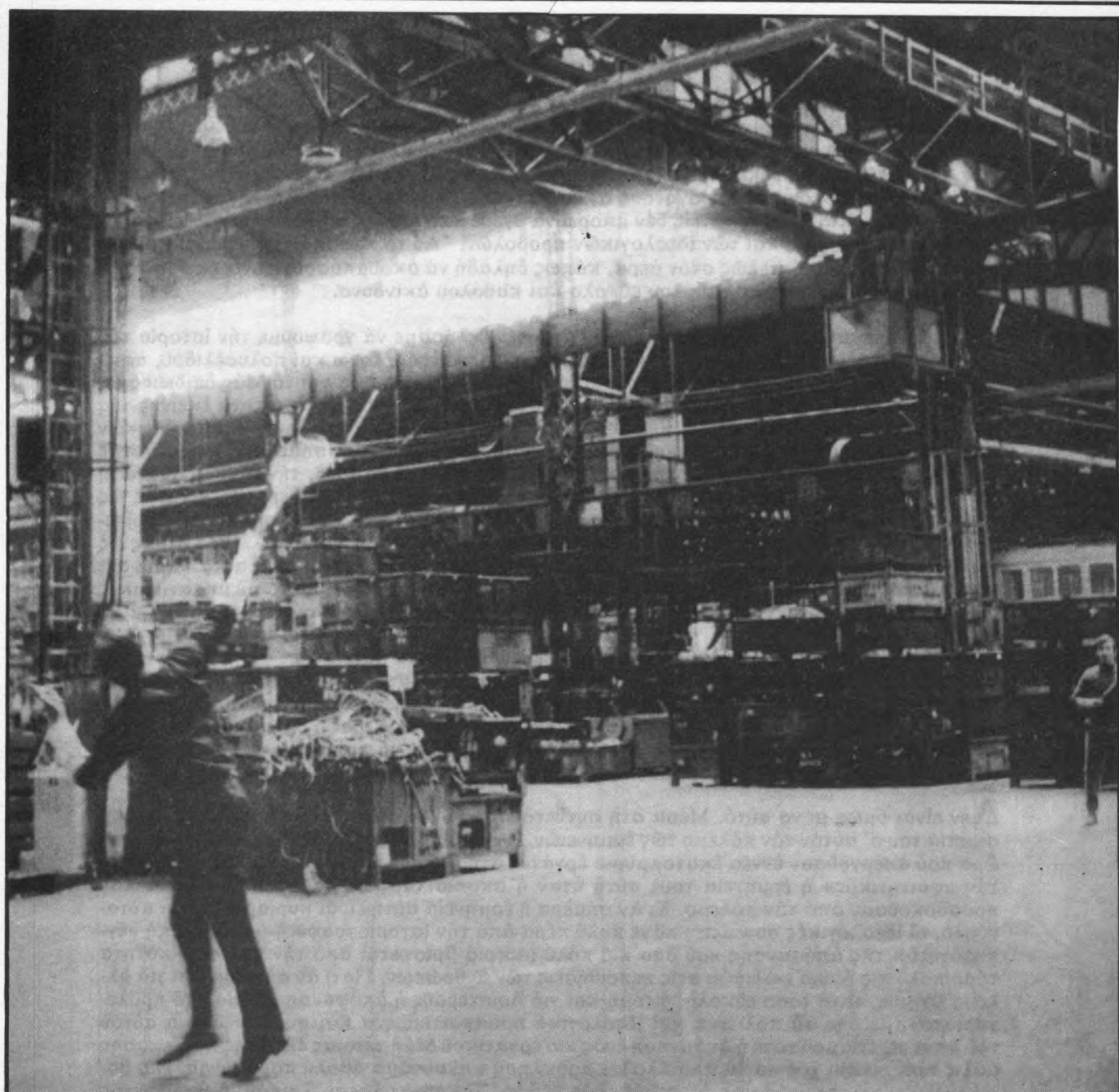
Άς έλλίσουμε ότι τά πλοία αυτά, καθώς και όλες οι πραγματοποιηθείσες ή έπαπειλούμενες «άγορές του αιώνα», κρύβουν μυστικά προσόντα. Γιατί άν δέν κρύβουν τότε πρόκειται γιά διακεκρυμένες περιπτώσεις σπα-

τάλης σέ βάρος μάλιστα της όποιας «έθνικής άμυνας». Άλλά και ή ύποψία ότι οι φρεγάτες άγοράστηκαν —όπως και οι άντίστοιχες της μή φίλης Τουρκίας— γιά νά ένισχύσουν τόν έξοπλισμό της Ν.Α. πτέρυγας του ΝΑΤΟ δέν είναι χωρίς βάση. Πράγματι, τά πλοία αυτά είναι ό,τι χρειάζεται γιά την Άνατολική Μεσόγειο, στίς ανοιχτές θάλασσες. Άλλά έμεις τί δουλειά έχουμε εκεί; Μήπως λοιπόν δέν είναι παρά μία νατοϊκή άγορά μέ έξοδα δικά μας;

Και κλείνοντας, άς σταθούμε άκόμα μία φορά στην πραγματικά μεγάλη «έπιτυχία» της στρατιωτικής και πολιτικής ήγερσίας. Ότι δηλαδή έχουν επιβάλλει την άποψη ότι ναύαρχοι, πτέραρχοι και στρατηγοί είναι οι μόνοι πού γνωρίζουν τά μυστικά της άμυνας, του πολέμου και των όπλων του και άρα οι μόνοι πού μπορούν ν' άποφασίσουν γι' αυτά. Οι δέ άλλοι, οι τυφλοί και οι πολλοί, οι φορολογούμενοι πολίτες έχουν ένα και μόνο καθήκον: νά πληρώνουν και νά σιωπούν.

Θά ήταν ενδιαφέρον νά αναλυθεί ή ποιότητα των προβληματισμών της στρατιωτικής ήγερσίας όπως αυτή εμφανίζεται στό ελληνικά στρατιωτικά περιοδικά πού βρίσκονται σέ μερικά κεντρικά βιβλιοπωλεία. Θά φωτιζόντουσαν έτσι αρκετές πτυχές αυτής της «γνώσης» ή μάλλον αυτού του κυκεώνα των ιδεοληψιών πού δημιουργούν «γνώσεις» και «θέσεις». Έως και κάποτε τό κάνουμε. Άν και κάπου έδώ άρχίζει ή ποινικοποίηση της κριτικής. Είπαμε ό Μεγάλος Κανόνας είναι: όσο πληρώνουν δέν μιλούν.

Γεράσιμος Μακρίδης



Γιατί ένα αφιέρωμα για τόν Μάη του 1968;

Δέν είναι ή γοητεία του στρογγυλού αριθμού τής έπετειού ούτε ή εύκολία νά γεμίσουμε μέ μεταφράσεις τίσ περισσότερες σελίδες του τεύχους πού μās όδήγησαν σ' αυτό τό αφιέρωμα για τό Μάη του '68. Ούτε πιστεύουμε ότι είκοσι χρόνια μετά τό «νόημα» του Μάη επιβιώνει αναλλοίωτο. Άλλά ούτως ή άλλως ό Μάης μιλιέται αυτό τόν καιρό, τά άδηφάγα ΜΜΕ δέν έχασαν τήν εύκαιρία νά πολυλογήσουν μ' ένα τόσο άβανταδόρικο θέμα. Έτσι είτε τό θέλου- με είτε όχι ύπάρχει ή επικαιρότητα του θέματος, έστω κι αν τήν δημιουργεί τεχνητά ό θόρυ- βος τής έπετειού. Κατασκευάζει έτσι ό καθείς τόν δικό του Μάη ακολουθώντας τίσ τροχιές πού οι διάφορες έρμηνείες του γεγονότος χάραξαν έδώ καί είκοσι χρόνια. Γιατί πέρα από τά

γεγονότα του δραματικού και πυκνού 1968, έκτοτε και μέχρι σήμερα, διεξάγεται μία σκληρή ιδεολογική πάλη *έρμηνειας* είτε αυτή προκύπτει από τις ρομαντικές και μυθευτικές απεικονίσεις είτε από τις ιδεολογικές στοχεύσεις και τα μεθοδολογικά εργαλεία των ερμηνευτών. Ο καθένας επιδιώκει να επηρεάσει τη συλλογική μνήμη και τις συλλογικές συνειδήσεις, να βρει ιδεολογικούς προγόνους στις σημερινές του θέσεις αντλώντας απ' το «πνεύμα» του Μάη. Καί βέβαια κανείς δεν μπορεί να βγει έξω απ' αυτή τη χοάνη της ιδεολογικοποίησης της Ιστορίας και των ιδεολογικών προβολών. Αν τό προσπαθήσουμε όμως, μπορούμε να μη μιλάμε έντελώς στον άέρα, κάπως δηλαδή να άκουμπήσουμε στέρεα στην τότε πραγματικότητα, πράγμα καθόλου εύκολο και καθόλου άκίνδυνο.

Μέ τά κείμενα πού παρουσιάζουμε πιά κάτω δέν θελήσαμε να γράψουμε τήν Ιστορία του 1968. Κάτι τέτοιο δέν θά μπορούσε να είναι άντικείμενο ένός, έστω και πολυσέλιδου, άφιερώματος. Αντλώντας από τήν έντυπωσιακά όγκώδη βιβλιογραφία για τό Μάη επιδιώξαμε, στό μέτρο του δυνατό, ένα διπλό στόχο. Νά φανεί κατ' άρχήν ή συνθετότητα εκείνης τής χρονιάς σέ παγκόσμιο επίπεδο, μία συνθετότητα κοινωνικών, ιδεολογικών και πολιτικών καταστάσεων πού σέ πολλές περιπτώσεις έφθασαν σέ έκρηκτικό σημείο: ν' άποφύγουμε δηλαδή, όταν σκεφτόμαστε αυτό τό όριακό σημείο πού ήταν τό 1968, τήν εύκολη άναγωγή σέ άπλά και έντέλει άπλοϊκά σχήματα. Αν κορυφαία γεγονότα εκείνης τής χρονιάς ως πρός τόν χώρο του ύπαρκτου σοσιαλισμού ήταν ή έισβολή στην Τσεχοσλοβακία των σοβιετικών τάνκς, ό πόλεμος στό Βιετνάμ ως πρός τόν Τρίτο Κόσμο, και ό γαλλικός Μάης ως πρός τις χώρες του καπιταλιστικού κέντρου, σέ καμία περίπτωση τά τρία αυτά κορυφαία γεγονότα δέν μπορούν να άναχθούν τό ένα στό άλλο ή τό καθένα απ' αυτά σέ μηχανιστικές αιτιότητες, και κανένα απ' αυτά δέν διακρίνεται για μονοσήμαντα νοήματα ή μονοσήμαντες επιπτώσεις.

Δέν θέλαμε να πούμε «ό Μάης ήταν αυτό ή εκείνο», τελεία και παύλα, αλλά άντίθετα ότι τό 1968, τόν Μάη, συνέβαιναν πολλά περίπλοκα και άντιφατικά, κι ότι εκείνες οι άντιφάσεις άλλου ξεπεράστηκαν, άλλου ξέσπασαν όρμητικά, άλλες παραμένουν σέ ένέργεια ως σήμερα, είκοσι χρόνια μετά. Έτσι έχει νόημα ή δραστική έπιστροφή σέ μία κοντινή σχετικά έποχή, έπιστροφή πού δέν τήν επιβάλλει ή επέτειος αλλά τά προβλήματα και οι προβληματισμοί πού παραμένουν μετέωροι άνάμεσά μας.

Δέν είναι όμως μόνο αυτό. Μέσα στη συνθετότητα των καταστάσεων ό καθένας έχει τή σκοπιά του σ' αυτόν τόν πόλεμο των έρμηνειών. Αν για παράδειγμα πολλοί, άκόμη και τήν ώρα πού άπεργούσαν έννέα εκατομμύρια εργάτες στη Γαλλία, άποφάνθηκαν ότι ό Μάης ήταν «φοιτητικός» ή έρμηνεία τους αυτή ήταν ή σκοπιά τους ή ίδια, τό άποτέλεσμα πού προσδοκούσαν από τόν πόλεμο. Κι αν σήμερα ή έρμηνεία αυτή είναι κυρίαρχη, είναι αυτόνομο, οι ιδεολογικές συνέπειες πάνε πολύ πέρα από τήν Ιστοριογραφική-άκαδημαϊκή «έγκυρότητα» τής άπόφανσης πού όσο πιά πολύ μακριά βρίσκεται από τήν πραγματικότητα τόσο πιά πιά βαθιά φωλιάζει στις πεποιθήσεις των άνθρώπων. Γιατί αν σήμερα, και για άλλους λόγους, είναι τόσο εύκολη, άκόμη και για άριστερους ή άπόφανση «άντιό στό προλεταριάτο», μέ όλα τά πολιτικά και ιδεολογικά προαπαιτούμενα και συμφραζόμενα αυτού του άποχαιρετισμού τότε ή άνάμνηση ένός και εργατικού Μάη τέτοιας έκτασης και έντασης μόλις πρίν είκοσι χρόνια θά άποτελούσε πρόκληση και συνάμα άβολη παραφωνία. Πιά βολικός διότι χειραγωγήσιμος ό φοιτητικός Μάης. Έπιστρατεύεται, λοιπόν, ή θεωρία τής σύγκρουσης των γενεών, ή άπεικόνιση τής φαρσοκωμωδίας και για τούς πιά δύσπιστους ή ξένη συνωμοσία πού προκάλεσε τήν άναταραχή. Αυτή ή τελευταία έρμηνεία, όσο κι αν μοιάζει χονδροειδής ήταν και είναι ώστόσο ή μόνη πού χρησιμοποίησε ή έξουσία: για τόν Ντέ Γκώλ ύπεύθυνα τής έξέγερσης στη χώρα του ήταν τά ξένα κέντρα και ή διεθνή συνωμοσία, για τούς Σοβιετικούς ύπεύθυνοι για τήν Τσεχοσλοβακία ήταν τό ΝΑΤΟ και οι γερμανοί ρεβανσιιστές. Κι εκείνο πού επιβιώνει ως τις μέρες μας δέν είναι τό ίδιο τό γεγονός αλλά οι έρμηνείες του, οι άντιλήψεις πού επικρατούν για τό γεγονός.

Στά κείμενα πού παρουσιάζουμε, σίγουρα, ένυπάρχει ή έρμηνεία άριστερών στοχαστών, άριστερών πού θέλουν να είναι και μαρξιστές. Δέν είναι ή έρμηνεία τής Άριστερας πού κάθε άριστερός θά τήν έκανε άναπαντικό μαξιλαράκι. Παρά τις διαφορές πού έχουν μεταξύ τους, χωρίς να επιδιώκουν, πιστεύουμε, να προσαρμόσουν τήν πραγματικότητα στη θεωρία έχουν τή διπλή άρετή άφ' ένός να μη στηρίζονται σέ κανένα άναγωγισμό κι άφ' έτέρου να άναζητούν, μέσα στα γεγονότα, εκείνες τις κοινωνικές και ιδεολογικές δυνάμεις πού προσπάθησαν, αν και ήττήθηκαν, ν' άνοιξουν άπελευθερωτικούς δρόμους. Τά πράγματα δέν κρίνονται και δέν δικαιώνονται μόνο από τά άποτελέσματά τους. Αν είμαστε από τούς χαμένους ένας λόγος παραπάνω να μάς νοιάζουν περισσότερο τά καθέκαστα τής ηττας.



Μιά αναδρομή στή δραματική χρονιά 1968

του Έρικ Χομπσμπάουμ

Ἡ ἱστορία δέν κάνει συνήθως τό χατήρι σ' ὅσους θέλουν νά τή χωρίζουν σέ ἀπόλυτα διακεκριμένες περιόδους. Ὑπάρχουν ὅμως φορές πού τούς λυπᾶται. Τό 1968 μοιάζει σχεδόν σά νά σχεδιάστηκε γιά νά χρησιμοποιηθεῖ ὡς ὀρόσημο. Δέν ὑπάρχει περιοχὴ τοῦ κόσμου πού νά μὴ σηματοδεύτηκε ἀπὸ ἐντυπωσιακά καί δραματικά γεγονότα πού ἐμελλε νά ἔχουν τεράστιο ἀντίκτυπο τόσο στήν ἱστορία τῆς χώρας στήν ὁποία συνέβησαν ὅσο καί παγκόσμια. Αὐτό ἰσχύει γιά τίς ἀναπτυγμένες καί βιομηχανικές καπιταλιστικές χώρες, γιά τό σοσιαλιστικό κόσμο, καί γιά τό λεγόμενο «τρίτο κόσμο», γιά τό ἀνατολικό καί δυτικό, βόρειο καί νότιο ἡμισφαίριο. Ἡ ἐπιστροφή σ' αὐτή τήν ἀξέχαστη χρονιά, δέκα χρόνια μετά, βοηθαίει τή μελέτη τῆς σύγχρονης ἱστορίας μας; Ἀξίζει νά τό ἐπιχειρήσουμε.

Τό κείμενο αὐτό τοῦ Eric Hobsbawm δημοσιεύτηκε στό ἀγγλικό περιοδικό «Marxism Today», τόν Μάιο τοῦ 1978.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Βέβαια κάνοντας αυτή την επισκόπηση δεν πρέπει να αγνοούμε ούτε από τη χρονολογική σειρά των γεγονότων ούτε από τους τίτλους των εφημερίδων. Δηλαδή, πρέπει να αποφύγουμε να σκεφτούμε αποκλειστικά με τους όρους αυτών των έντυπων, άπροσδόκητων, δραματικών ή τραυματικών γεγονότων που ήταν τόσο συνηθισμένα το 1968. Ύπρχαν πάρα πολλά. Αρχισαν με την ολόμετρη επίθεση (Tet offensive) των Βιετναμέζων, ή όποια όπως μπορούμε τώρα να δούμε έσπασε την αποφασιστικότητα των ΗΠΑ και προδίκασε την ήττα τους στο Βιετνάμ. Ακολούθησε σχεδόν άμέσως η απόφαση του προέδρου Τζόνσον να μη θέσει ύποψηφιότητα στις εκλογές με αποτέλεσμα την εκλογή του Νίξον την ίδια χρονιά. Η χρονιά κύλησε με την παραίτηση του προέδρου Νοβότνυ στη Τσεχοσλοβακία την οποία ακολούθησε η «Άνοιξη της Πράγας» και τελικά — στις 20 και 21 Αυγούστου η εισβολή της Σοβιετικής Ένωσης στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Τσεχοσλοβακίας. Η άνοιξη ήταν επίσης περίοδος κρίσης στη Γαλλία. Τα λεγόμενα «γεγονότα του Μάη» δεν ήταν απλώς η μεγαλύτερη φοιτητική κινητοποίηση που οδήγησε (ίσως) στη μεγαλύτερη εργατική γενική απεργία στην ιστορία της Γαλλίας. Τό αν μπορούσαν τα γεγονότα αυτά να μετατραπούν στην πρώτη ειρηνική επανάσταση στη Δυτική Ευρώπη από το 1936 στην Ισπανία, είναι ακόμη αμφιλεγόμενο. Ίσως όχι. Όμως η παραίτηση του στρατηγού Ντέ Γκώλ ένα χρόνο μετά ήταν σίγουρα άμεση, αν και καθυστερημένη, συνέπεια του Μάη του '68. Το ίδιο ίσως ισχύει και για την επανασύνδεση της Άριστερας κάτω από το «Κοινό Πρόγραμμα» στις αρχές της δεκαετίας του '70. Φοιτητικές διαδηλώσεις έγιναν επίσης στην Πολωνία και Γιουγκοσλαβία. Τό φθινόπωρο τό δράμα μεταφέρθηκε στο δυτικό ήμισφαιριο. Η σφαγή των φοιτητών και άλλων σε μεγάλη δημόσια συγκέντρωση στο Μεξικό λίγο πριν τους Ολυμπιακούς αγώνες (30-40 νεκροί ανακοινώθηκαν επίσημα) ήταν τό αποκρούωμα μιας μεγάλης φοιτητικής και λαϊκής αναταραχής σ' αυτή τη χώρα. Αν και αντιμετώπιστηκε άμέσως με ανελέητη βία είναι σημαντικό ότι η μεξικανική πολιτική μετατοπίστηκε αισθητά πρὸς τὰ ἀριστερά με τό νέο πρόεδρο (που ήταν υπεύθυνος για τὴν καταστολή ὡς ὑπουργὸς ἑσωτερικῶν).

Άλλη ἀπροσδόκητη εξέλιξη στή Λατινική Ἀμερική ἦταν ἡ ἐμφάνιση προοδευτικῶν, ἀντιιμπεριαλιστικῶν στρατιωτικῶν πραξικοπημάτων. Τό στρατιωτικό πραξικόπημα σὸν Παναμά ἤλθε σέ ὄξεια ἀντιπαράθεση με τὴν ΗΠΑ ἢ ὅποια συνεχίζεται ἀκόμη. Στό Περού τό πραξικόπημα οδήγησε στήν πιὸ ἀποτελεσματική ἀγροτική μεταρρύθμιση πὸ ἀνάλαβε ποτέ ἓνα μὴ ἐπαναστατικό καθεστῶς σ' αὐτή τὴν ἡπειρο. Τέλος, ἐπιστρέφοντας στήν Εὐρώπη — πάλι τό φθινόπωρο τοῦ '68— βλέπουμε τὴν ἀρχὴ τῆς σύγχρονης φάσης τῆς πᾶλης τῆς Β. Ἰρλανδίας με τὴν ἀντιπαράθεση ἀνάμεσα στήν ἀστυνομία καὶ σέ διαδηλωτές γιὰ τὰ πολιτικά δικαιώματα σὸν Λοντόντερρ. Ἐν τῷ μεταξύ, στή Δ. Γερμανία ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Ρούντυ Ντούτσκε προκάλεσε μαζικές φοιτητικές ἀναταραχές σ' αὐτή τὴν χώρα, ἐνῶ στήν Ἰταλία ὁ συνδυασμὸς τῶν φοιτητικῶν διαδηλώσεων καὶ ἐξεγέρσεων με μιὰ 24ωρη γενική ἀπεργία προανήγγειλλαν ἤδη τό μεγάλο κίνημα πὸ ἐφθασε στήν ἀκμὴ του τό «θερμὸ φθινόπωρο» τοῦ 1969.

Αὐτὰ τὰ γεγονότα εἶναι ἀπὸ μόνον τους ἀρκετὰ δραματικά, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ἀναφέρουμε τὰ πρωτοσέλιδα τῶν εφημερίδων τὰ ὅποια εἶχαν ἴσως λιγότερο μακροπρόθεσμες συνέπειες, ὅπως οἱ δολοφονίες τοῦ Μ.Α. Κίνγκ καὶ τοῦ γερουσιασὶ Ρ. Κένεντυ σὴν ΗΠΑ, ἢ ἐκεῖνα πὸ εἶχαν μεγάλη σημασία σέ συγκεκριμένες χώρες χωρὶς νὰ ἐπηρεάζουν πολὺ τὸν ὅλοκο κόσμο, ὅπως ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ν. Ἰνδίας, τῶν Νησιῶν Μαυρικίου καὶ Σουαζιλάνδης καὶ κάποια στρατιωτικά πραξικοπήματα στήν Ἀφρική. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε τὴν ἐξέλιξη σέ τέσσερα μέτωπα πὸ δὲν μποροῦν εὐκολὰ νὰ ἀποδοθοῦν σέ συγκεκριμένες ἡμερομηνίες τό 1968,

καὶ οἱ ὅποιες σημειώθηκαν καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἔτους. Ἡ πρώτη ἀπ' αὐτές ἦταν ἡ Κινέζικη Πολιτιστική Ἐπανάσταση πὸ ἦταν τότε στήν ἀκμὴ τῆς. Ἡ δεύτερη — ὅπως πάντα— ἦταν ἡ συνεχιζόμενη ἔνταση στή Μέση Ἀνατολή. Ἐδῶ, μετὰ τὴν νίκη τῶν Ἰσραηλινῶν τό 1967, ἡ τρομοκρατική δράση τῶν Παλαιστινίων κομμάτων ἐρχόταν ὄλο καὶ περισσότερο σὸ προσκίνο, ὅπως καὶ τὰ ἀντιτρομοκρατικά μέτρα τῶν Ἰσραηλινῶν. Ἡ τρίτη ἦταν ὁ τραγικὸς ἐμφύλιος πόλεμος στή Νιγηρία πὸ οδήγησε στήν ἀναπόφευκτη ἦττα τῆς Μπιάφρα. Τέλος, καὶ πιὸ σχετικά με τό θέμα μας ἦταν τὰ συμπτώματα κατάρρευσης σὸ διεθνὲς σύστημα μέσα σὸ ὅποιο παρατηρήθηκε ἡ μεγάλη καπιταλιστική ἀνθηση τῶν δεκαετιῶν τοῦ '50 καὶ '60.

Αὐτὰ τὰ γεγονότα εἶναι τριῶν εἰδῶν. Πρῶτα ἦταν ἐκεῖνα πὸ ἐξέφρασαν τὴν γενικὴ ἀντιπάση οἱ ὅποιες εἶχαν ἀναπτυχθεῖ σὸν καπιταλιστικὸ κόσμο (συμπεριλαμβανομένης τῆς ἐξάρτησης τοῦ «τρίτου κόσμου») στή διάρκεια δύο δεκαετιῶν ἀνεπανάληπτης οικονομικῆς ἀνάπτυξης. Δεύτερον ἐκεῖνα τὰ ὅποια, πιὸ συγκεκριμένα, ἀνακαλοῦσαν τὴν πᾶλη ἢ ὅποια συνεχιζόταν ὄλη τὴ μακρὰ περίοδο τῆς οικονομικῆς ἀνθισης, δηλαδή ἡ ἀντιιμπεριαλιστική ἀπελευθερωτική πᾶλη σὸν μὴ εὐρωπαϊκὸν χώρο. Τέλος ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἀνακαλοῦσαν τὰ ἑσωτερικά προβλήματα ἀνάπτυξης σὸ σοσιαλιστικὸν κόσμο. Ὁ Μᾶης τοῦ '68 στή Γαλλία ἦταν ἓνα ἐντυπωσιακὸ καὶ ἀπροσδόκητο παράδειγμα τῶν πρώτων, τό Βιετνάμ ἓνα προφανὲς παράδειγμα τῶν δευτέρων καὶ ἡ Τσεχοσλοβακία τῶν τρίτων.

Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Στόν καπιταλιστικὸν κόσμο δὲν εἶχε ὑπάρξει ποτέ περίοδος ἀνάπτυξης καὶ εὐημερίας ἢ ὅποια νὰ συγκρίνεται με αὐτὴ τῶν δεκαετιῶν τοῦ '50 καὶ '60. Αὐτὸ συνέβη σ' ὄλες τὴς βιομηχανικῆς χώρες, ἀκόμη καὶ στή Βρετανία, ἡ καπιταλιστικὴ οικονομία τῆς ὅποιας ἦταν πασίγνωστο ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ ξεπεράσει τὰ προβλήματά τῆς. Τό ἴδιο ἐγινε σέ μικρότερο βαθμὸ σὴς περισσότερες ἀπὸ τὴς λιγότερο ἀνεπτυγμένες χώρες. Ἀκόμη καὶ οἱ διακυμάνσεις τῆς παγκόσμιας οικονομίας, ὅπως ὁ ἐμπορικὸς κύκλος τῆς ἀνάπτυξης καὶ ὕφεσης, ἦταν τόσο ἡπιες, ὥστε οἱ κεῖνσιανοὶ οικονομολόγοι μποροῦσαν (λανθασμένα) νὰ ὑποστηρίξουν με βεβαιότητα ὅτι ἡ πραγματική ὕφεση δὲν θὰ συμβεῖ ποτέ. Οἱ κυβερνήσεις εἶχαν μάθει πὸς νὰ τὴν προλαμβάνουν. Ἄν ποτέ δούλεψε ὁ καπιταλισμὸς ἦταν ἐκεῖνες τὴς δεκαετίες. Διότι, πέρα ἀπὸ τὴν ραγδαία τεχνολογική πρόοδο καὶ τὰ μεγάλα κέρδη, τό ἐπίπεδο ζωῆς τῶν περισσότερων πολιτῶν εἶχε βελτιωθεῖ, πράγμα πὸ ὀφειλόταν κυρίως στή μεγάλη πρόοδο στήν κοινωνική πρόοδο σέ πολλές καπιταλιστικές χώρες ἀλλὰ καὶ στήν ἐρᾶσσια ἀλλαγὴ ζωῆς πὸ ὀφειλόταν στή λεγόμενη «τεχνολογία τῆς καθημερινῆς κατανάλωσης» — ἀπὸ τὰ ἀπορρυπαντικά καὶ τὴς πλαστικῆς σακκούλες ἔως τὰ τρανζίστορ καὶ τὴν Τ.Υ. Ὅπως τὸ ἔθετε ἡ συντηρητικὴ ἐκλογικὴ προπαγάνδα: «ποτέ δὲν ἦσασταν καλύτερα». Τό γεγονός ὅτι ὑπῆρχαν πολλὰ περιθώρια βελτίωσης δὲν σήμαινε ὅτι, με ὀλικῶν ὄρους, ἡ ζωὴ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων σὴς καπιταλιστικές χώρες δὲν εἶχε ἀλλάξει σημαντικά πρὸς τό καλύτερο.

ἘΝΑ ΣΤΑΘΕΡΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ καπιταλισμοῦ, οἱ συνθήκες ἦταν ἀσυνήθιστα εὐνοϊκές. Κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεμονία τῶν ΗΠΑ, πὸ βγήκαν ἀπὸ τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ὁ ἀδιαμφισβήτητος κύριος τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου οικονομικά καὶ στρατιωτικά, εἶχε δημιουργηθεῖ ἓνα σχετικά σταθερὸ διεθνὲς οικονομικὸν σύστημα. Ἦταν ἓνα σύστημα σχετικά ἐλεύθερου διεθνούς ἐμπορίου καὶ συναλλαγῶν, βασισμένο στήν ἰσχύ τοῦ

δολαρίου και των θεσμών της διεθνούς δημοσιονομίας κάτω από την κυριαρχία των ΗΠΑ. Αυτό διευκόλυνε πολύ την οικονομική ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών. Επιπλέον, γιά λόγους αντικομμουνισμού, οι ΗΠΑ έδωσαν σημαντική βοήθεια και υποστήριξη προκειμένου νά ανακάμψουν άλλες καπιταλιστικές χώρες, ενώ υιοθέτησαν τόν σχηματισμό μεγάλων περιφερειακών ομάδων. Οι μεγάλες πολυεθνικές εταιρίες οι οποίες κυριαρχούσαν πλέον στην παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία και έδρευαν στίς ΗΠΑ κέρδιζαν από την ανάπτυξη όπουδήποτε άλλου. Πολιτικά, οι κυβερνήσεις όλων σχεδόν των καπιταλιστικών χωρών ήταν συμπαγώς συντηρητικές, και μάλιστα τά κόμματα ή οι κυβερνήτες βρίσκονταν στή εξουσία γιά μεγάλα χρονικά διαστήματα, με πλειοψηφίες πού έμοιαζαν μόνιμες ή άκλόνητες (όπως οι Χριστιανοδημοκράτες στήν Δ. Γερμανία και τήν Ίταλία, οι λεγόμενοι Φιλελεύθεροι Δημοκράτες στήν Ίαπωνία, οι Γκωλιστές στή Γαλλία). Έκτός από τή Σκανδιναβία και Ίσως τή Βρετανία, ακόμη και οι Σοσιαλδημοκράτες ήταν ή μόνιμη αντιπολίτευση, οι οποίοι μπορεί κάποτε νά έμπαιναν περιστασιακά στήν κυβέρνηση μέ ισχνές πλειοψηφίες ή ως μέρη συνασπισμών. Τό μόνο πρόβλημα ήταν ότι, όπου τά κομμουνιστικά κόμματα είχαν μαζική υποστήριξη, όπως στή Γαλλία και τήν Ίταλία, κατάφεραν —πρός μεγάλη έκπληξη και απογοήτευση των συντηρητικών δυνάμεων— νά διατηρούν αυτή τή μαζική υποστήριξη στήν εργατική τάξη. Διότι οι εργάτες καταλάβαιναν ότι όσα προνόμια άποσπούσαν —και ήταν ούσιαστικά— βασίζονταν κυρίως στή δύναμή τους και τούς άγώνες τους. Από τήν άλλη μεριά, ένας συνδυασμός δεξιών εργατικών ήγετών και ή κυβέρνηση των ΗΠΑ (μέ κατάλληλες παρεμβάσεις από όργανα όπως ή CIA) κατάφερε νά διασπάσει τό διεθνές και πολλά έθνικά συνδικαλιστικά κινήματα μετά τόν πόλεμο, έξασθενώντας έτσι άρκετά άπ' αυτά, ειδικά στίς χώρες του τρίτου κόσμου. Η προσπάθεια γιά διάσπαση των άριστερών σοσιαλιστικών κομμάτων (όπως στήν Ίταλία και Ίαπωνία) ήταν λιγότερο επιτυχημένη αλλά δέν είναι άσήμαντη.

Ο καπιταλισμός και οι ιδεολόγοι του κοιτάζουν λοιπόν τόν κόσμο μέ αυταρέσκεια. Η οικονομική ανάπτυξη σέ όρισμένες χώρες δέν είχε προηγούμενο, αν και ποσοστιαία ήταν λιγότερο δραματική άπ' ό,τι σ' άλλες. Έμοιαζε νά εξαφανίζεται ή έλπίδα ότι ό σοσιαλιστικός κόσμος θά ξεπερνούσε στήν παραγωγή τόν καπιταλιστικό μέσα σέ κλίμα ειρηνικού ανταγωνισμού. Και ή συνειδητοποίηση ότι ό καπιταλισμός φαινόταν νά προχωράει οικονομικά και τεχνολογικά ήταν ένας από τούς παράγοντες πού συνέβαλλαν στίς δυσκολίες του σοσιαλιστικού κόσμου. Η ύφεση φαινόταν νά είναι υπό έλεγχον. Ο συνδυασμός μεγάλων εταιριών συνεργαζομένων μ' έναν όλο και μεγαλύτερο δημόσιο τομέα —κρατικο-μονοπωλιακός καπιταλισμός— εισήγαγε ένα στοιχείο σχεδιασμού και φαινόταν νά παρέχει μιά από μόνιμα βιώσιμη βάση γιά έναν νέο-φιλελεύθερο καπιταλισμό άπ' ό,τι ό ανταγωνισμός της ελεύθερης αγοράς. Διακηρύχθηκε τό «τέλος της ιδεολογίας» (δηλαδή της επαναστατικής ιδεολογίας). Αναγγέλθηκε ή γέννηση της «μετα-βιομηχανικής κοινωνίας» — δηλαδή ενός καπιταλισμού άπαλλαγμένου, μέσω της τεχνολογίας και των τεχνοκρατών, από τίς πολύ παλιές αντιφάσεις του.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Κι όμως ακόμη και στήν άκμή της μεγαλύτερης ανάπτυξης υπήρχαν σημάδια οικονομικών προβλημάτων, κυρίως στίς άσθενέστερες καπιταλιστικές χώρες, όπως στή Βρετανία και Ίταλία. Διεθνώς ή ανάπτυξη σήμαινε πληθωρισμό — και πληθωρισμό σέ διαφορετικό ύψος. Οι έπίσημοι οικονομολόγοι δέν ήξεραν τί νά κάνουν. Τό βασισμένο σέ χρυσό δολάριο, πάνω στό όποιο στηριζόταν τό διεθνές σύστημα πληρω-

μών, αντιμετώπιζε πολλές δυσκολίες και γι' αυτό τό λόγο και διότι οι ΗΠΑ, αν και ό γίγας του οικονομικού κόσμου, ήταν όλο και λιγότερο ικανός (δηλαδή φθηνός) παραγωγός σέ σχέση μέ άλλες πίο μοντέρνες οικονομίες, όπως της Γερμανίας και Ίαπωνίας. Επιπλέον, οι ΗΠΑ ξόδευαν ένα τεράστιο ποσό γιά νά διατηρούν τή στρατιωτική τους ήγεμονία μέ πολέμους και πολεμικές δαπάνες, πράγμα πού δέν συνέβαινε μέ τή Γερμανία ή τήν Ίαπωνία. Έτσι δημιουργήθηκε στίς ΗΠΑ ένα πολύ μεγάλο έλλειμμα σέ σχέση μέ τόν υπόλοιπο κόσμο και τά τεράστια άποθέματα σέ χρυσό άρχισαν νά λιώνουν. Στήν πραγματικότητα, αν και ή κρίση του δολαρίου δέν έφθασε σέ επικίνδυνα επίπεδα έως τό 1971, τό διεθνές σύστημα πληρωμών ήταν ήδη καταφανώς κλονισμένο τό 1968, ακολουθώντας τήν υποτίμηση της στερλίνας προς τό τέλος του 1967.

Όμως, αν και ή μίνι-κρίση του δολαρίου τό 1968 ήταν μιά ένδειξη γιά τήν κατοπινή παγκόσμια καπιταλιστική ύφεση τό 1968 βγήκαν στήν επιφάνεια, οι κοινωνικές αντιφάσεις της μεγάλης ανάπτυξης και όχι οι οικονομικές. Και αυτό συνέβη κατά τρόπο τόσο ξαφνικό και άπροσδόκητο (όπως στή Γαλλία τό 1968) άκριβώς διότι οι έντάσεις πού είχαν συσσωρευθεί κατά τίς δεκαετίες του '50 και '60 ήταν τόσο μεγάλες αν και καλυμένες σέ κάποιο βαθμό από τήν οικονομική άνοδο και διότι ή άμηχανία κατανόησης όσων συνέβαιναν στόν κοινωνικό ιστό είχε διεισδύσει παντού. Ό,τιδήποτε μπορούσε νά είχε ξεσπάσει, αν και δέν ήταν τυχαίο ότι ή σίπια ξεκίνησε από τούς φοιτητές.

ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Δέν είναι δυνατόν νά ξεετάσουμε εδώ τούς έξαιρετικούς και μαζικούς μετασχηματισμούς στίς καπιταλιστικές κοινωνίες αυτές τίς δεκαετίες, αν και μερικοί ήταν ιδιαίτερα όρατοί μέ τή μορφή πόλεων πού ξαναχτιζόνταν ή μέ τήν έκρηξη στήν ανώτατη εκπαίδευση (ό αριθμός των Δυτικογερμανών φοιτητών τριπλασιάστηκε ανάμεσα στό 1960 και 1968 — οι πίο πολλοί ήταν ή πρώτη γενιά των οικογενιών τους πού σπούδαζε ποτέ), ή μέ τή μετανάστευση άγροτικών πληθυσμών —κυρίως από καθυστερημένες περιοχές και χώρες— σέ πόλεις και παραγκουπόλεις και σέ εργοστάσια του βιομηχανικού κόσμου. Είναι άρκετό νά σημειώσουμε ότι ή έπιστημονικοτεχνική επανάσταση, ό θρίαμβος της καταναλωτικής κοινωνίας άχρήστευσε τίς παλιές προσδοκίες, πού στά παλαιά προνόμια έκανε τούς μη προνομιούχους νά μίν άρκούνται και πού προκάλεσε τήν πτώση παλαιών συμβάσεων και τρόπων ζωής, έπηρεάσε τίς περισσότερες τάξεις και στρώματα των λαών. Κάποιες άπ' αυτές τίς έντάσεις ήταν πράγματι οικονομικές. Οι εργαζόμενοι ανακάλυψαν ότι τό επίπεδο ζωής πού ήταν άποκλειστικά γιά τούς «άνώτερους» τους ήταν τώρα προσίτο, και είχαν τό ίδιο δικαίωμα σ' αυτό μ' όποιονδήποτε άλλον. Και επίσης παρά τήν πρόοδο μπορούσαν νά άποκτήσουν κι άλλα. Οι εργάτες και οι ύπο-προλετάριοι στό περιθώριο της μεγάλης ανάπτυξης —όπως οι μαύροι στίς ΗΠΑ— συνειδητοποιούσαν όλο και περισσότερο τή μειονεκτική τους θέση.

ΟΙ ΕΝΤΑΣΕΙΣ ΜΕΓΑΛΩΝΟΥΝ

Έντούτοις οι μεγαλύτερες έντάσεις δέν ήταν καθαρά οικονομικές όπως άποδεικνύει τό γεγονός ότι ή πίο δημοφιλής κοινωνική κριτική ανάμεσα στους διαφωνούντες και τούς επαναστάτες των βιομηχανικών κοινωνιών έπασε γιά ένα διάστημα νά είναι οικονομική και έγινε κοινωνιολογική. Οι όροι κλειδιά δέν ήταν ή φτώχεια ή ή έκμετάλλευση ή ακόμη ή κρίση, αλλά ή «άλλοτρίωση», ή «γραφειοκρατικοποίηση», ή «χειραγώγηση» κ.λπ. Και μέσα στό ίδιο τό εργατικό κίνημα

αιτήματα τά όποία ήταν άπό καιρό περιθωριακά ή ξεχασμένα ήλθαν στό προσκήνιο: «έργατικός έλεγχος», «αυτοδιαχείριση», «συμμετοχική δημοκρατία». Ήταν διαμαρτυρίες ενάντια σέ μία οικονομία εϋημερίας ή όποία άναπτυσσόταν σέ βάρος τών κοινωνικών σχέσεων όι όποιες κινούσαν τούς ανθρώπους άπό μακριά, τούς παρείχαν ύλικά άγαθά, ενώ τούς άφαιρούσαν τή δυνατότητα νά οργανώσουν τή ζωή τους.

Αυτά τά συμπτώματα τής κρίσης ήταν άρχικά πλήρως όρατά στήν κουλτούρα, και ειδικότερα (άν και λιγότερο στήν Εϋρώπη σέ σχέση μέ τίς ΗΠΑ) στήν κουλτούρα τών νέων, όι όποιοι εκείνες τίς δεκαετίες είχαν γίνει οικονομικά άυτόνομη όμάδα. Ή έργατική βάση αυτής τής κουλτούρας δέν ήταν ιδιαίτερα πολιτικοποιημένη. Έξέφραζε άπλώς, όπως άρχικά ή Ήμερικανική και άκόμη περισσότερο ή βρετανική ρόκ μουσική, μία παρακμή τής ήγεμονίας τής κουλτούρας τής μικροαστικής τάξης, μία άκαθόριστη εξέγερση τών νέων έργατών ενάντια στήν παλαιότερη γενιά — και τή δική τους ίκανότητα νά αγοράζουν. Τό πολιτικό στοιχείο εισέδωσε σ' αυτή τήν «πολιτιστική επανάσταση» κυρίως όταν τήν ανέλαβε ένα ειδικό στρώμα: Τά παιδιά τής εϋπορης μικροαστικής τάξης πού συνειδητοποίησαν ότι αυτή ή ίδια ή εϋημερία δέν ήταν άρκετή γιά όσους είχαν άρκετά (ό περισσότερος κόσμος άπείχε πολύ άπ' αυτό τό σημείο), και ό όλο και μεγαλύτερος άριθμός τών νέων μελών τών επαγγελματιών και τών ύπαλλήλων τούς όποιους ό νέος γραφειοκρατικοποιημένος και τεχνοποιημένος (τεχνολογικός) κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός άπαιτούσε σέ πρωτοφανείς άριθμούς. Και όι δύο βρήκαν ένα κέντρο και μία έστία στά πανεπιστήμια τά όποία άναπτύσσονταν μέ γρήγορους ρυθμούς, μέ ή χωρίς τήν παρουσία όσων είχαν έγκαταλείψει. Αυτό τό φαινόμενο ήταν ιδιαίτερα όρατό σ' ό,τι έγινε κατόπιν ό πρώτος παγκόσμιος πυρήνας τού μαζικού φοιτητικού άκτιβισμού στό βιομηχανικό κόσμο, αλλά και τό κέντρο τής άντικουλτούρας πού έβλεπε τόν έαυτό της ως κοινωνική εξέγερση: ή Bay Area (ή περιοχή τού Κόλπου) γύρω άπό τό Σάν Φρανσίσκο άνάμεσα στό '60 και τό '67.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΞΕΓΕΡΣΗΣ

Ό ισχυρισμός ότι ή καρδιά αυτής τής εξέγερσης ήταν σέ τμήματα τής μικροαστικής νεολαίας δέν είναι μειωτικός. Ούτε είναι έπικριτικό νά ύποστηρίζεις ότι αυτός ό ξεσηκωμός άπέκτησε μαζική βάση άνάμεσα στούς φοιτητές λόγω τού ότι αυτό τό στρώμα άντιμετώπιζε ως όμάδα συγκεκριμένα και πραγματικά προβλήματα τά όποία ήταν μικρής σημασίας γιά όποιοδήποτε άλλον. Αυτό πού είναι σημαντικό νά σημειώσουμε είναι ότι αυτ ή εξέγερση έγινε ένα κίνημα τής άριστερας μέ άναφορές (άν και συγκεκριμένες) στό Μάρξ σάν σύμβολο τού επαναστατικού μετασχηματισμού τής κοινωνίας. Αυτό ίσχυε ειδικά γιά χώρες μέ γερή έργατική παράδοση αλλά και όπου δέν ύπήρχε καμιά, καθιερώνονταν δεσμοί στά πανεπιστήμια (όπως στή Δ. Γερμανία και τίς ΗΠΑ) μέ επαναστατικές σοσιαλιστικές ιδέες. Ή γενιά τών φοιτητών τού τέλους τής δεκαετίας τού '60 έγινε ή πρώτη στήν ιστορία τών άναπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών πού στράφηκε μαζικά πρós τά άριστερά. Όπως όποτε ή πρώτη άπό τή γενιά τού 1848 μέ τήν όποία έχει κάποιες όμοιότητες. Και γιά άρκετούς λόγους. Κάποιοι φοιτητές μπορούσαν, λόγω τής προνομιακής θέσης τους, νά δούν καθαρότερα κάποιες ούσιαστικές ανεπάρκειες τής κοινωνίας τής μεγάλης άνησης, άπό πολλές όμάδες όι όποτες ήταν πίο άμδσα συνδεμένες και έπωφελούνταν άπ' αυτίν. Όλοι άντιμετώπιζαν μία άμεση αντίφαση άνάμεσα σέ όσα τούς δίδασκαν τά πανεπιστήμια και στήν καριέρα γιά τήν όποία προορίζονταν ως στελέχη τού νέου γραφειοκρατικού καταναλωτικού καπιταλισμού: μάντζερ, τεχνικοί, γραφειοκράτες, στελέχη τών μέσων μαζικής ενημέρωσης και προπαγανδιστές. Στίς περισσότερες χώρες ήλθαν άντιμέτωποι μέ συντηρητικά καθεστώτα, άπολιθωμένα άπό τόν πολύχρονο άποκλειστικό έλεγχο τής έξουσίας και στίς ΗΠΑ μέ τόν συγκεκριμένο κίνδυνο στρατολόγησής τους σ' έναν άντιδραστικό, φρικτό και άντιλαϊκό πόλεμο. Ή εϋημερία εκείνης τής έποχής έδινε άσυνήθιστη έλευθερία, άφού τό νά έχεις ένα έπίπεδο ζωής δέν φαινόταν νά είναι ιδιαίτερα προβληματικό. Άντίθετα μέ



τούς περισσότερους ανθρώπους στην παραγωγή μπορούσαν να αφιερώσουν ένα μεγάλο μέρος του χρόνου τους στην πολιτική. Καί ήταν αρκετά νέοι ώστε να κάνουν πράξη την πίστη τους στην αναγκαιότητα της εξέγερσης.

ΚΑΝΕΝΑΣ ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΔΕΣΜΟΣ

Όμως στις βιομηχανικές και αναπτυγμένες χώρες, δεν υπήρχε κανένας οργανικός δεσμός ανάμεσα σ' αυτή τη νέα αριστερά των φοιτητών και της διανοήσης και τό κίνημα της εργατικής τάξης. Όσοι εξέγέρθηκαν απέρριπταν τὰ υπαρκτά εργατικά κινήματα ως ανεπαρκώς επαναστατικά. Όπου οί κοινωνικές εντάσεις μέσα στην εργατική τάξη δυνάμωναν και δέν εβρισκαν κανένα άμεσο τρόπο έκφρασης, τό φοιτητικό κίνημα προσέφερε τή σπίθα γιά τήν έκρηξη μαζικών άπεργιακών κινητοποιήσεων. Αυτό συνέβη στην περίπτωση τής Γαλλίας και τής Ίταλίας, αλλά όχι παντού. Τά κινήματα, χαρακτηριστικά του Μάη του '68 στη Γαλλία ήταν ή απόδειξη ότι ό καπιταλισμός δέν είχε ξεπεράσει τίσ αντιφάσεις του και έδειξαν ότι τὰ καθεστώτα των δεκαετιών του '50 και του '60 δέν ήταν άτρωτα. Άνήγγειλαν μιά νέα περίοδο πάλης και πολιτικών συμμαχιών, άν και δέν εγκαινίασαν επαναστατικές αναταραχές.

Η ΑΝΤΙ-ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΑΛΗ

Ένώ ή πάλη στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες του καπιταλισμού ήταν στάσιμη στις δεκαετίες του '50 και του '60, τό μεγάλο άπελευθερωτικό κίνημα ενάντια στην άποικιοκρατία και τήν ήμιαποικιοκρατία συνεχιζόταν, παρά τίσ συχνές προσπάθειες των παλαιών ιμπεριαλιστικών δυνάμεων νά τή βραχυκυκλώσουν μέ μαζικές «άποαποικιοποιήσεις» πού μετέτρεπαν τίσ προηγούμενες άποικίες σέ τυπικά ανε-

ξάρτητα νεοαποικιακά κράτη. Άφου αυτοί οί άγώνες ήταν έξ όρισμού άντιιμπεριαλιστικοί, ένέπλεκαν άμεσα και τήν κεντρική ιμπεριαλιστική δύναμη, τίσ ΗΠΑ, και ως τόν κυρίαρχο τοπικά έκμεταλλευτή (όπως στη Λατινική Άμερική) και διότι ή άπελευθέρωση όπουδήποτε, λογιζόταν ότι άπειλεί τή συνολική στρατιωτική και πολιτική κυριαρχία των ΗΠΑ (και των έξαρτημένων συμμάχων τους) σ' όλη τή γή.

Γι' αυτό και οί ΗΠΑ απέδιδαν τή θέση του ήγέτη πού κατείχαν στον καπιταλιστικό κόσμο στην έπιτυχία τής πάλης τους ενάντια σέ κάθε άπελευθερωτικό κίνημα πού άπειλούσε νά φύγει από τόν άμερικανικό έλεγχο, άποφεύγοντας ώστόσο νά εμπλακούν στην άμοιβαία αυτοκτονία ενός παγκόσμιου πυρηνικού πολέμου. Παρά ταύτα, ή μόνη φορά πού ό κόσμος είχε άμεσα άπειληθεί από πυρηνικό πόλεμο ήταν από τίσ ΗΠΑ γιά ένα ζήτημα πού άφορούσε τήν άνεξαρτησία του τρίτου κόσμου, δηλαδή τὰ γεγονότα μέ τήν Κούβα τό 1962.

Η ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ

Οί ΗΠΑ είχαν κλονιστεί από τόν κακό ύπολογισμό πού επέτρεψε σ' ένα σοσιαλιστικό καθεστώς νά έλθει μέ επανάσταση στην έξουσία στην Κούβα, άν και οί άπόπειρες νά μεταλαμπαδευθεί ή κουβανική επανάσταση σέ άλλα μέρη τής Λατινικής Άμερικής τήν περίοδο '60-'67 ήταν, στις περισσότερες περιπτώσεις, προφανείς άποτυχίες. Όμως, παρά τίσ προσπάθειες των ΗΠΑ νά άπομακρύνουν τόν κίνδυνο τής επαναστατικής έκρηξης σ' αυτή τήν ήπειρο μέ ρεφορμιστική πολιτική (τή λεγόμενη «Συμμαχία Προόδου»), ή πάλη γιά άντιιμπεριαλιστική και κοινωνική άπελευθέρωση συνεχίστηκε μέ διάφορες πιά στέρεες μορφές από τίσ αντάρτικες έπιδρομές. Οί δεκαετίες του '50 και '60 ήταν επίσης περιοδοι δραματικών κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών —και καπιταλιστικής ανάπτυξης— στό μεγαλύτερο μέρος τής Λατινικής Άμερικής. Όπως συμβαίνει συχνά, οί αντιφάσεις





του καπιταλισμού γίνονται πρώτα αίσθητες στην περιφέρεια. Έτσι στο τέλος της δεκαετίας του '60 ένα πύο έντυπωσιακό κύμα απελευθερωτικών αγώνων ήταν έτοιμο νά ξεσπάσει σέ αρκετές χώρες, εκτός από τή Βραζιλία όπου ένα αμερικανοκίνητο πραξικόπημα τό 1964 εγκαθίδρυσε μιά ισχυρή τεχνοκρατικο-στρατιωτική δικτατορία, πού εμπόδισε αυτό πού θά μπερούσε νά ήταν μιά έκρηξη τό 1968.

Τό 1968 ξεκίνησε έντυπωσιακά, μέ τό προοδευτικό στρατιωτικό πραξικόπημα στό Περού και τό μαζικό φοιτητικό κίνημα στό Μεξικό πού οδήγησε στή σφαγή τών Όλυμπιακών αγώνων και, όπως σημειώθηκε πύο πρίν, σέ συγκεκριμένη πολιτική αλλαγή στό Μεξικανικό καθεστώς, τό όποιο ήταν γιά 30 χρόνια ιδανικά εξαρτημένο από τίς ΗΠΑ.

Αυτό τό νέο κύμα κορυφώθηκε μέ τήν κυβέρνηση λαϊκής ένότητας στή Χιλή τό 1970-'73 και τά μεγάλα κινήματα στην Άργεντινή τό 1973-'74. Όπως ξέρουμε, ήττήθηκε, και σέ πολλές χώρες πνίγηκε στό αίμα. Και ή έτοιμότητα τής κυβέρνησης τών ΗΠΑ νά καταστείλει ή νά σφαγιάζει κινήματα τά όποια απειλούσαν τήν κυριαρχία τής ή νά ύποστηρίζει όσους τό έκαναν αντ' αυτής, δέν είχε ποτέ αμφισβητηθεί σοβαρά τή δεκαετία του '60. Τό γεγονός αυτό έκανε τήν ήττα τής στό Βιετνάμ όλο και πύο δραματική και σημαντική διότι σ' αυτή τή δυστυχισμένη χώρα διακυβεύόταν τό αμερικανικό κύρος και ή άκατανίκητη στρατιωτική ισχύς τών ΗΠΑ. Και ή «έπιθεση Τέτ» τό 1968 έκανε προφανή αυτή τήν ήττα.

Η ΕΠΙΘΕΣΗ ΤΕΤ

Δέν μειώνει καθόλου τά εξαιρετικά έπιτεύγματα του Βιετναμέζικου λαού ό ισχυρισμός ότι τό καιριο μέτωπο στό όποιο ήττήθηκε ό Άμερικανικός ίμπεριαλισμός ήταν τό έσωτερικό. Αυτή είναι συνήθως ή περίπτωση σέ απελευθερωτικούς αγώνες έναντια σέ μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις. Στην πραγματικότητα ή θέληση τής αμερικανικής κυβέρνησης νά πολεμήσει δέν θά είχε σπάσει αν οι Βιετναμέζοι δέν είχαν ώθήσει τίς ΗΠΑ σέ μιά μεγάλη πολεμική έπιχείρηση και πάνω

άπ' όλα στην στρατολόγηση τών νέων πολιτών τους σ' έναν πόλεμο βαθιά άντιλαϊκό. Πολλοί Άμερικανοί δέν πήραν μέρος στό μεγάλο μαχητικό αντιπολεμικό κίνημα (έπικεφαλής του όποίου ήταν οι φοιτητές), όμως έλάχιστοι ύποστήριξαν ένεργητικά αυτόν τόν καταστρεπτικό πόλεμο. Η έπιθεση Τέτ, αν και οδήγησε σέ βέβαιο θάνατο, έδειξε μέ δραματικό τρόπο τίς ουσιαστικές αδυναμίες τής αμερικανικής θέσης στό Βιετνάμ — άκόμη και στό κέντρο τής Σαϊγκόν. Άπέδειξε αυτό πού έγινε φανερό μέ άλλες ευκαιρίες, ότι άκόμη και ή στρατιωτική και οικονομική ισχύς τών ΗΠΑ δέν μπερούσε πάντοτε νά εμποδίσει τούς λαούς νά επιβάλουν πολιτικά καθεστώτα πού δέν άρέσουν στις ΗΠΑ.

Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Φθάνουμε τέλος στά γεγονότα στό σοσιαλιστικό κόσμο. Αυτά άντανακλούσαν δύο εξελίξεις. Μετά τό 1945 ό σοσιαλιστικός κόσμος, ό όποιος περιοριζόταν πρίν στην ΕΣΣΔ, είχε έπεκταθεί και συμπεριλάμβανε έναν σημαντικό αριθμό χωρών μέ πολύ διαφορετική ιστορία, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά και έσωτερικά προβλήματα. Αυτό έθετε όχι μόνο τό έρώτημα τής σχέσης τών διαφορετικών χωρών μεταξύ τους, αλλά και τό σπουδαιότερο, τό έρώτημα τών διαφορετικών έθνικών δρόμων άνάπτυξης ύπό σοσιαλιστικό καθεστώς. Ένα σχετικό έρώτημα, αυτό τών διαφορετικών έθνικών δρόμων πρός τό σοσιαλισμό, ενδιέφερε ιδιαίτερα τά κομμουνιστικά κόμματα στις μη σοσιαλιστικές χώρες. Αυτό τό πρόβλημα είχε αναγνωρισθεί στή θεωρία, αλλά στην πράξη ό τύπος τής σοσιαλιστικής άνάπτυξης ό όποιος γιά ιστορικούς λόγους διαμορφώθηκε στις ειδικές συνθήκες τής ΕΣΣΔ, είχε θεωρηθεί ως τό γενικό πρότυπο και μοντέλο γιά όλους.

Τήν ίδια όμως στιγμή εφθασε νά γίνει αποδεκτό, στην άρχή πολύ άοριστα και μέ μεγάλους δισταγμούς, ότι τό Σοβιετικό μοντέλο άνάπτυξης επιδέχονταν τό ίδιο βαθιά κριτική διαφόρων ειδών. Η άποσταλινοποίηση στην ΕΣΣΔ μετά τό



1956 έφερε αυτή την κριτική στην επιφάνεια και την ίδια στιγμή αποκάλυψε ότι το «σοσιαλιστικό στρατόπεδο» δέν μπορούσε πλέον να θεωρείται ένα μονολιθικό μπλόκ κάτω από την άδιαμφισβήτητη ηγεσία του ΚΚΣΕ. "Ήδη από το 1955 ή παραδοχή ότι ή Γιουγκοσλαβία, ή όποια είχε εγκαταλείψει αυτό τό μονολιθικό μπλόκ τό 1948, ήταν παρ' όλ' αυτά μέρος της κοινότητας των σοσιαλιστικών κρατών, ήδη τό ύποδήλωνε.

Λίγα χρόνια αργότερα, ή άνοιχτή ρήξη ανάμεσα στην ΕΣΣΔ και την Κίνα έδειξε επίσης ότι δυστυχώς οι σχέσεις ανάμεσα στά σοσιαλιστικά κράτη μπορούν επίσης να είναι έχθρικές. Παρά τίς προσπάθειες να στοιχηθούν, οι άποκλίσεις στό διεθνές κομμουνιστικό κίνημα (είτε αντιπροσωπεύονταν από κυβερνήσεις ή μή κυβερνητικά κόμματα) εξακολουθούσαν να μεγαλώνουν.

Είναι γεγονός ότι ή ηγεσία της ΕΣΣΔ τά χρόνια μετά τό 20ό Συνέδριο σωπηρά ή σε κάποιο βαθμό ρητά άναγνώρισε πολλά άπό τά αδύνατα σημεία της σοβιετικού τύπου άνάπτυξης και έκανε μεγάλη προσπάθεια να τά εξαλείψει χωρίς να θέσει σε κίνδυνο τό σύστημα. "Η παραδοχή των τρομερών εγκλημάτων της έποχής του Στάλιν, τό τέλος των πύο φρικτών καταχρήσεων αυτής της έποχής και ή διακριτική «άποκατάσταση» πολλών εκ των θυμάτων της, ζωντανών ή νεκρών, ήταν μόνο μέρος αυτής της προσπάθειας μεταρρύθμισης.

Περιλάμβανε επίσης την προσπάθεια να γίνει ή διαδικασία του οικονομικού σχεδιασμού λιγότερο συγκεντρωτική, πύο εύελικτή και πύο ευαίσθητη στη ζήτηση, να περιοριστεί ή γραφειοκρατία, να βγει ή πολιτιστική ζωή της χώρας άπό τό ζουρλομανδύα του σταλινισμού, να εισαχθούν στοιχεία δημόσιου διαλόγου στην πολιτική συζήτηση κ.λπ. Δέν είναι έδω ό τόπος να άποτιμηθούν τά έπιτεύγματα και οι άποτυχίες της έποχής του Κρούτσεφ στην ΕΣΣΔ, πού τελείωσε τό 1964. Αυτό πού δέν μπορεί να άμφισβητηθεί είναι ότι έφερε τά προβλήματα των βαθιά ριζωμένων άδυναμιών της σοβιετικού τύπου άνάπτυξης (ή όποια ήταν ίδια μ' αυτή των περισσότερων σοσιαλιστικών χωρών στην Άνατολική Εύρώπη) πύο κοντά στην επιφάνεια. "Ενθάρρυνε προσπάθειες μεταρρύθμισης και όπου ήταν δυνατόν, την άναζήτηση βελτιωμένων ή έναλλακτικών μεθόδων σοσιαλιστικής άνάπτυξης. Στην ΕΣΣΔ και

την Άνατολική Εύρώπη ή άναζήτηση της μεταρρύθμισης και στην οικονομία και στη δομή της άυστηρά συγκεντρωποιημένης διαδικασίας άποφάσεων, έπιταχύνθηκε στην αρχή της δεκαετίας του 1960. Διότι αυτή την περίοδο έγιναν αισθητές οι οικονομικές δυσκολίες, ιδιαίτερα στη γεωργία, και όπως έχει ήδη σημειωθεί, έγινε κατανοητό ότι ή οικονομική πρόοδος των καπιταλιστικών βιομηχανικών χωρών ήταν ταχύτερη άπό την αντίστοιχη των σοσιαλιστικών χωρών. "Επιπλέον, οι όλο και περισσότερες έμπορικές συναλλαγές με τον καπιταλιστικό κόσμο δημιούργησαν συγκεκριμένες έπιπλοκές σε μερικές μικρότερες σοσιαλιστικές οικονομίες, είδικά στις πύο βιομηχανοποιημένες όπως ή Τσεχοσλοβακία.

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΝΕΩΝ ΤΡΟΠΩΝ

"Η ιστορία όλων των σοσιαλιστικών κρατών αυτή την περίοδο, συμπεριλαμβανομένης και της ΕΣΣΔ, είναι ή άναζήτηση νέων τρόπων σοσιαλιστικής άνάπτυξης καταλλήλων να λύνουν προβλήματα διαφόρων και συχνά άποκλινουσών καταστάσεων, και οι όποιοι θά άπέφευγαν τά λάθη του παρελθόντος. "Όμως σε πολλές άπ' αυτές αυτή ή άναζήτηση γινόταν δύσκολη άπό την κληρονομία της έποχής του Στάλιν πού τίς διαμόρφωσε και ή όποια είχε μεγάλο παρελθόν και έπιβίωνε με διαφόρους τρόπους.

Σε πολλές γινόταν άκόμη πύο δύσκολη διότι οι πολιτικές άποφάσεις δέν μπορούσαν να είναι ανεξάρτητες άπό την πολιτική της ΕΣΣΔ. Γι' αυτό οι πρώτες ριζοσπαστικές άποπειρες τή δεκαετία του '60 για άλλαγή του συστήματος άπό τά μέσα έγιναν σε δύο χώρες πού ήταν ανεξάρτητες άπό την ΕΣΣΔ: τή Γιουγκοσλαβία και την Κίνα.

Στή Γιουγκοσλαβία είχαν εισαχθεί έναλλακτικοί τρόποι σοσιαλιστικής άνάπτυξης μετά τή ρήξη με την ΕΣΣΔ τό 1948, αλλά ή περίοδος των δραματικών άλλαγών άρχισε πραγματικά τό 1961 και κορυφώθηκε στην πολιτική κρίση του 1966. "Η περίοδος οικονομικών δυσκολιών στην αρχή της δεκαετίας του '60 έπηρέασε και τή Γιουγκοσλαβία. Στην Κίνα, ή «Μεγάλη Πολιτιστική Έπανάσταση» άρχισε τό 1965 και κο-



ρουφώθηκε τό 1968. Ή πεποίθηση του Μάο γιά τήν υπέροχη τής πολιτικής έναντι τής οικονομίας, έδωσε ώθηση στό πολιτικό στοιχείο. Γενικά μπορούμε νά πούμε ότι οι δύο αυτές χώρες άκολούθησαν διαμετρικά αντίθετους σοσιαλιστικούς δρόμους καί στήν έσωτερική αλλά καί διεθνή πολιτική. Ή Γιουγκοσλαβία μετακινήθηκε περισσότερο πρός τήν άποκέντρωση καί τήν άπελευθέρωση τής άγοράς στά οικονομικά ζητήματα, καί σέ σημαντικό βαθμό πρός τίς άτομικές έλευθερίες καί τήν άυτοδιαχείριση, ένω πολιτικά ή χώρα δυνάμωνε τούς δεσμούς της ως ανεξάρτητο κράτος μέ άλλα κομμουνιστικά κόμματα καί κυρίως μέ τήν ΕΣΣΔ. Ή Κίνα άκολούθησε μιά έξωτερική πολιτική όπου κυριαρχούσε σταθερά ή έχθρότητα πρός τήν ΕΣΣΔ, καί μιά έξωτερική πολιτική πού είναι άκόμη δύσκολο νά κατανοηθεί πλήρως, ή όποία όμως γιά νά τό θέσουμε ήπια, δέν ένδιαφερόταν πρακτικά γιά τήν οικονομική ή επιστημονική πρόοδο ή τήν πνευματική έλευθερία. Ένώ τονίζοταν μιά άκραία ίσωνομία στή βάση, καί ένθαρρύνονταν επίσημα οι μαζικές πρωτοβουλίες άπό τά κάτω, στήν πραγματικότητα τά κέντρα τών άποφάσεων ήταν συγκεντρωμένα πολύ ψηλά.

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ

Τό κίνημα στήν Τσεχοσλοβακία ήταν μέρος τής γενικής τάσης γιά αναμόρφωση καί άλλαγή, πράγμα πού είναι όρατό σέ πολλές σοσιαλιστικές χώρες τή δεκαετία του '60: πράγματι οι ρίζες του φθάνουν στή μίνι-φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος Νοβότιν τό 1962. "Όμως, όπως ίσως αναμένοταν σέ μιά χώρα μέ περισσότερες όμοιότητες μέ τά βιομηχανικά άναπτυγμένα τμήματα τής Εδρώπης παρά μέ τά σχετικά καθυστερημένα πιά άνατολικά καί νότια, ή προσπάθεια γιά μεταρρυθμίσεις προχώρησε περισσότερο άπό όπουδήποτε άλλου. Περιλάμβανε όχι μόνο οικονομικές μεταρρυθμίσεις παρόμοιες μέ αυτές πού προτεινόταν άλλου, αλλά καί μιά φιλελευθεροποίηση τής πολιτιστικής ζωής άνάλογη μ'

αυτή πού διστακτικά συνέβαινε άλλου. Στήν Τσεχοσλοβακία όμως ήταν πιά ριζοσπαστική. Ήραματιζόταν βαθιές άλλαγές στή φύση καί τό ρόλο του κομμουνιστικού κόμματος άν καί δέν άμφισβητούσε τόν ήγετικό ρόλο του στό σοσιαλιστικό κράτος. Τό κόμμα, σύμφωνα μέ τό «πρόγραμμα δράσης» στίς 6 Ήπριλίου 1968:

«δέν έπιθυμεί νά διεκδικήσει τόν ήγετικό ρόλο του εις βάρος τής κοινωνίας. Τό κόμμα δέν μπορεί νά έπιβάλει τό κύρος του αλλά πρέπει νά τό κερδίζει συνεχώς μέ τή δράση του. Στόχος του κόμματος δέν είναι νά γίνει ένας καθολικός διαχειριστής τής κοινωνίας, γιά νά έλέγχει καί νά δεσμεύει τίς όργανώσεις καί όλη τή ζωή τής κοινωνίας μέ τίς ντιρεκτιβές του. Ή πολιτική του κόμματος δέν πρέπει μέ κανένα τρόπο νά κάνει τούς μή κομμουνιστές πολίτες νά αισθάνονται ότι τά δικαιώματά τους καί οι έλευθερίες τους καταπατούνται άπό τό κόμμα».

Έν όλίγοις δραματιζόταν έναν σοσιαλισμό πού θά ήταν δημοκρατικός, πλουραλιστικός, ένθικός, σταθερός καί άποδοτικός καί παρεμπιπτόντως, μέ τήν άπαιτούμενη μέριμνα γιά τά συμφέροντα τής ΕΣΣΔ. Γιά τό λόγο αυτό τό Τσεχικό πείραμα είχε σημασία ή όποία υπερέβαινε τά όντορα τής χώρας. Κανείς δέν μπορεί νά πεί ότι άν του είχε έπιτραπεί νά προχωρήσει, ή έπιτυχία θά ήταν γρήγορη, όμαλή ή άκόμη καί σίγουρη. Δέν υπάρχει όμως κανένας λόγος νά ίσχυριστεί κανείς ότι τό Τσεχικό μοντέλο ένός δημοκρατικού σοσιαλισμού δέν θά ήταν βιώσιμο ή άδύναμο νά υπερνικήσει τίς πολιτικές καί οικονομικές δυσκολίες πού καί άλλες σοσιαλιστικές χώρες αντιμετώπιζουν καί δέν υπερνικούν πάντα.

Τό άδύνατο σημείο του κινήματος τής Τσεχοσλοβακίας έντοπίζεται κυρίως στή σπουδαιότητά του διεθνώς. Οι περισσότερες χώρες υπό κομμουνιστικό καθεστώς είχαν σοβαρά έξωτερικά προβλήματα, καθώς προσπαθούσαν νά προσαρμοστούν σέ μιά κατάσταση γιά τήν όποία τά παλαιά μοντέλα τής σταλινικής περιόδου δέν ήταν ούτε κατάλληλα ούτε πλέον άποτελεσματικά. Οι Τσέχοι καί Σλοβάκοι κομμουνιστές ήταν στήν εύτυχή θέση νά μπορούν ν' αλλάξουν τήν ήγεία

του κόμματός τους ησυχία και μέ επιτυχία, να μετασχηματίσουν το ρόλο του, να δημοκρατικοποιήσουν την εθνική ζωή και συγχρόνως να κερδίσουν τη συντριπτική λαϊκή υποστήριξη. Λίγα κυβερνητικά κομμουνιστικά κόμματα μπορούσαν να ελπίζουν ότι θα κατάφερναν κάτι ανάλογο χωρίς να έχουν να αντιμετωπίσουν μετά ανυπολόγιστους κινδύνους πολιτικά. Άρκετά δέν πίστευαν ότι ο σοσιαλισμός όπως τον ήξεραν και τον είχαν χτίσει μπορούσε να λειτουργεί αν το κόμμα αντάλλαζε το ρόλο του να δίνει εντολές με αυτόν μιας δημοκρατικής ηγεσίας σύμφωνα με το Τσέχικο μοντέλο. Πολλά είχαν προβλήματα και κρίσεις που μπορούσαν να επιταθούν από το παράδειγμα της Τσεχοσλοβακίας π.χ. ή Πολωνία. Οι Τσέχοι ήταν τα θύματα αυτής της φοβίας· η γιά να το θέσουμε αλλιώς, της άποτυχίας κάποιων άλλων σοσιαλιστικών χωρών να βρουν τον τρόπο αλλαγών και ανανέωσης, όσο επιτυχημένα τό έκαναν αυτοί.

Ακολούθησε η τραγική κατοχή της Τσεχοσλοβακίας από την ΕΣΣΔ. Καταδικάστηκε από τά περισσότερο κομμουνιστικά κόμματα στο βιομηχανικό κόσμο αν εξαίρεσουμε τό σοσιαλιστικό τμήμα, από τό Γιαπωνέζικο έως τό Ίσπανικό όπως και από την Κίνα και τή Γιουγκοσλαβία. Και ακόμη την καταδικάζουν.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1968

Τά γεγονότα του 1968 είναι τόσο διαφορετικά που φαίνεται να μην έχουν πολλά κοινά σημεία εκτός του ότι είχαν δραματικό χαρακτήρα και ήταν σχετικά άπροσδόκητα.

Πόσοι άνθρωποι τόν Δεκέμβριο του 1967 τά είχαν προβλέψει ή τά ανέμεναν; Και όμως είχαν δύο κοινά σημεία. Πρώτον, ή περίοδος μετά τόν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στον καπιταλιστικό κόσμο, στο σοσιαλιστικό κόσμο και στον «τρίτο κόσμο» ήταν ριζικά διαφορετική απ' αυτήν πριν τό 1945. Και τά γεγονότα και στά τρία μέρη της ύφης με διαφορετικό τρόπο τό καθένα, ανήκουν σ' αυτή τή νέα περίοδο και δέν ήταν δυνατόν να συμβούν παλαιότερα. Δεύτερον, και πιο συγκεκριμένα, στά περισσότερα, οι φοιτητές, οι επαγγελματίες και οι διανοούμενοι είχαν έναν ειδικό πολιτικό ρόλο. Αυτό τό στοιχείο συνδέει τό Μάη του '68 στη Γαλλία και τή μετατόπιση προς τά αριστερά σέ άλλα μέρη της ήπειρωτικής Ευρώπης με τό αντιπολεμικό κίνημα στις ΗΠΑ, τό Μεξικό, τις φοιτητικές διαδηλώσεις στη Βαρσοβία (οι όποιες κατεστάλησαν) και στο Βελιγράδι (όπου δέν κατεστάλησαν) όλα τό 1968 — και βέβαια τήν Άνοιξη της Πράγας. Άξίζει ίσως να σημειωθεί ότι ένω τά φοιτητικά κινήματα στη Δύση θεωρούσαν τούς έαυτούς τους αντίπαλους του καπιταλισμού, στη Γιουγκοσλαβία και Τσεχοσλοβακία και ίσως και στην Πολωνία, ήθελαν να βελτιώσουν τόν σοσιαλισμό όχι να τόν καταργήσουν.

Είναι άπολύτως σαφές ότι ούτε οι φοιτητές ούτε οι επαγγελματίες και οι διανοούμενοι ήταν ή είναι από μόνοι τους πολιτικά άποφασιστική δύναμη, αν και δέν είναι άσήμαντη κοινωνική δύναμη στην έπιστημονικο-τεχνική εποχή μας. Ο βασικός ρόλος τους ήταν να προκαλούν τήν έκρηξη κινήματων μεγαλύτερων από τά δικά τους.

Η δύναμή τους είναι ή πολυφωνία, ή επικοινωνία και (μέσω των πανεπιστημίων) ή ικανότητα να κάνουν κάποιες μαζικές διαδηλώσεις, ειδικά σέ χώρες όπου λείπει κάθε άλλη νόμιμη μορφή εθνικής πολιτικής έκφρασης, αλλά από τήν έπίσημη ή σέ καθεστώτα θεσμοποιημένης σταθερότητας που αποκρύβουν τις έντάσεις κάτω από τήν ήρεμη ή αμετάβλητη επφάνεια της έπίσημης πολιτικής του κόμματος. Σέ τέτοιες συνθήκες — οι όποιες υπήρχαν γιά διαφορετικούς λόγους και

στά σταθερά συντηρητικά καθεστώτα της Δύσης και στο σοσιαλισμό— λογοτεχνικά περιοδικά, συγκεντρώσεις και τά πανεπιστήμια μπορούν προσωρινά να παίξουν άποφασιστικό ρόλο στις εθνικές εξελίξεις. Η δύναμή τους τό 1968 δέν πρέπει να άποδίδεται σ' αυτά τά ίδια αλλά στο ότι παρότρυναν άλλους να κινητοποιηθούν — τό εργατικό κίνημα, τά κόμματα, ακόμα και κυβερνήσεις (όπως στη Γιουγκοσλαβία, όπου ο Τίτο άναγνώρισε δημόσια — σέ τηλεοπτική εμφάνιση— ότι οι φοιτητές υπενθύμισαν στους ήγέτες του έθνους, οι όποιοι ήταν άπορροφημένοι στα διοικητικά και οικονομικά προβλήματα, τά σοσιαλιστικά ιδεώδη που είχαν παραμελήσει. Τέτοια κινήματα, άπομονωμένα απ' αυτό τό ευρύτερο πλαίσιο, όπως οι Γάλλοι φοιτητές μετά τόν Ίούνιο του '68, έχασαν τή σημασία και τήν έπιρροή τους.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΓΙΟΡΤΗΣ

Δέκα χρόνια έχουν περάσει από τό 1968. Γυρίζοντας πίσω μπορούμε να δούμε ότι σημειώθηκε μιά στροφή στον καπιταλιστικό κόσμο, και ίσως μόνο ένα έπεισόδιο άλλου. Η άπελευθερωτική πάλη του έξαρτημένου κόσμου ποτέ δέν σταμάτησε και συνεχίζεται. Μπορούμε να επιλέξουμε τό 1968 σαν τήν αρχή μιας ειδικής παροδικής φάσης της, σέ κάποια μέρη του κόσμου (π.χ. στη Λατινική Άμερική) αλλά τίποτε περισσότερο. Τό ίδιο ισχύει γιά τή μακρά και δύσκολη διαδικασία προσαρμογής του σοσιαλισμού σέ μιά ιστορική περίοδο στην οποία ο σοσιαλισμός δέν έξαντλείται πλέον σέ μιά μοναδική άπομονωμένη, καθυστερημένη και πολιορκημένη χώρα που προσπαθεί άπεγνωσμένα να συγκεντρώσει τήν οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη αιώνων σέ δύο δεκαετίες. Αυτή ή διαδικασία δέν άρχισε τό '68 ούτε έχει σταματήσει. Τό 1968 σηματοδοτεί σημαντικές και κρίσιμες στιγμές σ' αυτή τήν αντιφατική και πολλές φορές τραγική πορεία όχι όμως περισσότερο από άλλα μεταπολεμικά χρόνια όπως τό 1956. Και σέ καμιά άλλη χώρα, ούτε και σ' αυτή τή δυστυχημένη Τσεχοσλοβακία, μπορούμε να πούμε ότι σημαδεύει τό τέλος της ή τήν όριστική έπιτυχία ή άποτυχία της. Η διαδικασία αυτή συνεχίζεται σέ διαφορετικές χώρες με διαφορετικούς τρόπους. Μόνο στον άναπτυσμένο καπιταλιστικό κόσμο τό 1968 σημείωσε τό τέλος μιας μακράς περιόδου ή όποια μπορεί ρεαλιστικά να θεωρηθεί συνολικά ως ή εποχή της παγκόσμιας οικονομικής ήγεμονίας των ΗΠΑ και της παγκόσμιας οικονομικής άνθησης· άνήγγειλε επίσης τήν περίοδο της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης και της πολιτικής συνθετότητας ή όποια αναδύθηκε μέσα σέ λίγα χρόνια και τήν όποια ακόμη βιώνουμε. Βρίσκεται σέ περιεργή σχέση με τή σημερινή περίοδο: όπως ακριβώς λειτούργησε ή πνευματική μαγιά και ο,τι ήταν ή μεγάλη εργατική άναταραχή των χρόνων πριν τό 1914 γιά τά χρόνια που άκολούθησαν. Τό 1967 ο Belshaggar* άπολάμβανε τή γιορτή του. Τό 1968 ή γραφή έμφανίστηκε στον τοίχο άναγγέλοντας τό τέλος της γιορτής. Και έτσι τέλειωσε.

Λονδίνο, 1978

Μετάφραση: Βάσω Κιντή

* Ο τελευταίος βασιλιάς της Βαβυλώνας που προειδοποιήθηκε γιά τήν ήττα του από μιά φλεγόμενη γραφή στον τοίχο (Σ.τ.Μ.)



Μάης «φοιτητικός» ή «έργατικός»

Σχετικά με τή μελέτη του Μ. Βερρέ
για τόν «φοιτητικό» Μάη

του Λουί Άλτουσέρ



ίαβασα τό άρθρο πού ό Μισέλ Βερρέ άφιέρωσε στόν «φοιτητικό Μάη, ή οί ύποκαταστάσεις» (*Pensée*, άρ. 143, Φεβρ. 1969). Θά ήθελα νά σημειώσω τό πραγματικό ένδιαφέρον πού μου προξένησε αλλά και τίς επιφυλάξεις μου.

Οί άρετές τής άνάλυσης του Βερρέ

Τό άρθρο του Βερρέ έχει, δικαιωματικά, τρεις άρετές.

1. Άπό όσο γνωρίζω, είναι τό πρώτο κείμενο πού ένας κομμουνιστής άφιερώνει σε όρισμένες μορφές τής φοιτητικής ιδεολογίας του Μάη. Μ' αυτή τήν έννοια άναπληρώνει ένα σημαντικό κενό στην ύπάρχουσα γαλλική μαρξιστική φιλολογία.

2. Άπό όσο γνωρίζω επίσης, είναι μία άπό τίς πρώτες άναλύσεις ή όποια, μέ εύκαιρία ένα σχετικά προνομακό αντικείμενο (τή θεαματική άνάδυση τής φοιτητικής ιδεολογίας σε μία οικονομική και πολιτική συγκυρία γνωστή, τουλάχιστον στις γενικές της γραμμές), επιχειρεί νά σχεδιάσει μία θεωρία των μηχανισμών πού εμπλέκονται στη διαλεκτική των μορφών μιάς δεδομένης ιδεολογίας όταν έρχεται αντίμετωπη άφ' ενός μέ τίς πραγματώσεις της και άφ' έτέρου μέ τήν πραγματικότητα. Στόν όρίζοντα του δοκιμίου του Βερρέ τίθεται ένα πραγματικό πρόβλημα πού προφανώς ξεπερνά τό άμεσο αντικείμενο τής άνάλυσής του: τό πρόβλημα τής συγκρότησης μιάς μαρξιστικής θεωρίας των μηχανισμών τής ιδεολογίας και των μεταμορφώσεων πού ή διαλεκτική αυτών των μηχανισμών επιβάλλει στις ίδιες τίς μορφές τής θεωρούμενης ιδεολογίας.

3. Τό κείμενο του Βερρέ έχει, τέλος, τήν πολύ μεγάλη άρετή, και τό πολιτικό θάρρος επίσης, νά επικαλείται τό πολιτικό καθήκον γιά «κοινό άγώνα» μέ τούς «άριστεριστές» φοιτητές, πío συγκεκριμένα νά τό επικαλείται μέ όρους «ένότητας δράσης», «στό συγκεκριμένο πεδίο», «σε συνάρτηση μέ τόν κοινό έχθρό και τούς κοινούς στόχους». Αυτή όμως ή έπίκληση γίνεται μέ λίγα λόγια, στά πεταχτά, και ύπάρχει κίνδυνος νά περάσει άπαρατήρητη.¹ Έργο πράγματι πολύ δύσκολο, όχι μόνο εξαιτίας των προκαταλήψεων και τής άγριας καχυποψίας πού βασιλεύει, αλλά κυρίως εξαιτίας των αιτίων πού δημιουργούν τίς ένλόγω καχυποψίες και προκαταλήψεις, εξαιτίας τής έντασης τους, πού κατά τή γνώμη μου κανείς άκόμη δέν τίς προσέγγισε μέ τήν άπαιτούμενη αξίωση επιστημονικής αντικειμενικότητας.

Νομίζω ότι θά ήταν πλέον και άδικία νά ύποτιμηθούν αυτές οί τρεις άρετές, ιδίως ή τελευταία.

Έχοντας ώστόσο άναγνωρίσει αυτές τίς τρεις άρετές, και σε συνάρτηση μέ τό ίδιο τό θεωρητικό και πολιτικό αντικείμενο του Βερρέ, είναι άνεπιτρέπτο, κατά τή γνώμη μου, νά σωπήσει κανείς γιά τά έλαττώματα αυτού του άρθρου. Άς μου επιτραπεί νά τά ξετάσω έν συντομία και κατά σειρά σπουδαιότητας. Θά προσπαθήσω νά δώσω, στό μέτρο του δυνατού, μία θετική διάσταση στην κατά τή γνώμη μου επιβεβλημένη κριτική.

Μία γλώσσα στρυφνή, επιτηδευμένη, έσωστρεφής

Καθένας πού θά επιδιώξει νά διαβάσει τό δοκίμιο του Βερρέ θά του άναγνωρίσει κατ' άρχήν ότι είναι ιδιαίτερα στίλβον: μάλιστα έξαιρετικά στίλβον. Αυτό τό χαρακτηριστικό προδίδεται άμέσως άπό τή γλώσσα του, ύπερβολικά στρυφνή, πυκνή, επιτηδευμένα έλλειπτική, φορτωμένη μέ ρητορικά σχήματα, ύπερφορτωμένη άπό ένα έσωστρεφές λεξιλόγιο.

Άμφιβάλλω άν κάποιος σύντροφος εργατής θά μπορούσε νά διαβάσει μέ άνεση, ή άκόμη άπλώς νά διαβάσει αυτό τό κείμενο, μακροσκελές και πυκνό ταυτόχρονα, κομμένο σε μικρά άποφαντικά κεφάλαια, τιτλοφορημένα μέ έκπληκτική

επιτήδευση. Ήδη, κατά τή γνώμη μου, πρόκειται γιά σοβαρό πολιτικό μειονέκτημα. Γιατί οί εργάτες σύντροφοί μας, πού παρήλασαν έχοντας στό πλευρό τους τούς φοιτητές στην ένθουσιώδη και γιγαντιαία διαδήλωση τής 13ης Μαΐου, πού συχνά στις πύλες των εργοστασίων είδαν τούς φοιτητές νά τούς συναντούν, γιά νά τούς γνωρίσουν ή νά τούς προσφέρουν τίς ύπηρεσίες τους, ή νά μάχονται στό πλευρό τους σε άπειρες περιπτώσεις —«αισθανόμενοι» ότι οί φοιτητές δέν κινούνταν στό ίδιο μήκος κύματος μέ αυτούς—, οί σύντροφοί μας εργάτες δικαιούνται ν' άκούσουν μία καθνή και άναγνώσιμη εξήγηση γιά τίς ιδιαίτερες ιδεολογικές μορφές πού διέπνεαν τούς φοιτητές τόν Μάη, γιά τήν προοδευτική δύναμη του μαζικού τους κινήματος, γιά τίς άρετές τους αλλά και γιά τά λάθη τους, γιά τή λογική τους πού συχνά τούς έφερνε σε άμηχανία, γιά τίς αντίδράσεις τους. Άπ' αυτή τήν άποψη, πού είναι πολιτική, τό άρθρο του Βερρέ μου φαίνεται ότι είτε πρέπει νά χάνει τούς εργάτες άναγνώστες του, είτε νά τούς διαφωτίζει πολύ άσχημα, νά θολώνει τίς ιδέες τους μέ τήν παράξενη γλώσσα στην όποια είναι γραμμένο και μέ τήν άνεπάρκεια των άναλύσεών του.

Ψυχοκοινωνιολογία ή μαρξιστική άνάλυση;

Πάω πío πέρα. Δέν νομίζω έξάλλου ότι τό κείμενο αυτό, πού προφανώς συντάχθηκε γιά φοιτητές, και μόνο γιά φοιτητές, βρίσκει πραγματικά τό σκοπό πού προφανώς προτίθεται νά έξυπηρετήσει. Φοβάμαι ότι ό Βερρέ φαντάστηκε ότι θά γινόταν άκουστός άπό τούς φοιτητές επειδή θά μιλούσε τή γλώσσα τους, τή γλώσσα πού νομίζει ότι ήταν ή γλώσσα τής «κυρίαρχης» στο φοιτητικό χώρο πολιτιστικής νομοπροσύνης».

Όμως όσα γνωρίζω γιά τό λόγο πού οί φοιτητές μίλησαν τόν Μάη και πού άκόμη μιλούν διαψεύδει ως προς τό κύριο αυτή τήν πεποίθηση. Έκτός άπό μερικούς άναρχικούς έπηρεασμένους άπό τά θέματα τής σεξουαλικής ή άλλης «άπόλαυσης», οί πío συνειδητοποιημένοι φοιτητές δέν μίλησαν γιά «στύση» των όδοφραγμάτων, γιά δεικτη «έπιτρεψιμότητας», γιά Μεσοσίες τής Παιδαγωγικής Δευτέρας Παρουσίας, γιά φαντασιωσικά πεδία, γιά χαρισματικότητα, γιά τίς μεγάλες άγχώδεις φαντασιώσεις, γιά Τυφλή Έπιτήρηση, γιά Ήμιπληγικές Κριτικές. Άναφέρω μόνο αυτές τίς εκφράσεις άπό τήν πληθώρα παρόμοιων διατυπώσεων. Άπ' όσο γνωρίζω, τά περισσότερα κείμενα του Μάη, παρά τίς συγχύσεις και τά λάθη τους, μιλούσαν μία άρκετά διαφορετική γλώσσα, και οί άφίσσες ήταν γραμμένες στη γλώσσα όλου του κόσμου.

Γνωρίζω πώς θά μου αντίτάξουν ότι ή γλώσσα του Βερρέ, όντας ή αναλυτική γλώσσα τής «μαρξιστικής κοινωνιολογίας», όντας γλώσσα επιστημονική (και άν ήταν έτσι, θά τό έδικαιούτο άπολύτως), όφείλει νά είναι διαφορετική άπό εκείνη των φοιτητών, διαφορετική κι άπό εκείνη μέ τήν όποια έξέφρασαν τίς διεκδικήσεις τους και τίς προσδοκίες τους και άπό εκείνη μέ τήν όποια προσάθθησαν νά «θεωρητικοποιήσουν» τή δράση και τίς έλπίδες τους. Συμφωνώ, έδώ όμως είναι πού τά πράγματα γίνονται σοβαρά!

Διότι άν ή ύποκειμενική πρόθεση του Βερρέ, ή πρόθεση του δηλαδή νά στοχαστεί θεωρητικά τή διαλεκτική των μηχανισμών μιάς έν δράσει ιδεολογίας, άπαιτεί τήν επί τουτου έπεξεργασία θεωρητικών έννοιών, οί έννοιες αυτές πρέπει νά είναι μαρξιστικές. Είμαστε όμως ύποχρεωμένοι νά διαπιστώσουμε ότι τό βάθος των εκφράσεων πού ό Βερρέ χρησιμοποιεί μέ μία έπιμονή πού άγγίζει τήν αυταρέσκεια, άν και είναι φορτισμένο άπό θεωρητικές αντιλήψεις, στην πραγματικότητα, κουβαλά μαζί του θεωρήσεις πού, ένω ύπαινίσσονται πραγματικά προβλήματα και μιάν άναγκαία μέν αλλά μη έξεπεργασμένη άκόμη μαρξιστική θεωρία, δέν έχουν και πολύ νά κάνουν μ' αυτήν τήν τελευταία. Ή όρολογία του, όταν

1. Σσ. 35-36 του κειμένου του.

τουλάχιστον μιλά για ιδεολογία, —τήν όποία άλλωστε όνοματίζει μ' έναν όρο πού δέν άφήνει άμφιβολίες: «τό κοινωνικό φαντασιακό»— τέμνεται συνεχώς μέ μιάν άλλη όρολογία πού εμφανίζεται ως πρωτοποριακή στή Γαλλία και πού χρησιμοποιήθηκε sé εργασίες τών Μπουρντιέ και Πασσερόν, εργασίες άλλωστε αξιόλογες στον καιρό τους. Καί πρέπει νά ειπωθεί ότι αυτή ή όρολογία δέν είναι παρά μείγμα όρολογίας του Βέμπερ, του Ντυρκέμ και ψευτοφροϋδισμού, μέ δύο λόγια ψυχοκοινωνιολογική, δηλαδή μή έπιστημονική. Ό Βερρέ, άναμφίβολα, θά έκπλαγεί διαβάζοντας ότι οι άναλύσεις του γιά τή φοιτητική ιδεολογία άπορρέουν όχι από τή «μαρξιστική ιδεολογία» πού επικαλείται αλλά από τήν κοινωνική ψυχολογία. Όστούσο άρκεί νά άνατρέξει κανείς στο πρώτο κεφάλαιο του δοκιμίου του (ό δείκτης έπιτρεψιμότητας, ό δείκτης τόλμης, ό δείκτης άριστοκρατισμού, οι πριγκηπικές έξεγέρσεις) γιά νά διαπιστώσει ότι επιδίδεται sé μιά περιγραφή καθαρά ψυχοκοινωνιολογική τών «νομιμοποιήσεων» τών φοιτητών επικαλούμενος κάποιο είδος άφηρημένης «φοιτητικής συνθήκης», διότι ή περιγραφή αυτή άποσιωπά έντελώς τήν οικονομική, πολιτική και ιδεολογική κατάσταση πού προσέφερε τό πεδίο γιά τήν ιδεολογική έξέγερση του Μάη. Ότι ό φοιτητικός κόσμος είναι μιά «μεταβατική ομάδα» άνάμεσα στην οικογένεια πού εγκαταλείπει και τήν επαγγελματική ζωή στην όποια άκόμη δέν έντάχθηκε, άνάμεσα στην ήμισυάθεια και τή γνώση, άνάμεσα στην ήθική στάση και τήν πολιτική: ότι αυτή ή «συνθήκη» «έπιτρέπει» στους φοιτητές περισσότερη «έλευθερία» παρά στους εργάτες και τούς άλλους εργαζόμενους, άκόμη και τούς διανοούμενους: ότι γιοι άστών μικροαστών, «κάτοχων τής πολιτιστικής νομιμοφροσύνης στην όποία ή κοινωνική τάξη άυτοστοχάζεται, επικυρώνεται και δικαιώνεται», άποκτούν τήν «άριστοκρατική έπιθυμία» νά συνταράξουν τής «Κατεστημένες Άξίες» ότι σ' αυτή τή φαινομενική «έλευθερία» ένδίδουν sé «φαντασιώσεις» όπου ή «κυοφορία τής άρχής τής ήδονής» πραγματώνεται άνέξοδα — ποιος θά τό άρνιόταν; Άλλά και ποιος θά άρνιόταν ότι αυτές ήταν πάντοτε οι συνθήκες ύπαρξης τών φοιτητών, ότι άνέκαθεν ή φοιτητική νεολαία, ιδίως ή «χρυσή», έπαιζε τό παιχνίδι τής «νεότητας πού φεύγει» γιά νά σκανδαλίζει τούς Πατέρες της και τήν Κοινωνική Τάξη; Τί μäs μαθαίνει μιά άνάλυση τόσο γενική γιά τή μεγάλη ιδεολογική έξέγερση του Μάη, ιδίως sé ό,τι τήν διακρίνει από έξεγέρσεις όπως ή «σορευλιστική» τήν έπαύριο του Α' παγκοσμίου πολέμου όπου κυριαρχούσε ή αισθητικο-αντικληρικακή ιδεολογία είτε από τής φασίζουσες και μετά ταύτα φασιστικές έξεγέρσεις πού πλημμύρισαν τής περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, μετά τό 1927 στην Ίταλία, τό 1933 στην Γερμανία, πού άπειλήσαν άκόμη και τή Γαλλία από τό 1932 ως τόν πόλεμο;

Οί πολιτικές συνέπειες μιάς άναλυτικής άστοχίας

Οί δύο έπόμενες προτάσεις είναι έπακριβώς άντιστρέψιμες: 1) Άν δέν όριστούν οι συγκεκριμένες οικονομικές, πολιτικές και ιδεολογικές συνθήκες πού θεμελιώνουν και έπομένως διαστέλλουν τής διάφορες αυτές έξεγέρσεις, εγκαταλείπουμε κάθε άνάλυση πραγματικά κοινωνιολογική και ξεπέφτουμε στο κοινό τους ύπόστρωμα: τήν ψυχοκοινωνιολογική άνάλυση. 2) Άν, γοητευμένοι από τους «δείκτες έπιτρεψιμότητας», «τόλμης» και «άριστοκρατισμού», χρησιμοποιούμε μόνο τή γλώσσα τής κοινωνικής ψυχολογίας, αναπόφευκτα χάνουμε τούς λόγους γιά τούς όποιους μιά συγκεκριμένη φοιτητική έξέγερση άποβαίνει αισθητική, φασιστική ή προοδευτική.

Δέν ύπάρχει άνάγκη νά τονιστεί ότι πολιτικά οι συνέπειες είναι πελώριες διότι παραλέμπουν όλους τούς αναγνώστες sé μιά άχρονη «ουσία» τής μεταβατικής «έλευθερίας» τής σπουδαστικής νεολαίας, όπου καθένας, είτε έστέ είτε φασίστας είτε προοδευτικός, μπορεί άνέξοδα νά βρει τό βόλεμά του.

Νά τί μπορεί νά μäs διαφωτίσει πάνω sé ένα σημείο, τέλεια ώστόσο προσδιορισμένο από τούς κλασικούς του μαρξισμού: καμιά άνάλυση μιάς δεδομένης ιδεολογίας, και κατά μείζονα λόγο τών συγκεκριμένων μορφών όπου έκδηλώνονται οι μηχανισμοί της, δέν είναι δυνατή χωρίς άναφορά στις ιδιότυπες ιστορικές συνθήκες πού τής χρησιμεύουν ως πεδίο και ως ύπόστρωμα. Όμως ό Βερρέ δέν καταπιάνεται μέ τήν άνάλυση τών ιδιότυπων οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών συνθηκών πού γέννησαν, όχι μόνο στην Γαλλία αλλά sé όλόκληρο τόν κόσμο, τήν ιδεολογική έξέγερση τής σπουδαστικής νεολαίας. Έπεται μιά διπλή συνέπεια:

1. Ό Βερρέ, στο επίπεδο τών έννοιών πού χρησιμοποιεί, άναγκάζεται νά καταφύγει στο μείγμα ψευδοενοιών βεμπριανού-ντυρκεμικού και φροϋδικού τύπου, στο άμάλγαμα πού άποτελεί τό βάθος κάθε ψυχοκοινωνιολογικής «θεωρίας». Πράγματι, αυτές οι ψευδοέννοιες «ισχύουν» γιά όλες τής ιδεολογικές έξεγέρσεις, όποιαδήποτε κι άν είναι ή πολιτική τους τάση, άρα και ή έμβέλειά τους: έξεγέρσεις στιγμιαίες ή μακράς διάρκειας, έπιφανειακές ή σοβαρές, αισθητικές, φασιστικές ή προοδευτικές.

2. Στο πολιτικό επίπεδο οι συνέπειες είναι φανερές. Καθώς δέν μäs έξηγείται ότι ή παγκόσμια ιδεολογική έξέγερση τής μαθητικής και φοιτητικής νεολαίας είναι ένα από τά σημαντικά άποτελέσματα τής άγωνίας του ίμπεριαλισμού: καθώς δέν μäs έξηγείται ό ρόλο τών παραδειγμάτων τής Άλγερίας (ό Βερρέ λέει ότι «ή φοιτητική ομάδα είναι χωρίς μνήμη»! Μπορώ νά τόν βεβαιώσω ότι ό πόλεμος τής Άλγερίας άφησε βαθιά ίχνη στην μνήμη τών παλαιών φοιτητών, άκόμη και στους σημερινούς φοιτητές), τής Κούβας, του Βιετνάμ, τής Κίνας (οί άντανακλάσεις τής πολιτιστικής επανάστασης έπαιξαν έναν όχι εύκαταφρόνητο ρόλο στην διαμόρφωση τής φοιτητικής ιδεολογίας του Μάη): καθώς δέν μäs έξηγείται ότι ή άστική ιδεολογία είναι τραυματισμένη, γιά νά μήν πω άποδιοργανωμένη, από τά γεγονότα τής παγκόσμιας ιστορίας πού διαδέχθηκαν τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο, τόν Έμφύλιο τής Ίσπανίας, τόν τελευταίο πόλεμο και τής σοσιαλιστικές επαναστάσεις αυτής τής έποχής: καθώς δέν μäs έξηγείται (διότι σ' αυτό τό σημείο ριζώνουν όλα τά ύπόλοιπα) ότι ή μικροαστική τάξη, άκόμη και όρισμένα άστικά «στελέχη», και στην ίδια τή Γαλλία, έχουν πληγεί από τήν οικονομική κρίση πού τούς άπειλεί και τήν άνεργία πού τούς άγγίζει (πόσοι μελλοντικοί άνεργοι στίς γραμμές τών σημερινών φοιτητών;) — καθώς δέν μäs έξηγείται τίποτε από όλα αυτά, κάθε «κοινωνιολογική» άνάλυση τής φοιτητικής ιδεολογίας του Μάη του 1968 άποβαίνει μιά άνάλυση ψυχοκοινωνιολογίας, άρα ιδεαλιστική, άποβαίνει άνάλυση του «κοινωνικού φαντασιακού» μιάς κοινωνικής ομάδας, τής φοιτητικής ομάδας, sé άέναη μετάβαση, συνεχώς άνάμεσα sé δύο καρέκλες.

Τό άποτέλεσμα είναι ότι καθίσταται άδύνατο νά άναλογιστεί κανείς τό γεγονός ότι, γιά πρώτη φορά στην ιστορία, μιά ιδεολογική φοιτητική έξέγερση εξαπλώθηκε και στα Άλκυια και sé σημαντικά στρώματα νέων διανοούμενων εργαζομένων και έτσι έγινε ιδεολογική έξέγερση μαζών, ότι δηλαδή, γιά πρώτη φορά στην ιστορία, ή ένλόγω ιδεολογική έξέγερση έθιξε όχι μόνο «τίς καθιερωμένες άξίες» αλλά επίσης τούς θεσμούς του κράτους και τής προαιώνιες πρακτικές τους (τό εκπαιδευτικό σύστημα πρῶτ' άπ' όλα), ότι δηλαδή αυτή ή γαλλική ιδεολογική έξέγερση δέν είναι παρά ένα μέρος μιάς ιδεολογικής έξέγερσης τής παγκόσμιας νεολαίας κι ότι άποκτá χαρακτήρα άναμφισβήτητα προοδευτικό παρά τά λάθη της, τήν άλαζονεία της και τής αναπόφευκτες άυταπάτες της.

Γιά νά συνοψίσω μέ δύο λόγια: όταν δέν ξέρουμε από πού έρχεται μιά ιδεολογική έξέγερση, όταν δέν γνωρίζουμε sé ποίο ιστορικό βάθος ριζώνει, είναι πιθανότατο νά μήν μπορέσουμε νά διαγνώσουμε ποιά είναι ή σημασία της, ή έμβέλειά της, και πού θά είναι τό πολιτικό της μέλλον, άρα sé ποίο βαθμό μπορεί ή όχι νά βοηθήσει τήν προλεταριακή ταξική πάλη ενάντια στον ίμπεριαλισμό, sé έθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Όά μπορούσα νά σταθώ έδῶ: αλλά πρέπει νά πάω πού κάτω.

Μάης φοιτητικός ή εργατικός;

Ο Βερρέ έχει απολύτως τό δικαίωμα νά αφιερώσει μιά μελέτη στην ιδεολογία τής φοιτητικής δράσης τόν Μάη. Άλλωστε δέν μιλά μόνο γιά τή φοιτητική εξέγερση. Μιλά και γιά τήν εργατική άπεργία. Όταν μιλά γιά τήν εργατική άπεργία χρησιμοποιεί μιά γλώσσα μαρξιστική κι όχι ψυχοκοινωνιολογική. Ώστόσο, καθώς στό άρθρο του άπευθύνεται κυρίως στους φοιτητές, έκτιμώ ότι θά όφειλε, πρίν από κάθε άλλο, νά θεωρήσει πολιτικά άπαραίτητο τό ξεκαθάρισμα τής λανθασμένης αναπαράστασης πού έχει ακόμη ή πλειοψηφία τών φοιτητών γιά τά γεγονότα του Μάη.

Δέκα μήνες μετά τόν Μάη του 1968, λαμβανομένης ύπόψη τής άκρικής σύγχυσης στην όποία βρίσκονται πολλοί φοιτητές πού θεωρούν τόν έαυτό τους «έπαναστάτη» ή άπλό «προοδευτικό», δέν μπορούμε νά θεωρήσουμε ότι τά πράγματα έχουν φωτιστεί έπαρκώς στό σημείο αυτό, και ότι γιά τόν φοιτητικό κόσμο ό Μάης ήταν πρίν άπ' όλα «Μάης τών προλεταρίων». Ξέρω βέβαια ότι έτσι χαρακτήρισε τό κόμμα τόν Μάη, αλλά αυτή ή τοποθέτηση του κόμματος —γιά λόγους πού πρέπει νά αναλυθούν διότι είναι σοβαροί— πολλούς φοιτητές δέν τούς άγγιξε και διατηρούν ακόμη αυταπάτες ως πρós τήν πραγματική ιεράρχηση τών γεγονότων. Άν ύποθεθεί ότι είχε κανείς τήν ικανότητα νά παρουσιάσει μιάν επιστημονική ανάλυση τής ιδεολογίας τους, γιά νά μπορέσει νά τούς άπευθυνθεί, θά 'πρεπε κατ' άρχήν νά βάλει τά πράγματα στή σειρά τους και νά όνομάσει αυτό πού ήταν ό Μάης του '68.

Τί ήταν άλήθεια ό Μάης του '68 στή Γαλλία;

Η εργατική άπεργία: τά πρωτεΐα

Μιά συνάντηση ανάμεσα από τή μιά μεριά, άπ' όσο γνωρίζω, χωρίς προηγούμενο στην δυτική ιστορία μιάς γενικής άπεργίας, χωρίς προηγούμενο ως πρós τόν αριθμό τών άπεργών και τή διάρκειά της και από τήν άλλη μεριά μιάς γενικευμένης δράσης όχι μόνο φοιτητών αλλά επίσης και μαθητών λυκείων και «διανοομένων» (νέων «διανοομένων εργαζομένων», γατρών, αρχιτεκτόνων, καλλιτεχνών, νομικών, μηχανικών, ύπαλλήλων, δημοσιογράφων, κατώτερων και μεσαίων στελεχών κ.λπ.).

Σ' αυτή τή συνάντηση, ή γενική άπεργία κατά τρόπο συντριπτικό ήταν τό απολύτως καθοριστικό φαινόμενο, ένω ή δράση τών φοιτητών, τών μαθητών και τών «διανοομένων», πού χρονικά προηγήθηκε, ήταν ένα νέο γεγονός, τεράστιας μέν σημασίας, ώστόσο ύποκείμενο στό πρώτο. Πρέπει επίσης νά άναγνωριστεί τό άκόλουθο γεγονός πού γενικώς παραγνωρίζεται: ένω γιά τήν αστική τάξη, γιά τούς γονείς τους αλλά και γιά τούς ίδιους, οι φοιτητές κατείχαν τό προσκήνιο τών γεγονότων μέ θεαματικές πράξεις, ή πίο σύνθετη και sé βάθος δράση προερχόταν από στρώματα μή φοιτητικά: τούς μαθητές λυκείων, τούς φοιτητές τών τεχνικών σχολών, τούς νέους εργαζόμενους διανοομένους. Νά όμως πού τό άρθρο του Βερρέ δέν μνημονεύει τή σπουδαιότητα τής δράσης αυτών τών τελευταίων στρωμάτων.

Αυτή ήταν, νομίζω, τουλάχιστον sé γενικές γραμμές, ή ιστορική πραγματικότητα άν ιεραρχήσουμε τή σπουδαιότητα τών αντίστοιχων κινητοποιήσεων πού ναι μέν συναντήθηκαν τόν Μάη του '68, δέν κατάφεραν ώστόσο νά συγχωνευθούν. Όμως, έδω και δέκα μήνες, έκτός από τούς άφορισμούς του Ντέ Γκώλ πού σκοπεύει κατευθείαν τούς εργάτες στους όποιους καταγγέλλει τήν άπειλή «όλοκληρωτισμού», όλοι οι έπίσημοι δημοσιολόγοι, άστοί και μικροαστοί (μιά τεράστια φιλολογία πού μείζει τήν εθνική και διεθνή αγορά εκδόσεων), μαζί δυστυχώς και πολλοί δημοσιολόγοι φοιτητές, άποκλειστικά ή έστω σχεδόν άποκλειστικά, προσηλώθηκαν στον φοιτητικό Μάη. Τό λέω καθαρά: φοιτητικό Μάη, διότι ό μαθητικός Μάης όπας και ό Μάης τών διανοομένων εργαζομένων δέν δικαιούνται τήν ίδια διαφήμιση. Άντίθετα, έ-

κτός από τίς δημοσιεύσεις του κόμματος και τής CGT πού, άπ' όσο γνωρίζω, δέν παρουσίασαν ακόμη έμπεριστατωμένες κοινωνιολογικές αναλύσεις γιά όσα συνέβησαν στό διάφορα στρώματα τών εργαζομένων κατά κλάδο παραγωγής και άπασχόλησης, και έκτός από μερικά μεμονωμένα ρεπορτάζ, μιά σχεδόν άπόλυτη σιωπή καλύπτει τόν εργατικό Μάη (Μάη τών προλεταρίων, σύμφωνα μέ τήν άκριβή έκφραση του Σαλινί).

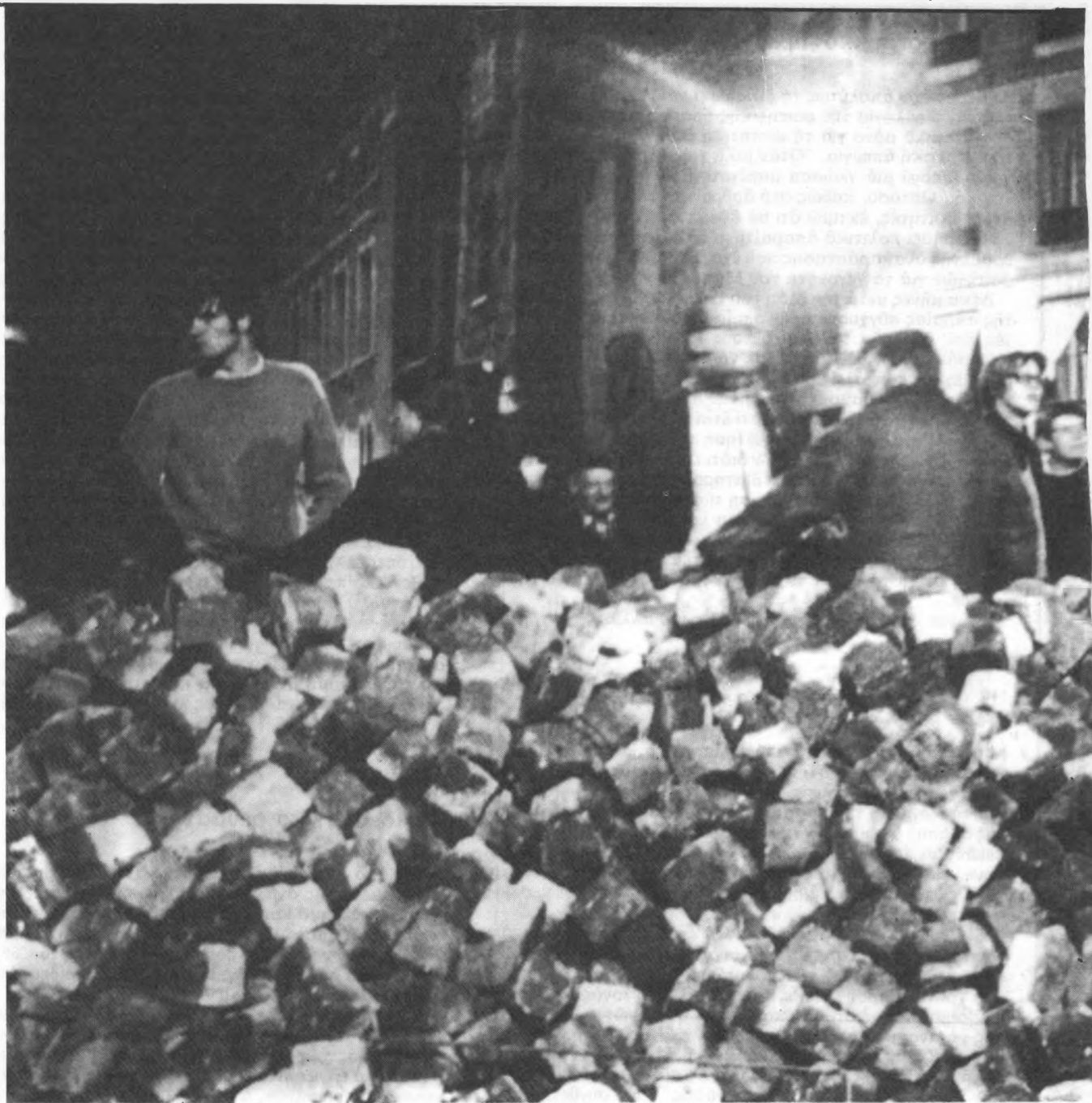
Όμως όποιες κι άν είναι οι πεποιθήσεις του Βερρέ πάνω σ' αυτό τό ζήτημα (και δέν άμφιβάλλω γιά τήν όρθότητά τους), μέ τή διάταξη τών κεφαλαίων τής ανάλυσής του, άρα μέ τό μέρος πού επιλέγει στό κείμενό του γιά νά παρουσιάσει τήν εργατική άπεργία, καταλήγει sé ένα άποτελεσμα πού σίγουρα άπεύχεται ένω, μέ τήν κριτική τών φοιτητικών αυταπατών, όρθώς προσπαθεί νά διορθώσει τίς παραστάσεις πού έχουν οι φοιτητές γιά τή σχέση ανάμεσα στις ιδέες τους γιά άπεργία («άναλογική άπεργία») και τήν ίδια τήν άπεργία —ώστόσο δέν άποκαθιστά τήν άπεργία στην πραγματική της θέση, ή διαφορετικά δέν καταδεικνύει τήν πραγματική σχέση, τήν ύποκείμενη σχέση, πού διαμορφώθηκε ανάμεσα στις φοιτητικές και άλλες δραστηριότητες μέ τή γενική άπεργία τών εργαζομένων. Είτε τό θέλει είτε όχι, και sé πείσμα συχνά έγκυρων κριτικών του, διατηρεί άντικειμενικά τούς φοιτητές-άναγνώστες του στην ύπ' αριθμόν 1 αυταπάτη ως πρós τή δικιά τους «έρμηνεία» του Μάη. Διότι πολλοί φοιτητές έπιχειρούν αθόρυχα νά γράψουν τήν ιστορία του Μάη μέ βάση τήν ύπερβολή «φοιτητικός Μάης», πράγμα πού, σίγουρα, κάθε άλλο παρά δυσαρεστεί τήν αστική τάξη, μιά τάξη πού βιάζεται νά λησμονήσει και νά κάνει τά παιδιά της νά λησμονήσουν ότι χωρίς τή συγκλονιστική άπεργία ένένα εκατομμυρίων άπεργών τά όδοφράγματα του Καρτιέ Λατέν θά άφηναν ίσως περισσότερα τραύματα από προσδοκίες και ζωντανά ακόμη όνειρα, μιά και έμπνέουν άτακτες μέν, ώστόσο έπίμονες και sé βάθος κινητοποιήσεις πού είδαμε από τόν Οκτώβριο του 1968, κυρίως στό λύκειο, τίς τεχνικές σχολές κ.λπ.

Τά ιδεολογικά ρεύματα

Μετά από αυτές τίς έπιφυλάξεις, άν περάσουμε στό ίδιο τό άντικείμενο τής ανάλυσης του Βερρέ, δέν θά τό όνομάζαμε «Τό φαντασιακό κοινωνικό» τών φοιτητών, αλλά τά ιδεολογικά ρεύματα πού ύλοποιήθηκαν μέ τίς κινητοποιήσεις φοιτητών, μαθητών και «διανοομένων» τόν Μάη του '68 στή Γαλλία. Κι έδω ακόμη φοβάμαι ότι ό Βερρέ ένδίδει sé μιά διπλή άνεπάρκεια ή αυταπάτη.

1. Πραγματεύεται τήν φοιτητική ιδεολογία, σάν νά ύπήρχε μόνο μία. Όστόσο γνωρίζει καλά, και τό δηλώνει, ότι ό «φοιτητικός χώρος» είναι σύμμεικτος διότι, έκτός από 8 ή 9% παιδιά εργατών, περιέχει γόνους πολύ διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων, από τή χαμηλότερη μικροαστική τάξη έως τή μεγαλοαστική και τά ύπόλοιπα τής άριστοκρατίας. Άν έπιπλέον θεωρήσουμε ότι στις κινητοποιήσεις του Μάη έλαβαν μέρος όχι μόνο οι φοιτητές αλλά και σημαντικός αριθμός νέων διανοομένων εργαζομένων, γίνεται ιδιαίτερα δύσκολο νά μιλήσει κανείς γιά μία ιδεολογία, έκτός κι άν θά έπρεπε νά τήν θεωρήσει ως άσταθή συνδυασμό πολλών ρευμάτων. Καί πράγματι, γιά νά σταθεϊ κανείς μόνο στην περίπτωση τών φοιτητών, ύστερα από τίς άλλεπάλληλες διασπάσεις πού συμπάραλιασαν τήν Ένωση Κομμουνιστών Φοιτητών (UEC) άπ' άφορμή τούς αντιιμπεριαλιστικούς άγώνες (πόλεμος τής Άλγερίας, λατινοαμερικάνικο άντάρτικο, Βιετνάμ) και ύστερα από τή διάσπαση του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, ύπήρξαν πολλά ρεύματα διαφορετικών ιδεολογικών τάσεων πού αναφέρονταν είτε στον άναρχισμό (Κίνημα τής 22 του Μάρτη), είτε στον τροτσισμό, είτε στον γκεβαρισμό, είτε στην πολιτιστική έπανάσταση τής Κίνας.

Αυτή ή πολυμορφία έξηγει έν μέρος τίς διακυμάνσεις τών φοιτητικών κινητοποιήσεων, τούς δισταγμούς τους: έν μέρος επίσης τήν άδυναμία τους: οι περισσότερες «όμαδοϋλες»



διασπαστήκαν ή εξαφανίστηκαν μέσα στη δοκιμασία του Μάη. Τώρα, και δέν μπορούμε νά ποϋμε γιά πόσο, δεσπόζει μιά «άντικρουπουσκουλική» και γενικώς αντίοργανωτική ιδεολογία νεο-λουξεμπουργικού τύπου πού βρίσκει όργανα «ύποκατάστασης»² στις «Έπιτροπές Δράσης», πού σέ πολλές περιπτώσεις δέν είναι χωρίς αποτελεσματικότητα.

Κάθε ανάλυση, λοιπόν, τής φοιτητικής ιδεολογίας θά 'πρεπε νά παίρνει υπόψη της όλα αυτά τά σύμμεικτα δεδομένα. Διότι ακόμη είναι αρκετά διαδεδομένη σέ εδρύτατα στρώματα του φοιτητικού χώρου μιά αυταπάτη, ότι υπάρχει μιά και μόνο φοιτητική ιδεολογία.

Κατά τή δική μου αντίληψη, τό νόημα, αν όχι ή συνοχή, των φοιτητικών κινητοποιήσεων πρέπει νά αναζητηθεί κατά τή μεριά των στόχων, κι ακόμη βαθύτερα κατά τή μεριά των καθοριστικών αιτίων πού προκάλεσαν τή φοιτητική εξέγερση.

2. 'Ο Βερρέ επιπλέον φαίνεται νά θεωρεί ότι τόν Μάη ή κυρίαρχη στό φοιτητικό χώρο ιδεολογία ήταν ή «άναρχο-συνδικαλιστική» γιά τήν όποία παραδόξως λέει ότι είναι ιδεολογία του άναρχισμού πού έχει σχέση μέ τίς μάζες, λές και ό άναρχισμός δέν θά μπορούσε νά είναι μιά ιδεολογία μαζική, ιδιαίτερα σ' αυτά τά τόσο ετερόκλητης προέλευσης κοινωνικά στρώματα όπως άλλωστε και τά κοινωνικά στρώματα καταγωγής των φοιτητών. Και επικαλείται συνθήματα όπως «εργατική έξουσία», «συνδικαλιστική έξουσία» κ.λπ. 'Ωστόσο, άπ' όσο γνωρίζω, τόν Μάη ή κυρίαρχη ιδεολογία στό φοιτητικό χώρο έν γένει ήταν ή άναρχο-ελευθεριακή,

2. 'Ο Βερρέ μιλάει δικαιολογημένα γιά διαδικασία ύποκατάστασεων.



παρ' όλο πού σέ ορισμένα κέντρα (Ναντέρ π.χ. όπου στόν εργατικό χώρο κυριαρχεί μιά ισχυρή αναρχοσυνδικαλιστική παράδοση) ενδέχεται φοιτητές νά ξρριξαν συνθήματα αναρχοσυνδικαλιστικά τά όποια, πάλι άπ' ό,τι γνωρίζω, διακηρύχτηκαν κυρίως άπό τήν CFDT και τό PSU : «εργατική έξουσία», «φοιτητική έξουσία», «άγροτική έξουσία». Για τήν ώρα, Μάρτιος 1969, μού φαίνεται ότι ή κυρίαρχη ιδεολογία στόν προχωρημένο πυρήνα του φοιτητικού «κινήματος» είναι μιά ιδεολογία νεο-λουξεμπουργικου τύπου, παρ' όλο πού ή αναρχική ιδεολογία παραμένει ισχυρή και μέ μορφές σχετικά έπεξεργασμένες.

Κριτική άρνητική, θετική κριτική

Πρέπει τώρα νά μιλήσω για τίς άρχές πού έμπνέουν τήν έ-

πέμβαση του Βερρέ, δηλαδή τή σχεδόν κριτική μορφή του άρθρου του. Είναι φανερό ότι πρέπει άπαραιτήτως, όπως έλεγε ό Λένιν άναφορικά μέ τόν εργατικό άριστερισμό, νά κριθούν «αύστηρά» οι αυταπάτες και τά λάθη των συντρόφων μας φοιτητών, ότι δέν πρέπει νά κολακεύουμε τή νεολαία. Άλλά ακριβώς πρέπει νά πάρουμε πολύ σοβαρά ύπόψη ότι αυτά τά λάθη είναι μιά «παιδική ασθένεια», όχι τής εργατικής τάξης, αλλά τής νεολαίας, τής σπουδαστικής ή διανοούμενης νεολαίας.³ Δέν πρέπει νά συγχέουμε αυτομάτως

3. "Όταν άναφέρεται κανείς στόν άριστερισμό και παραθέτει τό έργο πού ό Λένιν άφιέρωσε σ' αυτό τό ζήτημα, δέν πρέπει νά ξεχνά ότι ό Λένιν μιλούσε για εργατικό άριστερισμό και όχι για φοιτητικό.

Πρέπει ιδίως νά ξαναθυμίσουμε ότι στά συμπεράσματα του βιβλίου του ό Λένιν έγραφε: «Όλοφάνερα τό λάθος πού φανερώνεται στόν άριστερό δογματισμό μέσα στό κομμουνιστικό κίνημα είναι,

αυτή τη νεολαία με τις μικρές πολιτικές ομάδες που επιδιώκουν να πάρουν την καθοδήγηση της — ούτε τις προσδοκίες και τις αντιδράσεις της με τα συνθήματά τους. Γιατί πρέπει να μάς ενδιαφέρει η μάζα της διανοούμενης και σπουδάζουσας νεολαίας και οι βαθύτερες τάσεις της. "Όμως δέν νομίζω ότι η μέθοδος που χρησιμοποίησε ο Βερρέ στο άρθρο του είναι η καλύτερη (μιά άρνητική κριτική, με μορφή ψυχρά σατιρικών με τις όποιες κάλυψαν, τόν Μάη, τις μερικές φορές τυχοδιωκτικές αλλά ώστόσο θορραλέες ή και ήρωικές κινητοποιήσεις τους; 'Ο Λένιν μάς δείχνει τό δρόμο σέ ένα κείμενό του τοῦ 1916 που αναφέρει ο Σαλινί:

Τί ὀφείλει νά κάνει ένας κομμουνιστής, δέκα μήνες μετά τόν Μάη, γιά νά βοηθήσει τούς φοιτητές που διακατέχονται ακόμη μαζικά από τις επιπτώσεις τῶν ιδεολογικῶν αὐταπατών με τις όποιες κάλυψαν, τόν Μάη, τις μερικές φορές τυχοδιωκτικές αλλά ώστόσο θορραλέες ή και ήρωικές κινητοποιήσεις τους; 'Ο Λένιν μάς δείχνει τό δρόμο σέ ένα κείμενό του τοῦ 1916 που αναφέρει ο Σαλινί:

«...Μπροστά στην ἀνεπάρκεια ιδεολογικής καθαρότητας αὐτῶν τῶν νέων ἀνθρώπων πρέπει νά ἀντιδράσουμε τελείως διαφορετικά από τὰ καθιερωμένα, ὀφείλουμε νά ἀντιδράσουμε διαφορετικά ἀπέναντι στή θεωρητική σαλάτα και τήν ἔλλειψη ἐπαναστατικῆς συνέπειας που ἐπιδεικνύουν οἱ ἐνηλικοὶ (Κάουτσκι και Σία) που ἐξαπατοῦν τό προλεταριάτο ἰσχυριζόμενοι ὅτι μπορούν νά καθοδηγήσουν και νά ἐκπαιδεύσουν τούς ἄλλους· ἐναντία σ' αὐτούς εἶναι ἀναγκαῖος ἕνας σκληρός ἀγώνας. 'Εδῶ ἔχουμε νά κάνουμε μέ ὀργανώσεις τῆς νεολαίας που διακηρύσσουν ἀνοιχτά ὅτι ἐξυπηρετοῦν τή διαπαιδαγώγηση τῆς νεολαίας, ὅτι τό κύριο καθήκον τους εἶναι νά διαμορφώσουν στελέχη γιά τὰ σοσιαλιστικά κόμματα. Πρέπει νά κάνουμε τὰ πάντα γιά νά βοηθήσουμε αὐτή τή νεολαία, νά ἐπιδειξουμε τή μεγαλύτερη ὑπομονή ἀπέναντι στά λάθη της, νά διορθώσουμε λίγο λίγο τὰ λάθη της μέ τήν πειθῶ κι ὄχι μέ τήν ἀντιπαλότητα. Δέν εἶναι σπάνιο ἀνθρώποι μιάς ὀρισμένης ἡλικίας ἢ ἡλικιωμένοι νά μήν ξέρουν πῶς νά πλησιάσουν τή νεολαία, μιά νεολαία που ἀναγκαστικά ἐρχεται στό σοσιαλισμό ἀπό διαφορετικούς δρόμους σέ σχέση μέ τούς πατέρες της, μέ ἄλλες μορφές και σέ ἄλλες συνθήκες...».

Γνωρίζω ὅτι οἱ συνθήκες τόν Μάρτη τοῦ 1969 δέν εἶναι ἴδιες μ' ἐκεῖνες τοῦ 1916, ὅτι εἶναι πολύ πῶ δύσκολο νά ἔχει κανείς τήν ἀλλοτινή ὑπομονή, ἰδίως ἀπέναντι σέ συστηματικές ἐπιθέσεις που στοχεύουν κατευθείαν τό κόμμα και τήν CGT. Σκέφτομαι ὅμως ὅτι ἡ σύσταση τοῦ Λένιν διατηρεῖ ὅλη τήν ἀξία της, ἀκόμη και σέ μιά κατάσταση ὅπου τό παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα ἐπιπλέον σπαράσσεται ἀπό μιά σοβαρότατη διάσπαση (τό 1916 ἡ κατάσταση δέν ἦταν πολύ καλύτερη). Δέν νομίζω, λοιπόν, ὅτι θά 'ταν σωστό νά ἀρκεῖται κανείς στήν ἀφ' ὑψηλοῦ κριτική, μέ τή σιγουριά που δίνει σέ ἕναν «ὄριμο ἀνθρώπο» ἡ πολιτική πείρα, κριτική ἀπέναντι σέ μιά φοιτητική νεολαία που ψάχνει τό δρόμο της σέ συνθήκες που δέν εἶναι «δύσκολες» μόνο γιά τήν ἴδια. Διότι ἂν θέλουμε νά λογαριάσουμε τὰ κύρια στοιχεία τῆς κατάστασης μέσα στήν ὁποία ψάχνει τό δρόμο της, ὀφείλουμε νά ἐξετάσουμε δύο γεγονότα και νά τὰ δοῦμε κατάματα.

1. 'Η ιδεολογική ἐξέγερση τῆς σπουδάζουσας νεολαίας, που στή Γαλλία ἔφτασε στό ἀπόγειό της τόν Μάη τοῦ 1968, εἶχε ἀρχίσει δέκα μέ δεκαπέντε χρόνια ωρίτερα σέ πολλά σημεία τοῦ κόσμου. 'Επρόκειτο προφανῶς γιά ἕνα τελείως διαφορετικό γεγονός σέ σχέση μέ τις ἐφημέρες αἰσθητίζουσες ἐξεγέρσεις τῆς δεκαετίας τοῦ '20 ἢ τήν ἐνταξη τῆς νεολαίας στά προπολεμικά φασιστικά κινήματα. Στήν πραγματικότητα, πρόκειται γιά μιά παγκόσμια ἐξέγερση και ἀναμφισβήτητα, παρά ὀρισμένα ἔστω σοβαρά παρατάγουνδα, ἦταν μιά ἐξέγερση προοδευτική που κατέχει κάθε ἄλλο παρά εὐκαταφρόνητη θέση στήν παγκόσμια ταξική πάλη ἐναντία στόν ἱμπεριαλισμό. Προσβάλλει καιρία τόν καθαντό μηχανισμό ἐγχάραξης τῆς ἀστικής ιδεολογίας, δηλαδή τό καπιταλιστικό ἐκπαιδευτικό σύστημα. Εἶναι ἀπολύτως θεμιτό νά σκεφθεῖ κανείς ὅτι, ἀκόμη και ἂν ὑποστῆ ὀσοβαρές ἀναδι-

πλώσεις, ἡ ἐξέγερση αὐτή ἔχει μπροστά της ἕνα πραγματικό και βιώσιμο μέλλον. Τό θεμελιώδες ἐρώτημα που τίθεται σ' αὐτή τήν ἐξέγερμένη νεολαία εἶναι τό ἀκόλουθο: θά μπορέσει μέ ἔργα κι ὄχι μέ λόγια νά πραγματοποιήσει τή συγχώνευσή της μέ τό ἐργατικό κίνημα; Θά βοηθηθεῖ γιά νά πραγματοποιήσει αὐτή τή συγχώνευση;

2. "Όμως ἀκριβῶς, αὐτή ἡ ἐκπληκτική νεολαία ὑποχρεώθηκε τόν Μάη στή διεξαγωγή τοῦ γιγαντιαίου ἀγῶνα, πολύ μεγάλο γιά τις δυνάμεις της, σέ συνθήκες ἀντικειμενικά δραματικές: ἀφέθηκε, ἐγκαταλείφθηκε στόν ἑαυτό της, ἄρα μόνη.

Τά Κ.Κ. ἔχασαν τήν ἐπαφή μέ τήν ἐξέγερση τῆς νεολαίας

'Εδῶ ἐντοπίζουμε ἕνα ἀντικειμενικό γεγονός που θά 'πρεπε νά ἐξετάσουμε μέ τόν σοβαρότερο τρόπο. Εἶναι γεγονός ὅτι, ἐκτός ἀπό τήν Κίνα, ὅπου σέ μιά συγκυρία τελείως διαφορετική και γιά ἄμεσους σκοπούς που δέν ἀντιστοιχοῦν στις δικές μας συνθήκες, ἡ ἴδια ἡ διεύθυνση τοῦ λαϊκοῦ κράτους τέθηκε ἐπικεφαλῆς (ἡ πῆρε τήν πρωτοβουλία;) τῆς ιδεολογικής ἐξέγερσης τῆς νεολαίας, τὰ δικά μας κομμουνιστικά κόμματα, ἐδῶ και χρόνια, σηματοδεύτηκαν ἀπό διαδοχικές κρίσεις τῆς φοιτητικῆς κομμουνιστικῆς ὀργάνωσής τους και στήν πραγματικότητα ἔχασαν τήν ἐπαφή μέ τή μάζα τῆς σπουδαστικῆς νεολαίας.

Δέν ἔχω δεῖ ὅμως νά ἔχουν πάρει στά σοβαρά⁴ οὔτε νά ἔχουν ἀναλύσει σέ βάθος αὐτό τό γεγονός που εἶναι σημαντικό ὄχι μόνο γιά τήν ἱστορία τοῦ τόπου μας, γιατί ξεπερνᾶ τὰ σύνορά μας δεδομένου ὅτι προσέβαλε και προσβάλλει ἐδῶ και πολλά χρόνια ὄχι μόνο τις καπιταλιστικές χῶρες ἀλλά και ὀρισμένες σοσιαλιστικές. Δέν γνωρίζω καμιά συγκεκριμένη ἀνάλυση, συστηματική και ἐμπεριστατωμένη, τῆς συγκεκριμένης παγκόσμιας και ἐθνικῆς κατάστασης που προκάλεσε αὐτή τήν ἀπώλεια ἐπαφῆς, ἰδιαίτερα ἐπιζήμιας ὄχι μόνο στήν ἐργατική ταξική πάλη ἀλλά και στήν ἴδια τήν σπουδάζουσα νεολαία.

Γνωρίζω ἐπίσης ὅτι, σέ μιά κρίσιμη στιγμή τῆς πάλης τῶν

στήν παρούσα στιγμή, χίλιες φορές λιγότερο ἐπικίνδυνο και βαρύνον ἀπό τό λάθος που φανερώναται ἀπό τό δεξιό δογματισμό».

Και προσέθετε ὅτι ὁ ἐργατικός ἀριστερισμός ἦταν μιά παιδική ἀρρώστια που μποροῦσε «σέ ὀρισμένες συνθήκες νά θεραπευτεῖ εὐκολα». Διακινδυνεύω ἐδῶ μιά προσωπική ἄποψη.

Παρά τις διαφορές ὡς πρός τό ἀντικείμενο (φοιτητικός ἀριστερισμός στή θέση τοῦ ἐργατικοῦ ἀριστερισμοῦ) και ὡς πρός τή συγκυρία, θεωρῶ πάντα ἰσχύουσα τή συγκριτική κρίση τοῦ Λένιν πάνω στους ἀμοιβαίους κινδύνους. Θά προσέθετα: ἰδίως στόν φοιτητικό-διανοοῦμενο χῶρο, ὁ ἀριστερός δογματισμός παρουσιάζει ἕνα λάθος χίλιες φορές λιγότερο ἐπικίνδυνο και βαρῦ ἀπό τό λάθος τοῦ δεξιῦ δογματισμοῦ.

'Αντιθέτως, θά προσέθετα ὅτι οἱ συνθήκες τῆς παρούσας συγκυρίας κινδυνεύουν νά καταστήσουν ἐξαιρετικά δύσκολη τήν «ἀνασκευή» αὐτοῦ τοῦ λάθους: ἀκόμη και γιά τόν ἀπλό λόγο ὅτι, ἀνακαλώντας αὐτή τή συγκυρία, οἱ «ἐνδιαφερόμενοι», ἢ τουλάχιστον ἀρκετοὶ ἀνάμεσά τους, ἀρνοῦνται και θά ἀρνοῦνται ἐντονότατα τις «φροντίδες», τις ὁποῖες ὀρισμένοι, ἂν ὑποθέσουμε ἀκόμη ὅτι θέλουν πραγματικά νά τούς βοηθήσουν, θά τούς προσφέρουν. Αὐτή ἡ ἀρνηση, και ἡ μορφή της, ἀποτελοῦν ἕνα ἀπό τὰ ἀντικειμενικά στοιχεία τῆς κατάστασης στους «φοιτητικούς» κύκλους, που θά ἦταν ἐπιπλέον νά μήν τὰ παίρνομε στά σοβαρά, ἔστω και γιά νά μπορέσουμε ν' ἀναλύσουμε τούς λόγους, οἱ ὁποῖοι δέν ἀναδύονται ἀπό τήν «ψυχο-» ἢ τήν «ψυχο-κοινωνιολογία». "Όσοι ἔχουν μιά πραγματική ἐμπειρία ἀπό τήν παιδαγωγική και πολιτική πρακτική στόν φοιτητικό χῶρο, κυρίως τῶν λυκείων, τό γνωρίζουν.

4. 'Ο Βαλντέκ Ροσέ τό εἶχε ἀναφέρει γιά τή Γαλλία, στήν εἰσήγησή του στήν Κεντρική 'Επιτροπή τῆς 8ης 'Ιουλίου '68, ὡς ἐξῆς (οἱ ὑπογραμμίσεις δικές του): «Μέχρι τώρα τό κόμμα μας ἄσκησε στους φοιτητικούς κύκλους μιά κάθε ἄλλο παρά εὐκαταφρόνητη ἐπίδραση, ἀλλά ἐντούτοις ὀλοφάνερα ἀνεπαρκῆ, ἡ ὁποία φυσικά ἔγινε αἰσθητή μέ ἀρνητικό τρόπο στό τελευταῖο μας κίνημα».

τάξεως, τὸ κόμμα, μετὰ τὸ Μάη, κάνει μεγάλες προσπάθειες γιὰ νὰ ξανασυνδέσει τοὺς δεσμούς του μὲ ὅ,τι ἔχασε ἐπαφή, ἀλλὰ ἡ ἔλλειψη συγκεκριμένων ἀναλύσεων τῆς κατάστασης πού προκάλεσε αὐτὸ τὸ ὀδυνηρὸ γεγονός μὲ κάνει νὰ ἔχω βάσιμους φόβους ὅτι οἱ νέοι δεσμοὶ πού ἐπιχειροῦνται βασιζοῦνται σὲ ὀρισμένα διαφοροῦμενα ἢ σὲ ὀρισμένες ἀποσιωπήσεις πού σίγουρα θὰ μᾶς κοστίσουν ἀκριβὰ κάποια μέρα, παρὰ τὶς κάποιες νίκες πού θὰ ἀποβοῦν ἐν μέρει πύρρειες. Διότι, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν λενινιστικὴ θεωρία, δὲν μπορούμε νὰ διορθώσουμε ἕνα λάθος ἢ νὰ πληρώσουμε τὸ κενὸ πού δημιουργεῖται ἀπὸ ἕνα λάθος παρὰ ὑπὸ τὸν ἀπαράβατο ὁρὸ νὰ ἀναλύσουμε ὡς τὴ ρίζα τὶς αἰτίες τοῦ λάθους.

Ὅσα λέω γιὰ τὴ φοιτητικὴ κατάσταση, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἰσχύουν καὶ γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ἴδιας τῆς ἐργατικῆς τάξης τὸν Μάη. Ἄν διαθέταμε περισσότερες συγκεκριμένες ἀναλύσεις γιὰ ὅσα συνέβησαν τὸν Μάη στὰ διάφορα στῶματα τῶν ἐργαζομένων καὶ στοὺς διάφορους κλάδους τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀπασχόλησης, θὰ μπορούσαμε σὲ μεγάλο βαθμὸ νὰ βοηθήσουμε τοὺς φοιτητὲς νὰ διορθώσουν τὴν ιδέα πού ἔχουν γιὰ τὴν ἐργατικὴ τάξη, ἐν μέρει ἐσφαλμένη, γιὰ τὶς συνθήκες μέσα στὶς ὁποῖες ὑπάρχει καὶ ἀγωνίζεται, γιὰ τοὺς ρυθμούς τῆς, τὶς ἐμπειρίες τῆς, γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς καὶ τὶς δυσπιστίες τῆς.

Νομίζω ὅτι θὰ μπορούσα νὰ βεβαιώσω ὅτι ἡ ἔλλειψη σφαιρικῆς ἀνάλυσης, συστηματικῆς καὶ συνάμα ἐμπεριστατωμένης, γιὰ τὶς αἰτίες τῆς ἀπώλειας ἐπαφῆς ἀνάμεσα στὸ κόμμα καὶ τὴν σπουδάζουσα νεολαία ἀφ' ἑνὸς καὶ αὐτὴ τὴν ἀνεπάρκεια συγκεκριμένων ἀναλύσεων γιὰ τὴν δράση τῆς ἐργατικῆς τάξης τὸν Μάη ἀφ' ἑτέρου, συνέβαλαν στὸ νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἡ δραστηριότητα τῆς σπουδάζουσας καὶ διανοούμενης νεολαίας στὸν ἑαυτὸ τῆς κατὰ καὶ μετὰ τὸν Μάη, καὶ νὰ ἐξωθηθοῦν οἱ φοιτητὲς τὸν Μάη κατ' ἀρχὴν καὶ μετὰ τὸν Μάη στὰ τυφλά, συνάρτηση ἄλλωστε μὲ τὴν γενναιοφροσύνη τους, στὶς ἀρχαϊκὲς αὐταπάτες τῆς κυρίαρχης σήμερα ἀναρχικῆς ἢ ἀναρχίζουσας ἰδεολογίας.

Ἄνᾳγκη ἐπιστημονικῆς ἀνάλυσης καὶ αὐτοκριτικῆς

Ἔρχομαι τώρα, ὕστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω, στὸ συμπέρασμά μου, πού θὰ τὸ ἤθελα, σύμφωνα μὲ τὴ συμβουλή τοῦ Λένιν, ὅχι μόνον κριτικὸ ἀλλὰ ἐπίσης καὶ κυρίως θετικὸ, παρ' ὅλο πού μὲ βάση τὶς διαθέσιμες πληροφορίες ἀναγκαστικὰ παραμένει *προγραμματικὸ*.

Νομίζω λοιπὸν ὅτι, ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ βάλουμε τὰ πράγματα στὴ θέση τους (*δηλαδή ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ καταδείξουμε τὴν ἱστορικὴ προτεραιότητα τῆς γενικῆς ἀπεργίας σὲ σχέση μὲ τὴ φοιτητικὴ κινητοποίηση*), πρέπει νὰ ἐξετάσουμε μὲ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ σοβαρότητα τὴν ἰδεολογικὴ ἐξέγερση τῆς σπουδαστικῆς νεολαίας καὶ τῶν νέων ἐργαζομένων διανοουμένων πού κυοφοροῦνταν ἀπὸ καιρὸ σὲ ὀλόκληρο τὸν κόσμον καὶ στὴ Γαλλία, καὶ στὴ συνέχεια πῆρε θεαματικὴ μορφή ἐδῶ κι ἐκεῖ (στὴν Τουρκία, τὴν Ἰαπωνία, τὴ Γερμανία, τὴν Ἰταλία, τὴν Ἰσπανία, τὶς ΗΠΑ κ.λπ.) πρὶν νὰ γνωρίσει τὸ κορυφαῖο τῆς σημείου στὴ Γαλλία, χάρις στὴ γενικὴ ἀπεργία.

Πρέπει νὰ ἀναλύσουμε σὲ βάθος τὶς βαθύτερες αἰτίες, ἐθνικὲς καὶ διεθνεῖς, αὐτῆς τῆς ἰδεολογικῆς ἐξέγερσης, πού, στὸ εἶδος τῆς βέβαια, εἶναι ἕνα γεγονός χωρὶς προηγούμενο στὴν ἱστορία καὶ συνάμα *ἀναντίστροπτο*.

Πρέπει ἐπίσης, χωρὶς νὰ κάνουμε πίσω μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ δύσκολο ἔργο, νὰ ἀναλύσουμε τὶς αἰτίες πού ὀδήγησαν τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα νὰ χάσουν τὴν πολιτικὴ καὶ ἰδεολογικὴ ἐπαφή μὲ τὴν σπουδάζουσα καὶ διανοούμενη νεολαία σὲ ἐθνικὸ καὶ διεθνὲς ἐπίπεδο.

Πρέπει νὰ ἐκθέσουμε λεπτομερειακὰ καὶ δημόσια αὐτὲς τὶς ἀναλύσεις καὶ, ἂν χρειαστεῖ, νὰ ἔχουμε τὸ πολιτικὸ θάρρος νὰ περάσουμε ἀπλοῦστα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση στὴν αὐτοκριτικὴ, νὰ ἐξαγάγουμε τὶς πολιτικὲς καὶ ἰδεολογικὲς συνέπειες πού ἐπιβάλλονται. Εἰδάλλως ὑπάρχει φόβος τὸ συγκλονιστικὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸ κόμμα τῆς ἐργατικῆς τά-

ξης, τὴν σπουδάζουσα καὶ τὴν διανοούμενη νεολαία ἢ νὰ μὴ γεφυρωθεῖ πραγματικὰ ἢ νὰ γεφυρωθεῖ ὅπως ὅπως, δηλαδή μᾶλλον ἄσχημα, μὲ ὄλες τὶς ἀπώλειες καὶ τὰ τραύματα πού θὰ συνεπαγόταν ἕνα ἄσχημο γεφύρωμα.

Ἔτσι μόνον θὰ μπορέσουμε νὰ βοηθήσουμε «ὀπομονετικά, μὲ τὴν πειθὸ καλύτερα κι ὄχι μὲ τὴν ἀντιπαλότητα», μὲ ὄλες μας τὶς δυνάμεις, τοὺς νέους φοιτητὲς συντρόφους μας νὰ βροῦν μιά διέξοδο στὶς φοβερὲς δυσκολίες μέσα στὶς ὁποῖες μάχονται. Ἐννοεῖται ὅτι πρέπει ἐπίσης νὰ ὑποβάλουμε σὲ κριτικὴ, αὐστηρὴ ἂν εἶναι ἀνάγκη, τὰ σφάλματά τους, ἀλλὰ νὰ ἔχουμε στὸ νοῦ ὅτι αὐτὴ ἡ *κριτικὴ τῶν λαθῶν τους ἔχει στόχο νὰ τοὺς βοηθήσει θετικὰ* νὰ ἔρθουν στὶς θέσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης, μιά καὶ ἡ πλειοψηφία τους ἔχει ἐκφράσει τέτοια διάθεση.

Ὅμως δὲν μπορούμε νὰ τοὺς βοηθήσουμε θετικὰ παρὰ μόνον ἂν ὑποβάλουμε τὶς ἰδεολογίες τους σὲ κριτικὴ ὑπὸ τρεῖς προϋποθέσεις:

1. Νὰ τοὺς γνωρίσουμε μὲ λεπτομέρειες τὴν δρᾶση τῆς ἐργατικῆς τάξης, τὶς ἀρχές τῆς, τὶς παραδόσεις τῆς, τὶς μορφές κινητοποίησης καὶ τὶς μορφές πάλης, πού συχνὰ φέρνουν σὲ ἀμηχανία μιά νεολαία πού δὲν ἔχει ἕμεση ἐμπειρία τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος· νὰ τοὺς γνωρίσουμε τὴν ἀνάγκη τῆς πολιτικῆς *καθοδήγησης* τῆς ἐργατικῆς τάξης στὴν ἐπαναστατικὴ πάλη.

2. Νὰ ἀναγνωρίσουμε τὸν χωρὶς προηγούμενο νεωτερισμὸ, τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν *προσδεντικὴ* σημασία τῆς ἰδεολογικῆς ἐξέγερσης τῆς σπουδάζουσας καὶ διανοούμενης νεολαίας, πού ἀναστατώνοντας ἐκ τῶν ἔσω ὀρισμένους ἰδεολογικοὺς μηχανισμούς τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ κράτους βοηθᾷ ἀντικειμενικὰ τὴν ἐπαναστατικὴν πάλη τῆς ἐργατικῆς τάξης σὲ ἐθνικὸ καὶ διεθνὲς ἐπίπεδο: νὰ κάνουμε γνωστὴ αὐτὴ τὴν πραγματικότητα στὴν ἐργατικὴ τάξη.

3. Νὰ παρᾶσχουμε ὄλες τὶς *ἐπιστημονικὲς* ἐξηγήσεις πού θὰ ἐπιτρέψουν σὲ ὄλους, ἀκόμα καὶ στοὺς νέους, νὰ δοῦν καθαρά τὰ γεγονότα πού ἔζησαν καὶ νὰ προσανατολιστοῦν, ἂν πράγματι τὸ ἐπιθυμοῦν, στὴν ταξικὴ πάλη ἀνοίγοντάς τους πρόσφορες προοπτικὲς, δίνοντάς τους τὰ πολιτικὰ καὶ ἰδεολογικὰ μέσα τῆς ὀρθῆς δρᾶσης.

15 Μαρτίου 1969
Pensée, ἀριθ. 145, Ἰούνιος 1969
μετάφρ. Ἄγγελος Ἐλεφάντης



Σημειώσεις γιά τή χρήση τῶν ἐρμηνευτῶν

τοῦ Ἄνρι Βεμπέρ

Γιά ποῖο πράγμα μιλάμε ὅταν ἀναφερόμαστε στόν Μάη τοῦ '68; Τρία χαρακτηριστικά, πού συχνά παραμελοῦνται, μοῦ φαίνεται ὅτι πρέπει νά λαμβάνονται ὑπόψη γιά νά μὴν ἀκυρώνεται ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ κινήματος.

— **Πρῶτον:** Ὁ Μάης τοῦ '68 δέν εἶναι ἓνα ἐνδογαλλικό γεγονός ὅπως ἡ Κομμούνια τοῦ Παρισιῦ, ἡ ὑπόθεση Ντρέιφους ἢ τό Λαϊκό Μέτωπο. Ἡ διάστασή του, ἡ πραγματικότητά του, εἶναι ἐντελῶς διεθνῆς. Στίς ΗΠΑ, στή Δυτική Εὐρώπη, στήν Ἰαπωνία, πρόκειται γιά ἓνα καί τό αὐτό κίνημα: ἴδιες κινητήριες δυνάμεις, ἴδιες ἰδεολογίες, ἴδια συνθήματα, ἴδιες πρακτικές... Οἱ πρωταγωνιστές ἔχουν ἀπόλυτη συνείδηση αὐτῆς τῆς οἰκουμενικῆς διάστασης καί προσπαθοῦν νά τήν ἀναπτύξουν: διαδηλώσεις σέ ὅλο τόν κόσμο (Βερολίνο, Φεβρουάριος 1967· Παρίσι, Μάης 1971 κ.λπ.), πράξεις ἀλληλεγγύης, συντονισμοί... Κάθε ἐρμηνεία πού ἀποδίδει ὅλα αὐτά σέ ἔθνικά χαρακτηριστικά —οἰκονομική κατάσταση, πολιτικό σύστημα, ἰδεολογικά πλαίσια— προδίδει τό ἀντικείμενό της.

— **Δεύτερον:** Ὁ Μάης τοῦ '68 δέν εἶναι κινητοποίηση «ὀλόκληρου τοῦ λαοῦ», ἀλλά ἔργο μιᾶς γενιάς. Μόνο στή Γαλλία, καί σέ ἓνα κάποιο βαθμό στήν Ἰταλία, ἐπιχειρεῖται ἡ «συνένωση» ἀνάμεσα στή «νεανική ἐπανάσταση» (Ἐνγκάρ Μορέν) καί στόν ἐνήλικο κόσμο τῆς μισθωτῆς ἐργασίας. Ἄλλά ἀκόμα καί αὐτή ἡ προοπτική εἶναι δυναμικά συγκρουσιακή καί ποτέ δέν συγκροτεῖται ἡ «συγχώνευση τῶν ἐξεγερμένων» τήν ὁποία εἶχονταν οἱ ἐξήνταοχτάρηδες. Σέ κάθε ἄλλο σημεῖο τοῦ κόσμου, τό διαζύγιο ἀνάμεσα στό κίνημα τῆς σπουδάζουσας νεολαίας καί τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος εἶναι πλήρες. Στίς ΗΠΑ, στή Δυτική Γερμανία, οἱ «μπλέ φόρμες» ἀποτελοῦν τή σιδερένια γροθιά ἐναντίον τῶν φοιτητῶν.

Οἱ ἐρμηνεῖες γιά τό Μάη τοῦ '68 ὀφείλουν νά λάβουν ὑπόψη τους αὐτή τήν τομή ἀνάμεσα στίς γενιές καί τόν κεντρικό ρόλο πού ἔπαιξε ἡ σχολική νεολαία στά «γεγονότα». Νομίζουμε ὅτι αὐτή ἡ νεολαία εἶναι κάτι πολύ περισσότερο ἀπό ἓνα ἡλικιακό στρώμα: τοποθετημένη στή διασταύρωση τριῶν συνόλων πού τήν ὑπερβαίνουν —οἱ ἑφηβοί καί οἱ μετα-ἑφηβοί, ὁ σχολικός μηχανισμός, ἡ διανόηση—, συγκροτεῖ ἓνα εἰδικό κοινωνικό παράγοντα πού διαπερνᾶται ἀπό ἰδιότυπες ἀντιφάσεις καί δικές του προσδοκίες: σχέσεις δυσπιστίας μέ τόν «μοιχικό κόσμο τῶν ἐνηλίκων»¹ κρίση τοῦ σχολείου· κριτική στάση τῶν διανοουμένων...

— **Τό τρίτον:** χαρακτηριστικό τοῦ Μάη τοῦ '68 εἶναι ὁ ριζοσπαστισμός τοῦ κινήματος ὁ ὁποῖος, παντοῦ, καταλήγει στόν πολιτικό καί πολιτιστικό ἀριστερισμό, δηλαδή σέ μία θέληση γιά ρήξη μέ τίς ἀξίες, τίς νόρμες, τούς θεσμούς τῆς ὑπάρχουσας τάξης, πού θεωρεῖται ὡς πρός τήν οὐσία της διαστραμμένη καί ἐπομένως ἀνεπίδεκτη βελτίωσης.

Τά κόμματα τῆς ἀριστερᾶς ἐντύτοις δέν μαζικοποιῶνται, ὅπως συνέβη τό 1936 ἢ τό 1945, ὅτε ἐπωφελοῦνται τά συνδικάτα καί οἱ ὀργανώσεις τῆς ἀριστερᾶς· οἱ ἐξήνταοχτάρηδες

τῆς ἀντιμετωπίζουν μέ σαρκασμό καί προσπαθοῦν νά ὀργανωθοῦν ἔξω ἀπό αὐτές καί ἐναντίον τους.

Ὁ Ραιμόν Ἄρὸν, δύσπιστος καί ἀγανακτισμένος, βρίσκεται μπροστά στήν ἀναβίωση τῶν ἐνδοξῶν ἡμερῶν τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1830 καί τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεολογιῶν τοῦ ΧΙΧ αἰῶνα: ἀναρχισμοί καί μαρξισμοί στίς πύξινες ριζοσπαστικές τους ἐκδοχές. Καί εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἀριστερισμός τοῦ κινήματος δημιουργεῖ προβλήματα: σπάνια ὑπῆρξε ἐπαναστατικό κίνημα πού νά ἦταν τόσο στερημένο ἀπό μιά ἀντικειμενική βάση. Οἱ ἐρμηνευτές τοῦ Μάη τοῦ '68 πρέπει νά λάβουν ὑπόψη τους τό παράδοξο ἐνός μαζικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, πού ἀναπτύσσεται χωρίς ἴχνος ἐπαναστατικῆς κατάστασης.

Ἕνα μεσσιανικό κίνημα μπολιάζει ἓνα δημοκρατικό κίνημα

Γνωρίζουμε ὅτι ἡ πρωτοτυπία τοῦ γαλλικοῦ Μάη ἔγκειται στή νέα προοπτική τριῶν διακριτῶν διαδικασιῶν: στήν ἐξέγερση τῆς σπουδαστικῆς νεολαίας· στό διεκδικητικό κίνημα τῶν μισθωτῶν καί στήν κρίση τοῦ ἡμι-βοναπαρτιστικοῦ συστήματος ἐξουσίας τοῦ στρατηγοῦ Ντέ Γκώλ.² Αὐτή ἡ συνάρθρωση προσδίδει στό γαλλικό Μάη τόν ἰδιαιτέρη καί δραματικό του χαρακτήρα. Στίς ἄλλες χώρες οἱ διαδικασίες εἶναι ἀποκλίνουσες. Ἀκόμη καί στήν Ἰταλία, ὅπου ἡ συγχώνευση τῆς «νεανικῆς ἐπανάστασης» καί τῶν ἐργατικῶν κινητοποιήσεων —ὁ «ἔρπων Μάης»— δέν συνοδεύεται ἀπό κρίση τοῦ καθεστώτος.

Χωρίς νά θέλω νά ἀναπτύξω ἐδῶ τή δική μου ἐρμηνεία, θέλω νά ἐπισημάνω ὅτι γιά μένα ὁ Μάης τοῦ '68 συναρθώνει δύο κινήματα. Καταρχήν ἀποτελεῖ μιά τεράστια δημοκρατική ὄθηση πού προσβάλλει ἐκ τοῦ συνέγγυς ὅλες τίς μορφές κυριαρχίας καί ἐξουσίας: τήν ἐκπαιδευτική, τήν οἰκογενειακή, τή συζυγική, τήν ἐξουσία τῶν ἀφεντικῶν, τήν πολιτική. Μιά ὄθηση πού ἐνσαρκώνεται σέ μιά ἀλληλουχία μαζικῶν κινήματων περισσότερο ἢ λιγότερο δομημένων: ἐπιτροπές δράσης ἀπό μαθητές Λυκείου καί ἀπό φοιτητές, ἐπιτροπές στρατιωτῶν, ἐπιτροπές συμπαράστασης τῶν ἐργατικῶν ἀγώνων (LIP), τῶν ἀγροτικῶν (Larzace), ἐπιτροπές κατά τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ (Βιετνάμ...)· κίνημα γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν γυναικῶν, τῶν ὁμοφυλόφιλων· περιφερειακά κινήματα, οἰκολογικά, ἔθνοτικά.

* Ὁ Ἄνρι Βεμπέρ ἦταν ἐκ τῶν βασικῶν στελεχῶν τῆς τροτσκιστικῆς Ligue Communiste καί διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στά γεγονότα τοῦ Μάη τοῦ 1968. Πρόσφατα προσχώρησε στό Σοσιαλιστικό Κόμμα.

Αυτή ή πλευρά του κινήματος του Μάη του '68 είναι σέ γερικές γραμμές αρκετά γνωστή και κατανοητή: γνωρίζουμε ότι ή διαδικασία έκσυγχρονισμού στή Γαλλία, ιδιαίτερα υπό τό καθεστώς της Πέμπτης Δημοκρατίας, ξετυλίχτηκε κάτω από τήν κυριαρχία τών έλίτ της δεξιάς που κατέβαλαν κάθε δυνατή προσπάθεια γιά νά διαφυλάξουν τό status και τίς κοινωνικές σχέσεις πάνω στίς όποιες εδράζονταν οι σχέσεις της εκλογικής τους πελατείας και ότι αυτή ή διαδικασία συντηρητικού έκσυγχρονισμού γέννησε ένα έκρηκτικό μείγμα έκσυγχρονισμού και άρχαϊσμού τών όποιών τά άρχέτυπα είναι ό εκπαιδευτικός θεσμός και ή επιχείρηση. Τό κίνημα του Μάη αντιπροσωπεύει μιά δημοκρατική και έλευθεριακή αντίδραση ενάντια σέ αυτό που ή γκωλική διαδικασία έκσυγχρονισμού άφηνε νά ύφίσταται στίς παραδοσιακές σχέσεις μέσα στή γαλλική κοινωνία.

Άλλά τό κίνημα του Μάη δέν θά μπορούσε νά περισταλεί σέ ένα κίνημα δημοκρατικό, έστω έλευθεριακό και εϋδαιμονιστικό.

Είναι ταυτόχρονα ένα μεσσιανικό και χιλιαστικό κίνημα: δηλαδή ένα κίνημα που θεμελιώνει τήν πίστη του στήν έλευση μιάς ένοποιημένης κοινωνίας, συμφιλωμένης μέ τόν έαυτό της, χωρίς καταναγκασμούς, δίχως έκμετάλλευση, δίχως καταπίεση — χωρίς τάξεις, πολέμους και κράτος— μέ τή νοσταλγία του χρυσού αιώνα που μέλλει νά ξανάρθει χάρη σέ μιά κατακλυσμική κρίση.³

Δέν θά κατανοήσουμε ποτέ τή μορφολογία του κινήματος του Μάη —και ιδιαίτερα τόν άριστερισμό του— άν δέν γνωρίσουμε τή μεσσιανική του διάσταση.

Γιατί άν άποτελεί μιά έλευθεριακή αντίδραση ενάντια στόν αυταρχισμό και τούς άρχαϊσμούς που διαιωνίζει ό συντηρητικός έκσυγχρονισμός, ταυτόχρονα άποτελεί και μιά ρομαντική αντίδραση ενάντια στό «ξεμάγμα του κόσμου» που επιταχύνθηκε από αυτόν τόν έκσυγχρονισμό, στήν κοινωνική άνομία που παράγει, στήν εξάπλωση του «μοναχικού πλήθους», στήν εμφάνιση τών «άτόμων» μέ τή σημασία που δίνει στόν όρο ό Τοκεβίλ.

Τό κίνημα του Μάη εκφράζει μιά φοβερή επιθυμία γιά τήν κοινότητα, τή μέθεξη, τόν κοινωνικό δεσμό. Είναι ή διαμαρτυρία της γενιάς του baby boom ενάντια στή στέρηση της συμβίωσης που γεννά ή καταστροφή ενός σύμπαντος σχετικά ταξιθετημένου, οργανωμένου και βραδυκίνητου πρίν τόν έρχομό τών ένδόξων έπαναστατικών ήμερών.

Αυτή ή επιθυμία κοινωνίας εκφράζεται και στίς ρόκ συναυλίες (150.000 νέοι στή Nation, τό 1963) όπως και σέ άλλες συγκεντρώσεις. Άλλά αυτή ή επιθυμία επενδύεται πολύ πιο έντονα στόν άριστεριστικό μεσσιανισμό που καλλιεργούν τά «γκρουπούσκουλα». Αυτό που έλκει τούς έφηβους και τούς μετα-έφηβους της «χρυσής δεκαετίας του '60» στό μαρξισμό είναι ή μεσσιανική και προφητική του διάσταση και όχι ή θετικιστική ή «έπιστημονική» του συνιστώσα. Γι' αυτό και στρέφονται προς τόν έπαναστατικό μαρξισμό του Μάο, του Λένιν, του Τρότσκι και όχι προς τόν ρεφορμιστικό μαρξισμό τών «εύρωκομμουνιστών» πρίν τήν έπιστολή στό Κ.Κ. Ίταλίας — Ίνγκράο, Τολιάτι, Άντρέ Γκόρζ—, που εμπνέονται από τόν άυτρομαρξισμό ή από τόν πρώιμο Κάουτσκι.

Ένας άτομικισμός μπορεί νά κρύψει έναν άλλον

Τό κίνημα του Μάη είναι άτομικιστικό, μέ τήν έννοια ότι διακηρύσσει τήν ένύπαρκτη αξία του άτόμου ενάντια στους «ψυχρούς καταναγκασμούς» και άπαιτεί τό σεβασμό και τή διεύρυνση τών δικαιωμάτων και τών έλευθεριών του. Άναζητά ένα κοινωνικό σχέδιο. Όπως και οι έπαναστατικές ιδεολογίες του 19ου αιώνα, αναζητά ένα κοινωνικό σχέδιο-αίτημα: όπου «ή πλήρης ανάπτυξη του καθένα θά είναι ή προϋπόθεση γιά τήν έλευθερη ανάπτυξη όλων».

Άλλά ό άτομικισμός του '68 είναι θεμελιακά διαφορετικός από τόν σύγχρονο άτομικισμό στή σχέση του μέ τή συλλογικότητα, μέ τό δημόσιο, μέ τήν Ίστορία.

Άνάμεσα στόν ναρκισσιστικό άτομικισμό της δεκαετίας

του '80, που άναδιπλώνεται στή σφαίρα του ιδιωτικού και γιά τόν όποιον «τό άτομο άναζητά στόν έαυτό του τήν τελείωση του» και στόν προμηθειικό άτομικισμό της δεκαετίας του '60, που έκφραζόμενος στή σφαίρα του δημοσίου αντιλαμβάνεται τήν ανάπτυξη του στή συλλογική στράτευση, στήν ύπηρεσία μιάς υπερβατικής ύπόθεσης, ύπάρχει τομή και όχι συνέχεια.

Ό άτομικισμός της δεκαετίας του '60 έπιβεβαιώνεται στήν αναβίωση τών έπαναστατικών ήμερών του παρελθόντος, στήν αίσια έκβαση τών άποικιακών έπαναστάσεων, στήν άνοδο του εργατικού κινήματος. Είναι έμποτισμένος από μιά θεμελιώδη ιστορική αίσιοδοξία: ή έκκαθίδρωση της «δίκαιης κοινωνίας» πάνω στά άπομεινάρια του «παλιού κόσμου», ώστε «νά αλλάξει ή ζωή», φαίνεται όχι μόνο δυνατή αλλά και εύκολη.

Ό άτομικισμός της δεκαετίας του '80 αναπτύσσεται σέ ένα πλαίσιο που σημαδεύεται από τήν κρίση, τίς άπογοητεύσεις μπροστά στά μεγάλα κοινωνικά κινήματα τών προηγούμενων δεκαετιών, τήν κατάρρευση τών λαϊκών θρησκευιών του 19ου αιώνα, τό θόλωμα της εικόνας της επιθυμητής κοινωνίας.

Διακατέχεται από ένα βαθύ αίσθημα άδυναμίας και από τή διαίσθηση ότι, ότως έχόντων τών πραγμάτων, κάθε βολонταριστική άλλαγή προκαλεί περισσότερο όπισθοδρόμηση παρά πρόοδο, πράγμα που άποτελεί τή βασική πεποίθηση του συντηρητισμού.

Όταν άποτολμά τήν εμφάνιση στή δημόσια σφαίρα, δέν εντάσσεται στήν προοπτική της κοινωνικής άλλαγής αλλά, πιο μετρημένα, νά άνακουφιστεί από τά δεινά ή νά υπερασπίσει τά δικαιώματα τών όμοίων του. Τίς μεγάλες πολιτικές έκστρατείες διαδέχθηκαν οι ήπιες κινητοποιήσεις.

Άνάμεσα σέ αυτούς τούς δύο άτομικισμούς ύπάρχει μιά άπογοήτευση που προκαλείται από τήν άποτυχία —άναόφευκτη— του χιλιαστικού κινήματος του Μάη, άπογοήτευση που επιδεινώνεται από τήν κατάρρευση της κομμουνιστικής ούτοπίας, στά μέσα της δεκαετίας του '70. Η έκλειψη της εικόνας της «έπιθυμητής κοινωνίας» στραγγίζει τήν πηγή τών αγωνιστικών δυνάμεων και επιταχύνει τή γενική άναδιπλωση στήν ιδιωτική σφαίρα. Οι έξηνταοχτάρηδες κρατούν ζωντανή τήν επώδυνη έμπειρία της έλλειψης πίστης, πενθώντας ό καθένας τούς όπως τό μπορούσε.

Η μεσσιανική ούτοπική διάσταση του κινήματος του Μάη προοδευτικά άτρόφωσε. Η συνάρθρωση δημοκρατικού-μεσσιανικού κινήματος, χαρακτηριστική του Μάη του '68, διαλύεται γύρω στά 1975. Άρα άνάμεσα στό κίνημα του Μάη και τή δεκαετία του '80 ύπάρχει τομή και συνέχεια.

Συνέχεια, γιατί ή δημοκρατική ώθηση διατηρεί ακόμα, άν και μετριασμένη, τήν άκτινοβολία της: οι νόμοι του Αυγούστου, ή έλευθερη ραδιοφωνία κ.λπ., είναι τά πρόσφατα άποτελέσματα. Τομή, γιατί ή ούτοπική έμπνευση έχει όριστικά μαρθεϊ και ό ναρκισσιστικός ύποκατάσταση τόν προμηθειικό άτομικισμό. Άν αυτή ή ύποκατάσταση θά είναι όριστική, ή έστω μακρόβια, επιτρέψτε μου νά άμφιβάλλω.

Δημοσιεύτηκε στή γαλλική επιθεώρηση Rouvoirs, τεύχος 39, 1986.

Μετάφραση Άνδρέας Πανταζόπουλος

1. Δές τό άπόσπασμα από τήν άνθολογία (Richard Deshayé) στό περιοδικό *Tout*, No 11: «Δέν είμαστε ενάντια στους γέροντες, αλλά είμαστε ενάντια σέ αυτό που τούς κάνει νά γερνούν... είμαστε πολλοί, πάρα πολλοί, είμαστε νέοι και θέλουμε νά μάς άναγνωρίζουν...».

2. Raymond Aron: «Η κρίση του Μάη εκδηλώθηκε σέ ένα καθεστώς θεμελιωμένο τόσο πολύ στή γοητεία ενός άνδρός ώστε, μέ τό χάρισμα του άρχηγού, όλα καταρρέουν, τόσο ή κοινωνία όσο και τό κράτος». *Revolution introuvable*, σ. 47.

3. Η μεσσιανική πίστη χαρακτηρίζεται από τή διαδοχή τών φάσεων: χρυσή έποχή, προπατορικό άμάρτημα, κατάπτωση στόν επίγειο κόσμο, περιπλάνηση στήν κοιλάδα τών δακρύων, άναμονή του λυτρωτή, καταστροφή, λύτρωση, νέα και όριστική χρυσή έποχή. Οι λαϊκές και κοσμικές της έκδοχές είναι έξίσου πολλές και περίτεχνες όσο και οι θρησκευτικές της.

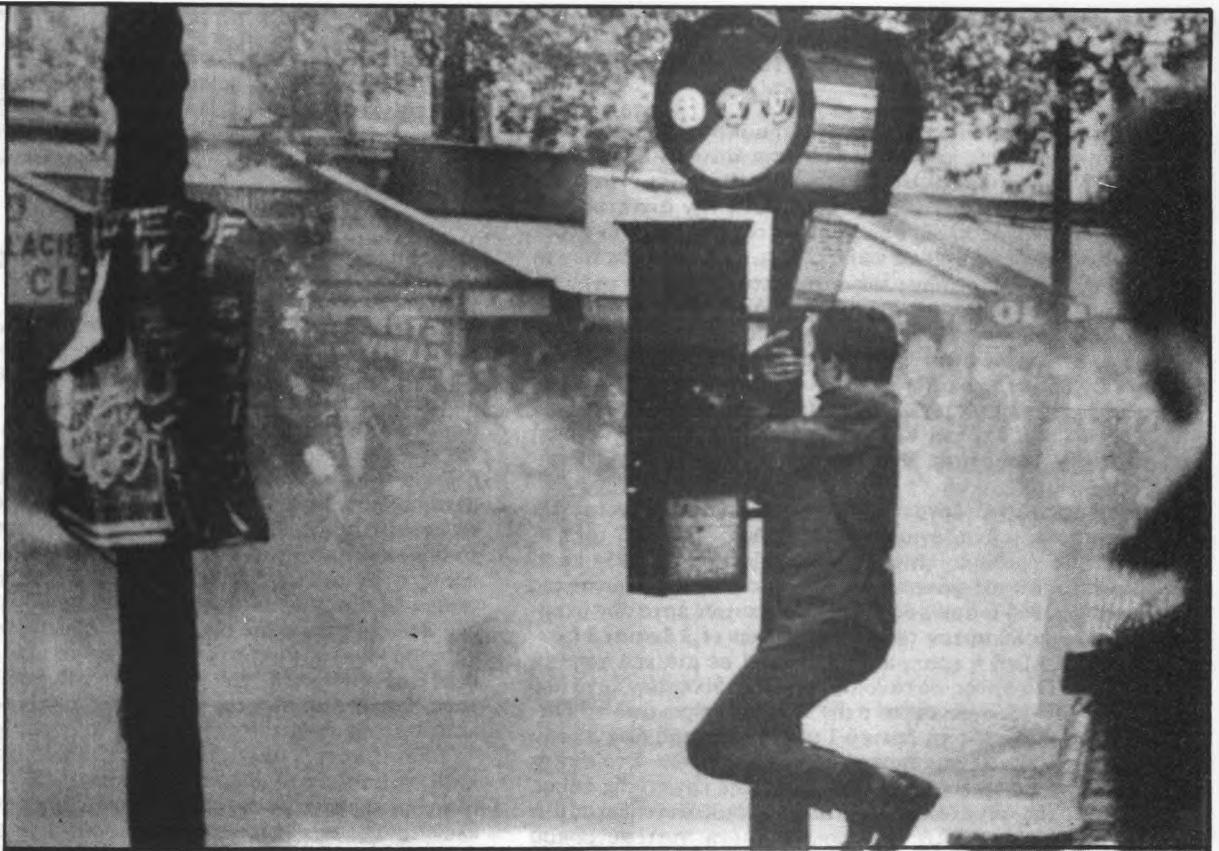


1968: κρίση επαναστατική;

του Jacques Scheißling



ύσκολο νά γράψει κανείς για τόν Μάη του '68. Μήπως δέν έχουν όλα ειπωθεῖ; Ἡ ἀπόσταση τοῦ χρόνου εἶναι ἀρκετή γιά μιὰ ἱστορική προσέγγιση; Ἀλλά καί νά μὴν ἐπιδιώξει κανείς κάτι τέτοιο ἰσοδυναμεῖ μέ τήν καταδίκη σέ μιὰ μυθιστορηματική ἐκδοχή; Μήπως, λοιπόν, δέν θά ἦταν καλύτερα νά ξαναπιάσει κανείς τά ζητήματα πού τέθηκαν τό 1968 πέρα ἀπό τίς φολκλορικές ἢ ρομαντικές ἀπεικονίσεις πού διοχετεύει μιὰ παραμορφωτική μνήμη;



«Κοινωνία μπλοκαρισμένη»; 'Επαναστατική κατάσταση; Πολιτιστική επανάσταση, κοινωνική επανάσταση ή σύγκρουση γενεών; 'Εργατική τάξη αποχωνωμένη από την «κοινωνία της κατανάλωσης»; Τό Γαλλικό Κ.Κ. έπαιξε άντεπαναστατικό ρόλο; 'Ο Μάρξ πέθανε τό 1968;.. Αύτά είναι τά πιά κείρια ζητήματα.

'Ο,τι καί νά έγινε, τό 1968 τοποθετείται ανάμεσα στό μεγαλύτερο έπεισόδιο της Ιστορίας του 20ού αιώνα. Πρόκειται γιά μιά ήμερομηνία σταθμό καί ώς τέτοια άποτελεί τό παράγωγο μιάς σύνθετης διαπλοκής αίτιών όπου συνδυάζονται μακρά καί βραχεία κύματα. Τό τέλος του κύκλου της ανάπτυξης, καί ή άρχή του κύκλου της κρίσης είναι μιά πραγματικότητα· αλλά δέν μπορούμε νά υπαγάγουμε τό '68 στην οικονομική συγκυρία. Τό 1968 δείχνει μιά αναπροσαρμογή της γαλλικής κοινωνίας στην κλίμακα του 20ού αιώνα.

'Ολοκλήρωση της κοινωνίας του 19ου αιώνα, Έλευση της κοινωνίας του 21ου αιώνα;

Δημογραφική έκρηξη καί σύγκρουση γενεών

'Από τό τέλος του πολέμου ό πληθυσμός αύξήθηκε περίπου κατά 10 εκατομμύρια. 'Η χώρα ποτέ δέν γνώρισε ένα τέτοιο ρυθμό δημογραφικής ανάπτυξης. Τό μεταπολεμικό baby boom προκάλεσε τό ξανάνωμα ενός γερασμένου πληθυσμού από τή δημογραφική κρίση του μεσοπολέμου. 'Ο αριθμός των ατόμων κάτω από 20 έτών αύξήθηκε κατά πέντε εκατομμύρια από τό 1946. 'Από τό 1965 αρχίζουν νά εισβάλουν μαζικά στην αγορά εργασίας δημιουργώντας μιά ένταση καί μιά άνεργία ως τότε άγνωστη. Τό 1962-63 ή αγορά εργασίας άπορρόφησε χωρίς μεγάλη δυσκολία ένα εκατομμύριο επαναπατρισθέντες από τήν 'Αλγερία μέσα σέ μιά κατάσταση Έλλειψης εργατικών χεριών. Τό 1968 κάνει τήν εμφάνισή της μιά δομική άνεργία. 'Έτσι ή νέα γενιά προσκρούει σέ ένα νέο τύπου άποκλεισμό τή στιγμή της εισόδου της στην ενεργό ζωή. Σέ αύτή τήν κοινωνικο-οικονομική άπογείωση, προστίθενται καί πιά λεπτά ζητήματα. 'Η πλαισίωση της κοινωνίας

είναι άποκλειστική υπόθεση των «γέρον». 'Η πολιτική, οικονομική, ιδεολογική, ήθική έξουσία βρίσκεται στό χέρια της γενιάς πού έκαμε τόν πόλεμο υπό τό καθεστώς της Τρίτης Δημοκρατίας. Τά συστήματα αξιών της παλιάς μέ αύτά της νέας γενιάς δέν συμπίπτουν. 'Αρκεί αυτό γιά νά μιλήσουμε γιά σύγκρουση γενεών; 'Η βίαιη εισβολή στην πολιτική σκηνή των νέων, των φοιτητών, των μαθητών Λυκείου ή των εργατών, έξω από τους έπίσημους θεσμούς δέν είναι βέβαια ανεξάρτητη από αύτή τή δημογραφική έκρηξη· γιατί ή νεολαία ύπήρξε τό πεδίο μιάς άλλης, τεράστιας έκτασης, κοινωνικής προαγωγής: πρόκειται γιά τή γενίκευση της εκπαίδευσης.

Σχολική καί πανεπιστημιακή αλλοίωση

Στή δεκαετία πού προηγήθηκε του 1968, τό σχολικό σύστημα της Τρίτης Δημοκρατίας υπέστη τό διπλό σοκ της δημογραφικής έκρηξης καί των μεταρρυθμίσεων πού εισήχθησαν από τόν C. Fouchet τό 1962. 'Η παράταση της διάρκειας των σχολικών σπουδών καί τό άνοιγμα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης πρós όλους κατέλυσε τό εκπαιδευτικό σύστημα του Ζύλ Φερρύ. Μέσα σέ δέκα χρόνια οι άπόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τετραπλασιάζονται όπως τετραπλασιάζεται καί ό αριθμός των εκπαιδευτικών. 'Επίσης τετραπλασιάζεται καί ό αριθμός των άποφοίτων γυμνασίου. Οι άπόφοιτοι πανεπιστημίου τριπλασιάζονται, ή στελέχωση του μέ τους «βοηθούς» τό ανανεώνει. 'Η εισβολή της «δημογραφικής έκρηξης» στό σχολείο φανερώνει πεντακάθαρα τήν ένδεια του συστήματος, τήν άδικία του, τήν άνικανότητα προσαρμογής του, τήν άδυναμία του νά άνταποκριθεί σέ μιά ανανεωμένη κοινωνική ζήτηση συνεχίζοντας νά λειτουργεί μέ τίς ίδιες πολιτιστικές αναφορές, τό ίδιο σχολαστικά όπως καί μέ τό καθεστώς της Τρίτης Δημοκρατίας: έλιτίστικο, έπιλεκτικό, άυταρχικό καί ήθικιστικό: τό ίδιο τό σχολείο άποτελεί ένα μηχανισμό φαλκίδευσης των ιδανικών των νέων. 'Η διάσταση είναι φανερή.

Μιά κοινωνία σέ πορεία έκτεϋλορισμού

Τή φάση τής αδράνειας τής Τρίτης Δημοκρατίας διαδέχεται μιά φάση ταχύτατης μεταβολής τών κοινωνικών δομών. Μέ τήν ΕΟΚ ή άγροτική Γαλλία άρχίζει νά μαραζώνει. Ή ταχεία άστικοποίηση πραγματοποιείται. Σέ αυτή τήν αναπτυξιακή περίοδο, ό ένεργός πληθυσμός αυξάνεται κατά ένα έκατομύριο μέσα σέ δέκα χρόνια και αλλάζει... Ή αριθμός τών άπασχολουμένων άγροτών μειώνεται κατά 20% μέσα στήν τετραετία '62 έως '68. Ή αντιστρόφως, ό αριθμός τών ύπαλλήλων αυξάνεται κατά 26%, ενώ ό αριθμός τών μεσαίων και άνωτερων στελεχών αυξάνεται περισσότερο από 30%. Ή πόλωση τών δραστηριοτήτων γύρω από τίς πύο μεγάλες πόλεις συνοδεύεται από μιά συγκεντροποίηση τών έμπορευματικών λειτουργιών και από τήν πύο ύψηλή έξειδικευση στήν κορυφή τής άστικής ιεραρχίας, ιδιαίτερα στήν περιοχή του Παρισιού.

Όσον άφορά τήν έργατική τάξη, και αυτή αυξάνεται αλλά μέ μικρότερη αναλογία (+ 9%)· όμως ή έργατική τάξη ύφίσταται μιά τροποποίηση τής σύνθεσής της. Τό 1954 περιλαμβάνει τόσο τούς ειδικευμένους όσο και τούς χειρώνακτες έργάτες. Τό 1968 ό αριθμός τών άνειδικευτων έργατών ύπερβαίνει κατά πολύ αυτόν τών ειδικευμένων (4,3 έναντι 3 έκατομμυρίων). Αυτή ή τροποποίηση οδηγεί σέ μιά νέα χωρική κατανομή. Ή χάρτης κατανομής τών άνειδικευτων έργατών δείχνει ότι συγκεντρώνονται στήν περιοχή γύρω από τό Παρίσι καθώς και πύο τή δυτική Γαλλία. Ήπίσης δείχνει τήν άπασχόληση τών γυναικών και τών μεταναστών. Στο σκληρό πυρήνα τής ειδικευμένης παραδοσιακής έργατικής τάξης του Βορρά, τής Άνατολής και του Παρισιού αντίτιθεται μιά νέα έργατική τάξη διπλά περιθωριοποιημένη: γιατί αυτοί πού τήν συνθέτουν είναι άνειδικευτοί καθώς και μετανάστες ή γυναικες.

Μιά «άστικοποιημένη» έργατική τάξη;

Βέβαια οι κοινωνικές άνισότητες είναι κραυγαλέες, αλλά στή δεκαετία του '60 ύπάρχει όπωσδήποτε μιά άνάπτυξη τής έργατικής κατανάλωσης και μιά όμοιομορφία τών τρόπων κατανάλωσης. Ήκόμα και στους έργάτες τά εισοδήματα από τήν κατανάλωση πού συμβολίζουν τίς κοινωνικές διαφορές προέρχονται από έσοδα τής τρέχουσας κατανάλωσης. Μεταξύ του 1960 και του 1968 τό ποσοστό έξοπλισμού τών «έργατικών» νοικοκυριών έξελίσσεται ως έξής:

	1960	1968
Αυτοκίνητο	24%	57%
Τηλεόραση	14%	67%
Ψυγείο	22%	77%
Πλυντήριο	27%	56%

Αυτός ό πίνακας δείχνει ότι οι ταξικές διαφορές γίνονται λιγότερο όρατές έπειδή όμογενοποιείται ό τρόπος ζωής.

Όμως αυτή ή άνοδος του επιπέδου ζωής δέν πραγματοποιείται μέσα από τήν άνάπτυξη τής αγοραστικής δύναμης τής ώρομισθίας άμοιβής αλλά μέ τή μαζική προσφυγή στις ύπερωρίες. Τό μέσο εβδομαδιαίο ώράριο κυμαίνεται από 45 έως 46 ώρες από τό 1962 ως τό 1968· αλλά οι περισσότεροι από τούς μισούς έργάτες δούλευαν περισσότερο από 48 ώρες. Είναι τό παράδοξο αυτής τής περιόδου. Ή πολιτική λιτότητας του γκαλικού καθεστώτος άσκει μιά πίεση πάνω στους ώρομισθίους.

Μέ άλλα λόγια, τή στιγμή πού ένα σημαντικό μέρος τής έργατικής τάξης γνώριζε μιά μορφή κοινωνικής ένσωμάτωσης, μιά άλλη μερίδα της, κακοπληρωμένη και ύπερεκμεταλλευόμενη, περιθωριοποιείται. Αυτό τό τμήμα τής έργατικής τάξης εγκαθίσταται οδισιαστικά στις δυτικές περιοχές όπου και ξεσπούν οι πρώτες κοινωνικές συγκρούσεις μερικούς μήνες πριν τον Μάη του '68. Ή άπεργία τών άνθρακωρύχων τό 1963 ήταν τό τελευταίο κοινωνικό κίνημα τής πα-

ραδοσιακής έργατικής τάξης.

Όριστικά πλέον ή έργατική τάξη δέν είναι αυτή του τέλους του πολέμου. Είναι άστικοποιημένη; "Όχι βέβαια! Άλλά όντας διαιρεμένη, δέν κατέχει πλέον μιά θέση έξωτερικότητας ως προς τήν κοινωνία όπως τήν προηγούμενη περίοδο.

Κρίση τής οικογένειας, κρίση του άυταρχισμού

Τά συμπτώματα από τήν κατάρρευση τών οικογενειακών δομών θά φανούν τήν έπόμενη δεκαετία. Ήντούτοις τά πρώτα σημάδια δείχνουν ότι μέσα σέ 10 χρόνια ή νεανική έγκληματικότητα δωδεκαπλασιάστηκε... "Όλοι κατηγορούν τά μεγάλα οικοδομικά συγκροτήματα ότι είναι πρωταρχική αίτια του παραστρατήματος τών νέων. Στήν πραγματικότητα, ή αίτια του κακού βρίσκεται πιο βαθιά. Τό οικογενειακό πλαίσιο διατηρήθηκε ως προς τή μορφή του αλλά ή νέα γενιά τό ύφίσταται ως έξαναγκαστικό. Οι νέοι άποφεύγουν πλέον τό θρησκευτικό γάμο και προσδοκούν άλλες μορφές κοινωνικής άναπαραγωγής από αυτή τής «τετραμελούς οικογένειας» μέ τόν πατέρα-δεσπότη. Άλλά αυτή ή άμφισβήτηση δέν περιορίζεται στήν οικογένεια. Ήπιθεται σέ όλα τά άυταρχικά συστήματα: στον άυταρχισμό του πατέρα, του άνδρα, του καθηγητή, του μπάτσου, του άφεντικού, του κράτους, πού ένσαρκώνεται από τό πρόσωπο πού συμβολίζει όλους αυτούς τούς άυταρχισμούς: τό στρατηγό Ντέ Γκώλλ.

Ήπίσης αυτή ή άμφισβήτηση επιτίθεται σέ όλα τά σεξουαλικά ταμπού, στό θεσμικό ήθικισμό. Τό κίνημα «22 του Μάρτη» περιείχε αυτήν έδώ τή διάσταση: τήν προσδοκία τής έλευθερίας και τής ισότητας άνάμεσα στά φύλα.

Τό 1968 έθεσε σέ δοκιμασία κάθε άυταρχικό οικοδόμημα, μεσαιωνικού χαρακτήρα, όλες τίς παρωχημένες παραδοσιακές έξουσίες. «Άπαγορεύεται τό άπαγορεύεται».

Ή συνάντηση πού δέν έγινε

Τί συνέβη κατά βάθος τό 1968; Μιά συνάντηση πού δέν έγινε άνάμεσα σέ δύο μορφές του έργατικού κινήματος, πού ή κάθε μία προέρχεται από μιά ιδιαίτερη ιστορική άγκύρωση. Για πρώτη φορά δέν είναι ή έργατική τάξη πού παίρνει τήν πρωτοβουλία νά άγωνισθεί ένάντια στήν κατεστημένη έξουσία. Ή πρωτοβουλία προέρχεται από μιά κοινωνική ομάδα, έτερογενή φαινομενικά, πού συγκροτείται από τίς ζωντανές συνθρώσεις μίας μεταλλαγμένης κοινωνίας: αυτή ή πρωτοβουλία εκφράζει τή βούληση μιάς άλλαγής τής κοινωνίας, τήν άπόρριψη τών άποκλεισμών και τών αρχαϊσμών: νέοι πού προσδοκούν μιά νέου τύπου κοινωνικοποίηση, διανοούμενοι φυλακισμένοι μέσα στις ίδιες τίς ικανότητές τους, πού όμως γνωρίζουν ότι θά διαδραματίσουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στήν κοινωνική παραγωγή.

Ή άλλη δύναμη είναι τό έργατικό κίνημα πού, όντως, εισέρχεται άργά στό παιχνίδι, στις 13 Μαΐου, μέσα από τελειώς παραδοσιακές μορφές και διεκδικήσεις όπως τήν εποχή του Λαϊκού Μετώπου: άπεργίες και καταλήψεις έργοστασίων, μισθολογικές διεκδικήσεις... Ήταν δυνατή ή σύγκλιση;

Οί πρώτοι φιλοδοξούσαν νά κάνουν μιά κοινωνική έπανάσταση χωρίς νά έχουν τά μέσα· οι δεύτεροι περιόριζαν τίς φιλοδοξίες τους σέ ύλικές διεκδικήσεις χωρίς καμιά πολιτική προοπτική.

Κι όμως, όλοι ή περίπου όλοι άναφέρονται στον Μάρξ και στον κομμουνισμό. Στο λεγόμενο φοιτητικό κίνημα όλος ό κόσμος άνέμενε τήν αντίδραση του έργατικού κινήματος, κυρίως τής CGT και του Κομμουνιστικού Κόμματος. Κριτική άναμονή βέβαια, αλλά όπωσδήποτε άναμονή. Γιατί δέν ύπληξε αυτή ή αντίδραση;

Ή περίοδος από τό 1956 ως τό 1968 είναι μιά περίοδος κρίσης για τό Γαλλικό Κ.Κ., πού κορυφώνεται μέ μιά πρώτη ρήξη μέ τούς νέους και τούς διανοούμενους. Ή άποφυγή τής άποσταλινοποίησης, ή ύπόθεση Σερβέν - Καζανοβά, είχαν ήδη

σημάνει τόν κώδωνα τής αποχώρησης τών «μεγάλων διανοουμένων». Ή φοιτητική οργάνωση του κόμματος είχε αποδυναμωθεί από τις πολλαπλές κρίσεις από το 1960 και έπειτα. Μήπως οι περισσότεροι από τους πρωταγωνιστές του '68 δέν ήταν οι διαγραμμένοι από αυτή τήν οργάνωση; Αυτή ή κρίση του Γαλλικού Κ.Κ. γιά τήν ώρα είναι έσωτερική, αλλά θέτει θεμελιώδη προβλήματα: ποιά επαναστατική προοπτική; Ποιό μοντέλο κοινωνίας γιά τή Γαλλία, έκτός από τό σοβιετικό; Ή απουσία απάντησης, προσανατολίζει τήν αναζήτηση άλλου: στόν τροτσκισμό, στό μαοϊσμό, στό γκεβαρισμό, στό γκραμισμό. Ή πολλαπλασιασμός τών ομάδων πού προσχωρούν σέ διάφορες ιδεολογίες είναι τό αποτέλεσμα τής άνικανότητας τών «επαναστατικών» οργανώσεων νά δώσουν μιά καθαρή απάντηση στά πραγματικά προβλήματα πού τίθενται. Έτσι σέ αυτή τήν άνικανότητα προστίθεται ή άπαίτηση του Κ.Κ.Γ. νά καθοδηγεί τό κοινωνικό κίνημα, αντίτιθέμενο στίς μορφές πάλης πού αυτό επιλέγει, μέ σκοπό νά τό έλέγξει. Στούς εργατικούς αγώνες, απάντηση είναι ή Grenelle. Στά ζητήματα τής πολιτικής προοπτικής, ή απάντηση είναι τό Κοινό Πρόγραμμα διακυβέρνησης. Αυτές οι απαντήσεις και αυτές οι πολιτικές πρακτικές, πού άργά-άργά δρομολογούνται, είναι λογικό νά εκλαμβάνονται ως μιά βούληση έγκλωβισμού του κινήματος του Μάρξ.

Δέν μπορούμε νά άναφερόμαστε στήν ιστορία μέ τό «άν», ή μέ τό θά έπρεπε... ή άνανέωση νά άρχισι από τό '56 και ή άποσταλινοποίηση νά είναι ριζική. Άν τό Κ.Κ.Γ. είχε τό δικό του Γκράμιθ νά μπορούσε νά αναλύσει τί ακριβώς ήταν αυτό πού παραγόταν μέσα στήν κοινωνία και κατά συνέπεια δράσεις διαφορετικές θά μπορούσε νά καταστήσει δυνατή τή συμπίεση του εργατικού κινήματος μέ αυτό τών διανοούμενων. Ή θάνατος του Γ.Κ.Κ. άρχισι τό '68, όπως και ή ρήξη του μέ τήν κοινωνία.

Ή Μάρξ πέθανε, ζήτω ό Μάρξ

Ή Μάρξ πέθανε τό 1968. Τό είπε ό Ρολάν Καστρό. Βέβαια, μιά πλευρά του Μάρξ κατέρρευσε τό 1968: αυτή του δογματικού και άποστεωμένου μαρξισμού, αυτή του μπολσεβικισμού πού δέν μπόρεσε νά προσαρμοσθι στή γαλλική κοινωνία. Κάποιοι πυγμαλιόνες οι όποιοι δημιούργησαν αυτή τήν εικόνα του δυνάστη πίστεψαν ότι θά σκότωναν τόν Μάρξ κτυπώντας τό φάντασμα του. Άλλοι θεώρησαν ότι θά σκότωναν τόν Μάρξ καταρρίπτοντας τήν εικόνα του επειδή δέν γνώριζαν παρά αυτή τήν εικόνα. Μ' αυτή τήν έννοια, τό 1968 δείχνει τό τέλος ενός μακρόχρονου εργατικού κινήματος πού είχε σφυρηλατήσει τις παραδόσεις του και τή θεωρία του σέ άποτελεσματικές πρακτικές, προσαρμοσμένες στό δεδομένο επίπεδο ανάπτυξης τής κοινωνίας. Μιά από αυτές τις παραδόσεις του εργατικού κινήματος παρέπεμπε στίς ιδιαιτερότητες του γαλλικού επαναστατικού κινήματος: αυτή πού ταύτιζε τήν επανάσταση μέ τήν κατάληψη τής Βασιλίας - κράτος από ένα ένοπλο λαό, ρήξη τόσο μέ τόν καπιταλισμό όσο και μέ τήν κοινωνία. Ήστούσο, από τό 1871, ό Ένγκελς τόνιζε ότι τό όδόφραγμα δέν μπορούσε πιά νά άποτελει μιά άποτελεσματική επαναστατική τακτική. Ήπληξε βία, τό 1968, άκόμη και θάνατοι αλλά όχι στά όδοφράγματα πού έγιναν περισσότερο σύμβολο βίας παρά μιά μορφή έμφυλίου πολέμου. Τό κίνημα του '68 επανασυνδέθηκε μέ τις εικόνες τών επαναστάσεων του 19ου αιώνα όπως και μέ τις ουτοπίες τους.

Ή άλλη παράδοση του εργατικού κινήματος πού ξαναζωντάνεψε τό 1968, είναι αυτή του «μπολσεβικισμού», δηλαδή ή σύλληψη ενός επαναστατικού κόμματος μειοψηφικού και πρωτοποριακού, ικανού νά παρασύρει τήν εργατική τάξη και όλο τό λαό πίσω του χρησιμοποιώντας τήν ίδια ιδεολογία και τις μεθόδους πού του επέτρεψαν νά πετύχει, ήδη από τήν εποχή του Λαϊκού Μετώπου και έπειτα κατά τή διάρκεια τής Άντίστασης, νά προσεγγισι τήν εργατική τάξη γιά νά τής έμφυσήσι ένα καινούριο επαναστατικό ένθουσιασμό.

Ή κατέρρευση τών διαφορετικών επαναστατικών ομά-

δων του 1968 είναι τελείως συγκρίσιμη μ' αυτή του Κ.Κ. Γαλλίας. Οι καμπύλες τής κατέρρευσης είναι παράλληλες επειδή οι λογικές ήταν θεμελιακά οι ίδιες. Τό επαναστατικό ρεύμα, άν και ήταν διαφοροποιημένο, δέν διέθετε πιά απαντήσεις, προσαρμοσμένες στίς μεταβολές τής κοινωνίας και δέν μπορούσε νά τις βρει, ούτε στόν Μάρξ, ούτε στόν Τρότσκι, ούτε στόν Λένιν, ούτε στόν Μάο.

Ή νεωτεριστικός χαρακτήρας του 1968, δέν έγκειται στό νά έρευνήσουμε αυτήν έδώ τήν πλευρά αλλά αυτή πού εκδηλώνεται συχνά, πός άγνοια όλων, στό κοινωνικό κίνημα.

1968, τέλος τής ανάπτυξης και άρχή τής κρίσης; Τό 1968 είναι ή άπαρχή μιάς νέας εποχής τής τεχνολογικής επανάστασης τής όποιας οι συνέπειες θά είναι περισσότερο ανατρεπτικές άπ' αυτές τής βιομηχανικής επανάστασης του 19ου αιώνα και θά θέσουν μέ νέους όρους τό πρόβλημα τής άνατροπής του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, τόσο σέ παγκόσμια κλίμακα όσο και σέ κάθε χώρα ξεχωριστά. Οι σχέσεις άνάμεσα στίς τάξεις βρίσκονται σέ μιά πορεία τροποποίησης, οι μορφές ρύθμισης τής κοινωνίας βρίσκονται σέ κρίση.

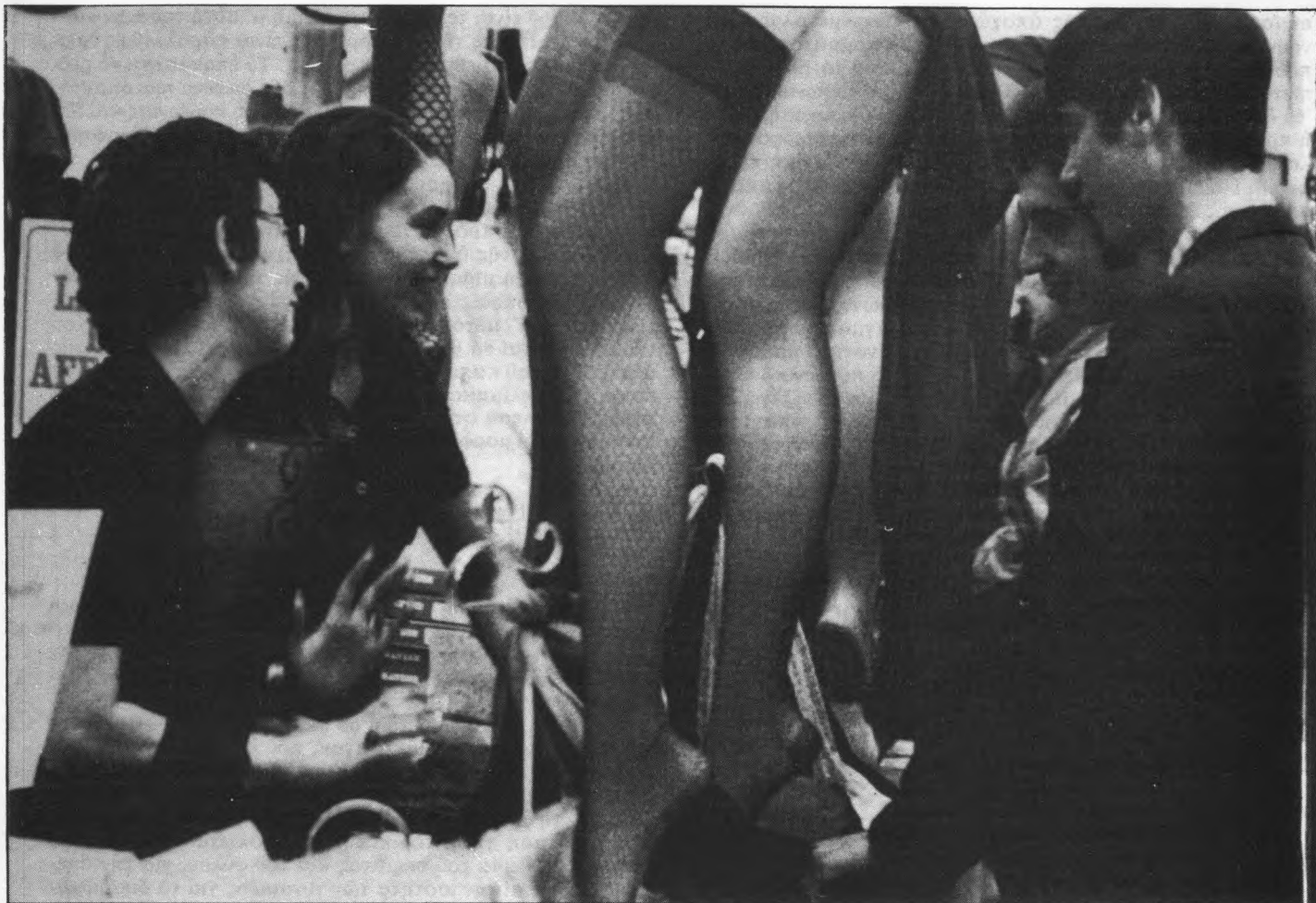
* * *

Τό 1968 συνιστά μιά πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική κρίση διεύθυνσης τής κοινωνίας: δέν άφορά τόν καπιταλισμό αλλά τήν ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων. Μέ αυτή τήν έννοια τό κίνημα περικλείει μιά επαναστατική δυναμική.

Ή μαζική άνανέωση του '68 φέρνει στήν επιφάνεια αυτό πού άποκαλούμε «άτομικότητα», πού ένέχει μιά ελευθεριακή διάταση, μιά διάταση έξισωτισμού και μιά πολιτική. Οι διεκδικήσεις και οι προσδοκίες του '68, όλες αυτές πού διαδόθηκαν τή δεκαετία πού άκολούθησε, ένέχουν αυτή τήν τριπλή διάταση τής άτομικότητας: πρόκειται (πάνω-κάτω) γιά τήν ελευθερία του σώματος και του φύλου, γιά τήν άπελευθέρωση και τήν ισότητα τών γυναικών, γιά τά δικαιώματα του ανθρώπου, γιά τόν αντιρατσισμό, γιά τήν αυτοδιαχείριση. Ήδη από τό 1968 τό κοινωνικό κίνημα έγκυμονούσε μιά νέου τύπου σχέση του άτόμου μέ τήν κοινωνία και τό κράτος. Σέ αυτό τό σημείο ύπάρχουν τά άναγκαία συστατικά γιά ένα κοινωνικό μετασχηματισμό. Τό επαναστατικό κίνημα θά άποδειχθι ικανό νά τά ένσωματώσει στή δική του άνανέωση; Μέχρι τώρα του λείπει ή θεωρία, ή στρατηγική και ή πολιτική του παρόντος... Του λείπει ένας Μάρξ... όχι μιά μεγαλοφούια, αλλά μιά συλλογική επαναστατική σκέψη.

μετάφραση: Άνδρέας Παναζόπουλος
δημοσιεύθηκε στό «Μ» Μάης 1988





Μάης 1968-Μάης 1988 — οί μεταμορφώσεις —

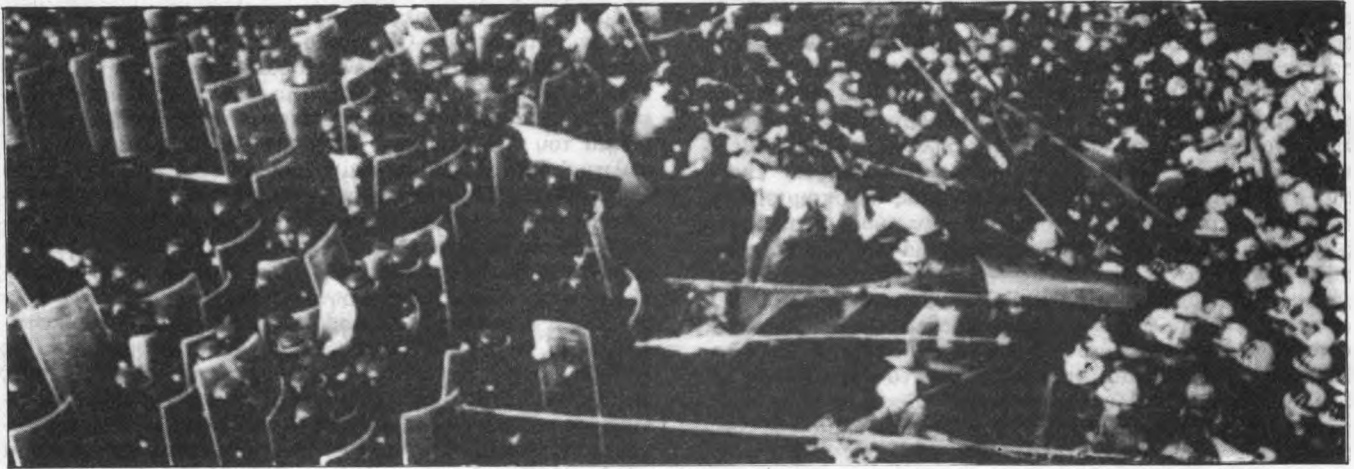
του Φρανσουά Ντός

Ο Άλεξανδρος Κόζιεβ, σιτό κρεβάτι του θανάτου τό 1968, ρώτησε αν έρρει τό αίμα του. Όχι, τού δ-πάντησαν. Τότε, ο γεροδάσκαλος τής έγγελιανής σκέψης συμπέρανε δει δέν ύπήρχε πιά τίποτε νά στοχαστεί. Όμως δέν ήταν τόσο σίγουρο. Άίγα γεγονότα όσο ο Μάης προκάλεσαν τόσα πολλά λόγια. Η δύναμή του αναμφίβολα, έγκειται στη διαπλοκή τών έννοιών που καθιστά ζωλη κάθε προσπάθεια

πειρατολής αιδού του αινιγματικού γεγονότος σε ένα και μοναδικό σύστημα αιτιότητας. Ο κλωνισμός που συνταράσσει μιά Γαλλία βαριεστημένη καταπλήσσει με τό άπρόσμενο χαρακτήρα του και τή ριζοσπαστικότητα τών σκοπών και τών μέσων.

Ε' αυτή τή ναρκωμένη από τό ένδοξο επαναστατικό παρελθόν χώρα, από τόν εξαμερικανισμό του τρόπου ζωής, σ' αυτή τήν κοινω-

νία που έμοιαζε νά υιοθετεί μιά ψυχρή σχέση με τήν ιστορικότητά της, μιά σχέση θεωρητικοποιημένη εκείνη τήν εποχή από τό κύμα του στρουκτουραλισμού, ο Μάης, αυτό τό γεγονός-ρήξη, κατέπληξε όλο τόν κόσμο με τίς ύπαρξιακές απαιτήσεις που οικονομόμετρες πολιτιολόγοι και έφημεριδογράφοι δέν μπόρεσαν νά διαγνώσουν.



Η άνταρσία ενάντια στις ιεραρχικές σχέσεις, ή γενικευμένη άμφισβήτηση της εξουσίας έβαλε τις βάσεις μιας αντικαπιταλιστικής και συνάμα αντιγραφειοκρατικής εξέγερσης, έμβρυο αυτού που θα μπορούσε να είναι τό έπαναστατικό κίνημα σε μία σύγχρονη καπιταλιστική χώρα: μία πρόωρη και άμβλωμένη επανάσταση ενάντια στην εξατομικευση του κοινωνικού ίστού και στην κατασκευή του μονοδιάστατου ανθρώπου. Τό κίνημα συγκροήθηκε με τό σύστημα χωρίς ώστόσο να πετύχει τήν άνατροπή του· κατάφερε όμως να τό ταραξει.

Οι έξουσίες γιά να έξορκίσουν τόν κίνδυνο που διέτρεχαν άντέδρασαν χρησιμοποιώντας τήν κλασική θεωρία της συνωμοσίας. Σύμφωνα μ' αυτήν τή θεωρία τά πάντα όφείλονται σε κάποιον παράνομο και μυστικό κέντρο που ό Ζ. Πομπιντού κατήγγειλε κι έτσι ό «έβραιογερμανός» Κόν-Μπεντί άπελάθηκε από τή Γαλλία. Αιφνιδιασμένη ή έξουσία υιοθετεί τήν παρανοική στάση του πολιορκημένου από τούς άπεσταλμένους του Μάο, του Μπρέζνιεφ ή του Χότζα κάστρου. Άλλά τό κέντρο αυτό δέν θά άποκαλυφθεί ποτέ παρά τήν έπίκληση μιας «πελώριας έπιχείρησης καταστροφής και άναταραχής».¹

Τήν ίδια στιγμή, μαζί μ' αυτήν τήν έπίσημη άπλούστευση μερικοί ύστερικοί έδωσαν τή δική τους ψευδοεπιστημονική, μπαρόκ, έκδοχή γιά τά όδοφράγματα του Μάη. Τό έπαθλο άνήκει σε δύο ψυχαναλυτές, μέλη της έπισημότατης Ψυχαναλυτικής Έταιρείας του Παρισιού: Μπέλα Γκουμπερζέ και Ζανί Σασσεγκέ-Σμιρζέλ που δημοσίευσαν τό 1969, με τό ψευδώνυμο Άντρέ Στεφάν τό *Univers contestationnaire*. Πραγματική άνθολογία.² Οι συγγραφείς μας βασίζονται στον φουκαρά τόν Φρόντ για να άποδείξουν ότι ό άμφισβητίας προκύπτει από τήν οιδιπόδεια παθολογία. Έμεινε καθηλωμένος στο πρωκτικό στάδιο. Όπως τό παιδί κατά τό πρωκτικό στάδιο που κατουριέται και κοπρίζει, ό άμφισβητίας ούρλιάζει και «γεμίζει τόν τόπο σκατά».³ Ό Μάης του '68 εκκλίνει προς μία έκκοσμηκευμένη πρωκτικότητα της όποιας ό διάκοσμος είναι ό «κοπρόνας». Βρισκόμαστε έτσι κοντά στη μασκαράτα που κατήγγειλε ό στρατηγός Ντέ Γκώλ, με πασαλείματα στους τοίχους, κύμα λογοδιάρροιας, μία πραγματική κρίση δαιμονοληψίας κοπρολαγνικού χαρακτήρα.⁴ Τό άσυνείδητο άποκαλύπτεται από τά άνυποψίαστα πλούτη του!

Άλλοι, όπως ό Ροζέ Μαστέρς, καταπιάνονται άκόμη και με τις βιολογικές καταβολές της εξέγερσης.⁵ Γιά να κατανοηθεί αυτή ή άπίθανη έκκόλαψη θά 'πρεπε να ξαναβρεθεί ή ζωική φύση του ανθρώπου και να πολλαπλασιαστούν διαφωτιστικές άναλογίες ανάμεσα στη σπουδαστική συμπεριφορά και τή συμπεριφορά των άνθρωποειδών, των πιθήκων. Οι πανεπιστημιούπολεις μοιάζουν λοιπόν με τούς ζωολογικούς κήπους όπου ή έπιθετικότητα αυξάνει με τόν ίδιο ρυθμό που πολλαπλασιάζεται ή φοιτητική πυκνότητα και όπου «ή κραυγή ενός κόρακα, που δοκιμάζει να πετάξει, χρησιμεύει ως κίνητρο στα άλλα κοράκια».⁶ Άς άφήσουμε, λοιπόν, τήν έξουσία να υπερασπίσει τή νομιμότητα της κυριαρχίας της

και τούς παραληρηματικούς στά παραληρήματά τους.

Άς επιδιώξουμε ώστόσο από τή μεριά μας να κατανοήσουμε τις έγγραφές της εικόνας του Μάη, έγγραφές πολλαπλασιαζόμενες όσο τό πραγματικό του νόημα άπομακρύνεται στον όρίζοντα. Η άποδελτίωσή του γίνεται όλοένα και πιο περίπλοκη σε κάθε φάση των διαδοχικών επιστρώσεων που τό καλύπτουν άκριβώς όπως τά προσχωματικά στρώματα τά βάθη των ώκεανών. Τό νόημα κάτω από στρώματα άμμου κινδυνεύει να ένταφιαστεί.

1. ΜΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΟΜΑΔΙΚΗ

Η πρώτη έρμηνεία, κυρίαρχη κατά τήν περίοδο του κινήματος, πριμοδοτεί τόν συνολικό, τόν ομαδικό χαρακτήρα των γεγονότων του Μάη. Νεανική Κομμούνα τόν θεωρεί ή άνάλυση του Έντγκαρ Μορέν,⁷ βίαιη εισβολή της νεολαίας ως κοινωνικοπολιτικής δύναμης, επανάσταση χωρίς πρόσωπο, γιati έχει χίλια πρόσωπα που υπερβαίνεται σε ταξική πάλη νέου τύπου καθώς κινητοποιείται εναντίον των μηχανισμών ένσωμάτωσης και ποδηγέτησης, αυτήν που έγείρει μία πανταχού παρούσα τεχνοκρατία σύμφωνα με τό σχήμα του Άλαιν Τουραίν.⁸ «Ό,τι παίχτηκε κατ' άρχήν περιλαμβάνει τις σχέσεις παραγωγής υπερβαίνοντάς τες γιά να άντιπαρεθεθεί σε κάθε μορφή χειραγώγησης των έπιθυμιών και των άναγκών. Συνολική άμφισβήτηση του έμπορευματοποιημένου και καταναλωτικού πολιτισμού που τείνει να πραγματοποιήσει τόν άνθρωπο, έπανεισάγει, ως σκίρτημα, τήν άσυνέχεια, τή ρήξη ως προς τήν αυταπάτη μιας συνεχόμενης προόδου, μιας επανάληψης των ίδιων και των ίδιων με τή μορφή της ύλικής ευμάρειας. «Ό Μάης του '68 ήταν ή προσδοκία γιά μία άλλη ζωή, μία άλλη κοινωνία, μία άλλη πολιτική».⁹ Με τήν βίαιη εισβολή του γεγονότος ξεπηδάει ή συγχρονική εμφάνιση έκκοσμηκευσεων: άτομικών ή συλλογικών, οικονομικών και πολιτικών.

Η έρμηνεία αυτή τονίζει τήν έντονη πολιτικοποίηση του κινήματος που δρ ά ως καταιόνηση άποκρυσταλλώνοντας τούς

1. De Gaulle, *Le Monde*. 13.3.1969.

2. E. Roudinesco, *L'histoire de la psychanalyse* τ. 2, Seuil 1986, σ. 593.

3. A. Stéphane "L'univers contestationnaire" στο *L'histoire psychanalytique*. Mouton. 1974, σ. 372.

4. Στο ίδιο, σ. 373.

5. R. Masters, *Preuves*. Φεβρ.-Μάρτ. 1969.

6. Στο ίδιο, σ. 76.

7. E. Morin, Cl. Lefort, J.M. Coudray (Καστοριάς) *Mai '68. La brèche*. Fayard, 1968.

8. A. Touraine, *Le mouvement de Mai ou le communisme utopique*. Seuil 1968.

9. E. Morin, *Le Monde*. 2.6.1978.

πίο διαφορετικούς καταμερισμούς για να τους ανακατατάξει με βάση μία νέα κατανομητική γραμμή, οριζόμενη κάθε μέρα ανάλογα με την ανάπτυξη του κινήματος. "Όπως στο σαρτρικό σχήμα, η ανάδυση της εν δράσει και κινήσει κοινωνικής ομάδας σπάει τα φράγματα του πρακτικο-αδρανούς, που τό χαρακτήριζον ή παράθεση των μοναξιών, ή άνωθυμία, ή χαραμμικότητα, τά φαινόμενα δηλαδή πού ένας άμερικανός κοινωνιολόγος όνόμασε «μοναχικό πλήθος».¹⁰ Ένάντια στή μαζοποίηση-παθητικότητα μίας άποκοιμισμένης κοινωνίας, τό κίνημα ξεπηδάει με μίαν αυθόρμητη πράξη, ξεριζώνει τήν άδράνεια άρθρώνοντας μία νέα, όλο και ευρύτερη, συλλογικότητα σέ μία κοινή περιπέτεια. Μία άδερφωμένη και επαναστατική κοινωνία έλευθερώνει τό λόγο. Στο κέλευσμα τής κοινωνίας, «προσαρμόσου», ό Μάης άπαντά: «έκφράσου». 'Η έπικοινωνία βιώνεται ως άπελευθέρωση καθώς κλείνει ή τηλεόραση για να άνοιξουν τά μάτια και να λυθούν οι γλώσσες. «Δέν έχω τίποτε να πώ, αλλά θέλω να τό πώ», διακηρύσσει μία έπιγραφή στό Πανεπιστήμιο τής Ναντέρ. "Όπως γράφει ό Μ. Βερτώ: «τόν Μάη πήραμε τό λόγο ό-πως τό 1789 πήραν τήν Βαστίλη».

Σέ αύτήν τήν πρώτη σφαιρική σύλληψη του γεγονότος ή πολιτική διάσταση δέν άποκρύπτεται. 'Η έξέγερση καταφέρθηκε με σφοδρότητα ενάντιον του κατασταλικού μηχανισμού του κράτους, τής άστυνομίας, σέ ένα καθεστώς βο-ναπαρτιστικού τύπου ιδιαίτερα συγκεντρωτικό πού άπερίσκεπτα είχε καταργήσει όλες τής βαλβίδες άσφαλείας δηλαδή τά ένδιάμεσα σώματα, προς όφελος τής χαρισματικής αυθεντίας και του πατερναλισμού του Ντέ Γκώλ. «Δέκα χρόνια άρκει». Τό κίνημα του Μάη βάσει ως στόχο να επαναπολιτικοποιήσει τήν κοινωνία (στό έξής τά πάντα είναι πολιτική) ένθ συνάμα στοχάζεται τήν επανάστασή του ως άποκρατικοποίηση. 'Η ριζοσπαστικότητα αύτης τής άμφισβήτησης δέν προσφέρεται ως άλλη πολιτική αλλά τοποθετείται προς τήν πλευρά τής μη-έξουσίας, καθώς περνά μπροστά στό Παλαιό Μπουρμπόν (Κοινοβούλιο) χωρίς να δώσει τήν παραμικρή προσοχή! "Όπως κάθε επαναστατικό κίνημα, ό Μάης του '68 κινήτοποίησησε τό νέο στοιχείο αλλά και τό παλαιό, τό πολιτικό αλλά και τό ποιητικό. Γλώσσα του είναι του Ρεμπώ, του Μπρετόν, αλλά και του Τρότσκι και του Γκεβέρα. Τό '68 ξαναγίνονται οι καταλήψεις του Λαϊκού Μετώπου του '36, τό 1870 και ή Κομμούνια του Παρισίου, τό 1789 και ή άμφισβήτηση τής νομιμότητας του Μονάρχη, και βεβαίως ή σκιά του Λένιν πλανιέται στα μυαλά των πρωτοργών για να επανεκδοθεί τό σχήμα του 1917. Αυτή ή κινητοποίηση του παλαιού καθόλου δέν καθιστά άφερέγγυο ένα κίνημα πού, όπως κάθε ρήξη, άντλεϊ από τό παρελθόν μία χρήσιμη για τό παρόν μνήμη, ένα παρόν πού αυτοανιχνεύεται σέ νέους δρόμους ενός πρωτότυπου κομμουνισμού ως συγκεκριμένη ούτοπία άπαλλαγμένη από τόν σταλινασμό. Αυτή ή ούτοπία διαβάζεται στην προσδοκία για μία αυτοκυβέρνηση πού άπορρίπτει τήν εκχώρηση των έξουσιών και τής κάθετες ιεραρχίες.

2. ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΟΡΙΑΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ «ΙΣΟΠΕΔΩΣΗ» ΤΟΥ ΜΑΗ

Καθώς ή άσφαλτος σκεπάζει λίγο λίγο τό λιθόστρωτο τής πλατείας του Σαιν-Μισέλ και ή ριζοσπαστικότητα του Μάη καταλαγιάζει, κατακεραματίζεται σέ μυριάδες έστιόμορφες πρακτικές πού άναζωπυρώνουν στιγμιαία και σέ όρισμένα προνομιακά σημεία τό χαμένο συνολικό νόημα του κινήματος. Τό κύμα άμφισβήτησης αναδιπλώνεται χωρίς να χάσει τό δυναμισμό του και εκφράζεται με τή μορφή μικροκρήξεων σέ στόχους πού όνομάστηκαν τότε «δευτερεύοντα μέτωπα». «Τρέχα σύντροφε, ό παλιός κόσμος βρίσκεται πίσω σου». 'Η ιδιοποίηση του κινήματος από τους κατεστημένους μηχανισμούς βιώνεται ως πραγματικός συναγελασμός με ένα σύστημα πού καταβροχθίζει λίγο λίγο τά άπολωλότα τέκνα του Μάη. "Αν τό κίνημα στην άνοδική του φάση έπιζητούσε τήν διαρκή σύγκρουση με τήν έξουσία στον κύκλο πρόκληση-καταστολή, σέ μία δεύτερη φάση θά μεταπηδήσει

στά περιθώρια, στα διάκενα, στο μέτωπο των σχέσεων άνδρών/γυναικών, φυλακών, σχολείων, οικογένειας, ψυχιατρείων, μεταναστών. Οι άγώνες αυτοί άναμφισβήτητα, προώθησαν τις πιο συγκεκριμένες άλλαγές στη γαλλική κοινωνία. 'Ο όμαδικός χαρακτήρας τής έξέγερσης του Μάη έξαφανίζεται και οι άναλύσεις πού έπιχειρούν να άνιχνεύσουν τό νόημα του υπεραξιώνουν τόν μοριακό του χαρακτήρα. 'Η πολιτική διάσταση παρακάμπτεται και από τήν επαναστατική του διάσταση δέν διατηρείται παρά μόνο ή βούληση άνατροπής μερικόν περιφερειακών μηχανισμών. 'Η έξουσία ύπάρχει στον καθένα σύμφωνα με τό σχήμα του Γκουαταρί, του Ντελέζ ή του Φουκό. 'Η έξουσία ύπάρχει παντού, πανεποπτική στην κλίμακα του συνόλου τής κοινωνίας, άρα πουθενά, άρα σέ κάθε τόπο, έπομένως δέν διαθέτει πεδίο προσδιορίσμου. Αυτή ή σύλληψη του πραγματικού νομιμοποιεί τις τοπικές μορφές άντίστασης, μία μικροφυσική τής έξουσίας πού ύποκαθίσταται στις σφαιρικές προσεγγίσεις των κοινωνικών συνόλων. Αυτή ή άντίληψη τροφοδοτεί τά άντιψυχιατρικά κινήματα, τόν άγώνα των γυναικών, τήν 'Ομάδα «Φυλακή-Ένημέρωση», κινήσεις δηλαδή πού εκφράζουν τις έπιμέρους άνασυνθέσεις τής δυναμικής του κινήματος.

Ταυτόχρονα ή ιδιοποίηση εκ μέρους των κατεστημένων μηχανισμών είναι πολύμορφη. Κατ' άρχήν θεσμική. Συγκλονισμένη αλλά και παλινρθωμένη ή έξουσία βάλθηκε να ψελλίξει με τόν Σαλμπάν-Ντελμάς τά θέματα τής συμμετοχής, ύστερα, με τήν έλευση του Ζισκάρ ντ' Έσταίν βγαίνει άπ' τό υπολάπι ή στολή του μοντερνισμού, τό φιλελευθερισμού και τής έλευθεριότητας, ξεσκονίζοντας τις παλιές χρήσεις, παραχωρώντας τό δικαίωμα ψήφου στα 18 και επιτρέποντας τήν άμβλωση. 'Η διαφήμιση από τή μεριά της μιλούσε τή γλώσσα του '68, καθιστούσε τήν επανάσταση κοινότυπη κάνοντάς την, ύποτίθεται, κάθε μέρα, πουλώντας λιγότερα άντικείμενα από εικόνες. "Όσο για τήν κλασική άριστερά, έχοντας περάσει δίπλα στο γεγονός, σιωπηλή, χωρίς σθένος, βάλθηκε να τροφοδοτείται από τις προσδοκίες του Μάη οικοδομώντας μία νέα πολιτική προοπτική με τό Κοινό Πρόγραμμα του 1972: «Ν' αλλάξουμε τή ζωή».

"Υστερα ήρθε ό χρόνος τής άπόρριψης. Τό έξηνταοχάρικο στυλ έγινε συνώνυμο τής παλιοσκουριάς. Πολλοί από τους πιο έπιφανείς πρωταγωνιστές του κινήματος κατέληξαν στο έξομολογητήριο για ν' άπαλλαγούν από τις άμαρτίες τους. «Αυτά τά χαϊδεμένα παιδιά, αυτά τά καθυστερημένα μεγάλα παιδιά, ήθελαν τήν επανάσταση άμέσως: όχι! Δέν ήρθε. Χτυπούν, λοιπόν, τά πόδια τους κάτω. Φτωχά παραστρατημένα γατάκια...», γράφει φιλεύσπλαχνα ό Βιανσόν-Ποντέ. 'Η μόδα για τή «νέα φιλοσοφία» ή δεκαετία του '70 βασανίζει πολλά άπ' αυτά τά παιδιά του Μάη, ιδίως τους παλιούς μαοϊκούς τής «Προλεταριακής Άριστεράς» πού ήταν οι πρωταθλητές τής θρησκόληπτης προσχώρησης στη λατρεία του Μεγαίου Τιμονιέρη. 'Ανακαλύπτουν τήν κρυφή γοητεία του φιλελευθερισμού κι άνταλλάσσουν τό κινέζικο ποικαμισμό τους με κουστούμι trois-pièces. Αυτός ό νέος λόγος έξορκίζει τόν άπολιθωμένο Μάη του '68, βιωμένου ως άνεξίτηλη εικόνα του άπόλυτου. Οι Ζ. Λαρντρέ και Σ. Ζαμπέ άνακαλύπτουν τή μορφή του Άρχάγγελου, του μυστικού Διδασκάλου. 'Ο Λέ Νταντέκ καταγγέλλει «Τους κινδύνους του ήλιου». ¹³ Είχε ξεχάσει τήν άντιπληκική λοσιόν. Καταφέρεται ενάντιον αυτού πού όνομάζει «γάγγραйна», πού τήν έντοπίζει όχι μόνο στον Μάρξ αλλά στην ίδια τήν ιδέα τής επανάστασης και «τήν έγγενή ροπή της προς τήν τρομοκρατία». ¹⁴ 'Ο Ζ.Π. Ντολέ καλεί στον ένταφιασμό εκείνης τής εποχής για να ξανάβρει τό λόγο της. 'Ο Λέ Μπρίς, παλαιό στέλεχος τής Cause du Peuple (όργανο τής μαοϊκής «Προλεταριακής Άριστεράς») ξαναπιάνει τό κατηγορητήριο του Μαρσαί ενάντιον του κινήματος για τους «άστους άριστεριστές», αλλά αυτή

10. D. Riesman, *La foule solitaire*.

11. J.M. Salmon, *Hotel de l'avenir*, Presse d'aujourd'hui, 1978, σ. 239.

12. P. Viannson-Ponté, *Generation perdue* R. Laffont, 1977, σ. 15-16.

13. J.P. Le Dantec, *Le danger du soleil*, 1978.

14. Στο ίδιο, σ. 279.

τή φορά υιοθετώντας το. «Τί είναι στό βάθος ό Μάης; Μιά έξέγερση παιδιών του μπαμπά τους». ¹⁵ Ο Κουσνέρ αισθάνεται ότι άνήκει σε μία γενιά που ξεκαλογερεύει. Ο Μπερνάρ-Ανρί Λεβύ βλέπει στον Μάη τό ώχρο και πλαδαρό λυκόφως του 19ου αιώνα μας: «Ζούμε τό τέλος της Ιστορίας γιατί ζούμε στή σκιά του συνεχιζόμενου καπιταλισμού». ¹⁶ Ο Ζ. Μπιζό, ό πρωτεργάτης του περιοδικού *Actuel*, παλαιός μαοϊκός, στό βιβλίο του *Les declassés* (1975) και στό *Les années blanches* (1979) πολλαπλασιάζει τούς σαρκασμούς του έναντι των έξηναοχτάρηδων.

Η στράτευση μεταστρέφεται συστηματικά σε απογοήτευση, γυρίζει στό κενό, γίνεται γεύση ταγγίλας. Ο ήρωας του Μπιζό ρίχνει μία βόμβα μολότοφ σε μία σπηλιά στην Μπέλ-Ίλ. Μιά και δέν κατάφερε να βάλει φωτιά στον κόσμο, βάζει φωτιά σε μία σπηλιά. Καταλήγει στην συνέχεια να πέσει από τό τρίτο πάτωμα ενός σπιτιού. Αυτόκτονία άποτυχημένη και άπαγορευτική διότι ξεμπλέκει μ' ένα σπασμένο πόδι. Η έξέγερση στό έργο του μοιάζει με τίς παροδικές έφηβικές άκμές.

Ο έξορκισμός των δαιμόνων του παρελθόντος καταδείχτηκε από τον Ρέζις Ντεμπραί τό 1978. ¹⁷ Καταφέρεται κατά των «νέων φιλοσόφων» και την έρωτοτροπία τους με την άνερχόμενη άστική τάξη. Μάης του '68 γι' αυτούς δέν ήταν παρά τό όνειρο Μάο να γίνει άμερικανός, τό πέρασμα από τό Πεκίνο για να γευτούν καλύτερα τίς καλιφορνικές τρυφελότητες της Σίλικον-Βάλεϋ. Από τή στιγμή που θα περάσει ή φάση του έξορκισμού έρχεται ή ώρα που θα γίνει δυνατή ή ιδιοποίηση του γεγονότος ως θρίαμβος της νεωτερικότητας του καπιταλιστικού συστήματος που άυτορυθμίζεται.

3. ΟΙ ΠΑΝΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ Ή Η ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΤΟ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΟ

Μήπως οι πρωταγωνιστές του Μάη έξαπατήθηκαν; *Ορθωσαν όδοφράγματα όχι για να καταστρέψουν τον καπιταλισμό αλλά για να τον έξσυγχρονίσουν, να τον σταθεροποιήσουν. Στο σημείο αυτό ό Ντεμπραί διακρίνει «τό λίκνο της νέας άστικής κοινωνίας». Ο Μάης επομένως ήταν τελείως διαφορετικό πράγμα άπ' αυτό που θέλησαν οι πρωταγωνιστές του. Οι πανουργίες του λόγου ανακάτωσαν τά χαρτιά μιας μυωπικής έξέγερσης. Στην διάρκεια αυτής της μεγάλης άνοιξιακής άναστάτωσης ή κοινωνική και θεσμική Γαλλία πρόφτασε την καθυστέρηση της σε σχέση με την τεχνολογική Γαλλία. Ο νεοκαπιταλισμός των συγχρόνων τεχνολογικών, των λέξεων σε «τική» (γραφειοκρατική, πληροφορική, τηλεματική, βιντεοτική, ρομποτική κ.λπ.) έξαπέστειλε στό μουσειό τίς παρωχημένες άξίες του παπου-Πεταίν. Οι άξίες «Έργασία, Οικογένεια, Πατρίδα» άποσαθρώθηκαν με την προώθηση του έξσυγχρονισμού. Καθώς βασιλεύει ή κοινωνία του γουήκ-έντ και της άναψυχής ή έργασία έπαψε να είναι ύπέρτατη άξία. Η οικογένεια άποσυντίθεται μέσα στην άναγκαστική κινητικότητα του κεφαλαίου, ή Πατρίδα σβύνει μπροστά σε πολύ ευρύτερες όλότητες όπως ή ΕΟΚ ή ή παγκοσμιοτητα της άγοράς. Τά παιδιά του Μάη δέν έκαναν τίποτε άλλο παρά να πραγματοποιήσουν τό πέρασμα της παλαιάς άυταρχικής κρατικής άστικής τάξης στην νέα χρηματιστική άστική τάξη, τή φιλελεύθερη. Η άμφισβήτηση δέν ήταν παρά ρύθμιση.

Ηδη ό Ραιμόν Άρόν, πέρα από την άποστροφή που του προξενούσε τό γεγονός, καταγγέλλοντας τό «ψυχόδραμα», τό «καρναβάλι του Μάη», ¹⁸ είχε συλλάβει από τό 1968 ότι έρχοταν ή ώρα του μεταμοντέρνου. Έβλεπε την έλευση «της παραίτησης, της άδιαφορίας, τή φυγή προς την δευτερεύουσα κατοικία» ¹⁹ την άναδίπλωση στην ιδιωτική σφαίρα, τον θρίαμβο της καταναλωτικής κοινωνίας παρά την έναντιον της φαινομενική κατακραυγή, τή λιποταξία εμπρός στην πολιτική. Ήταν μία προσπάθεια άμεσης ιδιοποίησης της ρήξης ώστε να επανενταχθεί στην λογική της συνέχειας, της επανάληψης, να άποφευχθούν οι βιαιότητες κι έτσι να καταδειχθεί ότι ήταν δυνατό να καταλήξουμε στό ίδιο άποτέλεσμα άποφεύγοντας ένα «ψυχόδραμα». Άργότερα, τό 1984, ό

Άλαίν Μίνκ θα έξωμιάσει «τόν έξηναοκτάρη καπιταλισμό» ²⁰ που δυναμίτιζε μία οικονομία σε κρίση χάρη σε μία δημιουργική άναστάτωση στην βάση. Οι παλαιοί άμφισβητές καλούνται να τινάξουν στον άέρα τούς άρχαίσιμους των ραντιέρηδων, των κτηματιών της προκαπιταλιστικής εποχής και να άνοιξουν τό δρόμο που θα πάει πέρα από την κοινωνική άνεμία χάρη στην κατακτητική φιλοδοξία μιας Γαλλίας άνανεωμένης, επιχειρηματικής, άπληστης να κερδίσει. Σ' αυτή την προοπτική ή άγορά άποβαίνει «επαναστατικό έργαλειό», μοχλός της «τεχνολογικής επανάστασης». ²¹ Η άναβίωση του κέρδους, της έπιτυχίας, της ένσωμάτωσης, είναι ή εποχή των διφορούμενων. Είναι επίσης ή «Έποχή του κενού» (*L'ère du vide*) κατά τον Λιποβέσκυ ²² που βλέπει στον Μάη μία επανάσταση χωρίς σχέδιο. Πίσω από τά φαινόμενα μιας μμητικής επανάστασης ό Μάης του '68 άποκαλύπτει τό νόημά του με την έλευση του μεταμοντερνισμού, του τέλους της Ιστορίας, του τέλους των ρήξεων. Είναι ή εποχή για την ήδονή της επικοινωνίας, ή στιγμή για τή γέννηση ενός ευδαιμονισμού που επιδιώκει να έκμεταλλευτεί από την κοινωνία της άνάπτυξης των ύπηρεσιών. Είναι άλήθεια ότι τό σύνθημα: «κάτω από τό λιθόστρωτο ή πλάζ» άνακαλεί περυσότροπο την ήρεμία παρά τή βία. Τό όδόφραγμα άνακαλεί όχι τόσο τον άγώνα αλλά μάλλον την έπιθυμία επικοινωνίας. Πίσω από τίς ξεδιαλεγμένες εικόνες των όδομαχιών τό κίνημα του Μάη ήταν βαθύτατα ειρηνικό, για μία κοινωνία συμβιβασμένη με τον έαυτό της. Μιά επανάσταση χωρίς επανάσταση. Ο Μάης του '68, κατά τον Λιποβέσκυ, δέν είναι παρά μία φάση, άποφασιστική βέβαια, για την επικράτηση της κοινωνίας του μεταμοντέρνου όπου ό νέος βασιλιάς είναι τό άτομο, χωρίς ένταξη, άποσυνδεδεμένο από τά συντεταγμένα κοινωνικά σώματα, μόνο του με τίς έπιθυμίες του, σ' έναν χωρίς όρια ευδαιμονισμό. Έκρηξη της πολλαπλότητας, της διαφοράς έναντι στους κανονιστικούς κώδικες.

Ο Άλαίν Ρενώ έκφράζει πολύ καλά αυτή την αντίληψη της συνέχειας διακρίνοντας στην ναρκισσευόμενη κουλτούρα της δεκαετίας του '80 όχι την άποτυχία του Μάη αλλά, αντίθετα, την «άλήθεια του κινήματος». ²³ Η σύγχρονη διάσταση του '68 δέν είναι παρά ή γέννηση αυτής της άτομικιστικής λογικής πίσω από τον κυρίαρχο, αλλά δάνειο από τίς επαναστάσεις του παρελθόντος, λόγο.

Η έξατη εικόνα του Μάη, αυτή ή άντιστροφή του λόγου που πραγματοποιήσε τό ίδιο τό κίνημα, γνώρισε μίαν αυξανόμενη έπιτυχία. Στην πραγματικότητα θεωρεί τά άποτελέσματα του γεγονότος ως την οδσία του και θεμελιώνεται πάνω στην πραγματική ιδιοποίηση του γεγονότος. Ξεκινώντας από μία τέτοια συναίνεση, μπορούμε να άναρωτηθούμε αν ό Μάης του '68, όπως και ό Τρωϊκός πόλεμος, ύπηρεσε πραγματικά. Γιατί επήλθε ένα γιγαντιαίο ξεκαθάρισμα του όποιου είμαστε μάρτυρες επί 20 χρόνια και στό τέλος έγινε άδύνατο να άναγνωρίζεται πλέον εκείνη ή στιγμή που θεμελίωσε την ταυτότητα μιας γενιάς. Τό νέο σβήνει πίσω από τίς συνέχειες. Και, μαζί με τον Καστοριάδη, θα μπορούσαμε να άναρωτηθούμε γι' αυτή την άλλοίωση του νοήματος άκόμη και των γεγονότων του Μάη που άπαλείφει «τίς εβδομάδες της συναδέλφωσης και της ενεργητικής άλληλεγγύης», «εκείνη την έξαίσια επανακοινωνικοποίηση».

Όλες οι έρμηνευτικές μετατοπίσεις, αυτές οι διαδοχικές και πολλαπλές έξιστορήσεις που άναποδοθετούν τό γεγονός, είναι άσύμβατες μεταξύ τους. Σχηματίζουν τον ιστό του γεγονότος διότι τό '68 είναι επίσης ένα πυροτέχνημα ίστορήσεων που άλλάζουν άένα τό περίγραμμα του Μάη.

15. M. Le Bris, *Generation perdue*, όπ.π., σ. 81.

16. Bernard-Henri Levy, στο ίδιο, σ. 170.

17. R. Debray, *Modeste contribution aux discours et cérémonie du 10^e anniversaire*, Maspero, 1978.

18. R. Aron, *La revolution introuvable*, Fayard 1968.

19. Στο ίδιο, σ. 147.

20. A. Minc, *L'avenir en face*, Seuil, 1984.

21. Στο ίδιο, σ. 208.

22. A. Renault, "Les revolutions modernes", *Espaces-Temps*, άριθ. 38-39.

23. C. Castoriadis, *Pouvoirs*, No 39, σ. 108-109.



Τό πέρασμα ἀπό τόν ἄριστερισμό στήν ἀντικουλτούρα

γράφουν οἱ Ζεράρ Μωζέ
Κλώντ Φοσέ-Πολιάκ

Τό ἄρθρο αὐτό τοῦ Gerard Mauger καί τῆς Claude Fossé-Polliak δημοσιεύτηκε στό περιοδικό «Contradictions», τεύχ. 37 1983, Βρυξέλλες

1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΤΑΞΗ

(...) "Ας συνοψίσουμε κατ' άρχήν τά θεωρητικά δάνεια πού όφείλουμε στον Πιέρ Μπουρντιέ. Στην άφετηρία μιά διαπίστωση: ό πληθωρισμός και ή ύποτίμηση τών εκπαιδευτικών τίτλων όπως μπορεί κανείς νά τούς άξιολογήσει στή Γαλλία άνάμεσα στό 1954 και στό 1975. Μεταξύ τών συνεπειών αυτής τής διαδικασίας πληθωρισμού - ύποτίμησης τών εκπαιδευτικών τίτλων άνιχνεύονται ιδιαίτερα τά άποτελέσματα πού έπηρεάζουν τίσ έξής δύο κατηγορίες φορέων ύποτιμημένων τίτλων. Τούς «άποτυχημένους» τής άστικής τάξης, οι όποιοι άπειλούνται μέ κοινωνική άπόταξη ως μη κάτοχοι τών τυπικά άπαιτούμενων τίτλων από τά μέλη μέ πλήρη δικαιώματα¹ και τούς «πετυχημένους». Οι δεύτεροι αυτοί, κάτοχοι τίτλων πού δίνουν «τυπικά» τό δικαίωμα άσκησης ενός άστικού επαγγέλματος, όντας μή άστικής καταγωγής, δέν διαθέτουν τό άναγκαίο κοινωνικό κεφάλαιο για νά επιτύχουν τήν πλήρη άποδοτικότητα τών διπλωμάτων τους.²

Γιά τούς πρώτους, ή διαδικασία πληθωρισμού - ύποτίμησης τών διπλωμάτων τους είναι ή αίτια τών στρατηγικών πού θέτουν σέ ένέργεια «για νά διατηρήσουν τίσ κληρονομημένες θέσεις τους».³

Γιά τούς δεύτερους, τούς «νεοαφιχθέντες» δηλαδή στή μέση εκπαίδευση, ή διαδικασία πληθωρισμού - ύποτίμησης συνιστά τήν αίτια:

α) Μιάς συλλογικής διάψευσης προϊόν τής διάστασης μεταξύ τών προσδοκιών και τών ευκαιριών πού παρουσιάζονται. Συλλογική διάψευση πού προέρχεται επίσης από τή διάσταση μεταξύ κοινωνικής ταυτότητας πού τό εκπαιδευτικό σύστημα έμοιαζε νά ύπόσχεται ή τής ταυτότητας πού προσωρινά προτείνει (τό καθεστώς του φοιτητή δηλαδή) και τής κοινωνικής ταυτότητας πού ή άγορά εργασίας προσφέρει στήν πραγματικότητα μετά τό τέλος τών σπουδών: διάψευση μεταξύ κοινωνικής ταυτότητας όπως επιδιώκει νά τήν διαμορφώσει τό εκπαιδευτικό σύστημα και τών εκδηλώσεων άρνησης τής κοινωνικής σκοπιμότητας. Πρόκειται δηλαδή για μιά συλλογική διάψευση πού βρίσκεται στήν πηγή όλων τών διαρροών και όλων τών άρνήσεων πού συνιστούν τήν άντιθεσμική προδιάθεση έφηβική «άντικουλτούρα» και πού τροφοδοτείται από τήν ιδεολογική και έπιστημονική κριτική.⁴

β) Τών στρατηγικών πού οι νεοφερμένοι στήν εκπαίδευση θέτουν σέ ένέργεια «για νά επιτύχουν μέ τούς τίτλους τους τό πραγματικό ίσοδύναμο αυτού πού οι τίτλοι ύπέρξαν έγγυητές σ' ένα προηγούμενο καθεστώς».⁵

Μέ ποιό τρόπο, σ' αυτά τά κοινά θεωρητικά πλαίσια, οι προαναφερόμενες αναλύσεις κατανοούν εκείνη ή τήν άλλη ιδιαίτερα έξεταζόμενη όψη του φαινόμενου τής άντικουλτούρας; Στηρίζονται σέ μιά διπλή διαπίστωση. Ή πρώτη, λίγο πολύ έπιβεβαιωμένη, αναφέρεται στό σχετικό πληθυσμό, είτε πρόκειται για τούς κοινοβιακούς, τούς «νεοαγρότες», τούς «κατασκηνωτές» είτε για τούς καταναλωτές ναρκωτικών. Ή πληθυσμός αυτός άντιστοιχεί περίπου στίς δύο κατηγορίες πού έχουν αναλυθεί από τον Π. Μπουρντιέ, «τούς κληρονόμους» και «τούς πετυχημένους» φορείς ύποτιμημένων σχολικών τίτλων.

Ή δεύτερη διαπίστωση αναφέρεται στίς παρατηρούμενες νέες πρακτικές (κοινοβιακή ζωή, έπιστροφή στή γη, κατάναλωση ναρκωτικών κ.τ.λ.). Πρακτικές πού έγγράφονται έμφανώς στό σχήματα προδιάθεσης, πού ό Π. Μπουρντιέ όνομάζει «άρνηση τής κοινωνικής σκοπιμότητας», «άντιθεσμική διάθεση», «δνειρο κοινωνικής άνόδου»⁶ κ.τ.λ.

Από αυτή τή διπλή διαπίστωση, πού κάθε φορά επαναλαμβάνεται, προκύπτουν ταυτόσημα συμπεράσματα: ή έμφάνιση τής έξεταζόμενης μορφής του φαινόμενου τής άντικουλτούρας και κατ' έπέκταση τό φαινόμενο τής άντικουλτούρας στό σύνολό της, προέρχεται από τήν κατάσταση τής κοινωνικής άπόταξης μέ τήν όποία βρίσκονται άντιμέτωποι

«οί κληρονόμοι» και «οί πετυχημένοι» φορείς ύποτιμημένων εκπαιδευτικών τίτλων.

Διεύρυνση τής προβληματικής

Προηγούμενες έρευνες, τών όποιών ή στατιστική έγκυρότητα είναι άναγκαστικά προβληματική, επέτρεψαν νά δειχθεί ότι τό άριστεριστικό φαινόμενο όπως και τό φαινόμενο τής άντικουλτούρας άποκτοΰσαν μιάν έκταση έμφανώς πέραν του κύκλου «τών κληρονόμων» και «τών πετυχημένων» πού φέρουν ύποτιμημένους σχολικούς τίτλους. Ήπεκτείνονταν άφ' ενός μέν σέ φορείς διπλωμάτων μή ύποτιμημένων και άφ' έτέρου σέ αυτούς πού κατέχουν τίτλους σχολικούς κατώτερους ή ίσοδύναμους μέ τό CAP, για τούς όποιους δέν είναι δυνατό νά ίσχυρισθεί κανείς μέ άκρίβεια ότι βρέθηκαν άντιμέτωποι μέ τήν κατάσταση τής κοινωνικής άπόταξης.

Ή έκταση του άριστεριστικού φαινόμενου στή Γαλλία άνάμεσα στό 1967 και 1971 μπορεί έξ άρχής, θεωρητικά⁷ τουλάχιστον, νά όριοθετηθεί. Οι άριστεριστές μπορούν νά όρισθουν ως τά μέλη τών άριστεριστικών όργανώσεων τής εποχής. Άλλά από τή μιά πλευρά ή άριστεριστική διάθεση/τάση εξαπλωνόταν πέραν του κύκλου τών όργανωμένων πού χωρίς άμφιβολία δέν ήταν πολλοί και πού σέ κάθε περίπτωση ήταν πολύ λιγότεροι από τό δυναμικό τών σχολικών γενιών πού βρίσκονταν άντιμέτωποι μέ τήν κοινωνική άπόταξη. Από τήν άλλη όμως πλευρά, παρ' όλη τή μικρή έκτασή τους, οι έρευνές μας έφεραν στήν έπιφάνεια τήν παρουσία στίς γραμμές τών άριστεριστικών όργανώσεων ενός άριθμού διόλου άμελητέου όργανωμένων πού ήταν κάτοχοι έπίσημων σχολικών τίτλων (Ecole Normale Supérieure, Grandes Ecoles d'Ingénieurs etc.). Έμφάνισαν επίσης έναν άριθμό, κατώτερο τών τότε προσδοκιών, άλλα παρ' όλα αυτά μή άμελητέο, έργατών και ύπαλλήλων, νέων και λιγότερο νέων, Γάλλων και μεταναστών, πού κατέχουν τίτλους κατώτερους ή ίσοδύναμους μέ τό CAP. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι άν τό άριστεριστικό φαινόμενο μπορεί έν μέρει νά αναλυθεί ως συνέπεια τής κοινωνικής άπόταξης, τό συνολικό φαινόμενο δέν μπορεί νά αναχθεί στό ίδιο σχήμα. Στήν οΰσία, μιά σέ βάθος κοινωνιολογική διερεύνηση θά έπέβαλε κατ' άρχήν τήν κατασκευή του άντικείμενου «άριστεριστικό φαινόμενο». Θά έμφάνιζε άναμφισβήτητα, κάτω από τήν ένότητα του οΰσιαστικού «άριστεριστής» τίσ διαφορετικές πρακτικές (άπό τίσ πρακτικές του θεωρητικού στελέχους έως τίσ πρακτικές τών μελών τής περιφρούρησης) και μιά ποικιλομορφία τών έννοιών αυτών τών πρακτικών (άπό τή διακεκριμένη έρμηνεία έως τήν αυτοδίδαχί, άπό τή σύγκρουση στήν πλήρη παραίτηση).

Έκτός από τίσ πρακτικές δυσκολίες πού έμφανίζει ή άπογραφή του, ή έκταση του φαινόμενου τής άντικουλτούρας είναι πολύ πιο δύσκολο νά όριοθετηθεί. Ήφείλει κανείς νά καταμετρήσει τούς χασισοπότες, αυτούς πού φορούν ίνδικα ρούχα, τούς άναγνώστες του περιοδικού Actuel τούς νεοαγρότες, αυτούς πού ζούν στό κοινόβια, εκείνους πού ταξίδεψαν στό Κατμαντού κ.τ.λ.. Ή έρευνα περιορισθεί (πράγμα συζητήσιμο) στό κοινόβια,⁸ τότε πρέπει νά δηλωθεί από τή μιά πλευρά ότι οι κοινοβιακοί, περιορισμένου άριθμού, ήταν βέβαια πολύ λιγότεροι από τούς πρώην φοιτητές, πού άντιμετώπιζαν τήν κοινωνική άπόταξη και ότι ή άντικουλτού-

1. P. Bourdieu «Classement, déclassement, reclassement», Les Actes de la Recherche en Sciences Sociales, No 24. Nov. 1978, p. 17.

2. P. Bourdieu, *ibid.*, p. 17.

3. P. Bourdieu, *ibid.*, p. 8.

4. P. Bourdieu, *ibid.*, p. 9-11.

5. P. Bourdieu, *ibid.*, p. 8.

6. P. Bourdieu, La Distinction, Paris, Les Éditions de Minuit, 1979, p. 429.

7. Στήν πραγματικότητα, ή έρευνα συναντά σημαντικές δυσκολίες.

8. Αυτή είναι έξ άλλου ή περίπτωση στίς περισσότερες τών έρευνών.

ρα αποκτούσε έκταση πέραν του κύκλου των κοινοβιακών. Από την άλλη πλευρά, όσο αμφισβητούμενες κι αν είναι από στατιστική άποψη οι προσωπικές μας έρευνες στα κοινόβια, κατέδειξαν ωστόσο ότι η παρουσία, έστω και περιορισμένη, των πτυχιούχων κτηνοτρόφων ή των κοχλιοτρόφων - απόφοιτων Πολυτεχνείων, δέν ήταν άσημαντη, και ότι οι νεαροί πρώην εργάτες, πρώην μαθητεύομενοι, πρώην-υπάλληλοι (σχολικό κεφάλαιο κατώτερο ή ισοδύναμο του CAP) εκπροσωπήθηκαν για άρκετό καιρό σ' ένα μέρος των κοινοβίων (συμπεριλαμβανομένων των αγροτικών) όπου μπόρεσαν νά εγκατασταθούν. Τά κοινόβια αυτά εμφανίστηκαν άκολουθώντας τούς σταθμούς του λαϊκού προφορικού οδηγού των παλαιών στρατοκόπων.

Όπως και προηγουμένως, πρέπει νά συμπεράνουμε ότι τό φαινόμενο τής αντικουλτούρας προέρχεται από τίς καταστάσεις τής κοινωνικής απόταξης, και ότι δέν μπορεί νά κατανηθεί σέ δλη του τήν έκταση μέ τούς ίδιους όρους πού έρευνούμε τό φαινόμενο «άριστερισμός». Καί πολύ περισσότερο για τό λόγο ότι ή έτερογένεια των πρακτικών και τής έννοιας των πρακτικών πού συνοψίζονται κάτω από τόν προσδιορισμό «άντικουλτούρα» ήταν πολύ πιά έκδηλη άπ' ό,τι στό άριστεριστικό φαινόμενο.⁹

2. ΤΟ ΑΡΙΣΤΕΡΙΣΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Η έρευνα κατέδειξε ότι, έκτός από τούς «έπιλεκτους διανοούμενους» και έκτός από τή λαϊκή του συνιστώσα, τά μέλη των άριστεριστικών όργανώσεων προέρχονται από τρία στρώματα πληθυσμού, τά όποια, μέ διαφορετική μορφή βρίσκονται άντιμέτωπα μέ τήν κατάσταση τής κοινωνικής απόταξης.

Δηλαδή:

— Φοιτητές (συχνά φιλολογικών σχολών ή των έπιστημών του άνθρώπου) των όποιων ή στράτευση έπισπεύδει και ύποκρύπτει για κάποιο χρονικό διάστημα τήν πιθανή κοινωνική απόταξη.

— Πρώην φοιτητές κάτοχοι ύποτιμημένων σχολικών τίτλων (Άκαδημαϊκό Άπολυτήριο και ένα σύντομο πέραςμα από τό Πανεπιστήμιο, μέ καταγωγή άστική, μικροαστική ή λαϊκή). Αυτοί οι πρώην φοιτητές, στό έξής άντιμέτωποι μέ τήν κοινωνική απόταξη, καταλαμβάνουν τό συχνότερο θέσεις έφήμερες στην άγορά εργασίας (έπιστάτες, υπάλληλοι κ.τ.λ.).

— Πρώην φοιτητές, πτυχιούχοι Άνωτάτων Σχολών άλλα μικροαστικής ή λαϊκής καταγωγής. Οι τελευταίοι αυτοί, μιά και βρίσκονται χωρίς τό άπαιτούμενο μορφωτικό και κοινωνικό κεφάλαιο, προορίζονται νά καταλάβουν θέσεις ύποβιβασμένες σέ σχέση μ' εκείνες πού θά έπρεπε νά έγγυάται ή μέση άξια των διπλωμάτων τους.

Η «άντιθεσμική διάθεση», μέ άρχικό στόχο τό «άστικό Πανεπιστήμιο», άναμφισβήτητα προέρχεται από τίς διαφοροποιημένες μορφές αυτών των ήδη μεταξύ τους διαφορετικών έκδοχών τής κοινωνικής απόταξης.

Βαθύτατα αμφισβητούμενοι ως προς τήν κοινωνική τους ταυτότητα, ως προς τήν εικόνα του έαυτού τους, από ένα σχολικό και κοινωνικό σύστημα πού τούς «πούλησε φύκια για μεταξωτές κορδέλες», δέν μπορούν νά άποκαταστήσουν τήν προσωπική και κοινωνική τους άκεραιότητα παρά μόνο μέ τό νά άντιτάξουν σ' αυτές τίς έτυμηγορίες (τής σχολικής άγοράς, τής άγοράς εργασίας¹⁰) μιά συνολική άρνηση. Όλα συμβαίνουν σάν νά έχει γίνει αισθητό ότι αυτό πού διακυβεύεται δέν είναι πιά όπως άλλοτε μιά προσωπική άποτυχία, ή όποια μέ τήν πλήρη ενθάρρυνση του εκπαιδευτικού συστήματος καταλογιζόταν στό άτομο και στα όριά του, άλλα ότι διακυβεύονται ή ίδια ή λογική του σχολικού θεσμού.

Τά μέλη τής γενιάς αυτής, προορισμένα νά επιτύχουν μέ τούς τίτλους των σπουδών τους λιγότερα από τήν προηγούμενη γενιά, προσβάλλονται στό σύνολό τους από τή δομική ύποβάθμιση. Τό άποτέλεσμα είναι ένα είδος συλλογικής διάψευσης πού ώθει αυτή τήν τάλαιπωρημένη γενιά νά έπεκτεί-

νει έναντιόν όλων των θεσμών τήν έξέγερσή της, άνάμικτη μέ ένα αίσθημα μνησικακίας πού πηγάζει από τό σχολικό σύστημα. Η άντιθεσμική αυτή διάθεση (πού τροφοδοτείται από τήν ιδεολογική και έπιστημονική κριτική) οδηγεί σ' ένα είδος καταγγελίας του κατεστημένου πού σιωπηρά επιβάλλει «ή κοινωνική τάξη». Άναρείται ή παραδοχή του παιχνιδιού και των αξιών πού ή κοινωνική τάξη προτείνει. Άμφισβητούνται οι άξίες πού ή κοινωνική τάξη επαγγέλλεται. Η άντιθεσμική αυτή τάση οδηγεί τέλος σέ μιά άρνηση των στόχων πού άποτελούν τή συνθήκη λειτουργίας τής κοινωνικής τάξης.¹¹

Άλλά ή ιδιαίτερη μορφή (τό άριστεριστικό στυλ) πού προσλαμβάνει ή άντιθεσμική έξέγερση δέν γίνεται διακριτή παρά μόνο όταν λάβει κανείς ύπ' όψη τό γεγονός ότι εκφράζεται στό πλαίσιο μιάς κοσμοθεωρίας πού έμπνέεται από τό μαρξιστικό δόγμα.¹² Διχοτομική θεώρηση του κόσμου: «άστική τάξη από μιά μεριά και προλεταριάτο από τήν άλλη».

Η έξέγερση έναντιόν του πανεπιστήμιου άρθρώνεται ως έξέγερση έναντιόν του άστικού πανεπιστήμιου και δηλώνεται τότε ως έξέγερση έναντιόν «τής άστικής κοινωνικής τάξης» στην όποια συμμετέχει για νά καταστεί τελικά έξέγερση έναντιόν τής «άστικής τάξης». Στα πλαίσια αυτής τής άναπαράστασης τής κοινωνίας ή φοιτητική έξέγερση ή για τήν άκρίβεια ή έξέγερση «των κληρονόμων» και «των πετυχημένων», κατόχων ύποτιμημένων τίτλων εν δυνάμει κοινωνικά άπότακτων, δέν μπορεί νά βρεί συμμάχους παρά μόνο στό προλεταριάτο, στην εργατική τάξη, στις μάζες, στό λαό. Τό άριστεριστικό διάβημα του Μάη, μέ τίς διάφορες μορφές του, παρουσιάζει τίς πρακτικές και τήν ουσία των πρακτικών του μέ όρους όπως: «νά συναντήσουμε τό λαό» στην πάλη ενάντια «στην άστική κοινωνική τάξη», «εργάτες - φοιτητές ενωμένοι».¹³

Άν έξετασθεί τό άριστεριστικό διάβημα από τή διπλή άποψη τής κοινωνικής απόταξης και τής κοσμοθεωρίας στην όποια έγγράφεται τότε μπορεί νά γίνει κατανοητό ότι, μέσα στό γενικότερο κλίμα τής κοινωνικής απόταξης, συνιστά έπίσης μιά στρατηγική συμβολικής κοινωνικής επανένταξης.

Στό μέτρο πού τό άριστεριστικό διάβημα («νά συναντήσουμε τό λαό») άνήκει στους φοιτητές ή στους πρώην φοιτητές, άντιμέτωπους μέ τήν κοινωνική απόταξη, τότε άποτελεί έκλογίκευση αυτής τής τελευταίας ή μέ άλλους όρους τό «ύφίσταμαι τήν κοινωνική απόταξη», κατά τήν άριστεριστική κουλτούρα, άποβαίνει «συναντάω τό λαό».

Τό όριακό καθώς και τό διαφορικό διάβημα συνοψίζεται στη μοιική γραμμή τής «έγκατάστασης μέσα στό λαό». Ο φοιτητής έγκαταλείπει τίς σπουδές του, ό πρώην φοιτητής άφήνει τή θέση του «άναπληρωτή», κι οι δύο έγκαταλείπουν μέ «συνέπεια» τό άστικό πανεπιστήμιο, πού τό θεωρούν «δευτερεύον πεδίο πάλης», για νά εγκατασταθούν στό εργοστάσιο άπολυτοποιώντας έτσι τό ρεύμα τής κοινωνικής απόταξης πού τούς παρασέρνει. Η θέση πιά στην άγορά εργασίας, δυνητικά, έχει μόνον στρατηγικό ενδιαφέρον, θεωρείται μόνο «άπ' τήν άποψη τής πάλης των τάξεων», από τήν «άποψη τής επανάστασης».

Τό άριστεριστικό διάβημα συνεπάγεται έτσι μιά πλήρη άπόσυρση των έπενδύσεων από τίς θέσεις πού προέρχονται από τήν κοινωνική απόταξη (έφόσον είναι χωρίς στρατηγικό ενδιαφέρον) και μιά περήφανη άρνηση κάθε φροντίδας για σταδιοδρομία, κοινωνική θέση, προαγωγή, άνοδο, περγαμινές κ.τ.λ. Αυτή ή ιδεολογικοποιημένη άπόσυρση των έπενδύσεων δέν είναι παρά έκλογίκευση τής άρνησης των έπενδύσεων πού συνεπάγεται ή κοινωνική απόταξη.

Άλλά έστω και σάν έκλογίκευση τής κοινωνικής απότα-

9. Δέν θά προσεγγίσουμε στα πλαίσια τής άνάλυσης αυτής τό στυλ «Actuel νέα φόρμουλα».

10. Έμεις προσθέτουμε τήν παρένθεση.

11. P. Bourdieu, «Classement, déclasserment, reclassement», art. cit, p.

12. Θά έπρεπε νά δείξουμε γιατί κυριαρχεί στό φοιτητικό κόσμο.

13. Cf. N. de Maupeou-Abboud, Ouverture du ghetto étudiant, Paris, Editions Anthropos, 1974.

ξης, τό άριστεριστικό διάβημα είναι επίσης και μία συμβολική κοινωνική επανένταξη.

Ή γραμμή «της έγκατάστασης» δέν είναι μόνο ριζοσπαστικοποίηση της τάσης προς κοινωνική άπόταξη αλλά επιτρέπει επίσης την επανάκτηση ενός συμβολικού έλέγχου της άπόταξης. Στόν χώρο της άριστεριστικής κουλτούρας, ό φοιτητής ή ό πρώην φοιτητής, πού άκολουθεί τή γραμμή της «έγκατάστασης» δέν είναι ούτε ειδικευμένος εργάτης της Ρενώ ούτε υπάλληλος στά γραφεία διαλογής τών Ταχυδρομείων, δηλαδή κοινωνικά άπότακτος. Είναι «στρατευμένος επαναστάτης» ή «μέλος της πλέον συνεπούς πρωτοπορίας». Στόν σπουδαστικό χώρο ή τήν άγορά εργασίας ή ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνικής άπόταξης προσφέρει στους κοινωνικά άπότακτους κυρίαρχη θέση στό πλαίσιο άριστεριστικής κουλτούρας πού εξέταλλο ήταν τότε κυρίαρχη στόν πανεπιστημιακό χώρο. Σ' αυτόν τό χώρο, ή ιδιότητα του «στρατευμένου επαναστάτη» παρέχει ένα είδος συμβολικής κοινωνικής επανένταξης ή όποια είναι σύστοιχη μέ τήν εγκατάλειψη της επένδυσης για θέσεις στην άγορά εργασίας πού προκύπτουν άπό τήν κοινωνική άπόταξη, θέσεις όμως χωρίς στρατηγικό ενδιαφέρον.

3. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ

Α. Κοινωνική σύνθεση

Ή από τις έρευνες μπορούμε νά συμπεράνουμε ότι ή κοινωνική σύνθεση τών φορέων της άντικουλτούρας μοιάζει νά αντιστοιχεί πλήρως μέ εκείνη του άριστεριστικού κινήματος. Ήπιβάλλεται όμως νά διευκρινισθεί ότι τουλάχιστον ένα τμήμα της πρωτοπορίας της άντικουλτούρας και τών εκπροσώπων της προέρχεται άπό τό άριστεριστικό κίνημα. Ήστούσο δέν ισχυριζόμαστε ότι τό σύνολο τών χίπις στη γαλλική τους έκδοχή υπήρξαν πρώην οργανωμένοι άριστεριστές. Ήναμφισβήτητα θά έπρεπε σέ όλη τήν περίοδο κατά τή όποια εκτείνεται τό φαινόμενο της άντικουλτούρας (1970-1975) νά διακρίνουμε 3 σπουδαστικές γενιές.

Ή πρώτη γενιά είναι τών πρώην οργανωμένων άριστεριστών, ό όποιοι παρουσιάζονται ως «παλαιμαχο» στό χώρο της πρωτοπορίας της κουλτούρας.

Στή δεύτερη άνήκουν εκείνοι πού άνάμεσα στό 1968 μέ 1972 υπήρξαν μαθητές. Όι όποιοι κατά τή διάρκεια τών σχολικών τους χρόνων άφ' ενός μέν υπέστησαν τήν άριστεριστική έπιρροή, κυρίαρχη τότε στό σχολικό χώρο, άφ' έτέρου δέ ύφίστανται σέ μεγαλύτερο βαθμό άπό τήν προηγούμενη σχολική γενιά τις όξυμένες συνέπειες της διαδικασίας πληθωρισμού - ύποτίμησης τών εκπαιδευτικών τίτλων.

Στήν τρίτη γενιά άνήκουν όι πρώην μαθητές (1970-1979) όι όποιοι, μακριά άπό τις άριστεριστικές έπιρροές, έπηρεάζονται ώστόσο όλο και περισσότερο άπό τήν άντικουλτούρα πού τείνει νά γίνει κυρίαρχη. Είναι τά θύματα τών έπιπτώσεων της διαδικασίας πληθωρισμού - ύποτίμησης τών σχολικών τίτλων, σύστοιχων μέ τις έπιπτώσεις της άρχόμενης οικονομικής κρίσης.

Β. Ή άπό τόν άριστερισμό στην άντικουλτούρα

Ή χρονολόγηση του φαινομένου της άντικουλτούρας στό μεταίχμιο της δεκαετίας του '70 και για τήν άκρίβεια τό 1971-1972 μπορεί νά δημιουργήσει άντιρρήσεις. Είναι πράγματι δυνατό νά βρει κανείς τά προηγούμενα του φαινομένου όπως έμφανίζεται στή Γαλλία στις άρχές της δεκαετίας του '70, τό Μάιο του '68 και ίσως πίο πριν, και βέβαια στις ΗΠΑ. Ή άπευθείας σχέση άνάμεσα στή γαλλική και στην άμερικανική άντικουλτούρα είναι έμφανής. Ήλλά άκόμα κι αν είναι άλήθεια ότι όι εισαγωγείς της άμερικανικής άντικουλτούρας δέν έλειψαν άνάμεσα στό 1965 και στό 1970, ή εισαγωγή της άποκτά μαζική άπήχηση στή στροφή της δεκαετίας του '70, δηλαδή τή στιγμή της παρακμής του άριστεριστικού κινήματος. Ή όλα τείνουν στό νά πιστέψουμε ότι αν αυτό δέν συνέβη

πίο πριν είναι γιατί τό άριστεριστικό κίνημα, κυρίαρχο τότε στόν φοιτητικό κόσμο και στην άντίστοιχη κοινωνική και πολιτισμική περιφέρεια, άποτελούσε έμπόδιο.

Δέν είναι λοιπόν τό φαινόμενο της άντικουλτούρας παρά τό άποτελεσμα της έσωτερικής μεταβολής πού έπήλθε μετά τήν παρακμή του άριστεριστικού κινήματος (και πού φάνηκε κυρίως στην όργάνωση «Ζήτω ή επανάσταση»).¹⁴ Ή εισαγωγή άπό τις ΗΠΑ άντικουλτούρα άπέκτησε τήν άκρόασή της¹⁵ κυρίως μέσα άπό τις σελίδες του περιοδικού Actuel.¹⁶

Τό 1971 μέ 1972 άρχίζει ή παρακμή του άριστεριστικού κινήματος. Ή «Προλεταριακή Ήριστερά», ή «Κόκκινη Βοήθεια», αυτοδιαλύονται, ή στήλη «Ζύμωση» της έφημερίδας Le Monde, άφιερωμένη στό άριστεριστικά κινήματα, καταργείται κ.τλ.

Ή ένότητα «εργατών φοιτητών» χρεωκοπεί: «ή επανάσταση δέν θά γίνει». ¹⁷ Για τους πρώην οργανωμένους άριστεριστές, τους έφοδιασμένους μέ σπουδαστικό, κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο, έχει ήδη σημάνει ή ώρα της κοινωνικής επανένταξης. Ή εκείνοι πού βρίσκονται χωρίς αυτά τά έφοδια και πού θά άποτελέσουν άλλωστε τους σκαπανείς του φαινομένου της άντικουλτούρας βρίσκονται άντιμέτωποι μέ τήν κοινωνική άπόταξη, καλυμμένη ως τότε άπό τήν συμβολική επανένταξη στόν χώρο της άριστεριστικής κουλτούρας.

Γ' αυτούς τους φορείς τών ύποτιμημένων τίτλων, ή προσέγγιση τών άστικών θέσεων παραμένει «υποκειμενικά στιγματισμένη» και άντικειμενικά έπαληθεύεται ως άπίθανη, δηλαδή άδύνατη. Ήνα κίνημα σχετικής προλεταριοποίησης τους παρασύρει προς τις θέσεις πού κυριαρχούνται άπό τόν καταμερισμό εργασίας ιδίως τώρα πού ή ήττα του άριστεριστικού κινήματος στερούσε άπό τις θέσεις αυτές τή συμβολική τους άξία. Ή συμβολικός έλεγχος μιας ριζοσπαστικής προλεταριοποίησης, πού άποτελούσε διεκδίκηση και άξια, ύποκαταστάθηκε άπό τήν κλίση προς μία τάση σχετικής προλεταριοποίησης μη έλεγχομένη και έπιπλέον ύποβαθμισμένη. Ήν έπρόκειτο, λοιπόν, νά άποφευθεί ή κοινωνική άπόταξη καταλαμβάνοντας προλεταριακές θέσεις χωρίς νά έπιδιωχθεί μία επανένταξη στις άστικές θέσεις, αν δηλαδή μέ άλλους όρους έπρόκειτο νά «άποφύγουν τό προλεταριάτο» χωρίς νά συναντηθούν μέ τήν άστική τάξη, μένοντας πάντα στό πλαίσιο της διχοτομικής κοσμοαντίληψης «άστική τάξη-προλεταριάτο», τότε ή θεώρηση της θέσης τους εκφράζεται μέ τή ρήση «ούτε άστική τάξη ούτε προλεταριακή», «έξω άπό τό σύστημα», «άλλου», «στό περιθώριο», «underground». Κά είναι αυτή ή θεματική του «άλλου», και του «άλλου» πού έγγράφεται λογικά στην άλληλουχία και τήν άποτυχία του άριστεριστικού κινήματος, θεματική πού άποτελεί τό έννοποιητικό στοιχείο τών πρακτικών και τών πολιτισμικών θεμάτων της άντικουλτούρας.

Γ. Ή θεματική του «άλλου» και ή άντικουλτούρα

Ταξινομώντας συνοπτικά τήν πλειοψηφία τών έπιλεκτων θεμάτων της άντικουλτούρας θά προσπαθήσουμε νά δείξουμε ότι τό σύστημα τών συμβόλων της άντικουλτούρας δομείται έξ όλοκλήρου γύρω άπό τό θέμα του «άλλου». Συμβολισμός πού δέν είναι ούτε άστικός ούτε προλεταριακός αλλά, όπως θά δούμε άργότερα, μικροαστικός.

Ή άντικουλτούρα αναφέρεται άμεσα ή έμμεσα στό «γεωγραφικά άλλου». Πρόκειται για τό θέμα της «έπιστροφής στή γή», στις έρειπωμένες άπό τήν άγροτική έξοδο περιοχές, πρόκειται για τό θέμα του δρόμου πού οδηγεί άλλου (στις Ήν-

14. «Vive la Révolution», άναρχο-μαοϊκή όμάδα, πού προέρχεται άπό τό «Κίνημα της 22 του Μάρτη».

15. 30.000 άντίτυπα τό 1971, 90.000 τό 1975.

16. Γ' αυτό τό θέμα, cf. G. Mauger, C. Fossé, La vie buissonnière, Maspero, σ. 11-29.

17. Αυτή ή «σύντηξη» (άναγκαία σ' αυτή τήν περίπτωση) θά άξιζε βέβαια μία μεγαλύτερη άνάπτυξη.

δίες, στο Μαρόκο κ.λπ.). Τέλος παρουσιάζεται με έμφαση ο εξωτισμός. Αναφορά επίσης γίνεται σ' ένα χρονικό «άλλου». Έδω προκύπτει το θέμα του αρχαϊσμού (από τις μαρμελάδες και τ'ά γλυκά του κουταλιού ως τ'ή γέννα στο σπίτι όπως οι προγιαγιάδες μας, μέχρι το όργωμα με τ' αλέτρι). Πρόκειται δηλαδή για τήν άλλη όψη των φρουτουριστικών θεμάτων και τής εκπληκτικής ανάπτυξης τής λογοτεχνίας και του κινηματογράφου επιστημονικής φαντασίας. Το σύστημα των συμβόλων τής αντικουλτούρας οργανώνεται επίσης γύρω από τις έννοιες τής «ουσιακρατικής φιλοσοφίας».

Έδω θά εμφανιστεί το θέμα τής «φύσης», του «καλού άγριου», των νεορουσσοϊκών ιδεολογιών, των *ρωβινσονιάδων* και κάποιων οικολογικών ρευμάτων. Εμφανίζεται επίσης το θέμα του «θείου», ή εισαγωγή των εξωτικών θεών, διπλά «άλλου» καθώς είναι και θεοί και προέρχονται από τήν Άπω Ανατολή (ανάπτυσσανται μυστικιστικές κοινότητες, σέχτες, τό Ζέν και ή άσκηση κάποιων πολεμικών τεχνών κ.λπ.). Επίσης θά κάνει τήν εμφάνισή του τό θέμα τής «επιθυμίας». Αρχίζει ή εποχή των κινημάτων τής σεξουαλικής απελευθέρωσης, τής υπεράσπισης «δλων των μορφών τής σεξουαλικότητας» ή μιάς σεξουαλικότητας «πιό κοντά στή φύση», απελευθερωμένης από τ'α ταμπού του ιουδαϊκο-χριστιανικού πολιτισμού. Βλέπε τή μόδα του Β. Ράιχ, τήν ανάπτυξη του κινήματος τής «Sex-rol», κάποιες εκδοχές των κοινοβιακών πρακτικών «ελεύθερης ανταλλαγής». Είναι τέλος ή εποχή τής εξαιρετικής διάδοσης του ψυχολογισμού σέ όλες του τής μορφές.

Τό θέμα του «άλλου» είναι τελικά τό κλειδί για νά γίνει κατανοητή ή πρακτική-εμβλημα τής αντικουλτούρας: ή κατανώση δηλαδή των ναρκωτικών (μαριχουάνα, χασίς, LSD).¹⁸

Τά ναρκωτικά τής αντικουλτούρας προσλαμβάνονται ως τό χμηκό όχημα για κείνο τό «άλλου» όπως υποδηλώνεται από τό ίδιο τό λεξιλόγιο των καταναλωτών των ναρκωτικών: «φεύγω», «πετάω», «άπομακρύνομαι», «ταξίδι», trip, «highdown», άνω, κάτω.

Παράνομη πρακτική ή κατανάλωση ναρκωτικών επιβεβαιώνει στους καταναλωτές τήν εικόνα πού έχουν για τή θέση τους: «έξω από τό σύστημα». Η πρακτική αυτή *ξεχωρίζει* μέ δύο τρόπους. Κατ' αρχήν διαφοροποιείται από τήν κατανάλωση του ούισκου πού προσιδιάζει στο «νεαρό δυναμικό στέλεχος» και ύστερα τά ναρκωτικά δέν είναι τό «κόκκινο χύμα κρασί» πού καταναλώνει ο μέσος Γάλλος (prolo-metro-dodo = προλετάριος-μετρό-ύπνος). Όχημα πού οδηγεί στό «άλλου» ή κατανάλωση των ναρκωτικών γίνεται τελικά τό ξρεισμα των πρωτοποριακών παραγωγών τής αντικουλτούρας στή μουσική (π.χ. ή περιρρέουσα μουσική των Πίνκ Φλόυντ) και στή ζωγραφική (ψυχεδελική τέχνη).¹⁹

Δ. Συμβολική επανένταξη και κοινωνική επανένταξη

Ένώ στον χώρο τής άριστεριστικής κουλτούρας ο κάτοχος υποτιμημένων σχολικών τίτλων δέν πρόβαλαν καμιά αντίσταση στήν επαγγελματική άπόταξη και μάλιστα σέ όρισμένες περιπτώσεις τήν επιτάχυναν και καθώς ή ταυτότητα του «στρατευμένου επαναστάτη» επέτρεπε τήν συμβολική επανένταξη των άπότακτων, ή υιοθέτηση του στύλ τής αντικουλτούρας δέν επιχειρεί μόνον τήν συμβολική επανένταξη των πρώην φοιτητών, αντιμέτωπων μέ τήν κοινωνική άπόταξη, αλλά έμπεριέχει επίσης στρατηγικές επαγγελματικής επανένταξης.

α. Νεοαγρότες, νεοβιοτέχνες, νεοέμποροι και παράλληλες επιχειρήσεις

Οι τέσσερις στρατηγικές τής επανένταξης και ο επαναπροσδιορισμός των τεσσάρων θέσεων του κοινωνικού χώρου (νεοαγροτιά, νεοβιοτεχνία, νεοεμπόριο και παράλληλες επιχειρήσεις πολιτισμικές και κοινωνικές) συνιστούν, για νά χρη-

σιμοποιήσουμε μιά σημερινή έννοια πού έχει καλά περιγραφεί, τήν υποδομή του φαινομένου τής αντικουλτούρας. Αδτές οι τέσσερις θέσεις έχουν τό κοινό χαρακτηριστικό ότι επέτρεψαν σ' εκείνους πού τής κατέλαβαν νά άποδράσουν από τή συνθήκη τής μισθωτής εργασίας του κοινωνικά άπότακτου και από τους καταναγκασμούς της (ώραρια, ιεραρχία κ.λπ.). Αν από τής τρεις πρώτες άπομακρύνουμε τόν προσδιορισμό του «νέου», τότε οι θέσεις αυτές συνιστούν τήν παραδοσιακή μικροαστική τάξη όπως τήν περιέγραψε ο Μάρξ. Οι στρατηγικές αυτές τής επανένταξης μπορούν λοιπόν νά αναλυθούν κατ' αρχήν ως προσδιορισμός αντικουλτούρας μέ βάση τής παραδοσιακής μικροαστικής θέσεις.

Πρώτη θέση: Γίνεται κατανοητό ότι οι «νεοχωρικοί» υπήρξαν τό εμβλημα του φαινομένου τής αντικουλτούρας. Η επιστροφή στή γή, ή επιστροφή στή φύση (στήν πραγματικότητα πρόκειται συχνότερα για ένα «πηγαϊμό» παρά για μιά επιστροφή και συχνότερα ακόμα για ένα «πήγαιν'-έλα»), υπήρξε ή κατ' έξοχήν πρακτική τής αντικουλτούρας καθ' όσον συνδυάζει τό θέμα του «γεωγραφικά άλλου», τήν έννοια τής «φύσης» (οι νεοχωρικοί έγκαθίστανται σέ «άγριους τόπους, πού είχαν άφεθεί σέ φυσική κατάσταση) μέ τό θέμα του χρονικά «άλλου» (αυτούς τους φυσικούς τόπους πρέπει νά τους σεβαστούν, νά επανέλθουν οι τεχνικές του παρελθόντος, δηλαδή οι λαϊκές δοξασίες).

Άλλά ακόμα και σ' αυτή τή περίπτωση πρόκειται για τήν επένδυση σέ μιά παλαιά θέση του καταμερισμού εργασίας, γιατί τά πάντα διαχωρίζουν τόν νεοαγρότη από τόν συνηθισμένο αγρότη: ή κοινωνική καταγωγή του νεοαγρότη, άστική ή μικροαστική, τό σπουδαστικό του κεφάλαιο, τό πολιτισμικό του κεφάλαιο (δηλαδή οι σωματικές του συμπεριφορές, τό γλωσσικό του ιδίωμα, τά γούστα του κ.λπ.), οι τεχνικές παραγωγής πού θέτει σέ ένέργεια (οικολογικές) καθώς και ή ίδια ή φύση τής παραγωγής του, («βιολογική» κηπουρική, κονσέρβες και μαρμελάδες παραδοσιακές κ.λπ.).²⁰

Μ' αυτό τόν τρόπο ή επιστροφή στή γή είναι μιά στρατηγική επανένταξης στο βαθμό πού επιτρέπει νά άποφευχθούν οι δουλειές και οι καταναγκασμοί τής μισθωτής εργασίας του άπότακτου για νά καταστεί δυνατή ή προσέγγιση τής θέσης του μικρο-παραγωγού έμπορου. Στο βαθμό επίσης πού «ή επιστροφή στή γή» δέν έμπεριέχει τίποτα από τό «γίγνεσθαι» του άγρότη αλλά αντίθετα έμπεριέχει τήν κοινωνικομορφωτική ταυτότητα εκείνου πού «έχει επιστρέψει στή γή», πού κατέχει δηλαδή μιά πρωτοποριακή θέση μέσα στο φαινόμενο τής αντικουλτούρας, είναι αρκετά ικανή για νά δείξει δλη τήν άπόσταση πού χωρίζει τόν νεοαγρότη από τή θέση του «συνηθισμένου αγρότη».

Δεύτερη θέση τής κοινωνικής επανένταξης άμεσα συνδεδεμένης μέ τό φαινόμενο τής αντικουλτούρας: ή *νέα βιοτεχνία* όπου διασταυρώνεται τό θέμα τής φύσης και οι αναφορές στή λατρεία του παρελθόντος και του εξωτισμού. Αν έδω έχουμε νά κάνουμε μέ τήν επανεργοποίηση των παραδοσιακών επαγγελμάτων τότε είναι γεγονός ότι δέν ύπάρχει τίποτα κοινό ανάμεσα στον νέο βιοτέχνη και στον παραδοσιακό βιοτέχνη: τά διαφορετικά βιώματα, ή προτίμηση για τής παλιές τεχνικές, τής φυσικές ύλες (δέρμα, ξύλο, άργιλος, μαλλί, λινάρι κ.λπ.) καθώς και τό είδος των βιοτεχνικών παραγωγών τής αντικουλτούρας (άγγειοπλαστική ύφανση, έπεξεργασία δερμάτων, κοσμηματοποιία κ.λπ.).

Βιοτεχνικές παραγωγές οι όποιες άφ' ενός μέν αναφέρονται όλες στο παρελθόν (άργαλειός, παραδοσιακή άγγειοπλα-

18. Cf. G. Mauger, «La consommation de drogue: de la «contre-culture» au «Péau social», VST., No 138, Dec. 1981-Janv. 1982, p. 21-27.

19. Θά έπρεπε επίσης νά δείξουμε όλα αυτά πού ή αντικουλτούρα όφείλει στήν εισαγωγή των καλλιεργημένων προδιαθέσεων από τους φορείς των υποτιμημένων εκπαιδευτικών τίτλων στους παρατημένους υπό τό σχολικό σύστημα χώρους.

20. Δέν θά ισχυριστούμε ότι οι «νεοαγρότες» είχαν τό μονοπάλιο των «όγεινων» ή «παραδοσιακών προϊόντων», αλλά αναμφισβήτητα συνέβαλαν στο νά δημιουργηθεί ή ανάγκη αυτών των προϊόντων.

στική, ξυλοπάπουσα κ.λπ.) ή στον έξωτισμό (έμπνεόμενοι από την Ίνδία, τό Μαγκρέμπ, τό Μεξικό, κατασκευάζουν σανδάλια, μαντήλες, βραχιόλια, περιδέρια κ.λπ., όλα προϊόντα τής άντικουλτούρας) άφ' έτέρου δέ νεοβιοτεχνικές παραγωγές έγγραφόμενες στή μετατροπή αυτών των τριών βιοτεχνικών έπαγγελμάτων σέ καλλιτεχνικά έπαγγέλματα.

Τρίτη θέση έπανένταξης: τό νέο έμπόριο όπου συγκεντρώνονται τά θέματα τής φύσης (πώληση φυσικών προϊόντων), του έξωτισμού (πώληση έξωτικών προϊόντων) και του παρελθόντος (πώληση παραδοσιακών άντικειμένων ή προϊόντων παραδοσιακά κατασκευασμένων) και τής ίδιας τής άντικουλτούρας («έναλλακτικά» βιβλιοπωλεία ειδικευμένα στή πώληση του τύπου και τής λογοτεχνίας τής άντικουλτούρας).

Ό «νέος έμπορος» διακρίνεται από τον συνηθισμένο έμπορο πρώτον γι' αυτό που ό ίδιος είναι και δεύτερο από αυτό που πουλάει: «μιά νέα τέχνη νά ζεις», μέ τον τρόπο τής άντικουλτούρας (καταστήματα ύγιεινών τροφών, φυσικά προϊόντα, έστιατόρια ύγιεινής διατροφής, άνατολίτικα άρωματοπωλεία, έπιπλα, άντικείμενα, ρούχα εισαγόμενα από την Άπω Άνατολή, έπιπλα χωριάτικα, παλιά ή κατασκευασμένα μέ τρόπο παραδοσιακό). Έτσι τό έμπόριο τής άντικουλτούρας στό βάθος δέν είναι τίποτα άλλο παρά ή σύγχρονη έκδοχή μιά παραδοσιακής στρατηγικής τής έπανένταξης των κοινωνικά άποτακτων παιδιών τής άστικής τάξης (τών άποτυχημένων του εκπαιδευτικού συστήματος).

Η τέταρτη τέλος θέση: τά έπαγγέλματα που έχουν σχέση μέ την κουλτούρα, από τή μιά μεριά οι δημοσιογράφοι και σχεδιαστές του «έναλλακτικού» τύπου, ηθοποιοί και σκηνοθέτες του «έναλλακτικού» θεάτρου και κινηματογράφου, μουσικοί συγκροτημάτων πόπ, και από την άλλη οι «θεραπευτές» τής ψυχής, του σώματος, του σέξ σύμφωνα μέ τήν διδασκαλία του έναλλακτισμού.

Νέα έπαγγέλματα ή παλιά άλλα μέ βάση τον τύπο τής άντικουλτούρας. Έπαγγέλματα όπου συνενώνονται τά θέματα τής φύσης («ένα σώμα ύγιες και κοντά στή φύση, φυσικό», μιά σεξουαλικότητα άπελευθερωμένη από τις πανάρχαιες άπαγορεύσεις, μιά φυσική σωματική συμπεριφορά: μαλλιά μακριά, γένια κ.λπ.), τό θέμα του παρελθόντος (άπό τους θαυματουργούς μέχρι τή βοτανολογία), τό θέμα του έξωτισμού (άπό τό γόγκα μέχρι τις άνατολίτικες ιατρικές μεθόδους) και τέλος τό θέμα «τής έπιθυμίας» (άπό τις σεξουαλικές θεραπείες μέχρι τά «έναλλακτικά» σχολεία). Έπαγγέλματα-θέσεις που προορίζονται γιά τους φορείς ύποτιμημένων εκπαιδευτικών τίτλων, γιά τους φορείς τους όποιους ή ύποτίμηση των σχολικών τίτλων άπέκλεισε άπό τά πνευματικά και καλλιτεχνικά έπαγγέλματα καθώς και άπό τά παραδοσιακά ιατρο-κοινωνικά έπαγγέλματα. Η έπανένταξη τους δίνει τήν ευκαιρία μιάς έπανένταξης σέ θέσεις *όμολογες*, που όνομάζονται έπίσης «έναλλακτικά». Τό έπιθετο «έναλλακτικό» δείχνει τό όμόλογο (έπαγγελματική έπανένταξη) και τή διάκριση (συμβολική έπανένταξη).

Πράγματι, αυτή ή περιγραφή των χαρακτηριστικών επαγγελματικών θέσεων του φαινομένου τής άντικουλτούρας θά έμενε άνολοκλήρωτη άν δέν συνδυαζόταν μέ κάποιες συμπληρωματικές παρατηρήσεις.

Κατ' άρχήν κατά τή φάση τής άνόδου του φαινομένου τής άντικουλτούρας αυτές οι δραστηριότητες άσκούνται τό συχνότερο σέ κοινοβιακό πλαίσιο.

Σέ ποικίλες έντέλει μορφές ύπάρχει άφ' ενός μέν μιά συλλογικοποίηση του άρχικού κεφαλαίου (ή φάρμα, τό έργαστήρι, τό κατάστημα άνήκουν σέ «όλο τό κόσμος» ή γιά τήν άκρίβεια, τό ζήτημα του νόμιμου κάτοχου των μέσων παραγωγής άποφεύγεται συστηματικά) άφ' έτέρου ύπάρχει συλλογικοποίηση των εισοδημάτων (είναι τό γνωστό πρόβλημα του «κοινού ταμείου»). Ός προς τον καταμερισμό έργασίας οι λύσεις ταιλαντεύονται άνάμεσα στό «ό καθένας άνάλογα μέ τις δυνατότητές του» και σέ μιά κατανομή άυστηρά έξισωτική και έναρμονισμένη μέ τήν κατάργηση τής διάκρισης τής χειρωνακτικής και πνευματικής έργασίας, του κατά φύ-

λο καταμερισμού έργασίας και τήν κατάργηση κάθε ιεραρχίας. Άλλά ή κοινοβιακή διάσταση αυτών των δραστηριοτήτων ύπήρξε στις περισσότερες των περιπτώσεων μικρής διάρκειας.²¹ Όστόσο οι «νεοαγροτικές», «νεοβιοτεχνικές», «πολιτισμικές» δραστηριότητες καθώς και «παράλληλες», πολιτισμικές, καλλιτεχνικές και ιατρο-κοινωνικές δραστηριότητες εξακολούθησαν νά ύπάρχουν και μετά άπό τήν κοινοβιακή περίοδο είτε στα πλαίσια τής οικογένειας παραδοσιακά συνδεδεμένης μέ τις τρεις πρώτες δραστηριότητες είτε άτομικά.

Στή συνέχεια πρέπει νά διευκρινιστεί ότι κατά τήν διάρκεια τής άρχικής φάσης του φαινομένου τής άντικουλτούρας τά εισοδήματα των περισσότερων άπό τις κοινοβιακές μονάδες μέ στόχο τήν αυτάρκεια, σπάνια προέρχονταν άπό μιά μόνη δραστηριότητα. Τό ένα κοινόβιο συνδυάζει τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία και τή βιοτεχνία και έμπορεύεται τά προϊόντα του, τό άλλο συνδυάζει άγγειοπλαστική και μαθήματα άγγειοπλαστικής, κάποιον άλλο βιολογική λαχανοκαλλιέργεια και μύηση στό Ζέν κ.λπ.

Τις περισσότερες φορές τά εισοδήματα άπό τις κοινοβιακές δραστηριότητες συμπληρώνονται μέ ευκαιριακά ήμερομίσθια, μέ φοιτητικές ύποτροφίες, μέ έπιδόματα άνεργίας, μέ τή συνδρομή τής οικογένειας κάποιον άπό τά μέλη του κοινόβιου. Άλλά τό εφήμερο τής κοινοβιακής μορφής²² και ή οικονομική άναγκαιότητα κάποιον έλάχιστων εισόδων μέ τήν όποία βρίσκονται σύντομα άντιμέτωποι οι «νεοεπιχειρηματίες», κάνει ώστε τά κοινόβια μέ στόχο τήν αυτάρκεια νά ύποκαθίστανται άπό τήν οικογενειακή ή άτομική δραστηριότητα. Τό νά άναλυθούν τελικά οι θέσεις τής άντικουλτούρας ως θέσεις τής κοινωνικής έπανένταξης, προκαλεί τήν αντίρρηση ότι τά εισοδήματα που συνδέονται μ' αυτές τις θέσεις στήν κοινοβιακή τους μορφή, ήταν άναμφισβήτητα στις περισσότερες των περιπτώσεων κατώτερη άπό τό βασικό ήμερομίσθιο που οι κοινωνικά άποτακτοι, έπανενταγμένα στό πλαίσιο των δραστηριοτήτων τής άντικουλτούρας, μπορούσαν νά επιτύχουν στις μισθωτές θέσεις που δημιουργήθηκαν άπό τήν κοινωνική άπόταξη. Η παρατήρηση είναι χωρίς άμφιβολία πειστική σέ ότι άφορά τήν άρχική φάση, τήν κοινοβιακή. Άλλά θά πρέπει νά σημειωθεί άκόμα μιά φορά ότι ή κοινοβιακή μορφή ήταν μικρής διάρκειας. Έκτός τής κοινοβιακής μορφής πρέπει νά διακρίνουμε έπίσης δύο περιπτώσεις:

α) Τήν περίπτωση των οικονομικά βιώσιμων δραστηριοτήτων. Αυτών που άσκούνται δηλαδή άπό πρόσωπα που έχουν στήν κατοχή τους τό άναγκαίο οικονομικό, μορφωτικό, πολιτισμικό και κοινωνικό κεφάλαιο. Γι' αυτούς κοινοβιακή περίοδος θά είναι μιά προπαίδεια γιά τήν κοινωνική έπανένταξη.

β) Τήν περίπτωση των οικονομικά εφήμερων δραστηριοτήτων έλλείψει των άναγκαίων κεφαλαίων. Είναι ή άποτυχία των στρατηγικών τής κοινωνικής έπανένταξης. Όσοι άσκούσαν τις δραστηριότητες αυτές προορίζονται γιά τήν έπαγγελματική άπόταξη και γιά τις προσπάθειες τής συμβολικής έπανένταξης. Άλλά θά επανέλθουμε στό σημείο αυτό.

β. Η νέα μικροαστική τάξη και ή άντικουλτούρα

Η έμβέλεια του στυλ τής άντικουλτούρας εκτείνεται πέρα άπό τις τέσσερις θέσεις τής κοινωνικής έπανένταξης που διαμορφώνει ή άντικουλτούρα. Πράγματι μπορεί κανείς νά ύποθέσει ότι τά φαινόμενα τής άντικουλτούρας άποκτούν τήν ι-

21. ...γιά τους λόγους που θά άρμοζε νά μελετηθούν: οικονομικές συγκρούσεις συνδεδεμένες μέ τις άνισότητες των οικονομικών κεφαλαίων, μέ τήν επαγγελματική έπάρκεια, μέ τήν ποσότητα έργασίας, πολιτισμικές συγκρούσεις, συγκρούσεις άπό «τά δράματα τής σεξουαλικής άπελευθέρωσης, συγκρούσεις συνδεδεμένες μέ τήν ψυχο-συναισθηματική δυναμική των μικρών όμάδων.

22. Άκόμα και όταν μερικά κοινόβια έχουν κάποια προϊστορία, τά μέλη τους άνανεύονται μέ γρήγορο ρυθμό και στις περισσότερες περιπτώσεις των βιογραφικών πορειών, ή «κοινοβιακή περίοδος είναι μικρής διάρκειας.

δια έκταση με τό άριστεριστικό στύλ στην εποχή του. Έπεκτείνονται δηλαδή στό σύνολο τών φορέων ύποτιμημένων εκπαιδευτικών τίτλων πού αντιμετώπιζον τήν κοινωνική άποτάξη. Άλλά εκεί πού, όπως είδαμε, τό άριστεριστικό στύλ δέν δημιουργούσε ως επαγγελματικό στύλ παρά τήν περήφανη άπόρριψη κάθε επένδυσης ή τό στύλ του στρατευμένου²³ τώρα, τό επαγγελματικό ύφος πού ύπαγορεύει ή αντικουλτούρα άπορρέει από τίς θέσεις πού δημιουργεί ή ίδια. Στην στηλίτευση του «μετρο-δουλειά-ύπνος» αντιτίθεται ή αξιολόγηση της «ήρεμης» δημιουργικής, ανεξάρτητης δουλειάς· αξιολογούνται δηλαδή ούσιαστικά οι άξίες πού ήταν παραδοσιακά δεμένες με τήν εμπορευματική μικροπαραγωγή. Γενικά «αυτοί πού προσδοκούν νά άποφύγουν τήν κοινωνική άποτάξη μπορούν (...) ή νά δημιουργήσουν νέα επαγγέλματα πού προσαρμοσμένα στις άξιώσεις τους ή νά τά βολέψουν σύμφωνα με τίς απαιτήσεις τους επαναπροσδιορίζοντας και επαναξιολώνοντας εκείνα τά επαγγέλματα στά όποια οδηγούν τά πτυχία τους».²⁴ Δέν μπορεί νά γίνει πλήρης αντίληψη, ιδιαίτερη ή μορφή πού άποκτούν στην διάρκεια της περιόδου 1970-1975 οι διευθετήσεις αυτές καθώς και οι επανοπροδιορισμοί παρά μόνον αν ληφθεί ύπόψη τό γεγονός ότι αυτές οι διευθετήσεις επιχειρούνται ύπό τήν επίδραση της ιδεολογίας της αντικουλτούρας ή πού συγκεκριμένα με βάση τίς διαφοροποιημένες μορφές του ύφους της αντικουλτούρας, συνδεδεμένης άφ' ενός μόν με τίς βιογραφικές πορείες, ήδη διαφορετικές, των φορέων ύποτιμημένων εκπαιδευτικών τίτλων (π.χ. οι άποτυχημένοι) άφ' έτέρου δέ με τίς διαφορετικές θέσεις της κοινωνικής επανένταξης (π.χ. παραδοσιακές θέσεις και νέες θέσεις). "Ετσι, μ' αυτή τήν τάση ή κατάκτηση των παλαιών θέσεων (βιοτεχνία, εμπόριο κ.λπ.) θά επιχειρηθεί κάτω από τήν σημαία του «φυσικού», του παλαιού, του έξωτικού κ.λπ. Η δημιουργία νέων θέσεων, και ιδιαίτερα εκείνων πού συνδέονται με τήν κοινωνική εργασία, θά επιδιωχθεί κάτω από τήν σημαία μιας «κάποιας επιθυμίας».

γ. Κοινωνική άποτάξη και συμβολική επανένταξη

Αν τό φαινόμενο της αντικουλτούρας περιέχει τίς λύσεις της επαγγελματικής επανένταξης, εμπεριέχει επίσης μία λύση της *συμβολικής* επανένταξης για τούς άποτυχημένους της επαγγελματικής άποτάξης όπως τήν προτείνει ή αντικουλτούρα. Η αντικουλτούρα πράγματι περιλαμβάνει μία εκλογίκευση της επαγγελματικής άποτυχίας, με τή μορφή μιας «δραστικής κριτικής» του συστήματος καθώς και με τή μορφή της άμρνης προς εργασία, της άλλεργίας για τή ρουτίνα του «μετρό-δουλειά-ύπνος».

Έκλογίκευση ή όποια επιτρέπει τήν παράταση μιας άοριστης αναβολής όπου οι εφημερες δουλειές της κοινωνικής άποτάξης περνούν για «βιοποριστικές μικροδουλειές της άναμονής». Έκλογίκευση πού δίνει τή δυνατότητα νά διατηρηθεί άνέπαφη ή εκτίμηση του άτομου προς τόν έαυτό του, άφου επιτρέπει τήν άποδέσμευση του φορέα από τή θέση εργασίας (στό χώρο της αντικουλτούρας, ό κοινωνικά άποτακτος πού «δουλεύει σαν βενζινάς», δέν είναι βενζινάς, κάνει τόν βενζινά), και μετατρέπει τήν επαγγελματική άστάθεια σε «τέχνη ζωής» (ή ποικιλομορφία αυτών των άποβλακωτικών μικροαπασχολήσεων βοηθά αυτόν πού τίς κάνει νά μή χαρακτηρίζεται τό πρόσωπό του από τίς ιδιότητες της προσωρινής δουλειάς του). Η αντικουλτούρα τελικά με τόν τρόπο πού προσδιορίζει μία μορφή κατανάλωσης «οικονομικά λιτής» αλλά «πολιτιστικά διακεκριμένης», με τήν υπεραξίωση του ελεύθερου χρόνου, κάνοντας τήν άνάγκη άρετή, και επανεντάσσοντας συμβολικά τήν εύκαιριακή άσκηση εργασιών, εμπεριέχει, σε τελευταία άνάλυση, μιάν στάση ευφορίας άπέναντι στην άνεργία, μια λύση προσαρμογής στις άνάγκες πού επιβάλλει ή οικονομική κρίση.

Ε. Η τέχνη του νά ζεις με τόν τρόπο της αντικουλτούρας

Η τέχνη του νά ζεις με τόν τρόπο της αντικουλτούρας θά μπορούσε γενικά νά αναλυθεί ως άποτέλεσμα των καταστάσεων της κοινωνικής άποτάξης και των στρατηγικών της αντικουλτούρας για τήν επανένταξη. Θα περιοριστούμε εδώ σε κάποιες ένδείξεις πού άφορούν τίς οικογενειακές και τίς καταναλωτικές πρακτικές (διατροφή, ένδυμασία).

α) Καταναλωτικές πρακτικές

Σ' ότι άφορā τήν άρχική κοινοβιακή περίοδο των στρατηγικών της αντικουλτούρας για τήν επανένταξη, σε ό,τι άφορā επίσης τούς άποτυχημένους της επαγγελματικής επανένταξης, ό καταναλωτικός τρόπος πού προτείνει ή ιδεολογία της αντικουλτούρας μπορεί κατ' άρχήν νά χαρακτηριστεί από τή δομή των λιτότατων προϋπολογισμών, πολύ κοντά με άλλα λόγια στό ελάχιστο βιοτικό επίπεδο. Αντανακλώντας τίς καλλιεργημένες προδιαθέσεις (εφόδια από τό σχολείο ή τήν οικογένεια) οι όποίες έχουν μεταφερθεί από τόν χώρο της νόμιμης κουλτούρας στόν χώρο της αντικουλτούρας, ή δομή αυτή φέρνει στην επιφάνεια τήν ούσιαστική θέση των δαπανών πού συνδέονται με τήν κατανάλωση της κουλτούρας (στην προκειμένη περίπτωση της αντικουλτούρας). Καί κατ' άρχήν τίς δαπάνες πού συνδέονται με τήν κατανάλωση και τήν πρακτική της μουσικής. Άλλά δέν μπορούμε νά κατανοήσουμε για παράδειγμα τίς ειδικές μορφές της κατανάλωσης τροφής και ρούχων σύμφωνα με τήν ιδεολογία της αντικουλτούρας αν δέν συσχετίσουμε άφ' ενός τίς οικονομικές άναγκαιότητες (σε κατάσταση κοινωνικής άποτάξης ή επανένταξης οικονομικά εφήμερης τά διατιθέμενα εισοδήματα επιβάλλουν τήν λιγότερο δαπανηρή κατανάλωση), άφ' έτέρου δέ τό ύφος της αντικουλτούρας (οικονομικά λιτή, ή κατανάλωση πού ύπαγορεύεται από τήν αντικουλτούρα χαρακτηρίζεται ως μή άστική, μή προλεταριακή και συμβολικά δομείται με βάση τή θεματική του «άλλου»). Αν τό άναποφλοίωτο ρύζι εμφανίζεται ως γαστρονομική σπешιαλιτέ της αντικουλτούρας αυτό γίνεται γιατί δέν κοστίζει, γιατί διαφέρει από τίς «προλεταριακές» πατάτες και από τό σπυρωτό ρύζι της Καλιφόρνιας πού καταναλώνουν τά μεσαία στελέχη και γιατί ό συμβολισμός της φύσης και του έξωτισμού είναι ευδιάκριτος. Αν τά μακριά ή βαμμένα με χένα μαλλιά και άρωματισμένα με πατσουλί, αν οι ίνδικές μαντήλες ή τά γιλέκα τά πλεγμένα στό χέρι με άγνό παρθένο μαλλί από «τά πρόβατά μας» καθώς και τά χειροποίητα σαμπό είναι συστατικά χαρακτηριστικά της σωματικής συμπεριφοράς της αντικουλτούρας, αυτό συμβαίνει γιατί κατ' άρχήν τά καταναλώσιμα είδη είναι φθηνά. Έξέ άλλου ή συμβολική τους άξία, (ή μόδα των ρούχων πού εισάγονται από τήν Άπω Άνατολή, από τό Μαγκρέπη) δέν είναι άσχετη με τήν εμπορική τους άξία. Όσο για τό χειροποίητο ράψιμο, πλέξιμο, άργαλειό — καλλιτεχνική άποκατάσταση των πρακτικών της λαϊκής οικιακής οικονομίας — προέρχεται από οικονομικά και συμβολικά συμφέροντα συνδεδεμένα με τίς άξίες της πρωτοτυπίας, της δημιουργικότητας κ.λπ. Σημασία έχει επίσης τό γεγονός ότι αυτά τά καταναλωτικά είδη διακρίνονται από τά κοινά, π.χ. από τά παπούτσια Bata και Weston, από τήν κολώνια Mont St. Michel, από τό άρωμα της Chanel, από τά έτοιμα ρούχα των μεγάλων καταστημάτων από τά έτοιμα ρούχα των οίκων ραπτικής. Με τό είδος αυτό των καταναλωτικών πρακτικών συναντάμε ξανά τό θέμα της φύσης, του έξωτισμού του παρελθόντος.

Θά έπρεπε έντέλει νά δειχθεί πώς αυτή ή κατανάλωση

23. Cf. στην εποχή τους, οι άριστεριστικές πρακτικές στό πεδίο της κοινωνικής εργασίας.

24. P. Bourdieu «Passement, déclassement, reclassement», art cit, p. 14.

σύμφωνα με την άντικουλτούρα, οικονομικά φτώχη και πολιτιστικά διακριτή, ένέπνευσε μία νέα «τέχνη ζωής» στην νέα μικροαστική τάξη. Θά έπρεπε δηλαδή νά διεκρινιστούν οι ειδικές μορφές πού περιβάλλουν τις καταναλωτικές πρακτικές όπως, έστω και διαφοροποιημένα, τις ιδιοποιούνται, π.χ. «οι κληρονόμοι» και οι «πετυχημένοι» όντας άντιμέτωποι με την κοινωνική άποταξη αλλά άποκαταστημένοι, έστω προσωρινά. Στο βαθμό πού ξεπερνιέται ή φτώχεια αυτές οι καταναλωτικές πρακτικές είναι κατ' άρχήν πολυτελείς. 'Η «πολυτελής φτώχεια» θά μπορούσε νά είναι τό παράδειγμα της μόδας του '70-'75.

β) Οικογενειακές πρακτικές

Δέν μπορούμε νά σχεδιάσουμε μιάν άνάλυση της νέας «τέχνης ζωής» σύμφωνα με την άντικουλτούρα χωρίς νά αναφερθούμε, έστω σύντομα, στις οικογενειακές πρακτικές και κατ' άρχήν τις κοινοβιακές πρακτικές, έστία ενδιαφέροντος γιά τούς παρατηρητές του φαινομένου της άντικουλτούρας. Μιά λεπτομερής άνάλυση των ποικίλων και σύνθετων κοινοβιακών μορφών, θά δημιουργούσε πλήθος δυσκολιών.²⁵ Θά περιοριστούμε έδω στό νά δείξουμε πώς μπορούν οι πρακτικές αυτές, έστω έν μέρος,²⁶ νά αναλυθούν ως άποτέλεσμα της διαδικασίας «κοινωνικής άποταξης — επανένταξης» με βάση την ιδεολογία της άντικουλτούρας.

Στό βαθμό πού ή κοινοβιακή μορφή συνδέεται με μία συλλογικοποίηση της κατανάλωσης (τουλάχιστον της κατανάλωσης γιά την κατοικία) άποτελεί μορφή οικονομίας μικροκλίμακας και μπορεί νά αναλυθεί ως στοιχείο της άρχικής οικονομικής λύσης των διαδικασιών επανένταξης.

Στό βαθμό πού ή κοινοβιακή μορφή, συνδεδεμένη με τή άμφισβήτηση της άστικής οικογένειας και του γάμου,²⁷ μεταφράζεται σε μικρή ή μεγάλη προσωρινότητα των ζευγαριών (άπό την έλεύθερη ένωση του ζευγαριού αλλά σε μόνιμη σχέση, μέχρι την γενικευμένη άνταλλαγή των σεξουαλικών συντρόφων), μπορεί νά αναλυθεί ως τρόπος διαφοροποίησης άπό τό σταθερό ζευγάρι δηλαδή σάν μιά εκδήλωση της άρνησης της κοινωνικής σκοπιμότητας πού συνδέεται με την κατάσταση της κοινωνικής άποταξης.

Όλα τείνουν στό νά δεχτούμε ότι, στις περισσότερες των περιπτώσεων, ή κοινοβιακή περίοδος δέν είναι παρά ένας έφήμερος οικογενειακός θεσμός πού άντιστοιχεί στην προσωρινότητα της επαγγελματικής επανένταξης: επανένταξη πού συνοδεύεται τελικά άπό την έγκατάλειψη της κοινοβιακής μορφής και των έλευθερων σχέσεων, πού θά εκπέσουν όριστικά, μετατρεπόμενες συχνά σ' ένα γάμο και επικυρώνοντας την επαγγελματική άποκατάσταση.

Άν τελικά επαληθεύεται τό ότι ή κοινοβιακή μορφή μπορεί νά αναλυθεί σάν άποτέλεσμα της κοινωνικής άποταξης στον χώρο της οικογένειας, τότε οι κοινοβιακές οικογενειακές πρακτικές έγγράφονται στη διαρθρωτική θεματική: παρελθόν, φύση; έπιθυμία. Ό λόγος και οι ποικίλες κοινοβιακές πρακτικές έμπεριέχουν την άναφορά στη λατρεία του παρελθόντος, στις πρωτόγονες κοινότητες, στη φυλή, στη διευρυμένη οικογένεια κ.λπ. Έμπεριέχουν επίσης την άναφορά στη φύση (και κατ' άρχήν ως προς την εκπαίδευση των παιδιών) καθώς και στην έπιθυμία, δηλωμένη άρχή των «άπελευθερωμένων σεξουαλικών σχέσεων». 'Η κοινοβιακή μορφή, ή τουλάχιστον εκείνη όπου οι σεξουαλικές σχέσεις άποκαλούνται άπελευθερωμένες, άποτελεί, σε όρισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις, ένα πρωτότυπο τρόπο ξεπεράσματος των συζυγικών συγκρούσεων πού ισχυρίζεται ότι διαχωρίζεται άπό την ύποκρισία των άστικών συγκατοικήσεων και τή χυδαιότητα των ένδοσυζυγικών λαϊκών οικογενειακών σκηνών.²⁸

Θά μπορούσε επίσης νά δειχθεί με ποιό τρόπο βάζοντας κατά μέρος τό «κοινοβιακό παράδοξο», όρισμένα στοιχεία αυτού του τρόπου διαχείρισης των οικογενειακών συγκρούσεων έν γένει και της μοιχείας ιδιαίτερα (στιγματισμός «του μουστικού», χρέος διαφάνειας, στηλίτευση της ζήλειας, χρέος άυτονομίας κ.λπ.)²⁹ ένέπνευσαν μία νέα ήθική του ζευγα-

ριού, μία νέα τυπολογία των συζυγικών σχέσεων και των σχέσεων γονιών-παιδιών άνοίγοντας έτσι δρόμο σε νέες θέσεις κοινωνικής επανένταξης γιά αυτούς πού αισθάνονται νομιμοποιημένοι νά διδάξουν την δική τους «τέχνη της ζωής».³⁰

'Η τοποθέτηση του σημείου παρακμής της άντικουλτούρας στό 1975 δημιουργεί ένα διπλό πρόβλημα. Γιά νά καταλήξουμε σε κάποιο συμπέρασμα θά έπρεπε άφ' ενός μόν νά έξηγήσουμε γιατί μετά τό 1975 ή άντικουλτούρα χάνει την κυρίαρχη θέση της στό φοιτητικό κόσμο και στην άντίστοιχη κοινωνικοπολιτισμική περιφέρεια, παραχωρώντας τή θέση της σ' ένα νέο έτοιμοπαράδοτο πολιτιστικό ιδίωμα σε στύλ «Actuel νέο σχήμα» και άφ' έτέρου νά κατανοήσουμε την άντοχη μίας προλεταριοποιημένης εκδοχής του στύλ της άντικουλτούρας.

Όπως ή ήττα του άριστεριστικού κινήματος έμπεριείχε την μεταλλαγή του, έτσι και ή έπιτυχία των στρατηγικών της επανένταξης σύμφωνα με την ιδεολογία της άντικουλτούρας έμπεριείχε την μεταλλαγή του στύλ της άντικουλτούρας του όποιου τό προϊόν θά είναι άναμφισβήτητα τό στύλ «Actuel νέα φόρμουλα». Τά πάντα δείχνουν ότι τά στοιχεία της άντικουλτούρας περιμαζεύτηκαν άπό μιά κατηγορία νέων εργατών και ύπαλλήλων, άντιμέτωπων με τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και της στενότητας της άγοράς εργασίας και ότι τά στοιχεία αυτά επιβιώνουν με την προλεταριοποιημένη μορφή του στύλ «baba-cool».³¹ Πρόκειται γιά την ίδια άντικουλτούρα πού οι «κληρονόμοι» και οι «πετυχημένοι», κάτοχοι ύποβαθμισμένων άρχικά και άναβαθμισμένων στή συνέχεια εκπαιδευτικών τίτλων, είχαν έγκαταλείψει «στούς σκουπιδοτενεκέδες της ιστορίας».

Μετάφραση: Ρούλα Κυλιντηρέα

25. Μία τυπολογία της εργασίας θά άπαιτούσε πολλά κριτήρια: άγροτικά / άστικά, άνοικτά / κλειστά, κοινωνικά όμογενή / κοινωνικά έτερογενή, κοινόβια παραγωγής / κοινόβια κατανάλωσης, ζευγάρια σταθερά/ζευγάρια άσταθή κ.λπ.

26. Θά έπρεπε επίσης, γιά παράδειγμα, νά λάβουμε ύπόψη τις συνέπειες του «Κινήματος γιά την άπελευθέρωση των γυναικών».

27. 'Η άντιθεσμική άριστεριστική τάση τις επαναμφισβητούσε ήδη.

28. G. Mauger, C. Fossé, La vie buissonniere, op.cit., p. 65-111.

29. G. Mauger, C. Fossé, La vie buissonniere, op.cit., p. 65-111 et F. De Singly, «Le pouvoir de la communication conjugales», Dialogue, 1981, 74, p. 91-105, «La mariage informe 1» Recherches Sociologiques, Vol XII, No 1, 1981.

30. P. Bourdieu, «Du devoir au devoir de plaisir», La Distinction, op.cit., p. 422-431.

31. Γιά ότι άφορά τούς νέους εργατές και ύπαλλήλους βλ. G. Mauger, C. Fossé-Poliak. «La question du refus du travail», Chez les jeunes ouvriers, deuxieme partie: Diversité de la jeunesse ouvriere, Rapport Ministère du Travail, 1979.

SALAIRES LEGERS



CHARS LOURDS

Υπάρχει ή μεταμοντέρνα συνθήκη;

του Φώτη Τερζάκη

Η συζήτηση για τό μεταμοντέρνο ξέσπασε σάν κεραυνός εν αιθρία σ' ένα χώρο αποστεγνωμένο από κάθε πνευματική άνησυχία. Φέτος παρακολουθήσαμε τήν κλιμάκωση συζητήσεων, άρθρων, παρουσιάσεων, σεμιναρίων, με αποκορύφωμα τό συμπόσιο πού ὀργάνωσε ἡ «Σπείρα» στίς 26, 27 καί 28 Φεβρουαρίου στή Γαλλική Ἀκαδημία. Οἱ ἀπηχίσεις του τροφοδοτοῦν τή συζήτηση γιά τούς ἐπόμενους μήνες, καί ἔπεται συνέχεια.

Τό φαινόμενο τῆς συζήτησης γιά τό μεταμοντέρνο θά ἦταν ἐνθαρρυντικό γιά τήν ἐνδυνάμωση ἑνός προβληματισμοῦ, τόσο ἀπό τήν πλευρά τῶν δημιουργῶν καί τῶν διανοουμένων ὅσο καί ἀπ' αὐτή τοῦ λεγομένου «καλλιτεργημένου» κοινού, ἂν δέ μᾶς φαινόταν σάν παρωδία συζήτησης: παρωδία στό βαθμό πού βλέπουμε τούς συζητητές νά παρατάσσονται αὐτάρεσκα γύρω ἀπό ἕνα ἀντικείμενο-φάντασμα καί νά μιλάνε κυριολεκτικά γιά «δ,τι ξέρουν». Γιατί ἡ παραγωγικότητα μιᾶς συζήτησης εἶναι ἀνάλογη μέ τή σαφήνεια μέ τήν ὁποία διατυπώνονται τά ἐρωτήματα καί μέ τή διαφάνεια τῶν σκοπῶν πού συνδέονται μέ τήν πιθανότητα μιᾶς ἀπάντησής τους. Τούτη ἡ συζήτηση πάσχει καταφανῶς ὡς πρὸς τό ἴδιο της τό θεμέλιο. Ἡ ἔννοια τοῦ μεταμοντερνισμοῦ ὄχι μόνον ὡς αἰσθητικό ρεύμα (ὅπως θέλησαν στήν ἀρχή τουλάχιστον νά τήν παρουσιάσουν) δέν ἔχει ὀριστεῖ ἐπαρκῶς, ἀλλά οὔτε καν μία στοιχειώδης συμφωνία ἔχει ἐπιτευχθεῖ ὡς πρὸς τό ἐπίπεδο ὅπου θά διεξαχθεῖ ἡ συζήτηση. Ἔχουμε νά κάνουμε μ' ἕνα καλλιτεχνικό ἰδίωμα, ἕνα φιλοσοφικό ζήτημα ἢ ἕνα πολιτικό πρόβλημα; Πιθανόν καί τά τρία μαζί, ἀλλά τότε ὀφείλουν ν' ἀποσαφηνιστοῦν οἱ διαμεσολαβήσεις καί οἱ συνδέσεις μεταξὺ τους. Ἀπό τή σκοπιά της πῶς ριζοσπαστικῆς γραμμῆς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἔννοιας τοῦ μεταμοντέρνου (πού στήν Ἑλλάδα φαίνεται πῶς ἐκπροσωπεῖται ἀπό τόν Γ. Βέλτσο), ὅλη αὐτή ἡ σύγκρουση πού ἀναστέλλει καί ἀ-

κυρώνει τίς ἐπικοινωνιακές συμβάσεις πιθανόν νά φαίνεται ὡς ἡ παραστατικότερη ἔκφραση τοῦ ἴδιου τοῦ σημασιακοῦ πυρήνα τοῦ μεταμοντερνισμοῦ. Ἔτσι ὁμως ἡ ἴδια ἡ ἔννοια, καί συνακόλουθα ὁλόκληρη ἡ συζήτηση, γίνεται περιττή. Ἀκόμα πῶς πέρα, ἐπιβιώνει ὡς μάταιη χειρονομία καί ὡς ρητορική ἐπίδειξη: τό ἀληθινό της σημαίνόμενο γίνεται ἡ ἀπάτη. Ἀκόμα κι ἂν ὁ Γ. Βέλτσο δέν εἶχε ἀντίρρηση γιά μιᾶ τέτοια διατύπωση, ἐλάχιστοι θά συμφωνοῦσαν μαζί του. Καί θά εἶχαν, ὅπως δὴποτε, σοβαρό λόγο νά μή τό κάνουν.

* * *

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ἡ συζήτηση γιά τό μεταμοντέρνο δέν εἶναι καί τόσο καινούρια. Στό Παρίσι ἔχει κλιμακωθεί ἀπό τό 1979 μέ τή φιλοσοφική παρέμβαση τοῦ Ζ.Φ. Λυοτάρ, ἐνῶ ὁ ὅρος ἔχει ἐπινοηθεῖ (ἀπό τούς ἀμερικανούς ἀρχιτέκτονες) ἀπό τίς ἀρχές ἀκόμα τῆς δεκαετίας τοῦ '60. Ὁ Γ. Χάμπερμας ἐπεμβαίνει στή συζήτηση γύρω στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '80 ἀναλαμβάνοντας μιᾶ δριμεία πολεμική ἀπέναντι στήν ἔννοια τοῦ μεταμοντέρνου καί ὑπάγοντας σ' αὐτήν μιᾶ δέσμη ἰδεολογικῶν καί πολιτικῶν συντηρητικῶν ρευμάτων πού ἐμφανίζονται ἀπό τό 1974 καί μετά. Σέ ὅλο αὐτό τό διάστημα οἱ κριτικοί καί ὁ τύπος φαίνεται πῶς ἔπαιξαν ἕνα πολύ πῶς καθοριστικό ρόλο γιά τή διαμόρφωση τοῦ κλίματος τῆς συζήτησης ἀπ' ὅσο οἱ αὐστηρά θεωρητικές παρεμβάσεις. Ἐ-

κεῖνο ὁμως πού ἐντυπωσιάζει μέ τήν ἀπουσία του —μιᾶ ἀπουσία πού καμία ταχυδακτυλουργία δέν μπορεῖ ν' ἀποκρύψει— εἶναι τό καλλιτεχνικό ἔργο. Γιατί ἔργο στήν πραγματικότητα δέν ὑπάρχει — καί αὐτό εἶναι τό πρῶτο πράγμα πού πρέπει ν' ἀποσαφηνίσουμε σέ μιᾶ συζήτηση γιά τό μεταμοντερνισμό. Ὅπως πολύ σωστά σημείωσε ὁ Ὀλιβιέ Ρεβῶ ντ' Ἀλλόν, δέν ἔχουμε κανένα σύγχρονο καλλιτεχνικό ρεύμα πού νά ὀθεῖ τίς κατακτήσεις του πέρα ἀπό τό χώρο πού ἀνοίξαν οἱ πρωτοπορίες τῆς εὐρωπαϊκῆς τέχνης ὡς τή δεκαετία τοῦ '30. Ὑπάρχουν ἐκλαϊκεύσεις καί ἀναζητήσεις, ἀλλά ἡ ἀναζήτηση ἀπό μόνη της δέν συνιστᾶ ἔργο. Θά μπορούσε κανεὶς νά προσθέσει ὅτι ἡ σύγχρονη τέχνη, μετά ἀπό τά τελευταία δραματικά σήματα πού ἐξέπεμψε ἤδη ἀπό τίς πρώτες δεκαετίες τοῦ αἰώνα μας, μπήκε σ' ἕναν ἀδιέξοδο δρόμο, ἕνα μονοπάτι πού φαίνεται νά κόβεται ξαφνικά δίχως ὀρατή συνέχεια. Δέν ἔχουμε λοιπόν καλλιτεχνικό ἔργο, αὐτό εἶναι ἐμφανές μέσα στήν ἴδια τή δόμηση τῆς ἔννοιας τοῦ μεταμοντερνισμοῦ. Ἐκεῖνο πού διαφοροποιεῖ αὐτή τήν καινούρια μόδα ἀπό τά ἀληθινὰ καλλιτεχνικά κινήματα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς εἶναι ὅτι δέν ὑπάρχει καμία πρόταση μέ τή θετική σημασία τῆς λέξης, κανένα καινούριο σχέδιο, κανένα μοντέλο πού θά ἐκπροσωπήσει καί θά φέρει στήν ἐμφάνεια μιᾶ ριζικά νέα θέαση τοῦ κόσμου. Ἔτσι ἕνας τεχνητός ὁρος κατασκευάζεται, πού ἡ μοναδική του σημασία εἶναι ἡ ἀρνητική ἀναφο-

ρικότητα προς την έννοια του μοντέρνου — ή όποια είναι ήδη μία έννοια προβληματική, φορτωμένη με πάμπολλα διφορούμενα και άμφισημίες. Προσπερνώντας την άμχανία των μηχανικών και των αρχιτεκτόνων, και στή συνέχεια μιας μεγάλης μερίδας των κριτικών, είμαστε υποχρεωμένοι να προσπαθήσουμε να φωτίσουμε τις συνθήκες κάτω από τις όποιες γεννήθηκε αυτή ή άτολμη άρνηση, καθώς και να προσδιορίσουμε τί άκριβώς θέλησε ν' άρνηθει.

Ό προσδιορισμός του μοντέρνου ή της νεωτερικότητας είναι ένα από τά μείζονα προβλήματα της σύγχρονης θεωρίας. Τό πρόβλημα έγκειται στό να καταδειχθούν και να άποσαφηνιστούν τά ουσιώδη χαρακτηριστικά του «πνεύματος» της σύγχρονης έποχής που διαπερνάει όλες τις σφαίρες όργάνωσης του κοινωνικού είναι, του πολιτισμού και της κουλτούρας. Η διαμόρφωση αυτού του πνεύματος, συνεπώς, πρέπει να κατανοηθεί σε άυστηρή συνάρτηση με τις ιστορικές εξέλιξεις που γέννησαν έναν όρισμένο τύπο κοινωνίας, διαφορετικό τόσο άπό τό φεουδαρχικό μεσαιωνικό μοντέλο όσο και άπό τή δεσποτεία του 17ου και 18ου αιώνα. Αυτός ό τύπος κοινωνίας, που άν και έχει ευρωπαϊκή πρόελευση σήμερα τείνει να γίνει παγκόσμιο, δέν μπορεί να άναχθεί πίσω άπό τήν Γαλλική Έπανάσταση, ενώ για μία μεγάλη μερίδα των θεωρητικών τείνει να ταυτιστεί με τόν καταλισμό που γεννιέται κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Σύμφωνα με διαφορετικές προσεγγίσεις προτείνεται ως σημείο έναρξης του «μοντέρνου» ή πρώτη δεκαετία του αιώνα μας με τήν άνάδυση των κινημάτων της λεγόμενης μοντέρνας τέχνης, ή ή πρώτη βιομηχανική επανάσταση και τό κίνημα του συμβολισμού, ή ακόμα πίο πριν, ταυτόχρονα με τήν έναρξη του ρομαντικού κινήματος. Σ' αυτή τήν περίπτωση δικαιούμαστε να επεκτείνουμε ακόμα πίο πίσω τό χρονικό σημείο αυτής της έναρξης, για να βρούμε τις ρίζες της ρομαντικής εναντίωσης στόν όρθολογισμό μέσα στην ίδια τήν καρδιά του Διαφωτισμού.

Δέν είναι δύσκολο να παραθέσουμε μερικά άπό τά ουσιώδη χαρακτηριστικά αυτής της νεωτερικότητας, ως προς τά όποια, άλλωστε, υπάρχει άρκετή όμοφωνία, άν και με παραλλάσους άμφαση, άπό τήν πλευρά των περισσότερων σύγχρονων στοχαστών ή άπεριόριστη άνάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, ό έξορθολογισμός της κοινωνικής ζωής και ή θεσμοθέτηση των διακεκριμένων σφαιρών του δικαίου, της έπιστήμης και της αισθητικής, ή καταστροφή του βιοκόσμου των όργανικών κοινοτήτων και ή ρευστοποίηση των αξιών είναι πιθανόν τά πίο άντιπροσωπευτικά. Έκείνο που

είναι πραγματικά δύσκολο είναι να τοποθετηθούμε αξιολογικά σε σχέση με τούτες τις κοσμογονικές αλλαγές. Γιατί μία βαθύτατη άμφισημία σφραγίζει όλες τις εκδηλώσεις αυτής της άναταραχής που φαίνεται να σημαίνει τό τέλος ενός κόσμου, και τά σημαντικότερα πνεύματα της έποχής μας φαίνονται άναπόδραστα πιασμένα στην παγίδα της. Γι' αυτό άκριβώς τό λόγο, σε όλα τά μεγάλα και διασταυρούμενα ρεύματα της σκέψης που διατρέχουν τόν αιώνα μας, άπό τόν Χέγκελ μέχρι τή Νέα Άριστερά, άπό τό Νίτσε μέχρι τόν ύπαρξισμό και τήν έρμηνευτική, άπό τήν ψυχάνάλυση μέχρι τήν κοινωνική άνθρωπολογία και τόν σημερινό πολιτικό στοχασμό, ή κατανόηση της σύγχρονης έποχής είναι άξεδιάλυτα έμπλεγμένη με τή διακηρυγμένη ή ύπόρρητη έλπίδα ή πιθανότητα ύπέρβασής της προς ένα μέλλον που πάντα παραμένει, έντέλει, προβληματικό και ύπό έρώτησιν. Μέσα άπό τις πίο ένθουσιώδεις ύποδοχές της ως ένας έποχής διαφαίνεται ή νοσταλγία των άνεκπλήρωτων έπαγγελίων και των διευυσμένων ύποσχέσεων· μέσα άπό τις πίο άσυνθηκολόγητες πολεμικές άναφαινεται ή έλπίδα των άπειρων νέων δυνατοτήτων.

Ό «μοντερνισμός» λοιπόν δέν ύπάρχει. Δέν ύπάρχει κανένα συνεκτικό, ένιαίο και στατικό πολιτισμικό μόρφωμα στην εικόνα του όποιου θά βλέπαμε άποτυπωμένο τό περίπλοκο σύστημα των λειτουργιών και των μορφών έπικοινωνίας που συνεχών τόν κόσμο μας ως όργανωμένο κοινωνικό όλο, τέτοιο που να καθιστά νόμιμο ένα παρόμοιο γενικευτικό όρο. Έκείνο που ύπάρχει, αντίθετα, είναι ό κλονισμός εκ θεμελίων άστοιχικό πολιτισμού που έχει διανύσει δύομισυ τουλάχιστον χιλιετηρίδες ζωής, του έλληνοδυτικού πολιτισμού και των έλληνοβραϊκών άστικών και πατριαρχικών του θεμελίων. Σ' αυτό τό μεσοδιάστημα της κατάρρευσης αυτού του συμπλέγματος μορφών και αξιών, άκριβώς τή στιγμή και μέσα άπό τήν ίδια διαδικασία που τό όδήγησε ως τήν άπόλυτη κυριαρχία, τό μόνο που ύπάρχει είναι άνοιχτές διαδικασίες που κανένας δέν είναι σε θέση να προβλέψει που όδηγούν. Μέσα σ' αυτή τήν ταραχώδη άναμονή, σ' αυτή τή μεσοβασιλεία του άποσπάσματος και του κατακερματισμένου, ή τέχνη, ως τόπος άνάπλασης των φαντασιακών όραμάτων που συνεχών και καθοδηγούν τά πολιτισμικά μορφώματα στη γέννηση και στό θάνατό τους, γίνεται ό θεματοφύλακας του κατακερματισμού των άμφισημιών που διαπερνούν τήν έποχή της: στρατεύεται να εικονίσει, με τήν ίδια κίνηση, τόσο τό φάσμα της καταστροφής και τήν άγωνία αυτού που πεθαίνει όσο και τήν έπαγγελία της άπελευθέρωσης εκείνου που

παρέμεινε δέσμιο στά έγκατα των μέχρι τώρα ύπαρχουσών μορφών πραγματικότητας. Στά όρια αυτής της έκρηξης εικονίζει τό ίδιο της τό τέλος.

* * *

Μετά τόν τελευταίο πόλεμο γίναμε μάρτυρες μιας άπόπειρας των δυτικών κοινωνιών να άσκήσουν ένα ριζικό έλεγχο πάνω στις καταστροφικές δυνάμεις που άπελευθερώθηκαν μέσα άπό τούτες τις κοινωνικές άναμορφώσεις: ή γραφειοκρατική άναδιάρθρωση του καταλισμού και τό λεγόμενο κράτος προνοίας προτάθηκαν ως ένα είδος θεραπείας άπέναντι στην κοινωνική παθολογία που γέννησε αυτή ή προβληματική νεωτερικότητα. Έξίσου προβληματική θεραπεία, στό βαθμό που διευρύνει και βαθαίνει ακόμα περισσότερο τό κακό που θέλησε να θεραπεύσει. Γιατί, πράγματι, ή διαλεκτική της νεωτερικότητας που έξορθολογίζοντας τό έπιμέρους όδηγεί στόν όλο και μεγαλύτερο άνορθολογισμό του όλου, άποκτάει ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις μέσα άπό τις σημερινές κοινωνικές ρυθμίσεις: δίχως να θιχτεί τό προβληματικό θεμέλιο της καταλιστικής παραγωγής, όδηγούμαστε στην όλοσχερή έξάλειψη της άυτονομίας των άνθρώπινων ύποκειμένων και σε μία άνευ προηγμένου άποικιοποίηση της καθημερινής ζωής μέσα άπό πολύπλοκες μορφές έξορθολογισμένου έλέγχου που παίρνει τή μορφή του κοινωνικού σχεδιασμού και της κοινωνικής προνοίας, και μέσα άπό τήν επέκταση της μαζικής κουλτούρας και των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Άπό τήν άλλη μεριά τό φυσικό περιβάλλον πλήττεται σε βαθμό που καθιστά προβληματική στό έξής τή ζωή πάνω στη γή. Μ' αυτή τήν έννοια, οι διαδικασίες της κοινωνικής άποδιάρθρωσης που έθεσαν σε κίνηση οι εξέλιξεις στό έσωτερικό της νεωτερικότητας, όχι μόνο δέν άναχαιτίζονται άλλα και επιταχύνονται με άνεξέλεγκτο πλέον ρυθμό. Η κρίση που κλονίζει μετά τό 1974 και αυτό τό όργανωτικό μοντέλο άποτελεί μία σαφή, άν και όχι μοναδική, ένδειξη.

Γύρω στα 1960 τό μοντέλο της γραφειοκρατικής ρύθμισης και του κρατικού παρεμβατισμού βρισκόταν σε άπρόσκοπτη άνάπτυξη. Λίγα χρόνια πριν έχουν κάνει τήν εμφάνισή τους τά πρώτα κινήματα «κατάρτησης της τέχνης» (με τήν International Situationiste στην πρώτη γραμμή). Είναι τήν ίδια περίπου έποχή που αρχίζουν να φθίνουν οι καλλιτεχνικές πρωτοπορίες, με τήν έννοια που καθιερώθηκε άπό τά καλλιτεχνικά κινήματα των άρχών του αιώνα. Ό άφηρημένος έξορθολογισμός, ή action painting, τό θέατρο του παραλόγου, τό pouvaux roman, κάποιες σουρρεαλιστικές και

νανταϊστικές επιβιώσεις στην pop-art μαζί με όρισμένες μορφές πειραματικής μουσικής μπορούν να θεωρηθούν ως η όπισθοφυλακή του μοντερνιστικού κινήματος που θα κάνει σποραδικά αισθητή την παρουσία της μέχρι τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του '60. 'Η λεγόμενη μοντέρνα τέχνη σβήνει άργα κάτω από την έλλειψη κοινωνικής ζήτησης, εξαιτίας της σταδιακής υποκατάστασής της από το φαινόμενο της προγραμματισμένης μαζικής κουλτούρας. Τι συμβαίνει στο χώρο που εγκαταλείπει κενό πίσω της;

Συμβαίνουν δύο πράγματα και έχει μεγάλη σημασία το γεγονός ότι μέχρι σήμερα δεν έχουν —άπ' όσο ξέρω— εκτιμηθεί στίς πραγματικές τους στάσεις (ούτε από τον 'Αντόρνο πού, ζώντας στα τελευταία χρόνια της ζωής του, γράφει και σκέφτεται υπό την επίδραση των περασμένων εμπειριών και με την τραγική συναίσθηση της έπιθανάτιας αγωνίας της μοντέρνας τέχνης). Καταρχήν, όπως είπαμε, η μαζική κουλτούρα γνωρίζει μία πρωτοφανή εξάπλωση και τείνει να καταλάβει ολόκληρο το χώρο που εγκαταλείπουν οι άφανιζόμενες μορφές της τέχνης. Καί όμως, όπως φαίνεται, δεν χάθηκαν όλα! 'Από τα μέσα της δεκαετίας του '50 ακόμα, ταυτόχρονα και παράλληλα με την ανάδυση των προβληματικών του ξεπεράσματος της τέχνης γινόμαστε μάρτυρες μιάς ριζικής έκτροπής της μαζικής κουλτούρας, μιάς ριζοσπαστικοποίησης των ίδιων της των μορφών και των μέσων, που ανατρέπει βίαια το νόημα και τη λειτουργία τους. Το γεγονός αυτό δεν μπορεί να κατανοηθεί παρά μόνο σε συνάρτηση με τη σταδιακή διαμόρφωση και ανάδυση ενός νέου, πολύμορφου και πολυκεντρικού επαναστατικού συλλογικού υποκειμένου, στή θέση που φάνηκε να εγκαταλείπει το παραδοσιακό προλεταριάτο και πριν ακόμα σβήσουν οι θρήνοι για την κοινωνική ενσωμάτωσή του. Στα χρόνια λοιπόν του '50 και μετά παρακολουθήσαμε τη γέννηση ενός ολότελα νέου κοινωνικού φαινομένου, που είχε τις διαστάσεις του θαύματος: μέσα από την καρδιά του εξορθολογισμένου καπιταλιστικού μοντέλου που κυριαρχεί σε όλες σχεδόν τις δυτικές κοινωνίες ξεπετιέται ένας σύνθετος άστερισμός κοινωνικών κινήματων που όλα, σχεδόν, κατέχουν μία περιθωριακή θέση σε σχέση με την κεντρική διαδικασία της παραγωγής. Δεν μπορούμε εδώ να παρακολουθήσουμε στο σύνολό τους τα φαινόμενα που προέκυψαν από την ανάπτυξη αυτού του σύνθετου και ιδιάμορφου κινήματος, ωστόσο μās ενδιαφέρει ιδιαίτερα η αντανάκλασή τους στο χώρο της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Καί πράγματι, σ' αυτόν τον εδαίσητο και κρίσιμο χώρο παρατηρούμε την ανάδυση μιάς νέας οίκου-

νικής λαϊκότητας που έχει ένα σαφώς διαπολιτισμικό χαρακτήρα, αλλά με τρόπο που αντιμάχεται κάθε συγκρητισμό, σε αντίθεση με μία όρισμένη τάση στο έσωτερικό της νεωτερικότητας (που είναι παρούσα για παράδειγμα στον φουτουρισμό, στο Μπαουχάουζ και στον κονστρουκτιβισμό) για εξορθολογισμό και έκλεισιμισμό μέσω της ύπαγωγής των ιδιαιτεροτήτων στο κεντρικό σχέδιο και του σχεδίου στην πρακτική σκοπιμότητα, και σε αντίθεση επίσης μ' ένα κουρασμένο συγκρητισμό που διασκεδάζει να συναρμολογεί τα νεκρά κομμάτια από άλλοτε ζωντανά πολιτισμικά σύνολα σε κατασκευές που προσφέρονται για κατανάλωση και για μπίζνες, γεννιούνται ενδιάμεσες καλλιτεχνικές μορφές που έχουν αισθητικές αξιώσεις αλλά είναι ταυτόχρονα φιλικές προς τις καθημερινές δραστηριότητες και την οργανική χρήση, που ενσωματώνουν στοιχεία από λαϊκές ή και πρωτόγονες κουλτούρες γιατί αγαπούν την ιδιαιτερότητα, αλλά πάντα ενσωματωμένα σ' ένα περιεκτικό νέο πλαίσιο γιατί επαγγέλλονται μιά καινούρια, άπελευθερωσιακή ουτοπία. Μέσα από την κινηματογραφική βιομηχανία γεννιέται μία μορφή αληθινής τέχνης με άνυπολόγιστες δυνατότητες επίδρασης: το θέατρο κατεβαίνει από τη σκηνή και γίνεται αυτοσχεδιαστικό συμβάν δίχως ήθοποιούς και θεατές.

'Από μία μορφή έμπορικης μουσικής προοριζόμενη για τη διασκέδαση των λευκών άμερικανών ξεπετιέται όρημτικά ή μαύρη αυτοσχεδιαζόμενη μουσική που στα έπόμενα χρόνια θα γίνει παγκόσμια: από τα άνωδυνα τραγουδάκια μαζικής κατανάλωσης γεννιέται μιά ρωμαλέα μορφή μουσικής έκφρασης, το ρόκ-έν-ρόλ, που θα γίνει σε λίγο φορέας της οίκουμεικής ενότητας και άλληλεγγύης της έξεγερμένης νεολαίας. Στίς χίππικες κοινότητες και στίς νέες πειραματικές μορφές καθημερινότητας αναπτύσσεται μιά καινούρια χειροτεχνία, μιά καινούρια μικροτεχνία και διακοσμητική που ενσωματώνει, διατηρώντας τα ζωντανά, στοιχεία άπ' όλους τούς λαϊκούς πολιτισμούς του κόσμου, τη στιγμή που ιστορικά εξαφανίζονται κάτω από την παγκοσμιοποίηση του καπιταλιστικού κοινωνικού μοντέλου. 'Η ποίηση και ή λογοτεχνία βγαίνουν «στο δρόμο», εμπλέκονται άξεδιάλυτα με την καθημερινή όμιλία και ένσωματώνουν μέσα τους τον κραδασμό άρχέγονων ποιητικών μορφών και του λαϊκού τραγουδιού. 'Η δημιουργικότητα εισχωρεί σε όλους τούς χώρους και σε όλες τις μορφές της βιοτικής διαδικασίας, στην κεραμική, στην ύφαντική, στη χειρωνακτική κατασκευή χρηστικών αντικειμένων, που άποκτάει μιά καινούρια σημασία προβάλλοντας τη σωματικότητα της δημιουργικής πρά-

ξης και μιά θερμή έπαφή με τα υλικά σε αντίθεση με τις τεχνικές της βιομηχανικής άναπαραγωγής, ενώ κατεξοχήν τεχνικές της μαζικής κουλτούρας (όπως π.χ. τα κόμικς) έκτρέπονται σ' ένα άπελευθερωσιακό περιεχόμενο.

'Ολόκληρος αυτός ό δημιουργικός πυρετός, που είναι στενά συνυφασμένος με την άμεση άναζήτηση καινούριων μορφών ζωής, πρέπει φυσικά να γίνει κατανοητός σαν μιά τάση μέσα στίς σύγχρονες κοινωνίες, ένα ρεύμα πού, αν και έξέφρασε την πρώτη γραμμή των νέων ιστορικών άναζητήσεων, παρέμεινε έντέλει περιθωριακό και περιφερειακό μέσα στο σύνολο της σύγχρονης ζωής. 'Η δυναμική του τροφοδοτήθηκε από την προσωρινή οίκονομική εύμάρεια που ήταν ένα άπό τα βραχυπρόθεσμα άποτελέσματα της έφαρμογής του μεταπολεμικού καπιταλιστικού μοντέλου. 'Από τό 1974 και μετά, χρονολογία όπου συμβατικά προσδιορίζουμε την έναρξη της κρίσης και άυτότου μοντέλου, τό κοινωνικό κίνημα της δεκαετίας του '60 άποδυναμώθηκε σοβαρά. Άυτό ωστόσο δεν σημαίνει ότι όρισμένα άπό τα πιο δυναμικά του στοιχεία δεν συνεχίζουν μίαν «υπόγεια» ζωή ως τις μέρες μας, ούτε, προπάντων, ότι τό φάσμα των δυνατοτήτων που άνοιξε καλειδοσκοπικά μπροστά στα μάτια μας δεν συνεχίζει να εκφράζει την ύπόσχεση ενός δυνατού και έπιθυμητού αύριανού κόσμου.

Τό φαινόμενο αυτό, ή πολιτιστική έκρηξη της δεκαετίας του '60 που προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε μερικά άπό τα ούσιώδη χαρακτηριστικά της, ήταν, όπως είπαμε, τό ένα άπό τα δύο πράγματα που συνέβησαν στο χώρο που εγκατέλειψε πίσω της ή μοντέρνα τέχνη, τη στιγμή πού ή ίδια, άφανιζόμενη, έγινε ό άγγελος του τέλους της τέχνης ως έξειδικευμένης κοινωνικής λειτουργίας. 'Από την άλλη μεριά όμως, την ίδια στιγμή, μέσα άπό τις λειτουργίες και τα μέσα της μαζικής κουλτούρας που έχουν ήδη διαμορφώσει δύο γενιές, αναδύεται ένα νέου τύπου κοινωνικό γούστο πού τα χαρακτηριστικά του είναι ή καταναλωτική αντίληψη του έργου, ή παρατακτική διαπολιτισμικότητα κι ένας κουρασμένος συγκρητισμός, κι άκόμα μιά άπόλυτη έλλειψη όριοθέτησης άνάμεσα στην ιδιάζουσα γλώσσα της τέχνης κι εκείνη των μπίζνες. Βρισκόμαστε σε μιά εποχή όπου ή πολιτιστική στείρότητα γίνεται ό δραματικός δείκτης του άδιεξόδου των δυτικών κοινωνιών. 'Ολοι οι μή-δυτικοί ή «πρωτόγονοι» πολιτισμοί έχουν άλωθεί άπό την ίμπεριαλιστική επέκταση και οι μορφικές τους ιδιαιτερότητες τείνουν να γίνουν μουσειακά έκθέματα: ή έννοια της ίστορίας άποδιαρθρώνεται και, με τη βοήθεια των μαζικών μέσων, κατασκευάζεται ή συνει-

δηση μιάς διαπολιτισμικής συγχρονικότητας: αλλάζοντας κουμπί στην τηλεόραση μεταφερόμαστε σε διαφορετικούς χώρους, χρόνους και πολιτισμικά σύνολα: την ίδια στιγμή που ακούμε στο ραδιόφωνο μουσική από την Ίνδία ξεφυλλίζουμε ένα άλμπουμ ρωμαϊκών ἀρχαιοτήτων· ένα μόλις τετράγωνο χωρίζει το μουσείο ινδιάνικης τέχνης από την υπερσύγχρονη ηλεκτραγορά ενώ στο ίδιο ράφι του σούπερ-μάρκετ θά βρούμε στιβαγμένα τσάι από την Κεϋλάνη και χουρμάδες από τη Συρία. Σέ μιά ανατριχιαστική αναλογία μέ τή ρωμαϊκή παρακμή του ἀρχαίου κόσμου, όπου θρησκείες, αίρέσεις, μυστικές λατρείες και φιλοσοφικοί δμίλοι, ήθη και γούστα από κάθε λαό και κάθε τόπο και συχνά σέ φανταστικούς συνδυασμούς μεταξύ τους συνωστίζονται μέσα στίς αγορές του imperium, ένα σύγχρονο κοινό από κάθε κοινωνική τάξη γίνεται ο άπληστος καταναλωτής όλων των μορφών και των δυνατοτήτων που μπορεί νά προσφέρει ή αγορά. Έπειδή όμως ή καταναλωτική βουλμία δέν είναι αισθητική απόλαυση, ή ικανοποίηση καθίσταται προοδευτικά αδύνατη και ο υπερκορεσμός αναπαράγει έκθετικά την έλλειψη. Όλα τά τεχνάσματα έπιστρατεύονται και όλοι οί δυνατοί συνδυασμοί των προσφερομένων ύλικών και έμπορευμάτων έπινοούνται προκειμένου ν' αναπαρασταθεί ή εικόνα μιάς πάντα έλλείπουσας ικανοποίησης.

Έννοια του μεταμοντερνισμού γεννήθηκε κάτω άπ' αυτή τή συνθήκη. (Λένε πώς τόν όρο τόν έπινόησε γιά πρώτη φορά τό 1961 στην Άμερική, αναφερόμενος στους άρχιτεκτονικούς πειραματισμούς εκείνης τής έποχής, ένας κριτικός του Playboy). Είναι αλήθεια, όπως πολλοί σημείωσαν, ότι ή μοντέρνα άρχιτεκτονική, άκολουθώντας έναν άκρατο λειτουργισμό που είναι συστατικός ενός τουλάχιστον από τους πόλους τής νεωτερικότητας και σχετίζεται στενά μέ τό πνεύμα του παραγωγισμού που σφράγισε τή σύγχρονη έποχή, έγινε τό σύμβολο του ίμπεριαλισμού τής πόλης και τής εξολόθρευσης ενός ζωτικού φυσικού περιβάλλοντος που πάντα τήν υποβάσταζε. Μέσα από τή δράση των έπαναστατικών κινημάτων τής μεταπολεμικής περιόδου βλέπουμε νά προβάλλει μία προβληματική τής πολεοδομίας και τό σχέδιο μιάς νέου τύπου χωροταξικής πολιτικής. Τό οικολογικό κίνημα που αναπτύσσεται τά επόμενα χρόνια παραλαμβάνει και έπεκτείνει τούτη τήν προβληματική. Δέν είχαμε ανάγκη τήν έννοια του μεταμοντέρνου γιά νά καταγγείλουμε τή βιομηχανική άρχιτεκτονική· αντίθετα, τά σχέδια που θέλησαν νά μās παρουσιάσουν κάτω άπ' αυτή τήν έννοια συνεργούν θαυμάσια μ' εκείνη, στο βαθμό

που ή καταναλωτική τους έμπνευση προϋποθέτει εκείνου του είδους τήν οικονομική ευμάρεια που είχε τή βιομηχανική ανάπτυξη και τίσ αναγκαιότητες που τή συνοδεύουν σάν προϋπόθεση τής. Είδαμε σέ φωτογραφίες και σέ σλάιτς πολλά άπ' αυτά τά έργα. Έ σωρευτική παράθεση έτερόκλητων ρυθμών και στυλ ήταν έλάχιστα πειστική, ενώ σέ πολλές περιπτώσεις όδηγούνταν στα όρια του κίτς. Άν και μερικές φορές κατ' έξαιρέσει ή ελεύθερη αναπλαστικότητα τής φαντασίας κατορθώνει, ύποσκελίζοντας τίσ αντιφάσεις, νά προεικάζει ένα αληθινό έργο, στίς συντριπτικά περισσότερες περιπτώσεις άπουσιάζει καταθλιπτικά εκείνο τό πνευματικό στοιχείο που προσιδιάζει στην αληθινή δημιουργία, ένα είδος άδρας του έργου.

Τίποτα ως έδώ δέν φαίνεται νά δικαιολογεί τήν κατασκευή του όρου «μεταμοντέρνο», όρου που, όπως είδαμε, στερείται έξαρχής τήν παραμικρή θετική σημασία. Μιά σειρά τρεχουσών έννοιών συζευγμένων μέ παραθέματα άρνησης ή μετατόπισης (μετα-μοντέρνο, νεο-faune, νεο-άγριοι, μη-κοινωνιολογία κ.ο.κ.) δέ φτάνουν γιά νά στοιχειοθετήσουν μία καινούρια έννοια —κι αν οί έννοιες είναι τό πρόβλημα κανείς δέ μās ύποχρεώνει νά μιλάμε συνέχεια. Έ συγκόλληση τής κινέζικης παγόδας μέ τό μπαρόκ ή ή συμπάρθεση του Ένγκρ μέ τόν Πικάσο κατά καμία έννοια δέ συνιστούν ένα στυλ. Ούτε έχουμε νά κάνουμε μ' ένα καινούριο ρεύμα, μέ μιά καινούρια όπτική, ένα καινούριο τρόπο θέασης του κόσμου. Αυτή ή τεχνική των διαπολιτισμικών πάζλ ή των μηχανικών συνθεμάτων (που, στην πραγματικότητα, είναι δουλειά στα μέτρα ενός κομπούτερ) είναι ένα καθαρό προϊόν τής μαζικής κουλτούρας, όπως έχει αναλυθεί και καταγγεληθεί από πολλούς και σημαντικούς ευρωπαίους στοχαστές ήδη από τήν τρίτη δεκαετία του αιώνα μās. Τό μοναδικό καινούριο χαρακτηριστικό τής είναι ή προσαρμογή τής στίς καταναλωτικές ανάγκες ενός ύστεροκαπιταλιστικού κόσμου, που τόν χαρακτηρίζει μία νοθή νοσταλγία του μνημειώδους. Ούτε σ' εκείνο που μās φαίνεται σάν ή ριζοσπαστική και αληθινή θετική όψη του τέλους τής τέχνης, στην πολιτιστική έκρηξη τής δεκαετίας του '60, βλέπουμε κανένα στοιχείο που θά μās προέτρεπε νά τήν όρίσουμε σέ αντίθεση μέ τίσ καλλιτεχνικές πρωτοπορίες τής σύγχρονης έποχής, στον ίδιο βαθμό που τίποτε δέ μās προτρέπει νά θεωρήσουμε τόν γραφειοκρατικό καπιταλισμό και τό παρεμβατικό κράτος ως πραγματική αντίθεση στίς καθαρά ανταγωνιστικές μορφές του καπιταλισμού και στην ελεύθερη αγορά. Όλόκληρη ή σύγχρονη τέχνη από τόν ρομαντισμό μέχρι τό νταντά και τόν ά-

φηρημένο έξπρεσιονισμό μέ όλες τίσ αντιφάσεις και τίσ πολικότητες που περικλείει, ή μαζική κουλτούρα που θέλησε νά είναι ο νεκροθάφτης τής τέχνης ύπάγοντάς την στους μηχανισμούς τής βιομηχανικής αναπαραγωγής και τής μαζικής κατανάλωσης, μαζί μέ όλες τίσ μνημειακές άνασυκροτήσεις τής, καθώς και ή διαμετρικά αντίθετη διαδικασία έκτροπής και ριζοσπαστικοποίησης αυτής τής τελευταίας προς τήν κατεύθυνση τής δημιουργίας μιάς νέας, παγκόσμιας λαϊκότητας, όλα τούτα αποτελούν έξίσου αντίρροπες και άντιμαχόμενες δυνάμεις μέσα στο βαθιά ταραγμένο κόσμο μιάς προβληματικής νεωτερικότητας, σέ συνάρτηση και άλληλεξάρτηση μέ τίσ αντίρροπες και άντιμαχόμενες τάσεις τής ίδιας τής κοινωνικής εξέλιξης, που διακυβεύουν θανάσιμα τόν κόσμο μās ή επαγγέλλονται τήν ευωχιακή έπανακτίσή του.

* * *

Έ συζήτηση γιά τόν μεταμοντερνισμό δέν άπόκτησε τίσ σημερινές τής διαστάσεις, στην πραγματικότητα, παρά μόνον άφού τό έπίκεντρο μετατοπίστηκε από τό έπίπεδο τής καθαρά καλλιτεχνικής παραγωγής, μέσα από τήν παρέμβαση όρισμένων φιλοσόφων και ιδίως του Ζάν-Φρανσουά Λυοτάρ. Ό Λυοτάρ, έχοντας έπίγνωση αυτού που άγνοούσαν οί περισσότεροι κριτικοί, ότι δηλαδή κανένα καλλιτεχνικό ιδίωμα και κανένα κίνημα που θά δικαιολογούσε και θά ύποστήριζε τήν έννοια του μεταμοντερνισμού δέν ύπήρχε, θέλησε νά τή θεμελιώσει πάνω στο συνολικό πνευματικό και κοινωνικό κλίμα που φαίνεται νά διαπερνάει τίσ τελευταίες δεκαετίες τής κοινωνίας μās, και έπινόησε τήν *μεταμοντέρνα συνθήκη*. Έ κοινωνική αυτή συνθήκη προσδιορίζεται κατά τόν Λυοτάρ από τήν έκπτωση του πολιτικού, από τήν άπόσυρση δηλαδή όλων των τόπων που θά έκαναν δυνατή τή συνάντηση, τή συνομιλία και τήν έπικοινωνία. Σύμφωνα μέ τά ίδια του τά λόγια: «Παράλληλα μέ τή χρεωκοπία του πολιτικού από τήν ίδια τήν πολιτική, δέν μπορούμε παρά νά διαπιστώσουμε μία χρεωκοπία του κοινωνικού από τήν ίδια τήν κοινωνία. Δέν μπορούμε πιά νά είμαστε μαζί. Δέν μπορούμε νά είμαστε σέ κοινωνία... Ζητάμε πράγματι έναν τρόπο νά ύπομείνουμε αυτή τήν έκπτωση του νοήματος, που είναι συγχρόνως και έκπτωση τής φαντασίας, αδυναμία τής δηλαδή νά συνθέσει τό δ-μορφο και τό δ-τοπο που χαρακτηρίζουν τή μεταμοντέρνα συνθήκη».¹

1. J. F. Lyotard: Συνέντευξη στον Γ. Βέλτοσ (περιοδικό ΣΠΕΙΡΑ, τ. 8-9).



Έδω έχουμε πράγματι ένα σοβαρό ζήτημα που ως προς την πρωταρχική του τοποθέτηση θά βρει μάλλον όμοφωνους τούς συζητητές απ' όλες τις πλευρές. Τό φαινόμενο της απόσυρσης της πολιτικής - επικοινωνιακής συνθήκης είναι σύμφυτο με τούς θεμελιώδεις τρόπους λειτουργίας της καπιταλιστικής παραγωγής, και μέ αυτή την έννοια δέν είναι καθόλου καινούριο. Έκείνο που ένας σημαντικός αριθμός θεωρητικών τού αιώνα μας προσάπτει στόν Μάρξ είναι άκριβώς

ότι, μελετώντας τούς οικονομικούς μηχανισμούς τού καπιταλισμού, υποβίβασε επικίνδυνα τή σημασία τού καθαρά πολιτικού στοιχείου· ένα πλήθος θεωρητικών παρεμβάσεων από μή-μαρξιστές όπως ή Άννα Άρεντ, από μεταμαρξιστές όπως ή Α. Χέλλερ ή ό Γ. Χάμπερμας, από όχι-πιά-μαρξιστές όπως ό Κορνήλιος Καστοριάδης, άποσκοπούν, μεταξύ άλλων, στή διορθωτική άποκατάσταση της (σχετικής) άυτονομίας τού πολιτικού. Τό έρεισμα τού «λάθους» όσο και της διορθωτι-

κής παρέμβασης προέρχεται από τήν ίδια τήν κοινωνική συνθήκη τού άνεπτυγμένου καπιταλισμού που άπαλλοτρίωσε στήν προέλασή του τόν χώρο τού πολιτικού άφανίζοντας, μέ τήν ίδια κίνηση, τόσο τό άυτόνομο ύποκείμενο όσο και τήν επικοινωνιακή συνθήκη. Τό φαινόμενο αυτό έχει καταγγελθεί μέ άπερίφραστη οξύτητα ήδη από τήν εποχή τών πρώτων αναλύσεων τών Χορκχάμμερ και Άντόρνο γιά τό άυταρχικό κράτος. Άπό τήν άλλη μεριά, ή έκκρηξη τών θεωριών που στηρί-

ζονται στο έπικοινωνιακό μοντέλο, από τη γλωσσολογία του Σωσσύρ και την κυβερνητική μέχρι τη θεωρία των συστημάτων, τη σημειωτική και την πληροφορική, άντανακλούν αυτήν ακριβώς την προβληματοποίηση της έπικοινωνιακής σφαίρας που καθιστά την έπικοινωνιακή πράξη, από άπρoυπόθετο θεμέλιο κάθε θεωρητικής δραστηριότητας, προβληματικό αντικείμενο της δραστηριότητας αυτής. Τό γραφειοκρατικό καπιταλιστικό μοντέλο τροφοδοτεί και έπανατροφοδοτείται στο έπακρο από τις έρευνες και τις έφαρμογές των έπικοινωνιακών μοντέλων, στο βαθμό που καθοδηγείται σταθερά από την επιδίωξη μιας πρακτικά άπεριόριστης κοινωνικής ρύθμισης και προγραμματισμού. Μέ την ίδια κίνηση εξαρθρώνει τις τελευταίες νησίδες έπικοινωνιακής ατομότητας, στο βαθμό που υπάγει όλο και περισσότερο τις αθόρμητες ανθρώπινες σχέσεις και λειτουργίες σ' έναν παρεμβατικό έξορθολογισμό. Έ προϊούσα κοινωνικοποίηση απαλλοτριώνει την ίδια την προϋπόθεση της έπικοινωνίας, την ύπαρξη ενός μή- και ά-κοινωνικού πόλου μέσα στο ίδιο τό ύποκειμένο της έπικοινωνιακής πράξης.

Έπέναντι σ' έναν τέτοιο τρόπο κατανόησης του προβλήματος ή στάση του Ζ. Φ. Λυοτάρ παραμένει έξαιρετικά διφορούμενη. Στο βαθμό που χρησιμοποιεί την έννοια του μεταμοντέρνου σέ αντιπαράθεση, προφανώς, μέ τό μοντέρνο, δέν έξηγει άν τό μοντέρνο είναι ή γενίκευση της έπικοινωνίας και τό μετα-μοντέρνο ή έκπτωσή της, ή άν αντίθετα τό μοντέρνο έκπροσωπεί ήδη την έκπτωση της έπικοινωνίας, όπότε τό μετα-μοντέρνο θά σημαίνει την καταγγελία της· και πάντως μέ όποιο τρόπο κι άν έννοηθεί παραμένει σέ έκκρεμότητα τό αίτημα μιας αξιακής δέσμευσης και μιας κριτικής στάσης. Έκείνο που προδίδεται έδω είναι μία έγγενής αδυναμία της σκέψης νά συλλάβει μέ διαλεκτικούς όρους τό πρόβλημα, αδυναμία που δέν είναι άποκλειστικό χαρακτηριστικό της σκέψης του Λυοτάρ αλλά όλόκληρης της φιλοσοφικής παράδοσης της όποιας έμφανίζεται ως ό τελευταίος εκπρόσωπος. Γιατί, πράγματι, μία όλόκληρη γενιά φιλοσόφων στη Γαλλία προέβαλε στο προσκήνιο στις άρχές της δεκαετίας του '60 έπαγγελόμενη τό θάνατο του ύποκειμένου και τό θάνατο της διαλεκτικής. Έρχονται νά μεταφράσουν σέ θεωρητική γλώσσα, και μάλιστα μέ την άξίωση της πρωτοπορίας, αυτό που έχει ήδη από δεκαετίες έπιτελεστεί κάτω από τη βία της καπιταλιστικής προέλασης, και που έχει ήδη καταγγελθεί δίχως άμφιλογίες από μία πλειάδα στοχαστών του αιώνα μας. Μέ τόν τρόπο αυτό τούτη ή φιλοσοφία, άκόμα κι έ-

κει που δέν τό θέλει, γίνεται συνεργός της βαρβαρότητας που γεννάει ό όπιμος καπιταλιστικός κόσμος, προετοιμάχοντας τό δρόμο γιά νάνους στοχαστές (όπως οι «νέοι φιλόσοφοι») που μέ δυσκολία κρύβουν τις ζητωκραυγές τους μπροστά στις κυνικότερες έκδηλώσεις της σύγχρονης αυτής βαρβαρότητας.

Σύμφωνα μέ μία αντίληψη που άποτελεί κοινό πυρήνα στους περισσότερους από τους φιλοσόφους αυτούς (Φουκώ, Ντελέζ, Ντεριντά, Κλοσ-όβσκι, Λυοτάρ και μερικούς άκόμα, άνισης όποσδήποτε αξίας και σημαντικότητας στοχαστές) ή διαλεκτική καταγγέλεται ως λογική της ταυτότητας, ως βίαη και παράνομη δηλαδή ύπαγωγή των ίδιμορφιών στον κανόνα, του μή-έννοιακού στην έννοια, της έτερότητας έντέλει στο όμοιο. Τούτη ή ένσταση είναι άπολύτως νόμιμη άπέναντι σέ μία τρέχουσα λειτουργία τόσο των ύστεροκαπιταλιστικών όσο και των άνατολικών γραφειοκρατικών κοινωνιών, σταδιακής απαλλοτρίωσης κάθε άτομικού ή συλλογικού στοιχείου που άντιστέκεται σέ μία τέτοια άναγωγή, και ήμπεριαλιστικής κοινωνικοποίησης του ένδοπροσωπικού χώρου. Έ λειτουργία αυτή έχει έκπροσωπηθεί θεωρητικά τόσο στην τυπική λογική που ύποστηρίζει σταθερά τη δυτική σκέψη από την έποχή της άριστοτελικής θεμελιώσής της, όσο και από την καρτεσιανή σύλληψη της ύποκειμενικότητας ως cogito που διαπερνά τη νεότερη σκέψη. Έ ύπαγωγή της διαλεκτικής όμως σ' ένα πρότυπο του όποίου ή ίδια θέλησε νά έκφράσει τη μετουσιωμένη άρνηση, άποτελεί πράξη ιστορικής διαστρέβλωσης που, ειδικά στη Γαλλία, φαίνεται νά πηγάζει κατά ένα μεγάλο μέρος από την έξαιρετικά συζητήσιμη άνάγκωση του Χέγκελ από τόν Κοζέβ. Μία τέτοια έρμηνεία φαίνεται αθθαίρετη και καταχρηστική τη στιγμή που μία πλειάδα εύρωπαϊών, κυρίως, στοχαστών, από τόν Λούκατς μέχρι τόν Μαρκούζε, κατέστησαν τη διαλεκτική τόν κατεχοχόν τόπο διεξαγωγής ενός άμειλικτου άγώνα εναντίον της θετικότητας του ύπάρχοντος και εναντίον του σφετερισμού της άλήθειας ως δυνατότητας από τη μεριά της πραγματικότητας. Στην προοπτική μιας τέτοιας πολεμικής ή έννοια διανοίγεται διαρκώς σ' εκείνο που ή *ιδιάν-δέν-είναι* και σ' εκείνο που *δέν ύπάρχει-άκόμα*. Έ άρνητική διαλεκτική δέν είναι ή μεθοδολογική άναστροφή του Χέγκελ· είναι ή ένεργοποίηση μιας δυνατότητας που ένυπάρχει εν σπέρματι, άν και παρέμεινε γιά πολύ καιρό άνενεργή, μέσα στον ίδιο τόν Χέγκελ· είναι, έντέλει, ή ένεργοποίηση μιας δυνατότητας που έμεινε γιά πολύ καιρό άνενεργή μέσα σ' όλόκληρη την ιστορία της δυτικής φιλοσο-

φίας. Σύμφωνα μέ τη διατύπωση του Άντόρνο «*Διαλεκτική είναι ή άυστηρή συνείδηση της μή-ταυτότητας*». ² Μία άμειλικτη κριτική όφείλει νά άσκηθεί στην έννοια, κάτω από τό φώς αυτής της διατύπωσης, στο όνομα αυτού που παραμένει πεισματικά (και δικαιοματικά) άκαθόριστο, ενώ ταυτόχρονα ή έννοια διατηρείται, στο βαθμό που έκπροσωπεί τό μοναδικό μέσο πρόσβασης του άκαθόριστου μέσα στο γίνεσθαι των ανθρώπινων πράξεων και σημασιών.

Έπó την άλλη μεριά, ή έννοια της *διαφορής* στη θετική της σημασία είναι άδύνατη. Έταν ό Μάρτιν Χάιντεγκερ την είσήγαγε στη σύγχρονη φιλοσοφική γλώσσα ή σημασία της ήταν άυστηρά άρνητική: ύποδήλωνε τόν πρωταρκτικό και συστατικό δεσμό του Έντος (έννοια, μορφή) μέ την άρνητική του μή-έννοιακή όψη, τό «Εί-ναι» ως άκαθόριστο, άκεντρο και άθεμελιώτο. Στη θετική σημασία που θέλησαν νά της άποδώσουν στη Γαλλία, ή έννοια σχίζεται άνάμεσα στην άναφορικότητα (πρός τό *όμοιο*) που δέν θέλει νά έχει, και στην ατοκεντρικότητα που από τόν ίδιο της τόν όρισμό δέν μπορεί νά έχει. Έ διαφορά ως έννοια προδίδει τό έργο που αυτές οι φιλοσοφίες έθεσαν προς έκπλήρωση άπέναντι στον έαυτό τους, νά καταδείξουν δηλαδή τη διαφορά που ύπάρχει μεταξύ έννοιας και έμπειρικής έπoptείας ως διαφορά μή-έννοιακή. Έ Αν και ή προέλευσή της ύποδηλώνει την άνάγκη μιας ριζικής άρνησης, πρόκειται γιά μία άρνηση πραγματοποιημένη: ή πραγματοποίηση της ίδιας της άρνησης είναι τό πιο άνησυχητικό σημείο γιά την κατάσταση και τις δυνατότητες του στοχασμού της έποχή μας.

Έ αντιπαράθεση του μεταμοντερνισμού στο μοντέρνο δέν κάνει τίποτε άλλο από νά έπαναλαμβάνει την αντιπαράθεση τής διαφορής στη διαλεκτική. Τό μόνο πράγμα που φανερώνει αυτή ή στάση είναι ή νωθρότητα και ή πνευματική δειλία που χαρακτηρίζουν μία σκέψη άναπόδραστα παγιδευμένη από τόν άκαδημαϊκό κομοφορισμό, που έχει άπαρνηθεί τό καθήκον ν' άναλάβει τις άμφισημίες που περικλείονται και τις αντιφάσεις που άναταράζουν και διανοίγουν, τόσο τη σημερινή σκέψη όσο και την ίδια την έποχή της, προς μία δυνατότητα που κάθε φορά όφείλει νά καθορίζεται σέ σχέση μέ συγκεκριμένες έπιθυμίες και συνολικούς άνθρώπινους σκοπούς. Έλλά είναι μόνον αυτό;

Έ Αν ό Ζ. Φ. Λυοτάρ, και μαζί του μία μερίδα των κριτικών και του Τύ-

2. T. W. Adorno: Negative Dialektik. Παρ. στο Κ. Κατσουρός: «Στό δρόμο γιά τη Φραγκφούρτη» (περιοδικό *ΛΕΒΙΑΘΑΝ*, τ. 1).

που, θέλησε να προτείνει τό μεταμοντέρνο ως ιδίωμα μιάς εποχής, είναι γιατί μιά δρισμένη στιγμή και από μιά δρισμένη σκοπιά φάνηκε ως τέτοιο. Ή εποχή αυτή ήταν ακριβώς ή περίοδος τής κρίσης του γραφειοκρατικού μοντέλου του καπιταλισμού που έδέσποσε κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, και που αρχίζει στά μέσα περίπου τής δεκαετίας του '70. Ή έκτεταμένη εφαρμογή αυτού του μοντέλου στίς περισσότερες εύρωπαϊκές χώρες ταυτίστηκε μέ τό πολιτικό πρόγραμμα τής σοσιαλδημοκρατίας. Ή παρέμβαση του κράτους στον οικονομικό σχεδιασμό, ή άπορρόφηση των κοινωνικών κραδασμών του ταξικού ανταγωνισμού μέσα από συμπληρωματικές ρυθμίσεις και ή έκτεταμένη ανάπτυξη του λεγομένου κράτους προνοίας ήταν οί άκρογωνιαίοι λίθοι αυτού του προγράμματος. Τό βραχυπρόθεσμο άποτέλεσμα ήταν μιά κατακόρυφη άνοδος του εισοδήματος και του καταναλωτικού επιπέδου γιά ένα μικρό διάστημα που συνοδεύτηκε από μιά πρόσκαιρη εύφορία. Τό γεγονός αυτό είχε βέβαια και άλλες παράπλευρες συνέπειες, ή σημαντικότερη από τις όποιες ήταν, όπως σημειώσαμε, ή ανάπτυξη ενός ισχυρού κοινωνικού κινήματος που έθεσε σε άμφισβήτηση τό σύνολο των παραδοσιακών αξιών πειραματιζόμενο μέ άληθινά καινούριες μορφές ζωής. Ή διαδικασία αυτή σταμάτησε άπότομα. Δεδομένων των άλλων αντιφάσεων που είναι έγγενεις στίς καπιταλιστικές μορφές παραγωγής, και που όχι μόνο δέν λύνονται αλλά πολυπλοκοποιούνται άφάνταστα από τή σταδιακή ύποκατάσταση τής εργασίας από τις μηχανές, και αυτό τό μοντέλο όδηγήθηκε σύντομα σε βαθιά κρίση. Αυτή ή κρίση, τής όποιας τά άποτελέσματα ζούμε ως αυτή τή στιγμή, είχε σαν συνέπεια, έκτός από τήν άκατάσχετη άνοδο τής φτώχειας και τής εξασθλίωσης άκόμα και μέσα στην καρδιά του πρώτου κόσμου, τή χρεωκοπία των επαναστατικών κινήματων και τήν άποδυνάμωση των κοινωνικών πειραματισμών και των άπελευθερωσιακών ούτοπιών. Ύπό αυτές τις συνθήκες γινόμαστε μάρτυρες, από τό 1974 και μετά, τής άνάδυσης έτερόκλητων συντηρητικών κινήματων και ιδεολογιών όπως οί «νέοι φιλόσοφοι», διάφορες έθνικές έκδοχές τής νέας δεξιιάς, μιά «νεοφιλελεύθερη» οικονομική και πολιτική δήθεν θεωρία καθώς και ποικίλα ρατσιστικά και έθνικιστικά κινήματα, διαφορετικής ταξικής και μορφωτικής προελεύσεως, διαφορετικών επιδιώξεων και σκοπών, που όμως συναντιούνται γύρω από τήν κοινή τους έπίθεση στό σύνολο των κοινωνικών και πολιτισμικών ρευμάτων τής σύγχρονης εποχής που έλκουν τήν καταγωγή τους περισσότερο ή λιγότερο από τόν εύρωπαϊκό διαφωτισμό. Ή εκείνο που άπει-

λείται άμεσα από τήν πρακτική αυτών των νέων ιδεολόγων είναι όχι τόσο τά οικονομικά θεμέλια τής καπιταλιστικής νεωτερικότητας όσο οί κοινωνικές και πολιτικές κατακτήσεις του εργατικού κινήματος και του έναλλακτικού κινήματος των δεκαετιών του '60 και '70. Τό νεοφιλελεύθερο σύνθημα «λιγότερο κράτος» είναι ήλίθιο στό βαθμό που αφήνει άθικτες τήν έμπορευματική παραγωγή και τή μισθωτή εργασία. Τό νόημα των νεοπαροδοσιακών κινήματων δέν είναι τόσο ή κατάργηση των σχέσεων έκμετάλλευσης όσο ή επανισχυροποίηση των πατριαρχικών θεσμών και αξιών που έχουν άνεπανόρθωτα κλονιστεί από τή δράση των κινήματων των γυναικών, των όμοφυλόφιλων και των νέων.

Μέσα σ' αυτήν ακριβώς τή συγκυρία ή έννοια του μεταμοντερνισμού που, όπως είδαμε, άναφερόταν σ' ένα πνεύμα παραγωγής έργων που ήταν άπευθείας προέκταση τής μαζικής κουλτούρας, διευρύνεται, κλιμακώνεται και παίρνει τις διαστάσεις ενός όλικου κοινωνικού φαινομένου. Δικαιώς ό Γ. Χάμπερμας τείνει να υπαγάγει σ' αυτήν όλες τις πολιτικές και ιδεολογικές εκφράσεις αυτού του νέου συντηρητισμού, στό βαθμό που εκπληρώνουν τά τυπολογικά χαρακτηριστικά που άναμνησάμε ως συστατικά τής λεγομένης μετα-μοντερνικής παραγωγής. Έχουμε να κάνουμε μέ ιδεολογίες έτερόκλητες, πολυσυλλεκτικές, παραλλάσσοντες συντηρητισμού, από τόν παραδοσιακό έθνικισμό μέχρι τό φασιστικό ρατσισμό, έμπορούμενες από τόν τρόπο των κοινωνικών άλλαγών και τήν έξιδανικευμένη λατρεία διαφορετικών περιόδων του ιστορικού παρελθόντος, από τόν άρχαίο κλασικισμό μέχρι τό γοτθικό χριστιανισμό και τή φιλοσοφία τής παλινόρθωσης, που πάσχουν από μιά κατάφωρη άδυναμία να συγκροτήσουν και να παρουσιάσουν ένα καινούριο συνεκτικό όραμα του κόσμου. Και όπωσδήποτε τό φαινόμενο αυτό άφορά και τήν Έλλάδα (σε αντίθεση μέ τήν άποψη όρισμένων συγχρόνων διανοουμένων), στό βαθμό που είδαμε τά τελευταία χρόνια να γεννιούνται και ν' αναπτύσσονται παρόμοια φαινόμενα κάθε είδους: όψιμους άρχαϊσμούς και λιγομένους βυζαντινισμούς, όρθόδοξες άναβιώσεις και νεοδεξιές εύαισθησίες, άγώνες τής γλωσσικής καθαρότητας, φαινόμενα πρακμακά και θνησιγενή που όμως τρέφονται γιά τήν ώρα από τή σήψη του σώματος τής άριστερας και τήν όλοσχερή χρεωκοπία των επαναστατικών ούτοπιών τά χρόνια που άκολουθήσαν τή μεταπολίτευση και, κυρίως, τό 1981.

Όλα τούτα τά φαινόμενα θά ήταν πραγματικές όψεις τής λεγομένης μετα-μοντέρνας συνθήκης, αν αυτή ή συνθήκη υπήρχε πράγματι ως πολιτι-

σμικό μόρφωμα και ως ιστορικό πνεύμα. Όμως δέν υπάρχει γιά όλα τά φαινόμενα που πορούν να ένταχτούν κάτω από τήν έννοια αυτή άνήκουν στην τάξη του ά-νόητου και τής φάρσας. Ό μοναδικός λόγος που τά στηρίζει είναι ή άγωνία μιάς ταραγμένης εποχής που γεννάει τερατώδη είδωλα μέσα στίς συνειδήσεις. Δέν πρόκειται γιά το ά-λεκτο και τό άν-επικοινωνητο, σύμφωνα μέ τή διατύπωση του Γ. Βέλτσου, γιά τό άλλεκτο και τό άνεπικοινωνητο στοιχειώνουν όλόκληρη τήν ανθρώπινη όμιλία και τήν ανθρώπινη δημιουργία, ως μυστικό της κέντρο, σε όλες της τις μορφές και τις εποχές, και γίνονται ό συνειδητός πόλος έλξης τής θεωρίας και του καλλιτεχνικού έργου από τό ρομαντισμό και μετά — μιά τάση που διαπερνά όλόκληρη τή νέα εποχή. Ούτε νομοποιούμαστε τά έννοήσουμε τό μεταμοντέρνο, σύμφωνα μέ τήν πρόταση του Θ. Γεωργίου, ως άπόπειρα ύπέμβασης του διαχωρισμού των τριών άνεξαρτητών σφαιρών τής νεωτερικότητας, του δικαίου, τής έπιστήμης και τής αισθητικής, όπως θεωρητικοποιήθηκε γιά πρώτη φορά από τόν Κάντ. Ή ύπέμβαση αυτού του διαχωρισμού και ή επανένταξη των άποσπασμένων λειτουργιών στό βίόκοσμο που υπήρξε τό λίκνο τής άνάδειξης τους υπήρξε και συνεχίζει να είναι ένα από τά μείζονα προβλήματα τής σύγχρονης εποχής, και έχει ήδη αυτή ή εποχή δοκιμάσει και δοκιμαστεί σε μορφές λύσης του: δέν υπάρχει όμως κανένας λόγος να υπαγάγουμε ένα τέτοιο πρόγραμμα, του όποιου προσχέδια όπωσδήποτε άναγνωρίζουμε στη *Χαρούμενη Γνώση* του Νίτσε και στό μήταυτόν του Άντόρνο, στην έννοια του μεταμοντερνισμού. Γιατί τότε τί θά ήταν εκείνο τό μοντέρνο από τό όποιο ζητά άπεγνωσμένα να διαχωριστεί, όταν τό ξεπέραςμα του διαχωρισμού είναι άσθητά έμπλεγμένο μέ τόν ίδιο τό διαχωρισμό στην ύπερβολή του; Τό μόνο πράγμα που βλέπουμε καθαρά πίσω από τόν άπεγνωμένο πολλαπλασιασμό των σημείων εκεί που σημαίνόμενα δέν υπάρχουν, είναι ό τρόμος ενός παγιδευμένου στη σπαρακτική αντίφαση κόσμου και ό επιάλτης ενός άδιέξοδου έγκλεισμού στους δαινομικούς κύκλους τής επανάληψης του Ίδιου. Όμως ή θεραπεία άκολουθεί τόν ίδιο τό δρόμο τής άρρώστιας, είναι ή Ίδια ή άρρώστια στην προέκτασή της. Άλλου είδους θεραπεία δέν γνώρισε ποτέ ή ανθρωπότητα στα φοβερά δεινά της. Μέσα από τόν ισχυρό κραδασμό όλων όσων είχαμε μάθει να θεωρούμε σαν αυτοστήρικτη, μέσα από τή βαθιά άναταραχή των ήμερών μας, τό δράμα ενός ανθρώπινου μετασχηματισμού του κόσμου μας και μιάς ζωής που ν' αξίζει πραγματικά να τή ζήσουμε, ίσως έχει άκόμα δρόμους γιά να περάσει.





Ο δικομματισμός της μπάλας

Τό μόνο «εμείς» πού εξακολουθεί νά διασώζεται, συντάσσεται αὐστηρῶς μετά ποδοσφαίρου. Μετά τῆς ομάδας «μας»: «Ἐμεῖς θά πάρουμε τόν Κωφίδη. Θά σᾶς σκίσουμε. Θά τόν διώξουμε τόν ἡλίθιο. Πάντως παίξαμε καλά. Μᾶς ἀδίκησε κι ὁ διαιτητής. Δέν μᾶς ἤθελε ἡ μπάλα...». Ἐδῶ, μόνο ἐδῶ, δοξάζεται τό πρῶτο πληθυντικό πρόσωπο. Παντοῦ ἄλλοῦ, ὁ ἐνικός, τό ἐγώ καί τό αὐτοί.

Κανείς λόγου χάρι δέν ταυτίζεται μέ τό χωριό του ἢ τή χώρα του. Οἱ ρίζες κομμένες, καί τό «ἔθνος» ὑπό διαρκή ἰδιωτική ἐκμετάλλευση. Κανείς δέν ταυτίζεται μέ τό κόμμα του. Ἀκόμα καί οἱ ἐντός, κρατοῦν ὑπό μάλης τόν ἀνετακτισμό τους. Κανείς δέν ταυτίζεται μέ τή δουλειά του. Τῆ μισεῖ γιατί τόν κλέβει. Ὡς καί τὰ ἐρωτικά ἡμίση ἀνεβαίνουν στό ἓνα καί στό ἐμεῖς μόνο τήν ὥρα πού γίνονται παρανάλωμα τοῦ ἔρωτα. (Ὁ

κανόνας βέβαια δέν ὑπάρχει δίχως τίς ἐξαιρέσεις του).

Καλό λοιπόν τό χῶμα γιά τόν ποδοσφαιρικό δικομματισμό. Τόν *διγωργισμό καλύτερα*. Γιά τόν Γιώργη (Βαρδινογιάννη) δηλαδή καί τόν Γιώργο (Κοσκωτά).

Φυσικά, τό φανατισμό τῶν καταναλωτῶν τοῦ θεάματος δέν τόν κατασκευάζουν τά λεφτά τῶν δύο ἡγεμόνων. Ἀπλῶς τόν ταΐζουν ἀνελλιπῶς. Μέ νέα ὀνόματα, μέ νέα ὄραματα (Κύπελλο κυπελλούχων, λ.χ.), μέ νέα ζεύγη ποδῶν πού θά γράψουν καί θά ζωγραφίσουν πάνω στό χορτάρι.

Στήν πραγματικότητα, περί μονοκομματισμοῦ πρόκειται καί ὄχι περί δικομματισμοῦ. Ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει καί στήν πολιτική μας σκηνή. Ἡ ἐφεύρεση ἑνός νέου «εμείς» (πού δέν θά τό παράγει ἀπλῶς ἡ σχιζοφρένιά μας) παραμένει στοίχημα.

Πα.Μ.



Ο ΠΟΛΙΤΗΣ 68

Τό κύμα εἶναι χρήμα

Τά πέπλα τοῦ πλουραλισμοῦ καί τῆς δημοκρατίας στά ραδιοκύματα πέφτουν σιγά σιγά. Ἡ εἰσβολή τῶν ἀμιγῶς ἰδιωτικῶν σταθμῶν, πού δείχνουν σαφῆ προτίμηση στά ξενικά ὀνόματα (π.χ. Σούπερ FM, Στάρ FM, ΤΟΠ FM) καί στά ξένα, τά ἀμερικανικά, πνεύματα, ἀποσαφηνίζει τούς ὅρους τοῦ παιγνιδιοῦ.

Ἐκπίπτει ἔτσι καί ἡ «ραδιοφωνία στήν ὑπηρεσία τῶν δημοτῶν» πού χρησιμοποιήθηκε προσχηματικά γιά νά μεγαλώσει ἡ πολιτική προίκα τῶν κυριῶν Ἐμπερτ, Κούβελα καί Ἀνδριανόπουλου — ὅπως ὁ ἴδιος ὁ θεσμός τῆς «ἐλεύθερης ραδιοφωνίας» χρησιμοποιήθηκε γιά νά μεγαλώσει ὁ υἱός Παπανδρέου.

Τώρα, οἱ μνηστήρες τοῦ διαφημιστικοῦ πακέτου γίνονται πολλοί. Σέ λίγο, ὁ καιρός τῶν ραδιοπειρατῶν (ἔστω καί τοῦ τύπου «οἰκόπεδα στήν Κερατέα...») θά φαντάζει ἰδανικός.

Γνωστή ἡ ἄλυσίδα παραγωγῆς κέρδους καί κύρους: Μεγαλύτερη ἀκροαματικότητα ἴσον περισσότερες διαφημίσεις. Περισσότερες διαφημίσεις ἴσον περισσότερα χρήματα. Περισσότερα χρήματα ἴσον νέες μεταγραφές «ποδοσφαιριστῶν» τῆς ραδιοαθροστομίας, τῶν μαίτρ τῆς ἐδκοιλίας γλώσσας: ἄρα μεγαλύτερη ἀκροαματικότητα. Ἄρα κτλ.

Γιά τά μεγάλα ψάρια, οἱ νόμοι ὑπάρχουν μόνο γιά νά προσφέρουν τά παραθυράκια τους. Ἐτσι ὁ ΤΟΠ FM τοῦ συγκροτήματος Λαμπράκη ἄρχισε νά λειτουργεῖ χωρίς νά τηρηθοῦν τά νόμιμα, καί μέ τήν κεραία του ὀρθωμένη στήν ἀπαγορευμένη Πάρνηθα. Καί εὐθύς ἀμέσως ἔδειξε τίς διαθέσεις του μέ δύο ἀκροατοθηρικά κόλπα:

Κόλπο πρῶτο: Σέ ραδιοφωνικό παιγνίδι, ἡ κ. Μίρκα Παπακωνσταντίνου ἔ-

λεγε ἓναν ἀριθμό. Ὅποιος ἀκροατής προλάβει νά τηλεφωνήσει καί νά τῆς πει ποῖόν ἀριθμό εἶχε ἐκστομίσει, κέρδιζε δέκα χιλιάρικα. Ἄν δέν τά κατάφερνε κανένας, τό ποσόν μεγάλωνε.

Ἐν ὀλίγοις: Ὅσο περισσότερο παρακολουθεῖς ΤΟΠ FM τόσο περισσότερες ἐλπίδες κέρδους ἔχεις. Ἐξαναγκασμός. Δόλωμα γιά ψάρια. Καί τά ψάρια ὡς γνωστόν εἶναι ἄφωνα — ὅπως καί οἱ ἀκροατές.

Κόλπο δεύτερο: Ὁ σταθμός μοιράζει εἰδικά αὐτοκόλλητα στούς ταξιτζήδες μέ τόν ἀριθμό τοῦ ταξί γραμμένο πάνω τους. Τό κολλᾶνε στό παρμπρίζ τους καί... Καί περιμένουν μέ ἀνοιχτό τό ραδιόφωνο νά ἀναγγελθεῖ ποῖός ἀριθμός κερδίζει ἓνα αὐτοκίνητο, δωρεάν σέρβις ἐπὶ ἐξάμηνο κι ἄλλα δεκαεφτά δωράκια ἀναλόγου εὐτελοῦς ἀξίας.

Γιά νά μπορεῖ λοιπόν ὁ ταξιτζής νά παρακολουθεῖ συνεχῶς τήν τύχη του, εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀκούει συνεχῶς FM (μέ κίνδυνο νά ρίξει καί καμιά κολόνα ἀν καρφωθεί στό ἀκουστικό του). Καί νά ὑποχρεῶναι καί τούς ἐπιβάτες του νά ὑφίστανται τό ἴδιο πρόγραμμα.

Κι αὐτή ἡ πλαστή ἀκροαματικότητα θά ἀποφέρει χρήμα καί ἐξουσία καί δυνατότητες χειραγώγησης (ἢ μήπως ὠταγώγησης;).

Ὅποιος, παρ' ὄλ' αὐτά, ἐπιμένει στό δικαίωμα τῆς φωνῆς του καί στό δικαίωμα νά μὴν τόν μεταχειρίζονται σάν πεινασμένο τοῦ πεντοχίλιарου στό εὐτελιστικό μίνιγκο τους, δέν ἔχει παρά νά κλείσει τό ραδιόφωνό του. Καί νά τό κρατάει κλειστό ὅσο κλειστό θά παραμένει καί τό δικαίωμα στήν ἐλεύθερη ραδιοφωνία. Ἐσαεῖ δηλαδή.

Τ.Σιμπούρης

Οι Μοϊκανοί ποτέ δέν τελειώνουν

Μέ φόντο μιά σελίδα από τά «Κλασικά Εικονογραφημένα», μιά σελίδα του «Τελευταίου τών Μοϊκανών», ό διαφημιστικός λόγος ανατριχιαστικός στήν ψευδεπίγραφη επιστημονικότητά του:

«Οι Μοϊκανοί, σαν φυλή, εξέλειψαν μεν αλλά οι WEEKENDER υπάρχουν. Σύμφωνα με μαρτυρίες ιεραποστόλων και φυσιοδιφών, οι WEEKENDER συναντώνται στα βάθη της Αμερικής, ζουν νομαδικώς και αρέσκονται στις πολεμικές τέχνες και τον καλλωπισμό. Χαρακτηριστικό τους, η μεγάλη ποικιλία σχεδίων και χρωμάτων που υιοθετούν, ανάλογα με το φύλο τους και τις εκά-

στοτε δραστηριότητές τους.

»Με ονόματα που προέρχονται από τις ειδικές τους κλίσεις (π.χ. «Όσο πατάει η γάτα», «Η γενναία σόλα», «Το γρήγορο κορδόνι», «Το σοφό δέρμα» κ.λπ.), οι WEEKENDER φημίζονται για την αιλουροειδή κίνησή τους, τη φιλοξενία και τη μακροζωία τους».

Νά ψέξει κανείς τό διαφημιστή; Άδικος κόπος. Τή δουλειά του κάνει. Κι έχει είπωθει πολλές φορές: στό εμπόριο δέν υπάρχει όριο. Μνήμες λαών, μαύρες κι άραχνες ή φωτεινές, άλθονται για νά σερβιριστρί έλκυστικό τό προϊόν.

Άπό τόν Μεγάλο Ναπολέοντα πού διαφημίζει έκών άκων χαρτί υγείας ώς τόν Κολοκοτρώνη, πού θά τόν αναγκάσουν έντός όλίγου νά δακτυλοδεικτρί επιτακτικά τό τάδε παγωταζίδικο ή κονσερβοποιείο, λίγος ό δρόμος και βατός.

Ό ίδιος δρόμος χωρίζει τόν Δία (πού πλασάρει τ'άλάτι «Ήρα» τραγουδώντας στήν κυρά του «Ήρα μου καλοσυνάτη, είσαι τής ζωής τ'άλάτι») ώς τήν Παναγία τή Βρεφοκρατούσα πού θά διαφημίζει όσονούπω μπειμπιλίνο γιά μωρά ή γάλα βλάχας έβαπορέ, ψέλονοντας τό «Χαίρε ή πάνα ή τά ούρα συλλέγουσα»...

Και ποιός θ' άπορήσει άν φανερί στό γυαλί ό Κωνσταντίνος Παλαιολόγος νά λέει πιά όχι εκείνο τό ξεθυμασμένο: «Δέν υπάρχει κανείς χριστιανός νά μου πάρει τό κεφάλι;» αλλά τό πίο μοντέρνο: «Άν είχα κλειδαριές άσφαλείας Σιγουρέξ, δέν θά μου άνοιγαν τήν Κερκόπορτα;»

Ό τελευταίος Μοϊκανός πέθανε. Τό δέρμα του τό πήραν οι λευκόμυαλοι και τό καναν παπούτσια. Ή μνήμη του κατάντησε τρύκ διαφημιστικό, μέ βεβαιωμένη έμβέλεια. Ποιός θά κάτσει τώρα νά τό παίξει άντιρρησίας καταναλωτικής συνείδησης και νά μήν άγοράσει παπουτσάκι Weekender;

Οι τελευταίοι Παλαιιστίνοι πεθαίνουν. Τώρα. Σέ λίγα χρόνια, θά βλέπουμε νά διαφημίζεται ή μαντίλα τους made in Τaiwan μέ φόντο σκηνές από τά κατεχόμενα.

Τά Weekender θά γίνουν μόδα. Γιατί οι Ίνδιανοί έχουν παντού μόνο φίλους. Άφού έχουν πεθάνει πιά. Και τό 2000 κανείς δέν φοβάται τά φαντάσματα και τήν τιμωρία του Μανιτού.

Παντελής Μπουκάλας

ΟΥΑΙ ΤΟΙΣ ΝΙΚΗΤΑΙΣ

Περί διαφημίσεως και πάλι ό λόγος. Όπου ό υπερθετικός βαθμός άποδεικνύεται άνεπαρκέστατος γιά νά ύπηρετήσει τήν καμπάνια τών έκδοτών του Χρόνου. Χρόνος δέ έστι περιοδικό του συγκροτήματος Μπόμπολα. Στήν πρώτη του περίοδο άπέτυχε νά πιάσει τά μεγάλα νούμερα. Εύλόγως. Άλλο ν' άντιγράφει τό Time κανείς κι άλλο νά γράφει...

Επιστρατεύτηκε λοιπόν τό έπιτελείο του Ήθνος γιά νά δώσει κάποιο χρόνο ζωής στό Χρόνο. Σαρωτική ή διαφήμιση. Άμετροεπής. Μέ τήν παραδοσιακή σεμνότητα πού χαρακτηρίζει τό ένο λόγω συγκρότημα, από τήν έποχή άκόμη του «Πάρτε τό Ήθος στά χέρια σας» ώς τά σημερινά ραδιοφωνικά σπότ, όπου ή φωνή είναι βγαλμένη κατευθείαν από περιγραφή παρέλασης τής 25ης Μαρτίου. Ίδου:

«Τώρα ό Χρόνος — τό πίο ύπεύθυνο — πληροφορημένο — άποκαλυπτικό — τό πίο σοβαρό περιοδικό». Πού όφείλεται ή σιλωαμική άλλαγή; Μά στό ότι «ό Χρόνος αλλάζει! Μπαίνει στή ζωή σου! Και σου εξασφαλίζει τήν τέλεια πληροφόρηση!». Και ποιά ή συνταγή; Άπλή: «Ή Συνταγή τής ΝΙΚΗΣ μέ άλλαγή στή δημοσιογραφική άντίληψη». Όπου ή Συνταγή μέ σίγμα κεφαλαίο, όπως γράφουμε Φιλίπποπουλος, Τσελεμεντές, Χρύσα Παραδείση κ.λπ.

Και ξερετε γιατί όλα αυτά; Όχι βέβαια γιά τό κέρδος. Άλλά «γιά νά σέ κάνει νικητή στή ζωή», τυχερέ καταναλωτή. Winner πού λένε και στό Άμερικά. Τέτοια μεγαλόθυμη προσφορά... Τόσο εύκολη τελικά ή ζωή. Σ' αυτό τό «νικητής» παίζεται όλο τό παιχνίδι. Στίς ψευδαισθήσεις πού μπορεί νά γεννήσει στίς στρατιές τής καθημερινής ήττας.

Καμιά φορά, αξίζει τόν κόπο ν' άνήκει κανείς στους μή νικητές...

Φ.ΕΥ.



Επισημάνσεις

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΗΣ

«...μιά καθαρόαιμα
ἐπικοινωνιακή γενιά»

Αφού λοιπόν προηγήθηκε ἐκτεταμένη διαφήμιση, κυρίως από τὰ μέσα του ίδιου του Λαμπράκη βέβαια (βλέπε και κασέτα στον Ταχυδρόμο), και αφού στελεχώθηκε με πολλά στελέχη του συγκροτήματος, μās τήν ἔπεσε και ὁ TOP FM. Μπορεί μὲν νά ἐκπέμπει ἐπὶ 24ώρου βάσεως, ἢ ἐκπομπή ὅμως, ὅπως ἔγραψε και ἡ Ἄ. Τζήμα στὴν Ἀυγή, εἶναι μία και μόνη. Πρόκειται δηλαδή για πιστατή μίμηση τῆς τηλεοπτικῆς διαδικασίας ὡς συνεχοῦς ροῆς. Ἦχοι, φθόγγοι, λέξεις, συνθεσάιζερ, ἀστεῖα, εἰδησάρια πού δὲν εἶναι εἰδησάρια και σχόλια πού δὲν εἶναι σχόλια, γιατί ὁ ρυθμός, ἢ ταχύτητα με τὴν ὁποία ἐκφωνοῦνται εἶναι τέτοια πού ὄχι μόνο δὲν καταλαβαίνεις τίποτα ἀλλά σου τὸ δείχνουν κιόλας ὅτι τίποτα δὲν λέγεται για νά τὸ καταλάβεις. Διαγωνισμός ταχύτητας, διαγωνισμός ἀγχοῦ. Στὸ «ρυθμὸ τῆς καρδιάς» λοιπόν, ἀλλά καρδιάς με ταχυπαλμία, σημειώνει ἡ Ἄ. Τζήμα. Και μαζί ἢ τρομοκρατία του σύγχρονου, του μοντέρνου, τῆς «ἐξέλιξης».

Ὅλα τούτα ἀνέλαβε νά μās τὰ προπαγανδῖσει ἢ Λιάνα Κανέλλη, στέλεχος του Συγκροτήματος και με πλήρη ἐκπομπή στον TOP FM, στὸ Βῆμα του Συγκροτήματος: «τὸ 1988 ἀνήκει ἀναμφίβολα στον πρώτο ἰδιωτικό ραδιοσταθμό». Γιατί, «ἀπλοῦστατα, εἶναι ὁ πρώτος πραγματικά ἀνεξάρτητος ρα-

διοφωνικός σταθμός τῆς χώρας». Τὸ κεφάλαιο δὲν ἔχει πατρίδα, ἐννοεῖ μάλλον ἢ κ. Κανέλλη.

Ὅλο τῆς τὸ διαφημιστικό κείμενο ἔχει στόχο νά δείξει ὅτι ὁ νέος σταθμός εἶναι μοντέρνος, ὅτι τὸ «ραδιοφωνικό προϊόν» (ναί, ἔτσι τὸ λέει) εἶναι ἢ τελευταία λέξη τῆς μόδας. «Ἡ παραγωγή βασίστηκε σὲ κανόνες εἴτε ἀγνωστούς εἴτε ἀπλῶς ἀνεφάρμοστους στὴν ἑλληνική πραγματικότητα τῶν ΜΜΕ»· εἶναι «ὁ πλέον σύγχρονος σὲ τεχνολογικό ἐξοπλισμό ραδιοσταθμός»· «εἰσάγει τὴν πραγματική καινοτομία καθὼς δὲν συνταγολογήθηκε ἐπὶ τῶν πενιχρῶν ἑλληνικῶν δεδομένων...». Στὸν σταθμὸ του Λαμπράκη «κυριαρχεῖ ἢ μουσική, ὅπως κυριαρχεῖ σὲ ὅλα τὰ καλά ραδιόφωνα του κόσμου. Στους 92,4 ὁ λόγος, τὸ πολυσυζητημένο 'μπλά-μπλά', δὲν ξεπερνά ποτέ σὲ συνεχῆ ροή τῆ διάρκειά ἐνός τραγουδιοῦ ἢ του μουσικοῦ κομματιοῦ πού προηγεῖται ἢ ἔπεται τῆς παρεμβολῆς λόγου».

Σκοπὸς λοιπόν του σταθμοῦ εἶναι «μιά νέα, καθαρόαιμα ἐπικοινωνιακή γενιά νά βρεῖ στον TOP FM τὸ δρόμο και τῆ ἐλευθερία δημιουργίας, πού τῆς ἀνήκει δικαιοματικά».

Μαῦρο μέλλον μās ἀπεργάζονται. Φτιάχνουν μιά «καθαρόαιμα ἐπικοινωνιακή γενιά» οἱ ἄνθρωποι ἀκριβῶς πού πιστεύουν ὅτι ὁ λόγος δὲν εἶναι παρά «παρεμβολή λόγου», ὅτι λόγος ἴσον μπλά-μπλά. Μάλλον για τὴν ἐπικοινωνία του νευρικοῦ συστήματος μιλάνε...

ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ

Μερικές φορές τὸν πρωθυπουργό μας, τὸν πιάνει ὁ οἶστρος τῶν διατριβῶν. Εἶναι οἱ στιγμές πού στοχάζεται

μεγάλα προβλήματα του καιροῦ μας και ἐγκαταλείποντας τὰ τετριμμένα τῆς τρέχουσας πολιτικῆς λέει πράγματα σοφά ὅπως τὰ παρακάτω:

Χαρακτηριστικό τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἢ προσπάθεια για μιά γόνιμη σύνθεση ἀνάμεσά τους, πού θά κρατήσῃ ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸ τὸ ἐπιχειρηματικὸ πνεῦμα, ἀπορρίπτοντας τὴν ἐκμετάλλευση και ἀπὸ τὸ σοσιαλισμὸ τὴν κοινωνικότητα, ἀπορρίπτοντας τὸν ὀλοκληρωτισμὸ. Πρὸς κάποια τέτοια σύνθεση βαδίζει και ὁ δικός μας τόπος. Στὸ ΠΑΣΟΚ πιστεύουμε ὅτι ἢ σύνθεση δὲν θά γίνει με ἴσα ποσοστά. Ὅτι ἢ ὑπεροχή θά ἀνήκει στις σοσιαλιστικές ιδέες πού θά ἀφομοιώσουν ὅ,τι χρήσιμο περιέχει ἢ καπιταλιστικὴ παράδοση και πρακτική. Ἄλλοι πιστεύουν στὴν ἀντίθετη ἐξισορρόπηση. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ περισσότεροι σήμερα ἀποβλέπουμε σὲ κάποιες μορφῆς σύνθεση και ὄχι σὲ ὀλοκληρωτικὴ ἐπιβολή του ἐνός ἢ του ἄλλου, μās ἐπιτρέπει νά συνεχίζουμε τῆς πολιτικῆς μας ἀναζητήσεις χωρίς νά διασπᾶμε τὴν κοινωνική και ἔθνική ἐνότητα του τόπου. Με αὐτὴ τὴν ἐννοια, ὄχι με τὴν ἐννοια ὁποιασδήποτε ἰσοπεδωτικῆς κατάρτησης τῶν διαφορῶν, εἶναι πού λέμε ὅτι ὁ τόπος, σάν ἐνιαῖο σύνολο, βαδίζει πρὸς ὀρισμένη κατεύθυνση.

Ἐπιχειρηματικὸ πνεῦμα λοιπόν χωρίς ὀλοκληρωτισμὸ, αὐτὴ εἶναι ἢ κατεύθυνση τῶν ἐξισορροπησῶν του ΠΑΣΟΚ. Ἄν τώρα ἓνας πρωτοετής φοιτητῆς ρωτοῦσε ἀφελῶς και για ποιο λόγο νά ὑπάρχει τὸ «ἐπιχειρηματικὸ πνεῦμα»; Μά για τὸ κέρδος, θά ἀπαντοῦσαν, οἱ ἐπιχειρηματίες τουλάχιστον. Και τότε τί θά γίνει μ' ἐκείνη τὴν ὑπόθεση τῆς ἐκμετάλλευσης; Ἡ μήπως τὸ κέρδος βγαίνει ἀπὸ τὴν αἰσχροκέρδεια τὴν ὁποία ὁ πρωθυπουργός μας ἔχει ὑποσχεθεῖ ὅτι θά πατάξει...

Πάντως μέσα ἀπ' τούς ἰδιους διαλογισμούς ὁ πρωθυπουργός δὲν ξεχνά και τὰ πνευματικά προβλήματα.

Σημασία ἔχει νά ρωτᾶμε πού πάει ὁ τόπος ὄχι μόνο πολιτικά, κοινωνικά ἢ οικονομικά, ἀλλά πού πάει και πνευματικά. Ἡ δική μου ἀ-

πάντηση εἶναι ὅτι ἀναζητᾶ μιά νέα ἐπιβεβαίωση του ἑλληνισμοῦ του. Αὐτὸ πού λέμε «ἑλληνισμός» εἶναι ἢ λογική χωρίς πάθος, χωρίς τυφλή πίστη. Πρὸς τὰ ἐκεῖ τείνουμε τῆς καλύτερες στιγμές μας και θά πλησιάζουμε τὸ ἰδανικό αὐτὸ ὀλοένα και περισσότερο, στὸ βαθμὸ πού θά προχωράμε κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά.

Λένε ὅτι ὁ κ. πρωθυπουργός σκοπεύει στὸ μέλλον νά μεταπηδῆσει στὴν προεδρία και ὅτι θά φιλοξενεῖ νά διαδεχθεῖ τὸν κ. Σαρτζετάκη. Φαντάζεσθε πόσα σοφά θά ἔχει νά ἀκούσει ὁ ἑλληνισμός ἀπ' τὸν μέλλοντα πρόεδρο, και ὄχι μόνο σοφά ἀλλά ἀντάξια του κ. Σαρτζετάκη;

Στὰ ἀποσπάσματα εἶναι ἀπὸ συνέντευξη του κ. Παπανδρέου στις «Σελίδες» τῆς κυριακάτικῆς ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ (15 Μαῖου 1988).



ΘΟΥΡΙΟΣ

Νά πού οἱ σημερινοὶ νέοι δὲν ἔχουν πάρει ὄλοι διαζύγιο ἀπὸ τῆς ιδέες του '68. Ὁ Θούριος, τὸ περιοδικὸ τῆς ΕΚΟΝ ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ, ἀφιέρωσε τὸ τεῦχος του Μαῖου στὸ Γαλλικὸ Μᾶη. Κείμενα τῆς ἐποχῆς, ὅπως ἢ συνέντευξη του Κόν Μπεντίτ στον Σάρτρ, συνεντεύξεις και ἀρθρα τῆς εἰκοσαετίας ἀποτελοῦν τὸ ἐπιμελημένο ἀφιέρωμα του Θούριου, τὸ ὁποῖο ἀπ' ὄσο γνωρίζουμε εἶναι και τὸ μοναδικὸ σὲ νεολαϊστικο ἐντυπο πολιτικῆς ὀργάνωσης. Ἐπισημαίνουμε τὴν ἔρευνα για τὴν πολιτικὴ πορεία τῶν πρωταγωνιστῶν του Μᾶη, πού διαψεύδει τὴν ἐπικρατοῦσα ἀποψη ὅτι ὄλοι πῆραν τὸ τρένο του ἐκσυγχρονισμοῦ και τῆ συνέντευξη του Τσεζαρε Λουπορίνι «ὁ Μᾶης δὲν ἀλλάξε τελικά τὸ πολιτικὸ σκηνικό ἀλλά διεύρυνε τὰ ὄρια τῆς παγκόσμιας κουλτούρας».

«Τό άτομο καί όχι τό κοινωνικό σύστημα πλάθει τή μοίρα του ανθρώπου, πιστεύουν οί νέοι μας!» Κάτω από αυτόν τόν τίτλο ο *Οικονομικός Ταχυδρόμος* (φ. 19-1775) φιλοξενεί τά συμπεράσματα μιάς πολυετούς έπιστημονικής εργασίας τής αναπληρωτριας καθηγήτριας κοινωνιολογίας στό Πανεπιστήμιο Αθηνών, τής κυρίας Ίωάννας Λαμπίρη-Δημάκη.

Η έρευνα άφορούσε τίς «άξίες» τών σημερινών νέων καί έγινε, μέ τή μέθοδο του έρωτηματολογίου, μεταξύ τών φοιτητών του Νομικού - Πολιτικού - Οικονομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πρίν από όποιοδήποτε σχολιασμό άξιζει νά παραθέσουμε μερικά από τά ένδεικτικά της συμπεράσματα:

«Η νέα πανεπιστημιακή γενιά είναι μέν προοδευτική, όχι όμως στήν πλειοψηφία της άκραιο... Ύψηλό κύρος άπολαμβάνουν στήν κοινωνία μας τά επαγγέλματα του βιομήχανου, του έφοπλιστή, του βουλευτή, του γιατρού καί του δικαστικού... (οί νέοι) πιστεύουν ότι ή έλληνική

κοινωνία είναι ένα άνοικτό σύστημα, που επιτρέπει στό άτομο νά έχει πρόσβαση στις άνώτερες κοινωνικές τάξεις... ή άπόκτηση πτυχία θεωρείται κυρίως ως μέσο κοινωνικής άνόδου ή ως μέσο διατήρησης τών ήδη κεκτημένων κοινωνικών προνομίων... οί φοιτητές που σπουδάζουν νομικά δέν είναι ούτε ριζοσπάστες, ούτε επηρεασμένοι από λαϊκιστικά συνθήματα... πρόκειται για μιά μετριοπαθή γενιά, που δέν επιδιώκει ούσιαστική ρήξη μέ τό παραδοσιακό σύστημα αλλά τό βαθμιαίο εκσυγχρονισμό του».

Πράγματι, τά συμπεράσματα τής έρευνας είναι άκρως ένδιαφέροντα γιατί δείχνουν, έστω καί ως τάση, σέ συμβολικό τουλάχιστον επίπεδο τούς τρόπους κοινωνικής συμπεριφοράς μιάς ομάδας νέων. Πάντως είναι επικίνδυνο νά προβαίνουμε σέ γενικεύσεις, όπως τό κάνει ο τίτλος του δημοσιεύματος «οί νέοι μας...» κ.λπ. γιατί άν τό έρωτώμενο στατιστικό δείγμα ήταν π.χ. φοιτητές μιάς άλλης σχολής ή σπουδαστές τών ΤΕΙ ίσως τά συμπεράσματα νά ήταν διαφορετικά. Άλλωστε ως μήν ξεχνάμε αυτό που χαρακτηρίζει καί ή κυρία Δημάκη ως ύπερβολή του Ντυρκέμ: οί «άξίες» δέν έχουν «τήν ίδια άντικειμενικότητα μέ τά πράγματα».

σημειώσεις

«σημειώσεις»: Η Πολωνία είναι παντού. «Βραβείον, βραβείον είσαι μεγαλείον!». ΜΑΡΚΟΣ ΜΕΣΚΟΣ, 'Ο ποιητής Γ. Σαραντάρης 47 έτη μετά - ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΟΖΑΝΗΣ, 'Οραματισμός καί όνειρο στή «Γυναίκα τής Ζάκυνθος» - ΝΙΚΟΣ ΚΑΛΤΑΜΠΑΝΟΣ, 'Η στιγμή του άποκαλυπτικού "Υφιστου στον «Κρητικό» του Σολωμού - ΤΑΚΗΣ ΣΙΜΩΤΑΣ, Κλειστοφοβία - ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΜΕΝΕΤΖΗΣ, Ποιός είναι ο Οιδίποδας; - ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΕΡΤΙΚΑΣ, Τό άνέστιο καί ή αντίσταση τής κριτικής - ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΛΥΚΙΑΡΔΟΠΟΥΛΟΣ, Νόστιμον ήμαρ.

ΜΑΪΟΣ 1988

31

ΑΠΟ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΙΣΤΟΡΙΑ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Έθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών, Ύπουργείο Πολιτισμού Γ.Γ. Νέας Γενιάς, *Νέοι: Διάθεση χρόνου - Διαπροσωπικές σχέσεις, Μέρος Β', Αθήνα 1987.*

Τέχνη καί Τεχνολογία, ύλικό από τό συμπόσιο που όργανώθηκε τό Μάρτιο του 1987 στό Πολυτεχνείο Κρήτης, έκδόσεις ΥΨΙΛΟΝ.

Ναταλί Μοσκόβσκα, Θεωρίες για τίς οικονομικές κρίσεις, επιμέλεια καί εισαγωγή Γιώργος Σταμάτης, μετάφραση Παύλος Κόλλιας, έκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ.

Έπιστημονικό Συμπόσιο του Ίδρύματος Μεσογειακών Έρευνών, *Διαστάσεις τών Έλληνοτουρκικών Σχέσεων Αιγαίο - Κύπρος*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.

Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, Η «Ρωμοσύνη» στον Παράδεισο, Σημειώσεις για μιά κριτική του νεοελληνικού άντι-διανοουμενισμού, έκδόσεις ΕΡΑΣΜΟΣ.

Paul Ricoeur, Περί Έρμηνείας, μετάφραση Στέφανου Ροζάνη, έκδόσεις ΕΡΑΣΜΟΣ.

ΔΟΚΙΜΙΑ

Marshall W. Stearns, Τζάζ, τό χρονικό μιάς μουσικής παράδοσης, Β' έκδοση, έκδόσεις ΓΝΩΣΗ.

Κωστή Παπαγιώργη, Ίμερος καί Κλινοπάλη, έκδόσεις ΡΟΕΣ.

Θόδωρος (γλύπτης), Ίχνη, έκδόσεις ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ.

Ζάν Άμπυρζέ, Τό λογικό καί τό πάθος, στοχασμοί για τά όρια τής γνώσης, έκδόσεις ΡΑΠΠΑ.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Σπύρου Τσίρου, Οί Πήλινες Μούσες, Νουβέλα, έκδόσεις

ΚΕΔΡΟΣ.

Δημήτρη Νόλλα, Τό Πέμπτο Γένος, Νουβέλα, έκδόσεις ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ.

Σαμπαχατίν Άλί, Τό Δαιμονικό μας, μετάφραση Παναγιώτης Άμπατζής, έκδόσεις ΟΚΕΑΝΙΔΑ.

Όνορέ Ντέ Μπαζάκ, Μιά σκοτεινή ύπόθεση, έκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ.

Δημήτρη Χριστοδούλου, Η Έκρηξη, μυθιστόρημα, έκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ.

Βασίλης Τσιαμπούσης, Η Βέσπα καί άλλα 21 έπαρχιακά διηγήματα, Θεσσαλονίκη 1988.

Γιάννης Άνδριώτης, Ό έρωτας τ' άπόβραδο, έκδόσεις ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ.

ΠΟΙΗΣΗ

Διονύσης Καψάλης, Δίγαμα, έκδόσεις ΑΓΡΑ.

Θάνος Κανδύλας, Φέρον κύμα, έκδόσεις ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ.

Μιχαήλ Μήτρας, Η τελευταία εικόνα του κόσμου, έκδόσεις ΑΙΓΟΚΕΡΩΣ.

Ν.Γ. Πεντζίκης, Παλαιοντολογικά, Άγροτικές Συνεταιριστικές έκδόσεις Α.Ε.

Σοφία Ι. Φιλντιση, Η ήλικία τής άνοιξης, Άγροτικές Συνεταιριστικές έκδόσεις Α.Ε.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Σάββας Παύλου, Βιβλιογραφία Άντώνη Μυστακίδη Μεσεβρινού, τό μώλυ, Λευκωσία 1988.

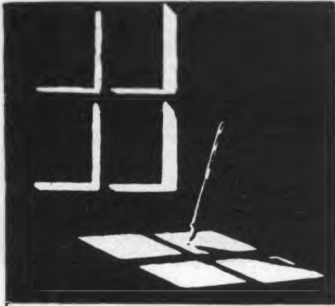
Άλμπερ Ζακάρ, Ό Άνθρωπος έπινοεί τόν Άνθρωπο, έκδόσεις ΡΑΠΠΑ.

Ζάκ Τεστάρ, Τό διάφανο άγό, ή έξωσωματική γονιμοποίηση, έκδόσεις ΡΑΠΠΑ.

Wolinski, Άνοιχτή έπιστολή στή γυναίκα μου, έκδόσεις ΡΟΕΣ.

N. Avril, Μιά γυναίκα σήμερα, έκδόσεις ΡΟΕΣ.

Γιώργος Πιντέρης, Προσωπικότητα καί υγεία, έκδόσεις ΘΥΜΑΡΙ.



ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗ

Ούτε ο δαίμονας του τυπογραφείου, ούτε το κεκλιμένο γόνυ του δημοσιογράφου μπορούν να δικαιολογήσουν μία παραδρομή του σύντροφου και συνεργάτη του Πολίτη Γιώργου Καρρά. Στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού, γράφοντας ένα σωρό σωστά για τη φιλολογία περί την «17 Νοέμβρη», κατέστρεψε «τό μόνο, ίσως, κείμενο που είχε την οξυδέρκεια να απομακρυνθεί από όλους εκείνους που προσπαθούν να κάνουν «πολιτική» ανάλυση στις προκηρύξεις της 17N και αναδεικνύει τον αυστηρά ιδεολογικό, δηλαδή τον κοινωνικό χαρακτήρα του λόγου της». Είναι λόγια του ίδιου του Γ. Καρρά, και πολλών άλλων φίλων και συντρόφων, από τηλεφώνου ή διά ζωής. Και πιθανόν, έτσι να ήταν' άφου, σχεδόν άμέσως μετά τη δημοσίευσή του εν λόγω κειμένου στην *Έλευθεροτυπία* (22.3.88), κόπηκε με τό μαχαίρι και ο προεξαγγελθείς «διάλογος για τη 17N», στην ίδια εφημερίδα.

Γράφει όμως ο Γιώργος Καρράς στον Πολίτη (ερμηνεύοντας τη γνωστή θέση της 17N): «Αιτία δέν είναι ο καπιταλισμός, αιτία είναι τούτοι εδώ οι κλέφτες και ανεπρόκοποι, εκείνοι που σε κάθε περίπτωση αναφέρονται ως «οι απατεώνες καπιταλιστές της λμάτ». Έτσι νομίζει η 17N και πολλοί άλλοι μαζί της (...). Αν λοιπόν η ελληνική αστική τάξη, γράφουν στην *Έλευθεροτυπία* οι Δ. Γεωργόπουλος και Μ. Μεργούπης, εκδότες άριστερης εφημερίδας της Μεγαλόπολης, δέν είχε συμπεριφορά «λούμπεν» κ.τ.λ., δέν θα ύπληχε λόγος να τά βάζουμε μαζί της! Και βγάζουν τό συμπέρασμα...».

Άλλά, σύντροφε και συνάδελφε Γιώργο, όταν αποδίδεις

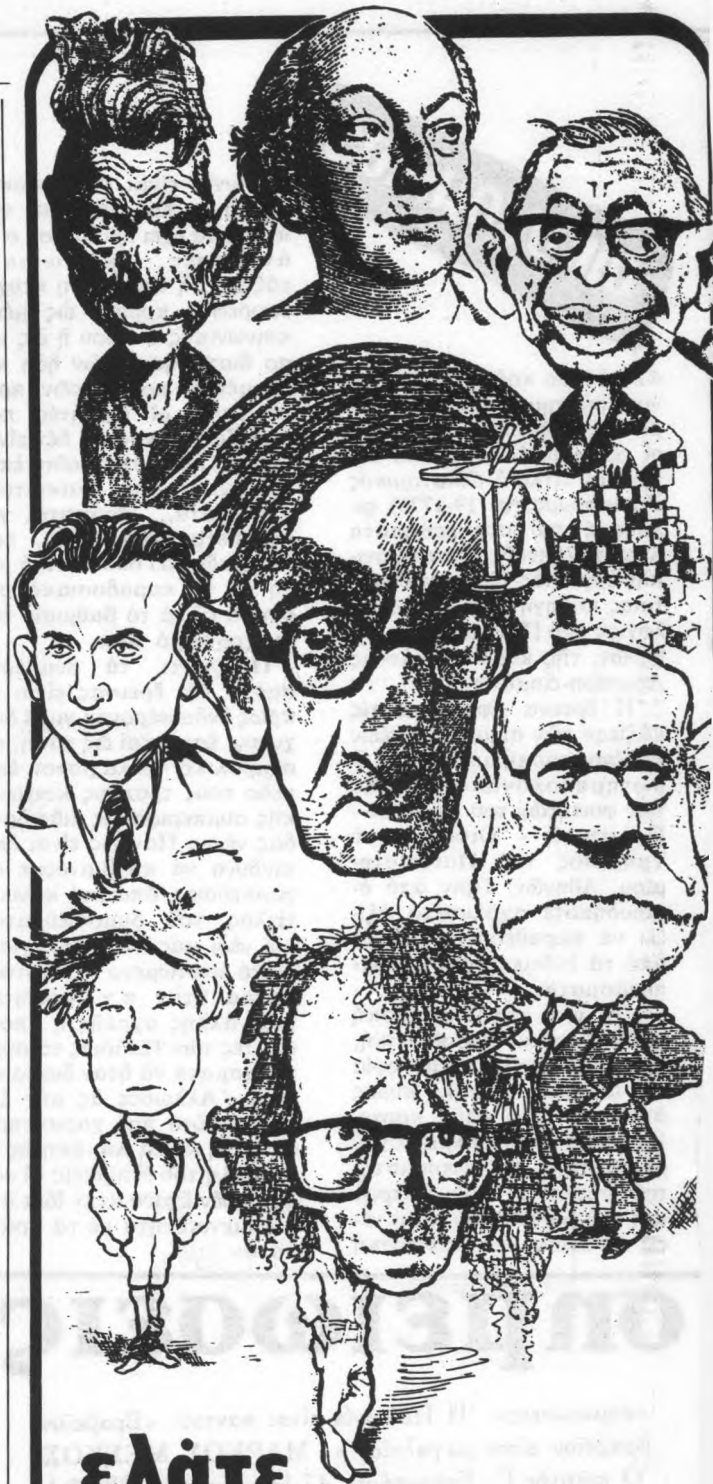
σ' έμάς ο,τι έμεις διακρίναμε ήδη μέσα στην προκήρυξη της 17N («προδίδει» γράφουμε κατά λέξη), μπορείς να φτάσεις σε όποιο συμπέρασμα θέλεις (για τό ποίο συμπέρασμα βγάζουμε έμεις). Ξαναδιάβασε, λοιπόν, σωστά τό κείμενό μας. Μπορεί να δεις και τί έννοούμε γράφοντας «άπροσάρμοστοι άστοί» («μικροαστοί» πού λές εσύ), σε μία κοινωνία σάν την ελληνική, αστική σύγουρα. Όταν όλα τό κείμενο είναι (γι' αυτό και γράφτηκε) μία πολεμική στη μικροαστική ιδεολογία και συμπεριφορά, είναι ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε την εύκολη και ύπεκφεύγουσα έννοια «μικροαστός»;

Μέ δημοσιογραφικούς και συντροφικούς χαιρετισμούς
Δ. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ
Μ. ΜΕΡΓΟΥΠΗΣ
Μεγαλόπολη, 15.4.88

Και ή απάντηση του Γ. Καρρά:

Δέν συντρέχει κανένας άπολύτως λόγος να ξαναδιαβάσω τό κείμενο τών συντρόφων (όχι συναδέλφων, δέν είμαι δημοσιογράφος) Γεωργόπουλου και Μεργούπη. Τό διάβασα μία φορά, έντυπωσιάστηκα από την εύθυβολία του και θεώρησα ότι θά 'ταν παράλειψή μου αν δέν τό ανέφερα. Δυστυχώς μου βγήκε ξινό. Συμφώνησα δηλαδή άπόλυτα μέ τό πώς οι έπιστολογράφοι έρμήνευαν την άποψη της 17 Νοέμβρη και, αντί να τό γράψω μέ δικά μου λόγια, παρέθεσα τά δικά τους. Μου είναι εύλικρινά αδύνατο να κατανοήσω πώς εκείνοι νόμισαν ότι τούς άποδίδω την άποψη της 17 N και θύμωσαν άνευ λόγου! Έλπίζω, έπιτέλους, να τούς έπεισα.

Έκει πού δέν πείστηκα όμως εγώ είναι ότι «άπροσάρμοστοι άστοί, προδομένοι από τό άνεκπλήρωτο καπιταλιστικό όνειρο, πού τώρα εκδικούνται τούς εκμαυλιστές τους μέ τόν τρόπο πού άρμόζει στην τάξη τους» σημαίνει μικροαστοί. Φαντάζομαι όμως ότι και εκείνοι, μετά τίς εξηγήσεις μου, δέν θα έπιμένουν στο σημείο αυτό.



ελάτε να γνωριστούμε

στον

ΙΑΝΟ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
ΓΚΑΛΕΡΙ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 7·Θεσ/νικη
τηλ. 277.004